2710

Dr S. RELI
Profesor Universitar

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
DIN
MARAMUREȘ
IN VREMURILE TRECUTE

CERNĂUȚI 1938
EDITURA MITROPOLIEI BUCOVINEI

Biblioteca Eparhială.
Inv. Nº 308.
Sign. Nº

28
R 43

Episcopia Ortodoxă
A
MARAMUREŞULUI

Dr. S. RELI
Profesor Universitar

1000
248

Biserica ortodoxă-română

din

Maramureş

în vremurile trecute

2
1998

1994

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
OLTU - MARAMUREŞ

FONDUL
IOSIF PERVAIN
* * *

493.8 HH

2
2009

Cernăuţi, 1938.
Editura Mitropoliei Bucovinei

EPISCOPIA ORTODOXĂ A MARAMUREŞULUI
ROMÂNIA

P/R 43

Prefață

Reînființarea Episcopiei ortodoxe-române din Maramureș în anul 1937, prin strădaniile pline de inițiativă ale Arhiepiscopului și Mitropolitului Bucovinei VISARION PUIU, cu concursul înțelept al Sf. Sinod, al Patriarhiei Române și al Inaltului Guvern al Țării, a umplut de bucurie sufletele tuturor Românilor ortodocși din cuprinsul României întregite.

Căci reînvierea acestei străvechi instituțiuni religioase românești, distrusă cu 200 ani mai în urmă, de împrejurările vremii unei stăpâniri politice străine și intolerante, va fi de acuma înainte, sub ocrotirea înțeleaptă a Majestății Sale Regelui României întregite, CAROL II și a Urmașilor Săi, o nouă ctitorie sfântă și o citadelă regească puternică pentru întărirea și apărarea religiei strămoșești a Neamului Românesc dela granița de Nord-Vest a României întregite și de pretutindeni, și pentru refacerea și reîntronarea unității sufletești a fraților de același neam și sânge, care a fost distrusă în aceste ținuturi, prin desbinarea bisericească, pricinuită de clerul unei biserici străine și intolerante și

de stăpânitorii străini, cari — din motive interesate — voiau robia politică, prin desbinarea și slăbirea solidarității naționale, a Românilor ajunși în cursul unor vremi vitrege sub stăpânirea lor trecătoare.

La înfăptuirea reînvierii religiei și bisericii strămoșești ortodoxe între frații Români din Maramureș și ținuturile învecinate, precum și la promovarea iubirii frățești și a vieții lor culturale, naționale și economice în interesul superior al Țării și al Neamului Românesc întreg, noua episcopie ortodoxă de acolo, cu inima ei în Sighet, va conlucra, nu prin propagandă de proselitism și prin amăgire — cum a făcut-o aceasta la timpul său printre Români biserica papală — ci prin muncă creștinească apostolică și cinstită, însuflețită de duhul iubirii creștinești și frățești, dorind și așteptând o atitudine și o colaborare armonioasă, isvorîtă din aceeași iubire creștinească și frățească, din partea fraților Români uniți din acele ținuturi.

Spre a înlesni o înțelegere și mai bună a importanței și a rostului reînvierii vechii episcopii ortodoxe române a Maramureșului, în interesul reînceperii unității sufletești prin aceeași religie și biserică națională a Românilor de pe întreg cuprinsul României întrigite, voiu schița în această scriere cele mai importante evenimente, adunate într'un mănunchiu, din viața bisericească dramatică a Românilor din Maramureș în cursul veacurilor și până la înființarea nouii episcopii, scoțând totodată în relief și ve-

chile legături istorice, politice şi bisericeşti, ce au existat veacuri dearândul între Românii din Maramureş şi cei din Moldova, respective Moldova-de-Sus, numită mai târziu Bucovina. Cunoaşterea trecutului bisericesc atât de sbuciumat al Românilor maramureşeni va uşura întrucâtva şi legarea noului aşezământ bisericesc cu firele trecutului, rupte brusc pe la anul 1740.

Această scriere are deci menirea de a populariza cunoaşterea trecutului istoric al Bisericii ortodoxe-române din Maramureş, în acele cercuri şi în acele ţinuturi ale Ţării noastre, unde acest trecut este mai puţin cunoscut.

Deie bunul Dumnezeu ca scopul ei să fie atins.

AUTORUL.

1

Aşezarea geografică a Maramureşului românesc

Ţinutul Maramureşului în vechile sale hotare istorice şi entnice, a fost mult mai larg decât „judeţul Maramureşului" de azi, de sub suveranitatea României-întregite, care formează numai $^1/_3$ din vechiul Maramureş, rupt în două prin tratatul de pace, după războiul mondial [1]).

Odinioară „comitatul" Maramureşului avea o suprafaţă de 10.344 km^2 şi se întindea la Nord până la isvoarele Tisei, la Vest până la poarta dintre Craia şi Hust [2]), la Sud până la Munţii Rodnei, iar la Est se mărginea cu judeţele Rădăuţi şi Câmpulungul Moldovenesc din Bucovina.

Judeţul Maramureş de azi, dela frontiera de Nord a României întregite, are o suprafaţă de 3.381 km^2, pe o întindere de 127 km în lungime dela cătunul Ţibău la S. E. şi până la Huta la N. V., şi de 55 km în lăţime, dela vârful Stogu la N. şi până la Ţibleş, la marginea de Sud a judeţului [3]).

Hotarele judeţului spre Nord şi Nord-Est sunt totodată şi graniţele României spre Cehoslovacia, dela Huta şi până la vârful Stogu, şi cu Polonia, dela Stogu până la părâul Pârcalab, un afluent al Ceremuşului Alb [4]).

---

[1]), [2]) I. Dermer şi I. Marin, Maramureşul Românesc, ed. Cartea Românească, Bucureşti, p. 11.

[3]), [4]) Idem, o. c., p. 12.

Spre Ost, judeţul Maramureş se mărgineşte cu judeţele Rădăuţi şi Câmpulungul din Bucovina, iar spre Sud şi Sud-Vest cu judeţele Năsăud, Someş şi Satu-Mare din Ardeal [1]).

Hotarele Maramureşului Românesc se află aproape peste tot pe creasta munţilor înconjurători [2]).

Prin tragerea graniţelor politice dintre România şi Cehoslovacia, după întregirea României, Maramureşul a fost rupt în două, rămânând două treimi din vechiul său teritoriu în noul Stat, Cehoslovacia, neluându-se în considerare la delimitarea acestor frontiere alte motive, de ordin istoric, decât numai faptul că majoritatea populaţiei de azi a părţilor deslipite şi cedate Cehoslovaciei, e compusă din Ruteni [3]).

Prin această împărţire a Maramureşului, dureroasă pentru noi Românii, din punct de vedere naţional, un număr mare de comune româneşti maramureşene au rămas pe teritoriul cehoslovac [4]). Intre aceste comune remarcăm aici :

Apşa-de-Jos, cea mai mare dintre comunele româneşti din Cehoslovacia, cu o populaţie de peste 7.000 suflete, dintre cari 6.000 sunt Români, iar restul Evrei şi Ruteni (aproape 2.000 case) [5]).

Apşa-de-Mijloc, cu o populaţie românească de aproape 4.000 de suflete şi cu o frumoasă şi veche biserică românească din anul 1428 [6]).

Biserica-Albă, cu o populaţie de 2.000 suflete, dintre cari 1.700 sunt Români [7]).

Sat-Slatina, care are o populaţie românească de peste 2.000 de suflete [8]).

In apropiere de comuna Apşa-de-Jos se află locul

---

[1]) Idem, o. c., p. 12. — [2]) Idem, o. c., p. 13.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 11. — [5]) Idem, o. c., p. 119.
[6]) Idem, o. c, p. 120. — [7]), [8]) Idem, o. c., p. 121.

unde a fost pe vremuri *Mănăstirea Peri* [1]), închinată la 1391 de voevozii români Balc şi Dragu, Patriarhiei din Constantinopole, care o face stauropeghie şi a fost veacuri dearândul reşedinţa episcopilor ortodocşi-români ai Maramureşului.

Ţinutul Maramureşului e un prea frumos, pitoresc şi interesant colţ de ţară românească „care răpeşte dela început pe cercetător prin înfăţişarea satelor sale cu bisericile lor de lemn, în stil gotic, vechi de sute de ani, şi a gospodăriilor simple, dar plăcute", apoi „prin vechile instituţii politice, chinezatele şi voevodatele transmise urmaşilor în interesante organizaţiuni şi tradiţii de castă", prin „vieaţa bisericească cu instituţii religioase, ca vlădicia ortodoxă a Perilor", „prin vieaţa păcurărească (ciobănească) cu expansiunea ei până în mijlocul Poloniei şi Cehoslovaciei de azi", prin bogata şi frumoasa sa poezie populară, prin „graiul scurt şi răspicat" şi prin „multele meşteşuguri", cari ne arată o veche cultură populară" şi prin „mândra înfăţişare a ţăranului român de aici, cu sufletul său vecinic impresionat de natură" (Gh. Vornicu) [2]).

Numele de „Maramureş" l-a primit comitatul întreg dela râul *Mara*, care se revarsă în râul *Iza*. Mara, se numea în sec. XIV şi XV „Maramoriş" (fluvium Maramorisii), după cum ne arată o diplomă a regelui Ludovic cel Mare din anul 1349, dată „către credinciosul său *Ioan*, fiul lui Juga, voevodul Românilor din Maramureş („fideli suo Johanni, filio Ige Voyvodae Olacorum de Maramorisio"), pentru a pune pe Giula, fiul lui Dragoş şi pe fii lui Giula: Dragoş, Ştefan, Tatar, Dragomir, Costea şi Miroslav (Mirislău), în stăpânirea moşiilor Giuleşti, de lângă râul Maramoris

[1]) Idem, o. c., p. 123.

[2]) Dermer şi Marin, o. c., p. 14—15.

(Gyulafalva juxta fluvium Maramorisii) şi Nires (Valea Mare), din care i-a scos Ştefan, fratele voevodului, căzut în infidelitate, împreună cu unchiul său Bogdan [1]).

Iar râul îşi va fi primit numele probabil dela cuvântul „marmură", cu un *a* intercalat, care se află în multe localităţi din Maramureş, ca: Borşa, Săcel, Repedea, Jalova, Neresnice ş. a. [2]).

După Bonfiniu (Dec. I, Lib. I), ţinutul acesta se numea în vremurile antice *Marmaţia*. Această numire o aflăm dela veacul XVI-lea încoace adeseori în actele oficiale [3]).

Dela popoarele antice ale Celţilor şi Dacilor am moştenit numirile râurilor *Tisa*, *Iza* şi *Taras* [4]).

Monetele romane şi bizantine, aflate pe teritoriul Maramureşului, mărturisesc că Romanii au pătruns până aici, fiind atraşi probabil de salinele ţinutului şi de bogăţia de vânat [5]).

Prima menţiune a judeţului o aflăm într'un document din anul 1199 [6]).

---

[1]) Ioan Mihályi de Apşa, Diplome maramureşene din sec. XIV şi XV, vol. I, Sighet, 1900, p. 2 notă şi p. 26—27, doc. No. 13.

[2]) Idem, o. c., p. 2—3, notă. — [3]), [4]) Idem, l. c.

[5]), [6]) Dermer şi Marin, o. c., p. 49.

II

Scurtă privire asupra trecutului istoric-politic al Maramureşului

Maramureşul, ca şi Ardealul, e locuit din vremuri străvechi de o populaţie daco-romană sau română.

Când au năvălit Ungurii şi s'au aşezat, în veacul al IX-lea, în stepele Panoniei, la Apus de Tisa, Românii din Maramureş aveau aceeaşi organizaţie politică ca şi cei de dincoace de Carpaţi, trăind împărţiţi în chinezate sau judeţii şi ducate sau voevodate, conduse de juzi şi duci, numiţi apoi „cneji" şi „voevozi" [1]).

După încoronarea regelui Ungariei Ştefan cel Sfânt, la anul 1000, porni el o serie de expediţii pentru supunerea voevozilor şi cnejilor de dincoace de Tisa sub autoritatea regală ungară. Astfel începu înaintarea stăpânirii Ungariei în Ardeal şi Maramureş, care dură până la începutul veacului al XIII-lea, şi se termină cu opera de cucerire a Cavalerilor Teutoni [2]).

Într'un document din anul 1445, se aminteşte o donaţie făcută unei familii din Vişău, în Maramureş, deja pe la anul 1000, de către Regele Ungariei Ştefan cel Sfânt [3]).

La anul 1213, au fost prin Maramureş şi Cavalerii Teutoni, dela cari să fi rămas numele localităţii Teceu (Teutsch-Au), şi al părăului Vaser (Valea Râului [4]).

---

[1]), [2]) Vezi C. Giurescu, Istoria Românilor, vol. I, Bucureşti, 1935, p 266—267.

[3]), [4]) I. Dermer şi Ing. I. Marin, o. c., p. 49.

Cnejii români apar în documentele Ungariei, ca administratori ai satelor româneşti şi ca judecători ai acestora în daraveri mai mici. Ei nu sunt proprietari, ci reprezintă pe adevăraţii proprietari ai pământului românesc, cucerit de regii unguri, adecă pe rege, nobili şi cler. Pentru serviciile aduse, cnejii căpătau spre folosire dela proprietari o bucată mai mare de pământ decât ceilalţi săteni pentru un timp limitat, apoi scutirea de unele dări şi dreptul de a ţinea numai ei moară în sat [1]).

Unii cnejii ajung cu vremea nobili, prin diferite servicii deosebite aduse regelui şi prin vitejie în războaie sau prin favoarea regilor, iar alţii coboară în rândurile ţăranilor, pe cari îi judecau şi administrau [2]).

Astfel ştim, că regele Ungariei Carol Robert dărueşte pe veci în anul 1326, lui Stanislau Chinezul (cneazul) din Maramureş, fiul lui Stan, „pământul Surduc (Strâmtura) în districtul Maramureşului", şi scuteşte acest pământ de orice jurisdicţiune, judecată şi contribuţiune regească, îndreptăţindu-l să perceapă „toate dările dela populaţia de acolo, după datina şi legea nobililor ţării, şi să aibă asupra acestei posesiuni drept de proprietate, moştenită de urmaşii săi, din neam în neam" [3]).

Până la anul 1385 cnejii au exercitat jurisdicţiunea nobililor şi erau mai mari între oamenii lor. În acest an întâlnim prima oară instituţiunea „juzilor nobililor" [4]).

În sec. XIV cnejii sau chinezii [5]) percepeau dela Români aşanumita „cincizeciuială" [5]) (quinquagesimalia) reţinând jumătate din ea pe seama lor [6]).

În secolul XV, după trecerea dreptului de a judeca sau al magistraturii asupra „juzilor nobililor",

[1]), [2]) Giurescu, o. c., p. 270—271.

[3]), [4]), [5]), [6]) I. Mihályi, o. c., p. 6 – 7, notă, doc. Nr. 3.

cneazatul are numai o însemnătate de drept privat [1]). În secolul al XVI-lea dispar cnejii, şi urmaşii lor au fost recunoscuţi totdeauna ca nobili donatari [2]).

Voevozii aveau în Ardeal, în sec. XIV-lea, aceeaşi situaţie ca şi cnejii, administrând satele proprietarilor. În Maramureş însă voevozii aveau în veacul al XIV-lea, o situaţie mult mai înaltă şi atribuţiuni mult mai largi decât voevozii din alte ţinuturi româneşti ocupate de regii Ungariei [3]), fiind astfel cei mai însemnaţi voevozi români din cuprinsul Statului ungar.

Astfel de voevozi au fost pe la jumătatea secolului al XIV-lea Dragoş şi Bogdan, cari au întemeiat Statul Moldovei dincolo de Carpaţi, apoi Iuga, fratele lui Bogdan, şi Balc sau Baliţă şi Drag, fiii lui Sas Vodă şi nepoţii lui Dragoş [4]).

Afară de aceştia, mai găsim în Maramureş în secolul al XIV-lea o mulţime de nobili români, proprietari de moşii întinse, „cu hotare adevărate şi vechi". Aşa sunt: Ştefan şi Ioan, fiii lui Iuga, cărora li se face în anul 1353 o delimitare nouă a moşiei lor „capitale şi principale", Cuhnea, numită azi Cuhea [5]). In acelaşi an, 1353, se hotărnicesc din nou moşiile Giuleşti şi Nireş, ale lui Giula, fiul lui Dragoş, şi ale fraţilor săi [6]).

In anul 1360 regele Ludovic cel Mare întăreşte lui Stan, fiul lui Gureş, a treia parte din moşia Sarasău în Maramureş, care fusese dată de socrul său Stan, fiul lui Ioan Chinezul (cneazul) din Sarasău [7]).

Existenţa acestor nobili români cu dreptul de proprietate de moşii în Maramureş în veacurile XIII şi XIV se poate explica numai prin faptul, că în aceste

---

[1]), [2]) I. Mihályi, o. c., p. 7, notă.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 275. — [5]) Idem, o. c., p. 30, doc. Nr. 16.
[6]) Idem, o. c., p. 33, doc Nr. 17.
[7]) Idem, o. c., p. 46, doc. Nr. 23.

regiuni muntoase, greu accesibile şi greu de străbătut, stăpânirea ungurească nu a putut deposeda pe nobilii români, ca în alte regiuni, ale Ardealului, în favorul străinilor sau înstrăinaţilor, din cauza resistenţei puternice a băştinaşilor, sprijiniţi de munţii lor înalţi şi uşor de apărat. Noua stăpânire ungurească a fost silită deci de împrejurările acestea să recunoască proprietăţile vechilor stăpânitori ai ţării.

Urmaşii acestor stăpânitori din Maramureş sunt nobilii români, pe cari îi întâlnim în secolele XIII şi XIV [1]).

Dar această nobilime veche românească din Maramureş — ca şi cea din ţinuturile Ardealului — nu s'a putut păstra în cursul vremilor în întregimea ei, căci participând ea la vieaţa de stat străină, ungurească, mulţi nobili români fură câştigaţi pentru catolicism şi s'au desnaţionalizat, trecând în rândurile nobilimii maghiare [2]).

Aşa se făcu cu vremea, sub stăpânirea ungurească, că fiinţa entnică a neamului nostru românesc din Maramureş, a fost păstrată şi aici, ca şi în alte părţi în Ardeal, de marea mulţime a ţăranilor săraciţi şi asupriţi de nobilimea înstrăinată [3]).

Cel mai mult timp au resistat însă catolicizării şi maghiarizării voevozii şi nobilii români din Maramureş, păstrându-şi cu dârzenie legea strămoşească ortodoxă şi naţionalitatea etnică românească, deşi aveau mereu de îndurat diferite ameninţări, presiuni şi şicane din partea regilor Ungariei.

Mulţi dintre nobilii români ai Maramureşului, rămaşi statornici în religia ortodoxă, dar pentru aceasta mereu în conflict şi lupte de rezistenţă cu stăpânirea ungară, preferară în secolul al XIV-lea să-şi părăsească

---

[1]), [2]), [3]) Giurescu, o. c., p. 275—276.

moşiile din Maramureş şi să emigreze împreună cu ţăranii de pe moşiile lor dincoace de munţi, în Moldova, unde puteau trăi mai liber în religia strămoşească ortodoxă, sau în Polonia.

Acesta a fost motivul principal, care a îndemnat în anul 1359 şi pe voevodul Bogdan, cu rudele lui şi cu vre-o zece mii de oameni, nobili şi ţărani, să emigreze la răsărit de Carpaţi, în Voevodatul Moldovei, întemeeat pe la anul 1352 ca o „marcă" de apărare a regatului ungar, după o expediţie victorioasă împotriva Tătarilor, întreprinsă de regele Ungariei, Ludovic cel Mare, cu ajutorul Românilor din Maramureş, conduşi de voevodul lor Dragoş şi sprijiniţi în aceste lupte de isgonire a Tătarilor spre Nistru şi Marea Neagră de populaţia românească veche a Moldovei.

Cu ocârmuirea noului Voevodat al Moldovei, întemeeat după această expediţie răsboinică la răsărit de Carpaţi, în dependenţă de coroana regală ungară, fu însărcinat de rege voevodul Dragoş din Maramureş. După vre-o doi ani de domnie îi urmează fiul său, voevodul Sas, care şi-a aşezat reşedinţa voevodală în târgul Siret. Iar la 1359, când emigrează din Maramureş în voevodatul Moldovei, Bogdan cu nobilii şi ţăranii de pe moşiile sale din Maramureş, cârmuia Moldova, ca voevod supus Ungariei, fiul lui Sas, Balc sau Baliţă.

Bogdan Vodă, trecând munţii pe la Borşa, bate în lupte pe fii lui Sas, Balc şi Dragu, cetele sale de ostaşi îi alungă din Moldova şi-i sileşte să se întoarcă în Maramureş. Bogdan Vodă se declară Domn independent faţă de coroana ungară al Statului moldovean, luând în stăpânire toate posesiunile cari aparţinuseră până atunci vasalilor [1]) regilor unguri şi întemeind dinastia Bogdanizilor, prima dinastie a Moldovei independente [2]).

[1]) V. C. Giurescu, o. c., p. 274, 276. — [2]) Idem, o. c., p. 376.

Regele Ludovic cel Mare al Ungariei nu putu îngădui „infidelului“ Bogdan să gonească din voevodatul Moldovei pe credinciosul său Balc. De aceea el întreprinde împotriva lui Bogdan, două expediţii războinice în anii 1359 şi 1365, dară fără nici o ispravă [1])

Ludovic răsplăteşte credinţa lui Balc şi a fratelui său Drag, cari au lăsat în Moldova nu numai „pe slujitorii lor“, căzuţi în luptele cu Bogdan, ci şi toate averile lor, dându-li moşia Cuhea din Maramureş, cu satele Ieud, Bocicoel, amândouă Vişăele, Moiseiu, Borşa şi amândouă Săliştele, cu ape, păduri şi munţi şi cu tot ce s'ar ţinea de ele, confiscate de rege dela Bogdan voevodul şi dela fiii lui, „infidelii noştri notorii“ — cum îi numeşte regele — „cari au trecut în mod clandestin din regatul nostru ungar în ţara noastră amintită a Moldovei şi s'au silit să o păstreze spre ofensa Majestăţii noastre“ [2]).

Bogdan Vodă din Maramureş, întemeetorul principatului independent al Moldovei, a ridicat biserica din Rădăuţi, unde a fost înmormântat, şi vechea biserică de lemn de stejar din Volovăţ, lângă Rădăuţi, în Bucovina.

Satul Cuhnea, situat la o depărtare de 40 km de Sighet, căruia ţăranii îi zic Cuhea, pe care regele Ludovic îl dă fraţilor voevozi Balc şi Dragu, după isgonirea lor din Moldova, fusese mai înainte în stăpânirea lui Juga, fratele lui Bogdan Vodă I, primul Domn independent al Moldovei. Tradiţia păstrată între săteni spune, că aici, în Cuhea, au fost grajdurile lui Dragoş-Vodă şi — probabil — curtea Voevodului. Unde e azi noua biserică ortodoxă, se văd încă ruinele unei clădiri despre care se crede că au fost clădirile

---

[1]) C. Giurescu, o. c., p. 378.

[2]) Mihályi I.: Doc. Maram., vol. I, p. 56—57, doc. No. 29.

voevodale (conacul) cu atinenţele ei. La anul 1373 Cuhea şi moşiile Bocicoiu, Biserica Albă, Taraş şi Buştina, sunt amintite ca moşii ale fiilor lui Sas Vodă: Balc, Dragu şi Ioan [1]). Cuhea e cel mai vechiu sat de pe valea Izei. Aici a fost în trecut şi o mânăstire domnească, din care azi nu mai există nici o urmă [2]).

In anul 1717, Tătarii în năvălirea lor de atunci în Maramureş, au ars vechea biserică românească din Cuhea, situată în mijlocul satului. Un an mai târziu, 1718, fu ridicată din lemn de brad biserica de azi. E sveltă şi mult mai elegantă decât celelalte biserici din Ardeal, pentru proporţiile ei mai bine nimerite şi pentru stilul ei maiestuos de ridicare a sufletului către Dumnezeu [3]). Biserica din Cuhea e clădită în stilul gotic, „adaptat şi trecut prin prisma sufletului creştin românesc“ [4]).

Urmaşii voevozilor Balc şi Dragu din Maramureş au primit dela regii Ungariei titlul şi demnitatea de comiţi şi pe la mijlocul veacului al XV-lea părăsiră legea ortodoxă şi Maramureşul şi se catolicizară şi maghiarizară [5]).

In satele rămase pustii, după emigrarea Maramureşenilor în Moldova, împreună cu Bogdan Vodă, în anul 1359, regele Ludovic cel Mare colonizâ Ruteni aduşi din Galiţia, sub conducerea principelui lituan Teodor Koriatovici în deceniul ultim al veacului al XIV.

In anul 1556, Maramureşul trece de sub stăpânirea Ungariei în cea a Principatului Ardealului, aparţinând la aşanumitele „partes“, adecă părţile ungurene. De

---

[1]), [2]), [3]) Atanasie Popa: Biserica de lemn din Cuhea, în Rev. Boabe de grâu, a. II, No. 8–9, p. 399.

[4]) Idem, l. c., p. 400.

[5]) Dr. Alex. Cziple: Documente privitoare la Episcopia din Maramureş, note introductive, în Analele Acad. Rom., t. XXXVIII, Mem. Sec. Ist., 1914, p. 252.

acuma înainte Maramureşul are aceeaşi soartă ca şi Ardealul, până la reanexarea lui la Ungaria, în anul 1733.

In cursul veacului al XVIII-lea un număr mare de ţărani români din Maramureş ca şi din alte părţi ale Ardealului de Nord şi Nord-Ost, au emigrat în diferite rânduri în Moldova-de-Sus, numită apoi Bucovina, sporind şi întărind astfel populaţia românească de aici, dar în schimb rărindu-o pe cea din ţinuturile lor de obârşie.

Aceşti bejenari maramureşeni, cari îşi luau lumea în cap trecând în Moldova, nemaiputând suporta asupririle şi prigoanele nobililor maghiari şi ale stăpânirii ungare, erau cunoscuţi aici sub numele de Ungureni, de unde derivă şi numele de familie Ungureanu sau Ardeleanu, atât de frecvente în satele Bucovinei [1]). Ei erau foarte căutaţi în Moldova, mai ales de boeri, şi bine primiţi, fiind ei oameni muncitori şi pricepuţi în ale gospodăriei [2]).

Motivele cari au îndemnat pe bejenarii maramureşeni şi ardeleni să-şi părăsească vechile lor vetre şi să treacă în mase mari sau câte unul în Moldova, au fost de diferită natură, mai ales însă de ordin confesional. După unirea cu biserica Romei a unei părţi a Românilor din Ardeal şi Maramureş în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, în urma propagandei şi a machinaţiunilor Iezuiţilor, începu o prigoană crudă şi brutală a oficialităţii austriace şi a uniţilor împotriva ţăranilor români, cari refuzau cu îndărătnicie a trece la „legea papistaşă", adecă la „uniaţie", ci rămaseră ortodocşi statornici, îndurând toate prigoanele şi greutăţile ce-i apăsau pentru legea strămoşească.

Astfel, spre pildă, în anul 1763, fu un motiv de emigrare în Moldova a unor grupuri mari de familii

[1]), [2]) Vezi I. Nistor: Bejenari ardeleni în Bucovina, în Codrul Cozminului, anul II şi III, Cernăuţi, 1926, p. 449.

românești din partea de Nord a Ardealului și din Maramureș, înființarea cu scop confesional a regimentelor de grăniceri români, de către împărăteasa Maria Terezia, la propunerea generalului Buccov, ca „numai Românii greco-catolici să fie admiși la serviciul de grăniceri", cu care erau îmbinate diferite foloase materiale, scutiri de dări și libertăți, iar „neuniții să fie recrutați pentru regimentele de linie" și astfel „se vor simți îndemnați a trece la unie". Mare a fost însă desamăgirea țăranilor români, când li se făcu cunoscut, că cei ce doresc să intre în rândurile grănicerilor trebue să se lepede de legea lor ortodoxă și să primească uniația. Atunci, acești oameni, simpli și curați la suflet, cari vedeau în părăsirea legii lor strămoșești o pierzare a sufletului, se opuseră cu toată hotărîrea unei schimbări de credință, preferind să-și părăsiască mai curând vatra decât legea [1]).

Când generalul Buccov sosi la Năsăud, însoțit de episcopul român greco-catolic, Petru Paul Aron, ca să asiste la depunerea jurământului, grănicerii români au refuzat să jure, lepădară armele și vociferară în gura mare că „Românii nu înțeleg să fie soldați, ca să plătească în același timp biruri și dăjdii ca și iobagii, ba să-și mai piardă încă și legea strămoșească" [2]).

Astfel jurământul nu a mai avut loc, iar generalul Buccov și episcopul Petru Paul Aron părăsiră Bistrița, fără nici o ispravă [3]).

Guvernul austriac propuse apoi Curții din Viena pedepsirea severă a răsvrătiților, cari declaraseră printr'o delegație la episcopul ortodox din Buda — neavând încă pe atunci episcopi ortodocși proprii — că sunt hotărîți să nu se mai întoarcă acasă, unde-i așteaptă închisoarea și pedepsele, ci vor pribegi în alte țări,

---

[1]), [2]), [3]) I. Nistor, o. c., p. 451—452.

unde pot rămânea liniştiţi, „căci suntem tare hotărîţi a pieri mai bucuros, decât să primim unirea“ [1]).

Românii vedeau în bejenie singura lor scăpare. De aceea emigrară în grupuri mari, în toamna anului 1763 în Moldova. La graniţă se produseră ciocniri sângeroase cu grănicerii austrieci, rămânând pe câmpul de luptă 4 morţi şi 80 răniţi. Un raport consular ne mărturiseşte, că atunci au trecut în Moldova aproape 24.000 de familii româneşti din judeţele Ardealului de Nord şi din Maramureş. Sate întregi au emigrat în mase, în frunte cu preotul, dascălul, vornicul şi vatamanii, şi s'au aşezat în Bucovina [2]).

Atunci s'au înjghebat aici satele *Balaceana, Botoşana* şi *Tereblecea*, iar satele *Dorna, Uideşti, Berchişeşti* şi *Corlata* primiră un spor considerabil de bejenari ardeleni.

Aceste emigrări au continuat şi în anul următor 1764, când noul comandant al regimentului 2 de grăniceri, baronul Enzenberg, guvernatorul militar ai Bucovinei de mai târziu, a ştiut să liniştească spiritele şi să curme întrucâtva emigrarea în mase [3]).

Un raport oficial din anul 1777 arată, că „în cursul unui timp de 120 de ani multe mii de familii, româneşti din Transilvania, la care se numără şi Maramureşul, au emigrat în Moldova, de care se ţinea pe acele vremuri şi Bucovina şi Basarabia, precum şi în toată Muntenia..... şi în unele districte dominate de Turci, ca Akkerman (Cetatea Albă), Brăila, Giurgiu şi Banatul Timişoarei. Aşa de mare era tirania în Transilvania, până la Iosif al II-lea, încât oamenii căutau scăpare chiar la Turci [4]).

---

[1]) Idem, o. c., p. 452. — [2]), [3]) Idem, o. c., p. 453.

[4]) Roll & Obst, Musterungsliste v. 20 Mai 1777, în „Transilvania“ XV, p. 3, şi la I. Nistor, o. c., p. 217.

În arhivele Statului din Viena s'au păstrat două consignaţiuni privitoare la emigranţii români din Ardeal şi Maramureş, cari se găseau la anul 1778 în 79 de sate din Bucovina întreagă, până la Valea Prutului, unde se aşezară în 24 Aprilie 1778, la Molodia (Cozmin), 161 familii de bejenari ardeleni [1]).

Aceste „consignaţiuni" sau isvoade au fost alcătuite în cursul anului 1778 de ofiţeri austriaci, la ordinul comandamentului general din Lwow (Lemberg), cari s'au transportat din sat în sat, stând de vorbă cu bejenarii ardeleni şi trecând în tabelele lor, numele locului unde s'au aşezat, numele proprietarului acelui sat sau moşie, numărul şi numele membrilor familiei şi ocupaţiunea lor şi apoi numele localităţii din Ardeal, de unde au plecat, etc. [2]).

„Consignaţiunea I" cuprinde tabloul sau isvodul tuturor bejenarilor ardeleni şi maramureşeni, aşezaţi în satele Bucovinei succesiv între anii 1718 şi 1778. Ea cuprinde în total 1.200 de capete de familie cu 5.018 suflete. Din acestea erau 410 familii de grăniceri şi anume 307 familii din Regimentul 2 Românesc şi 102 familii din Regimentul 1 Secuesc. Restul de 790 de capete de familii erau: 343 „iobagi", 238 „jeleri", 2 „liberi" şi 1 „supus" (ţigani) [3]).

„Consignaţiunea II", ca completare a acelei dintâi, cuprinde 117 capete de familii, cari s'au aşezat în Bucovina numai în cursul anului 1778, dovadă că emigrările erau atunci în plin curs. Unii au intrat în Bucovina „prin Borşa" venind din Maramureş, alţii prin Rodna, iar alţii peste Măgura şi Pietrele Roşii [4]).

După ambele consignaţii, ocupaţiunea principală a bejenarilor era agricultura. La aşezarea lor în satele

---

[1]) Nistor, o. c. în „Codrul Cozminului", II şi III, p. 457.
[2]), [3]) Idem, o. c., p. 454. — [4]) Idem, l. c., p. 556.

din Bucovina, de regulă pe moşiile mânăstireşti şi boereşti, ei primeau pământuri de arătură şi fânaţuri spre folosire individuală, precum şi locuri de păşuni sau „păscătoare“ în devălmăşie [1]).

Ei se numeau după originea lor transcarpatină sau după locul lor natal: Ungurean, Ardelean, Moroşan, sau Borşan (Borşa), Bărgăuan (Bârgău) ş. a. m. d. [2]).

Iată câteva familii româneşti emigrate din Maramureş şi aşezate în satele din Bucovina în cursul veacului al XVIII-lea, conform celor două consignaţiuni ale Consiliului de războiu din Viena, amintit mai sus:

Din comuna *Moiseiu,* jud. Maramureş, se aşează între anii 1772—1774, în *Stupca*, pe moşia boeresei Maria Balş, plugarul Ioan Moroşan cu familia sa; pe moşia *Capu-Codrului* a Mânăstirii Voroneţ, plugarii Ştefan Moroşan, Istrati Moroşan şi Grigori Moroşan; pe moşia *Bălăceana* a Mânăstirii Ilişeşti, plugarul Ioan Moroşan şi Toader Moroşan; în *Berchişeşti*, proprietatea Mânăstirii Putna, plugarul Mihai Molnar, în anul 1778 se aşează în *Gura-Humorului*, Gavril Gherman din Moiseiu.

Din Borşa, (Maramureş) se aşezară între anii 1750—1778 următorii bejenari români: În *Măzănăeşti*, moşia Mânăstirii Slatina, plugarul Tanasă Cojocariu, în *Baiaşeşti*, proprietatea Mânăstirii Humorului, plugarii Ilie, Petru şi Vasile Ungureanu, în *Braşca*, moşia lui Ion Dumitraş, plugarul Teodor Moroşan; în *satul Mânăstirea Humorului*, plugarii Simeon Goma, Ion Crăciun, Lupu Moroşan, Vasile Moroşan; în *Bainţi*, Lupu Moroşan; în *Ciocăneşti*, plugarii Ion şi Vasile Moroşan; în *Tereblecea*, Tănase Baciu.

Din alte localităţi din Maramureş emigrară înainte de anul 1778, următoarele familii, aşezându-se în

---

[1]), [2]) Ibidem, p. 359.

Bucovina: Nichita Moroşan, *din Budeşti*, se aşează în *Balaceana*; Chiriac Moroşan *din Bistra* se aşează în *Satul Mare* (Rădăuţi); în *Mărăţei*, se aşează Ion Ferţa *din Budeşti;* în Câmpulung: Gavril Morariu *din Vişăul-de-Jos;* în *Cernăuţi:* Ioan Ungurean din „Maramureş", etc. [1]). Tot din Maramureş îşi au originea familiile Buta, Burla, Gugă, Şchipor şi Ungureanu din Pătrăuţi pe Siret şi Igeşti în judeţul Storojineţ, după spusele bătrânilor din aceste sate.

Din ştirile şi datele înşirate până aici reiese pe deplin adevărul istoric, că între o parte mare a populaţiei româneşti din Bucovina, formate din urmaşii nenumeroaselor familii de bejenari români, originari din Maramureş şi din judeţele apropiate din Nordul Ardealului, şi între urmaşii de azi ai rudelor şi consătenilor lor de odinioară din satele ardelene şi maramureşene, există atâtea legături de sânge, de tradiţii, datini şi obiceiuri şi de amintiri istorice, bune sau triste, cari constitue o legătură sufletească puternică, intimă şi netrecătoare în Românii din Maramureş şi între cei din Bucovina, mângâindu-şi sufletele cu aceeaşi credinţă religioasă şi exprimându-şi bucuriile şi durerile cu aceleaşi cântece de doină.

Aceste legături scumpe vor primi o înviorare şi o regenerare nouă, prin legătura bisericească, ce se înfiripă acum prin activarea Episcopiei ortodoxe române a Maramureşului, ca sufragană a Mitropoliei româneşti şi ortodoxe a Bucovinei, spre folosul general al Ţării şi al Neamului Românesc din România Întregită.

---

[1]) I. Nistor, o. c., p. 470–513.

III

Ştiri istorice despre vieaţa bisericească a Românilor din Maramureş sub stăpânirea regilor Ungariei (secolul XII—XVI)

In vremurile anterioare veacului al XIV-lea, Biserica ortodoxă a Românilor din Maramureş va fi fost dependentă de episcopia ortodoxă a Haliciului, în Galiţia, întemeiată la anii 1141—1152, ridicată apoi în anul 1299 la rangul de mitropolie până la anul 1347, când fu suprimată şi apoi la anul 1370 reînviată de regele Poloniei Cazimir.

La această episcopie, respective mitropolie îşi trimiteau Românii din Maramureş preoţii lor spre sfinţire, când nu vor fi avut printre dânşii vlădici pribegi, necanonici, „pseudo-episcopi de rit grecesc", cum îi numeşte Papa Grigorie al IX-lea într'o scrisoare din anul 1234, către regele Ungariei Bela al IV-lea [1]).

Această dependenţă ierarhică bisericească a Românilor din Maramureş şi ţinuturile mărginaşe, înainte de întemeerea Mitropoliei Moldovei, de episcopia, respective mitropolia Haliciului, era o urmare firească a dependenţei politice a principatului de Haliciu de Ungaria până pe la anul 1387 [2]).

---

[1]) Magazin istoric pentru Dacia, Bucureşti, t. III, p. 119–120.

[2]) Şt. Meteş: Istoria bisericii româneşti din Transilvania, Sibiu, 1925, vol. I, p. 39.

După acest an, Românii maramureşeni se îndreaptă tot mai mult pentru trebuinţele lor religioase către cei doi episcopi din Moldova, Iosif şi Meletie, sfinţiţi arhierei de mitropolitul Antoniu din Haliciu, iar dela 1393 către mitropolia Moldovei din Suceava [1]).

In părţile dela miază-zi ale Galiţiei, spre Carpaţi, trăiau în veacul al XIV-lea o mulţime de Români cu voevozi în frunte şi cu însemnate privilegii, având şi o organizaţie bisericească, independentă, condusă de un vlădică ortodox, supus mitropolitului de Halici. La anul 1353 stătea în fruntea bisericii ortodoxe din sudul Galiţiei episcopul Chiril Românul [2]). E firesc deci ca preoţii români din Maramureş şi ţinuturile învecinate de sub stăpânirea Ungariei, să fi mers spre sfinţire în veacui al XIV-lea, înainte de întemeerea mitropoliei Moldovei, şi la aceşti vlădici de neamul lor din Galiţia învecinată [3]).

Inainte poate, şi după anul 1141, când se întemeează episcopia ortodoxă a Haliciului, vor fi fost şi în Maramureş, ca şi în alte ţinuturi româneşti de pe ambele părţi ale Carpaţilor, vlădici necanonici, adică călugări eremiţi, cu hirotonie vlădicească, primită la centrele episcopale canonice dela Dunăre, cari — siliţi de diferite împrejurări de ordin politic sau bisericesc, fiind alungaţi sau detronaţi din partea Turcilor biruitori — veneau în ţările noastre şi se aşezau în vre-un schit sau mânăstire de lemn, în locuri adăpostite, prin văile şi pădurile munţilor noştri, de unde-şi exercitau drepturile lor arhiereşti peste cei ce veneau la dânşii pentru mângăere şi pentru trebuinţi religioase [4]).

---

[1]) Ibidem.

[2]) Idem, o. c. cu trimitere la Th. Holban „Popii şi biserica Românilor din Polonia“ în Arh. soc. ştiinţif. şi ist. Iaşi, anul 1931, p. 25 –30, şi an. 1932, p. 31.

[3]) Vezi Dr. A. Cziple, o. c., p. 251.

[4]) Şt. Meteş, o. c., p. 39.

Despre acest fel de vlădici, cari erau în număr mare, în sec. XII şi XIII, în Ardeal şi în jurul Carpaţilor, trăind printre Români, ne mărturiseşte epistola amintită mai sus a papei Grigorie al IX-lea din anul 1234 către regele Bela al IV-lea al Ungariei, numindu-i pseudo-episcopi, şi aveau mare autoritate nu numai în faţa Românilor, ci chiar şi a Secuilor şi Saşilor din Ardeal.

Astfel de vlădici vor fi trăit de bună seamă şi prin schiturile din Maramureş [1]), şi numai în lipsa acestor vlădici pe teritoriul lor naţional, se vor fi adresat Românii maramureşeni către episcopii ortodocşi din Haliciu [2]) sau către episcopul Românilor din sudul Galiţiei, pentru a li sfinţi preoţi şi antimise pentru satele lor.

Deşi nu ni s'au păstrat numele acestor episcopi necanonici, călători sau misionari de prin ţările noastre, nici nu ni dau documentele vremii relaţii precise despre locurile unde au trăit şi au funcţionat, aceasta nu înseamnă însă că ei nu au existat, ci numai că nu ni s'au păstrat documentele oficiale, care cuprindeau oarecari ştiri despre dânşii sau că aceste documente îi ignorează, ştiut fiind că Biserica ortodoxă română din cuprinsul statului ungar a fost greu prigonită în veacurile XIII şi XIV de către regii Ungariei, îndeosebi de regii Bela al IV-lea, Carol Robert şi Ludovic cel Mare, cari au fost cei mai intoleranţi faţă de Biserica Românilor din Ungaria. Dispreţul şi persecuţia regilor Ungariei faţă de religia ortodoxă ne explică de ce lipsesc ştirile documentare despre biserica românească din această epocă [3]).

Acestea sunt cauzele principale în urma cărora mărturiile istorice documentare nu au puterea de a

---

[1]) Vezi A. Cziple, o. c, p. 251.

[2]) Şt. Meteş, o. c., p. 39. — [3]) Idem, o. c., p. 43.

arunca o lumină clară şi precisă în trecutul Bisericii române din Maramureş dincolo de veacul al XIV-lea, când Românii de aici încă nu putură avea o organizaţie bisericească canonică din cauza intoleranţei regilor apostolici ungari, întrebuinţaţi de papii dela Roma ca organe spre a câştiga pentru Biserica latină pe Români [1]).

Abia din veacul al XIV-lea avem ştiri documentare precise despre biserici, mânăstiri, preoţi şi vlădici din Maramureş. Astfel, se aminteşte într'un document din anul 1384 numele primului preot român din Maramureş, cunoscut după nume. E preotul român Miroslav sau Mirislău din satul Giuleşti.

În acest document, datat din Sighet, în 16 Martie 1384, magistrul Farkaş, vicecomitele Maramureşului, atestează *că preotul Miroslav*, cu fiii şi cu fraţii săi Dragomir şi Ştefan, fiii lui Giula, judecându-se cu Ladislau, fiul lui Dragoş, pentru un brâu sau o cingătoare de spadă (baltheum), rămasă dela strămoşul lor, în valoare de 25 florini, au recunoscut în urmă că Ladislau deţine cu drept acest brâu din partea tatălui său [2]). Acest brâu sau cingătoare de spadă, de o valoare atât de mare pentru vremurile acelea, va fi fost împodobit cu aur şi cu pietre scumpe. Regele Ludovic cel Mare decora cu brâu pe cavalerii săi. Probabil că şi aici este vorba de un astfel de brâu sau cingătoare de spadă, rămasă dela Dragoş, bunicul preotului Miroslav din Giuleşti [3]). Acest preot a fost strămoşul familiei Rednic, din care au fost mulţi preoţi şi din care se trage episcopul unit dela Blaj Atanasie Rednic (1764 – 1772) [4]).

---

[1]) Idem, o c., p. 41.

[2]) Dr. I. Mihályi, o. c., p. 81, doc. Nr 49.

[3]) Idem, o. c., p. 81, nota 1.

[4]) Tit Bud, Date Istorice despre protopopiatele, parohiile şi mânăstirile din Maramureş, Gherla, 1911, p. 1.

Tot abea acum, în veacul al XIV-lea, e amintită pentru prima oară şi o mânăstire românească, mânăstirea din Peri, în Maramureş, cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail, zidită de voevodul Sas înainte de anul 1391, când fiii săi, voevodul Baliţă şi Drag, închină această mânăstire Patriarhiei din Constantinopole, mergând ambii fraţi chiar în persoană la patriarhul Antonie, care face din egumenul mânăstirii, Pahomie, exarh patriarhal cu drepturi quasiepiscopale în Maramureş, la dorinţa celor doi ctitori [1]).

Aceasta este cea mai veche mânăstire românească, despre care avem date sigure din documente oficiale [2]).

Din veacul al XIV-lea, şi anume din anul 1364, ştim că datează şi *cea mai veche biserică din Maramureş*, după cum „e însemnat pe grinda din podul ei“ [3]). *E biserica de lemn din Ieud,* „pe deal“, una dintre puţinele biserici de lemn din veacurile XIV şi XV, care ni s'au păstrat până azi, bine înţeles după multe restaurări în cursul veacurilor [4]).

Şi în Maramureş, ca şi pe întreg pământul românesc de pe ambele părţi ale Carpaţilor şi din Câmpiile Tisei şi ale Dunării, neamul românesc a trăit din vremurile de când există el şi până prin veacul al XIV-lea, învăluit în credinţa creştină ortodoxă şi într'o perfectă unitate şi solidaritate bisericească, dela voevod şi până la plugar şi păstor, închinându-se cu toţii în aceeaşi lege sau religie creştină, în micile lor bisericuţe de lemn, presărate prin satele şi cătunele lor, sau în schiturile ascunse prin văgăunile munţilor, cu călugări sihastri sau schimnici cucernici, dintre cari unii aveau şi hirotonie vlădicească.

---

[1]) Hurmuzaki, Doc. t. XIV, p. 13—15 şi I. Mihâlyi, o. c., p. 110, trad. latină cu multe schimbări şi deosebiri de original, apoi St. Meteş, p. 578.

[2]) St. Meteş, o. c., p. 57. — [3]), [4]) Tit Bud, o. c., p. 47.

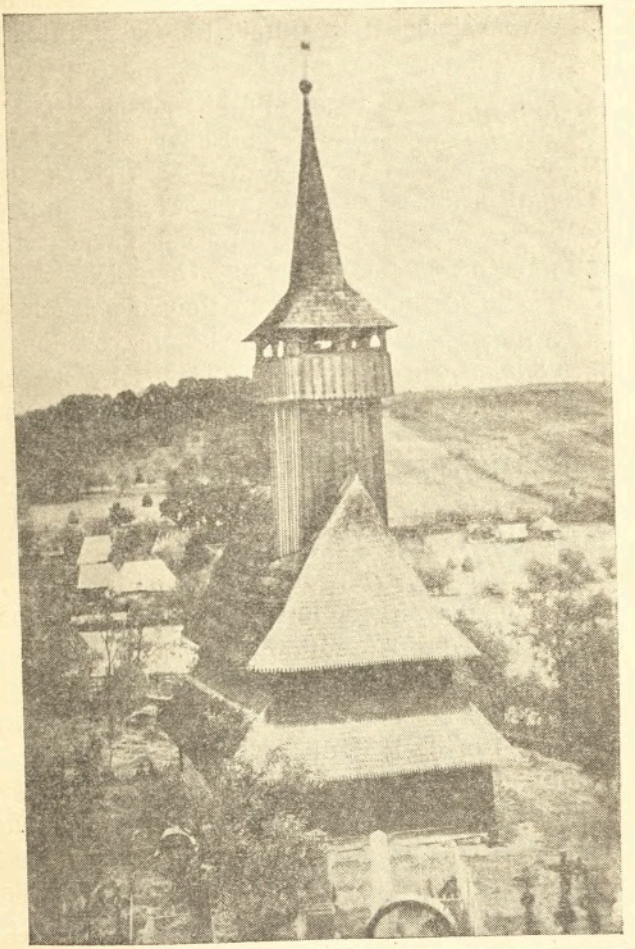

Biserica din Ieud din anul 1364

În acele vremuri, demult apuse, bisericuţa de lemn din satele Maramureşului ca şi din Transilvania întreagă, era „mai mult decât un locaş de cult dumnezeesc, era un simbol al credinţei strămoşeşti, ortodoxe, care aduna într'un mănunchiu strâns pe toţi credincioşii comunei“ [1]). Pe la începutul veacului al XIV-lea însă, regii Ungariei isbutesc să supună sub suveranitatea lor şi Maramureşul cu voevozii săi, precum ocupaseră mai înainte cneazatele şi voevodatele române din Ardeal şi Banat, şi de acum începe şi în Maramureş marea ofensivă a Ungurilor catolici contra Bisericii ortodoxe a Românilor, folosind spre acest scop toate mijloacele de constrângere şi de siluire ale statului politic [2]). Această propagandă catolică printre Românii din Maramureş a isbutit să câştige un număr de proseliţi, mai ales în rândurile nobililor, adecă a cnejilor şi voevozilor români, cari erau mereu ameninţaţi că îşi vor pierde drepturile de proprietate asupra moşiilor şi alte privilegii de cari se bucurau, dacă vor persista a trăi „în shismă“, adică în legea lor strămoşească ortodoxă. Mulţi dintre nobilii din Maramureş, mai slabi de înger, au cedat teroarei ungare şi diverselor presiuni externe şi trecură la religia romano-catolică, despărţindu-se, la început cu lacrimi în ochi şi numai de formă, de vechea lor biserică ortodoxă, fără să o fi abandonat din tot sufletul lor, spre a-şi salva astfel situaţia materială şi socială. Cu timpul însă, nobilii aceştia, luând parte la vieaţa de stat străină, ungurească, şi fiind înglobaţi într'o biserică străină, cea romano-catolică, se înstrăinară şi de neamul românesc şi se pierdură

[1]) S. Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII, vol. II, p, 143.

[2]) St. Meteş, Istoria Mânăstirilor Româneşti din Transilvania, vol. I, p. 10.

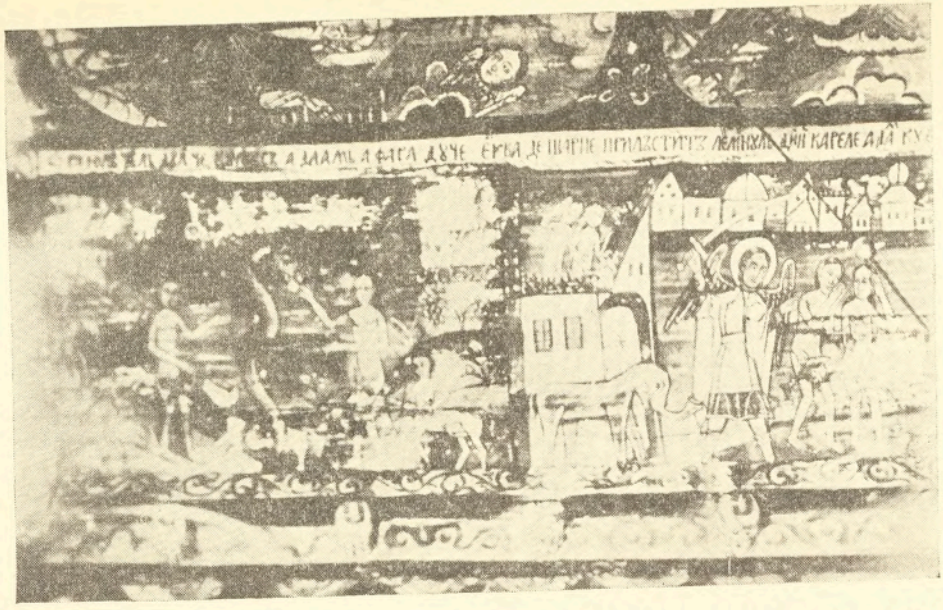

Fresco din biserica din Ieud, reprezentând păcatul strămoșesc

în apele străinismului maghiar, ca şi nobilimea română din restul Transilvaniei. Căci titlurile de nobleţă, ce le poartă unii Români din Maramureş şi din Ardeal până la unirea cu Statul României, în anul 1918, sunt din vremuri mai târzii, conferite de împăraţii Austriei şi de regii Ungariei în veacurile XVIII şi XIX.

Dar nu toţi voevozii şi cnejii români din Maramureş s'au catolizat şi desnaţionalizat în această epocă. Unii dintre ei, ca şi întreaga clasă ţărănească, au resistat cu vitejie şi cu eroism creştinesc tuturor presiunilor oficialităţii ungare şi propagandei catolice, rămânând statornici în legea strămoşească ortodoxă şi preferând mai de grabă să emigreze din ţară, părăsindu-şi vetrele şi moşiile şi trecând Carpaţii în Moldova sau în Ţara-Românească, decât să-şi părăsească legea.

Între aceşti viteji şi statornici voevozi în religia ortodoxă, au fost şi voezii Maramureşului, Dragoş şi Bogdan, cari au părăsit ţara şi moşiile, trecând în Moldova „din motive referitoare la legea ortodoxă-orientală“ [1]) împreună cu un număr mare de familii româneşti.

Cumcă în a doua jumătate a veacului al XIV-lea se făcea o propagandă vie printre Românii din Maramureş pentru convârtirea lor la catolicism şi că o parte mică, probabil dintre nobili, nu au mai putut resista năzuinţelor de prozelitism ale catolicismului ungar ci au trecut la credinţa romano-catolică, ne mărturiseşte o diplomă a Papei Grigorie XI din 13 Octomvrie 1374, datată din Avignon, prin care invită pe arhiepiscopii Ungariei să cerceteze ori de-i

---

[1]) Ioan Mihâlyi de Apşa, Diplome Maramureşene din secolele XIV şi XV, Sighet, 1930, tom. I, p. 73.

adevărat că „o parte din mulţimea Românilor cari locuesc în părţile Ungariei dinspre Tătari şi trăesc până acuma după ritul şi în shizma Grecilor“ (qui circa metas Regni Ungarie versus Tataros commorantes, secundum ritus et scisma Graecorum vivebant) [1]), s'au convârtit la credinţa catolică şi că s'ar mai putea uşor convârti şi alţii cu asistenţa regelui [2]), „dacă s'ar ridica acolo în părţile acestor Valahi, o biserică catedrală, cu un episcop în fruntea ei. Căci aceşti Valahi, după cum se vorbeşte, nu sunt bine mulţumiţi numai cu slujba preoţilor unguri“ (... cum ipsi Vlachones, ut dicitur, de solo ministerio sacerdotum Ungurorum non sint bene contenti ...[3]). Papa învită apoi pe episcopii Ungariei să-i raporteze ori de nu ar fi bine ca să numească episcop pentru Românii din aceste părţi pe „fratele călugăr Antoniu de Spoleto, profesor din Ordinul Minoriţilor, despre care se zice, că cunoaşte limba acestei naţiuni (române) şi că ar fi convârtit pe mulţi dintre aceşti Valahi şi i-ar fi botezat şi ar fi câştigat mare succes printre sufletele lor prin predica sa“. Astfel ar fi „potrivit şi folositor pentru convârtire la credinţa romano-catolică şi a celorlalţi Valahi, încă neconvertiţi la numita credinţă“ [4]).

Sub „Românii locuitori la marginele Ungariei dinspre Tătari“, amintiţi în acest interesant document, se înţeleg fără îndoială Românii din Maramureş, nu însă cei din Moldova, în care caz Papa s'ar fi adresat către episcopii romano-catolici din Polonia, sau către cei din Siret, unde se înfiinţase la 1370 o episcopie catolică de către Laţcu-Vodă, convertit şi el la catolicism poate încă de pe când trăia în Maramureş [5]).

---

[1]) I. Mihályi, o c., vol. I, p. 72.
[2]) I. Mihályi, o. c., p. 72, doc. 40.
[3], [4]) Idem, o. c., p. 72, doc. cit. — [5]) Idem, o. c., p. 73.

Acest document ne mărturiseşte deci că în secolul al XIV-lea se făcea o vie propagandă din partea călugărilor din Ordinul Minoriţilor pentru convârtirea Românilor din Maramureş la catolicismul papal, şi că această propagandă reuşi să câştige şi un număr oarecare de proseliţi printre Maramureşeni, îndeosebi printre nobili. Dar masele populaţiei române au rămas neclintite în vechea lor credinţă ortodoxă, care este atât de concrescută cu neamul românesc întreg şi a rămas veacuri de-arândul „religiunea celor asupriţi".

Cea mai grea lovitură le-a dat-o Românilor din Ardeal şi Maramureş regele Ludovic cel Mare (1340 – 1382), care a dispus printr'un decret regal ca „numai un Valah de legea catolică poate să aibă proprietate nobilitară şi să fie cneaz" [1]). Această dispoziţie fu apoi reînoită şi de către regele Sigismund în anul 1422. Tot atunci ordonă acest rege călugărilor din Ordinul Franciscanilor, ca să se ocupe îndeosebi de convertirea shismaticilor Valahi la confesiunea catolică [2]).

In veacul al XIV-lea, când începe îndeosebi marea ofensivă a Ungurilor catolici împotriva Bisericii ortodoxe a Românilor din Maramureş, se ivesc şi în satele curat româneşti sau înconjurate numai de Români, mânăstiri de legea intolerantă a Romei, cu scopul vădit de convertire religioasă a populaţiei ortodoxe române la legea romano-catolică [3]). Una din aceste mânăstiri de proselitism catolic în masa compactă românească din Maramureş a fost mânăstirea latină a Sfintei Marii din satul Remeţi, amintită într'o diplomă a regelui Matei Corvinul din 23 Aprilie 1465 [4]).

În această diplomă, rege'e ordonă să se cerceteze plângerea nobililor români maramureşeni, Petru

[1]), [2]) Ioan Rusu-Şirianu: Iobăgia până la finea sec. XV, Arad, 1908, p. 272.

[3]) Şt. Meteş, o. c., p. XI.

[4]) I. Mihályi, o. c., p. 465, doc. Nr. 272.

Gherheş din Sarasău, Mihael Nan, Teodor Stan, Mihael Mare şi Petru Tivadar din Sapânţa în contra călugărilor din Ordinul Sf. Paul Eremitul din Mânăstirea Sf. Fecioare Maria în Remeţi, în comitatul Maramureşului, cari au ocupat pe nedrept o parte mare din pământul arabil al acestor nobili. Fură ascultaţi un număr mare de martori în prezenţa vicecomitelui Ladislaus Thathy, locţiitorul comitelui Simeon Bizău şi a juzilor nobililor vecini din comitatul Maramures [1]).

Toţi martorii adeveresc fapta nelegiuită a călugărilor din mânăstirea Remeţi, cari sunt citaţi apoi în faţa regelui [2]).

Moşia mânăstirii catolice din Remeţi fu conferită în anul 1556 lui Paul Litterat din Sighet. În mandatul de introducere, dat prin comitele Petru Petrovici, se afirmă că mânăstirea era desolată şi părăsită de călugări [3]).

Aceasta dovedeşte faptul că mânăstirea din Remeţi, întemeeată într'o regiune cu populaţie compactă românească, nu şi-a ajuns scopul ei de prozelitism catolic printre Românii din Maramureş, ci după o scurtă şi grea vieaţă de 1—2 veacuri, a trebuit să dispară, lovită de persistenţa îndărătnică în legea ortodoxă a Românilor [4]).

Mânăstirea Sf. Marii din Remeţi zace azi în ruină, dar biserica de lângă ea, zidită în stil curat gotic, stă şi azi, pe un loc înalt, şi serveşte ca biserică parohială „după ritul rutean“ [5]).

Familia nobilă Bizău, adecă urmaşii lui Simeon Bizău, amintiţi în acest document al regelui Matei

---

[1]) Idem, o. c., p. 465 - 469, doc. Nr. 272.

[2]) Idem, o. c., p. 465.

[3]) Idem, o. c., p. 469.

[4]) St. Meteş: Istoria mânăstirilor române din Transilvania, p. XI.

[5]) I. Mihalyi, o. c., p. 469.

Corvin din anul 1465, în legătură cu plângerea nobililor maramureşeni împotriva călugărilor hrăpăreţi dela mânăstirea catolică din Remeţi, stăpâneşte şi azi proprietăţi de pământ în satele Cuhea şi Dragomireşti din judeţul Maramureş [1]).

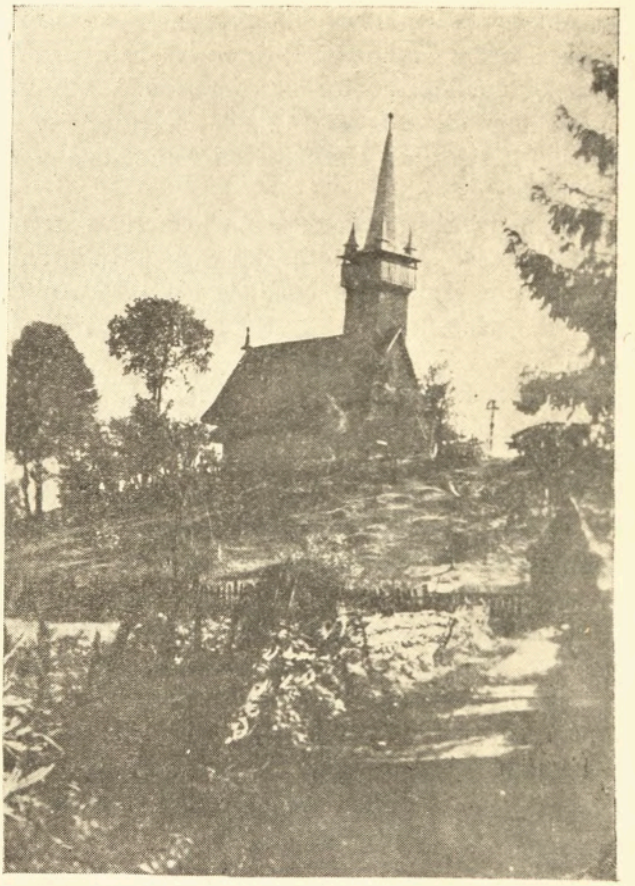

Biserica românească din Apşa-de-jos
(Azi rămasă în Cehoslovacia)

[1]) I. Mihalyi, o. c., p. 469.

IV

Starea generală a Bisericii ortodoxe române din Maramureş în epoca domniei principilor Transilvaniei (Sec. XVI şi XVII)

Pe la mijlocul veacului al XVI-lea, în urma păcii dela Adrianopole, încheiată la 1568 între Turcia şi Maximilian al Austriei, şi a contractului dela Speyer, încheiat la 1571 între Maximilian al Austriei şi principele Ardealului Ioan Sigismund, Maramureşul fu incorporat la principatul Ardealului, împreună cu comitatele ungureşti din stânga Tisei, aşa că principii ardeleni se întitulau de acum înainte: „Principe al Transilvaniei şi Domn al Părţilor regatului Ungariei" (Princeps Transsilvaniae et dominus Partium regni Hungariae) [1]).

De acuma înainte, vieaţa bisericească a Românilor din Maramureş intră într'o fază nouă, dar tot aşa de dramatică, ca şi în epoca dominaţiunii regilor Ungariei catolice peste acest ţinut românesc. Principii Ardealului îmbrăţişaseră religia calvină şi'-şi răzimau domnia pe tovărăşia celor trei neamuri privilegiate, adecă a Ungurilor, Secuilor şi Saşilor (Unio trium nationum), ca „pe o masă cu trei picioare" [2]), recunoscând ca religii sau biserici legale şi privilegiate ale ţării numai con-

---

[1]) Eus. Popovici: Istoria Bisericii Universale, ed. II., Buc. 1928, vol. IV., p. 422 şi Dr. Al. Cziple: Doc. priv. la Episcop. Maram., note introductive, în „Anal. Acad. Rom. t. XXXVIII, p. 259,

[2]) I. Lupaş: Mitropolitul A. Şaguna, ed. II., Sibiu, 1911, p. 32.

fesiunile acestor trei neamuri, adecă: religia calvină, luterană, romano-catolică (a Secuilor) şi unitară sau sociniană [1]). Nu recunoşteau însă şi religia creştină-ortodoxă a Românilor băştinaşi, deşi era mai veche decât toate celelalte confesiuni din cuprinsul principatului şi cu toate că populaţia românească era mai numeroasă decât toate celelalte neamuri conlocuitoare, străine, la un loc şi purta toate sarcinile şi greutăţile ţării, muncind pământul nobilimii în sudoarea feţii sale.

Religia, sau „legea" crcştină ortodoxă a Românilor din cuprinsul principatului ardelean, deci şi a celor din Maramureş, era privită şi tratată de stăpânitorii oficiali ca o erezie sau ca o sumă de „credinţe băbeşti" a „iobagilor valahi", numele de „valah" era sinonim cu numirea de „shismatic" sau „eretic", iar din punctul de vedere al dreptului public, noţiunea de „iobag" era identică cu noţiunea de „venetic" [2]).

Expresiunile de dispreţ şi de batjocură, adresate bieţilor Români, pe cari stăpânitorii calvini se străduiau să-i treacă cu forţa violentă a puterii de Stat la calvinism, eternizate în cărţile de legi ale Ardealului „crăiesc" din timpul supremaţiei calvine de acolo, în secolele XVI şi XVII, sunt numai o icoană incomplectă a stării triste în care se afla poporul românesc din Ardeal şi Maramureş, şi Biserica sa strămoşească ortodoxă [3]) în acele vremuri.

Neamul românesc din Maramureş, ca şi cel din Ardeal, rămase lipsit de o clasă conducătoare, căci nobilimea veche românească, cnejii şi voevozii români de altădată, „căzuse în mrejele vânătorilor de suflete româneşti pentru noua religie calvină" a stăpânitorilor străini şi se înstrăină, cu puţine excepţii, dela tulpina neamului românesc [4]).

---

[1]) I. Lupaş: o. c, p. 32.

[2]), [3]), [4]) Idem, o. c., p. 33.

Biserica ortodoxă română din Maramureş fu supusă în această epocă cu totul Bisericii reformate sau calvine, întocmai ca şi cea din Ardeal. Dar pe când Biserica ortodoxă română ardeleană s'a supus căpeteniilor Bisericii calvine numai silită, nobilii români maramureşeni au făcut-o aceasta cu voie bună, fiind măguliţi că pot să-şi aibă episcopul lor deosebit [1]).

Familiile române din Maramureş, cari s'au ridicat din rândurile nobililor mai înalţi, sau contopit cu totul cu Biserica reformată dominantă, iar nobilii de rând şi ţăranii iobagi erau bucuroşi că pot asculta slujbele dumnezeeşti în limba lor naţională românească, şi că pot să vadă adeseori în mijlocul lor pe episcop, care vizita satele însoţit de diregătorii comitatului [2]). În schimbul unor privilegii de ordin material acordate episcopilor şi preoţilor, reprezentanţii oficiali calvini ai comitatului li cereau supunere deplină [3]). Biserica maramureşană română nu era de fapt cărmuită de episcop, ci de diregătoria comitatului şi de soborul care sta sub supravegherea comitatului. Toate hotărîrile soborului numai atunci aveau valoare, când erau aprobate de congregaţia comitatului. Pe episcop îl alegea soborul, iar comitatul ratifica alegerea. Comitatul da putere episcopului să-şi poată îndeplini funcţiile episcopeşti, să viziteze satele din cele patru „ieraşuri", adecă protopopiate, să „examineze" preoţii, să cerceteze bisericile, să-şi scoată plata, şi să ţină soboare parţiale, dar numai în prezenţa pretorilor. Comitatul avea dreptul să pornească cercetări împotriva episcopilor, protopopilor şi a preoţilor, cari nu-i plăceau. Congregaţia comitatului, la fel cu principii Ardealului, punea episcopilor — la ratificarea alegerii lor — anumite condiţii, iar în caz de neascultare

---

[1]), [2]) [3]) Al. Cziple : o. c., p. 265.

erau scoşi din slujbă. Această atârnare, „soră cu robia", a episcopului şi a preoţimii române de autoritatea calvină a comitatului era cauza că episcopii Românilor din Maramureş din această epocă, de regulă nu se îngrijiau de popor — afară de puţine excepţii — temându-se să nu ajungă în conflict cu stăpânii comitatului şi astfel să-şi piardă slujba [1]). Episcopul era dator să plătească în fiecare an o sumă oarecare comitelui suprem al comitatului; totaşa şi preoţii [2]). Protopopii erau numiţi din an în an de soborul general, care se ţinea în prezenţa şi sub controlul oficialităţii comitatului [3]).

Vedem deci, că organizaţia administrativă a Bisericii române din Maramureş în această epocă era complect subjugată Congregaţiei comitatense a nobililor calvini, spre a asigura Calvinilor un amestec cât mai mare în afacerile bisericeşti ale Românilor, cu scopul de a-i calviniza. Această congregaţie care avea puterea supremă peste episcopii ortodocşi şi peste preoţi, îi numea şi îi scotea din scaun după bunul ei plac, când voiau aceşti nobili unguri, calvini şi capricioşi [4])·

Căpeteniile bisericeşti ale Românilor erau silite a servi de unelte sau „cozi de topor" în mâna principilor, nobililor şi a clericilor de legea calvină, cari erau neobosiţi în uneltirile şi străduinţele lor de a surpa Biserica românească şi a slăbi credinţa credincioşilor ei [5])

Preoţimea română purta acelaşi jug de apăsare şi de nedreptăţi şi silnicii brutale, ca şi credincioşii lor ţărani, cu sufletele amărîte de suferinţi de veacuri, în

---

[1]), [2]) Idem, o. c., p. 265—266.

[3]) Idem, o. c., p. 265, cu trimitere la Hodinka, A. Munkaczi görög. kathol. püspökség története, Budapest 1909.

[4]) St. Meteş: Ist. Bis. rom. din Transilvania, vol. I, p. 233—234.

[5]) Idem, o. c., p. 33.

rândul cărora erau puşi să trăiască aceeaşi soartă năcăjită şi dispreţuită [1]).

Dar tendinţele de înstrăinare prin religiune din epoca calvinismului dominant în Ardeal şi Maramureş, când se puseră bazele unei organizaţii a Bisericii române şi un început de cultură românească prin „scrieri cu tiparul", au avut totdeauna un rezultat contrar celui urmărit şi dorit din partea oficialităţii străine, maghiare şi calvine. Ele s'au zdrobit ca de o stâncă de tăria şi statornicia credinţei ortodoxe a Românilor, cu puţine excepţii sporadice de prozeliţi, şi au contribuit doar la progresul lor cultural şi la întărirea şi oţelirea fiinţei noastre etnice [2]).

Situaţia politică a Românilor şi a puţinilor Ruteni din Maramureş culmina în ralaţiunile lor de cea mai asupritoare iobăgie faţă de nobilimea privilegiată a Maghiarilor. Aceaste relaţiuni primiră o confirmare solemnă prin legislaţia ţării, ieşită din mânile celor trei naţiuni privilegiate ale Ardealului, adecă a Ungurilor, Saşilor şi Secuilor, care a imprimat asupririi ortodocşilor caracterul legalităţii statornice şi irevocabile [3]).

În anul 1575 s'a făurit o lege care declară lămurit că „secta religionară" a Românilor din Ardeal şi Maramureş nu are să fie tolerată în ţară decât atâta vreme, cât va plăcea principelui şi staturilor ţării [4]).

În alt loc, această lege dispunea, ca naţiunea românească, deşi religiunea ei nu este socotită între cele „recepte", adecă recunoscute de legile ţării, totuşi din consideraţiune pentru folosul ţării, să fie înzestrată cu preoţi [5]).

---

[1]), [2]) I. Lupaş: o. c., p. 33.

[3]) Eud. Hormuzachi: Fragmente din Ist. Rom., Bucureşti, 1900/tom. II., p. 3.

[4]), [5]) Idem, o. c., p. 4.

Românii din Ardeal şi Maramureş nu se urcau însă în acele vremuri în scara socială decât la starea de păstori, palmaşi şi plugari, şi chiar şi preoţii români ortodocşi erau siliţi de nevoile vieţii să între în aceste categorii sociale primitive. Şi fiind că ocupaţia principală a Românilor de acolo era păstoritul şi creşterea viteior, de aceea şi preoţii români sunt numiţi în hrisoavele de danie şi în diplomele de scutire ale principilor Ardealului din veacul al XVII-lea, Gavril Bethlen (1609), Acaciu Barczay (1639) şi Mihail Appafy (1663), mai ales păstori români (pastores Valachi) şi mai rar „sacerdotes", adecă preoţi [1]).

Preoţii români, al căror tată fusese iobag, cu toată dignitatea lor, erau socotiţi, în virtutea naşterii, drept iobagi ai proprietarului sau „domnului" de pământ, pe moşia căruia servise tatăl lor. De aceea, când erau mutaţi la o parohie mai bună sau la alt proprietar de pământ, ei nu se puteau depărta de pe locul naşterii lor şi nici nu se puteau desface de datoriile şi serviciile lor iobăgeşti fără învoirea stăpânului lor de pământ sau de moşie [2]).

Abia principele Gavriil Báthory (1608–1613) avu oarecare milă pentru suferinţele şi asupririle poporului român şi o stimă mai înaltă pentru preoţimea română, acordându-i prin ordinaţiune domnească dreptul de a se muta dela o localitate la alta cu familia şi cu avutul lor, fără învoirea domnului de pământ, ci numai cu ştirea episcopului [3]).

În cursul veacului al XVII-lea, începând cu timpul domniei lui Gavriil Báthory (1613–1629), apoi sub domnia celor doi principi din familia Rákoczy (1631—1660), nu numai mulţi nobili români, dar şi mulţi preoţi de toate gradele, ba chiar şi mitropoliţii români

[1]) Idem, o. c., p. 4.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 5.

au intrat, sub presiunea exercitată de sus, în sinul Bisericii calvine. Astfel, în anul 1643, mitropolitul Ardealului Iosif Budai, făcu mărturisire publică că primeşte dogmele şi învăţăturile Bisericii „helvetice", adecă calvine [1]).

Autonomia firească a Bisericii ortodoxe române din Ardeal şi Maramureş a fost în timpul domniei principilor calvini din sec. al XVII-lea atât de nesocotită, drepturile şi dignitatea ei atât de călcate în picioare, încât o decădere mai mare a ei era cu neputinţă şi nici încercările de intervenţie a domnitorilor din Ţara-Românească, în deosebi ale lui Şerban Vodă Cantacuzino, nu avură mult succes [2]).

Dela începutul veacului al XVII-lea, Calvinii îşi croiră planul, în zelul lor de a converti pe Românii din Ardeal şi Maramureş la confesiunea lor, să falsifice prin învăţături reformate sau calvine, puse în gura preoţimii române ortodoxe, legea creştină ortodoxă a populaţiei româneşti şi a o atrage astfel pe nesimţite la „legea cea nouă", calvinească. În acest scop sau emis în mai multe rânduri le adresa mitropolitului Ardealului şi Maramureşului şi a clerului român instrucţiuni amănunţite, date în scris şi pline de învăţături reformate, un fel de normă catehetică, calvino-orientală, cu ordinul expres ca învăţământul religios să fie predat de preoţii români poporului, în deosebi tineretului, în înţelesul acestei norme calvine. Astfel de instrucţiuni a primit mitropolitul Dositei, în anul 1627, pe timpul domniei lui Gavril Bethlen, şi în anul 1628 mitropolitul Ghenadie II, iar în anul 1643, mitropolitul Simion Ştefan, pe timpul domniei lui Gheorghe Rákoczy I [3]).

---

[1]) O. c., p. 11.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 12.

Aceste instrucţiuni siluitoare au avut în cazuri singuratice efectul dorit, dar în general ele n'au putut să-i amăgească pe Români, nici să-i clatine în statornicia lor mare către legea strămoşească[1]).

Nici chiar în privinţa formelor externe sau ale cultului ortodox, mitropoliţii Ardealului şi Maramureşufui, dela Alba-Iulia, n'au cedat totdeauna, ci s'au opus cu bărbăţie stăruinţelor calvineşti ale principilor ardeleni, atrăgându-şi astfel disgraţia şi persecuţia.

Mai ales s'a opus acestei tendinţi de calvinizare a Românilor în Ardeal şi Maramureş mitropolitul Ilie Iorest (1641—1643), atrăgându-şi din cauza aceasta o prigonire aprigă din partea principelui Gheorghe Rakoczy I. Mitropolitul acesta se opuse cu bărbăţie propagandei calvine printre Românii de sub ascultarea sa, excluzând dela orice întrebuinţare în biserică cărţile liturgice traduse în limba românească şi concepute în spiritul reformaţiunii calvine, şi era surd la ademenirile şi intimidările curţii principelui calvin. De aceea fu depus, desbrăcat de darul preoţiei şi aruncat în temniţă[2]).

După depunerea mitropolitului Ilie Iorest, fu ridicat în scaunul dela Alba-Iulia mitropolitul Ştefăn Simeon (1643—1651), care — intimidat de soarta antecesorului său şi preocupat mai mult de rămânerea sa în scaun decât de păstrarea demnităţii sale şi de libertatea conştiinţei — a primit şi a executat condiţiuni umilitoare şi prescripţiuni de conduită mijlocitoare faţă de propaganda calvină, protejată de Rakoczy I, punându-se astfel la adăpost de persecuţiunea fanatică a acestui principe[3]).

Intre condiţiunile ce i s'au pus mitropolitului Ştefan Simeon şi pe cari el le-a primit la instalarea

[1]) Idem, o. c., p 12.
[2]), [3]) Idem, o. c., p. 17.

sa, a fost şi obligaţia de a sili preoţimea română să răspândească Catehismul calvinesc, tradus în româneşte şi tipărit pe cheltuiala principelui Gh. Rakoczy I. Mitropolitul Ştefan Simeon nu a cutezat să-şi ridice glasul împotriva răspândirii acestei cărţi stricăcioase printre clerul său, nici să-i combată cuprinsul său eretic, cum a făcut-o mitropolitul Varlaam al Moldovei [1]).

Aceeaşi politică bisericească faţă de crerul şi poporul român-ortodox din Ardeal şi Maramureş a urmat-o şi principele Gheorghe Rakoczy II. Acesta a dat în anul 1652, în vremea păstoririi mitropoiitului Ardealului Daniil, după stăruinţa reformatului Gheorghe Csulai, *pentru Românii din Maramureş, la mâna protopopului Simeon Petraşcu*, care pe atunci încă nu aderase la unirea cu catolicismul, o instrucţiune de conduită identică cu cea dată de tatăl său Gh. Rakoczy I, mitropolitului Ştefan Simeon, în 1743 [2]).

Între acestea era şi îndatorirea de a nu onora icoanele din biserici ca sfinte, ci a le privi numai ca obiecte decorative ale zidurilor, de a nu supăra sau prigoni pe preoţii sau mirenii români cari vor trece la calvinism, şi la alegerea şi destituirea protopopilor să fie invitat şi să aibă vot decesiv şi superintendentul general calvin [3]).

Propaganda calvină din Maramureş, ca şi cea din Ardeal, n'a isbutit însă, după stăruinţi de peste 120 de ani, să atragă poporul român la calvinism, căci aeesta a ţinut morţiş şi fără excepţie la credinţa sa strămoşească, deşi tânjea în adâncă înjosire, fiind lăsat în privinţa socială la bunul plac neînfrânat al domnilor de pământ sau boierilor egoişti, cari îl apăsau cu dijmă şi robotă, iar în privinţa bisericească îl supuse

---

[1]) Idem, o. c, p. 19. — [2]) Idem, o. c., p. 20.
[3]) Idem, o. c., p. 16.

supravegherii superintendentului calvin care îşi dădea silinţa să convârtească tinerimea la religia reformată, în loc să-i poarte grija de creşterea sa religioasă-morală [1]). Presiunea calvinismului se făcuse cu atât mai nesuferită, cu cât ea trecuse la acte de brutalitate grosolană. În acest chip poporul român din Maramureş, afară de puţini prozeliţi seduşi de oarecari avantagii de ordin material, nu a putut fi câştigat pentru o reformă religioasă în sens calvin, ci a rămas neclintit în legea ortodoxă.

---

[1]) Hormuzachi, o. c., p. 30.

V

Episcopia ortodoxă-română a Maramureşului dela începuturile ei până la desfiinţare şi legăturile ei cu Moldova (1391—1740)

1. Începuturile episcopiei

Începuturile unei vieţi bisericeşti organizate, cu episcopie canonică proprie, a Românilor din Maramureş datează de pe la sfârşitul veacului al XIV-lea şi stă în legătură cu mânăstirea din Peri, cu hramul sf. Arhanghel Mihail, ridicată de voevodul Sas, fiul lui Dragoş, înainte de anul 1391, pe teritoriul satului Teres.

Această mânăstire e amintită prima dată într'un document oficial al judelui curiei regale, din 2 Februarie 1382 [1]). În anul 1391 voevozii din Maramureş, Balc şi Dragu, fiii voevodului Sas, se prezintă personal la patriarhul Antonie din Constantinopole şi-i închină mânăstirea din Peri, ctitoria tatălui lor. Patriarhul binecuvântă această închinare, ia mânăstirea Peri sub protecţiunea sa, declarându-o stauropeghie patriarhală, iar egumentului ei Pahomie şi urmaşilor săi, li acordă titlul de exarhi, adecă împuterniciţi patriarhali, cu autoritate sau jurisdicţiune ca şi a unui episcop peste toţi preoţii de pe moşiile mânăstirii din Peri şi peste un teritoriu întins din comitatele învecinate [2]).

[1]) I. Mihály: Dipl. Maramureşene, tom. I. Sighet 1900, p. 91.
[2]) Idem: o. c. p. 110 doc. Nr. 62 şi Stefan Meteş: Ist. bis. rom. din Transilvania, vol. I. Sibiu, 1935, p. 59.

Dieceza exarhului patriarhai Pahomie din stauropighia Peri, peste care avea el jurisdicţiune quasi-episcopală, se întindea deci peste un teritoriu foarte întins [1]). Fiii lui Balc şi Dragu înzestrează mânăstirea Peri cu trei sate: Teres, Cruşeva şi Sarvasăul, cu o moară ce se afla la Săpânţa, în „ţara Câmpulungului pe Tisa", [2]) unde se varsă râul Săpânţa în Tisa [3]).

Celelalte ţinuturi, afară de satele amintite, peste care se întindea jurisdicţiunea exarhului Pahomie, nu erau moşii ale mânăstirii Peri, ci ţinuturi stăpânite în mare parte de voevozii Balc şi Dragu. Patriarhul acordă egumenului Pahomie jurisdicţiune episcopală, afară de sfinţirea preoţilor, la dorinţa celor doi ctitori ai mânăstirii, fraţii Balc şi Dragu. Iată ce spune patriarhul Antonie IV în actul oficial de întemeere a stauropighiei din Peri, pe care fi predă „sigilat" voevozilor maramureşeni:

„Antonie, din mila Dumnezeu, arhiepiscopul Constantinopolei, Romei Noi, şi Patriarh ecumenic. De vreme ce înşişi prea nobilii noştri fraţi, iubiţii fii în Duhul Sfânt ai Smereniei Noastre, Voevodul Baliţă şi Dragu au o mânăstire din străbuni pe locul Maramureşului, sfinţită pe precinstitul nume al cinstitului mai marelui rânduitor al puterilor de sus, Mihail, pentru care prea nobilul Dragu venind încoace, a chemat pe Smerenia noastră, (s'a adresat smereniei noastre) şi petrecând în regiunea cetăţilor, s'a şi învrednicit prin graţia venerării sfinţilor de aici de iubirea, cinstea şi prietenia cuvenită a Smereniei noastre, ca un om nobil şi mare şi ca un om bun şi ortodox cum este, şi s'a rugat, cum ar putea să beneficieze susnumita mânăstire de acum

[1]) Grigore Nandriş: Despre mânăstirea Peri, în Rev. „Graiul Românesc" an. II., Bucureşti, 1928, 2/II. p. 22.

[2]) St. Meteş: o. c. p. 112.

[3]) I. Mihály: o. c. p. 111.

înainte şi în viitor de îngrijirea şi ocrotirea patriarhală şi să fie şi de fapt, şi după nume patriarhală. Smerenia noastră găsi cererea aceasta dreaptă şi binecuvântată, dar totodată şi în conformitate cu datina marei Biserici a lui Dumnezeu şi a Patriarhatului ecumenic, ca să devină nu numai stauropighie patriarhală şi sfintele biserici să se sfinţească pe numele patriarhului, ci şi cele sfinţite de către arhiereii locali să beneficieze de scutul patriarhal şi de îngrijirea, cinstea şi înălţarea ce li se cuvine, încuviinţează scrisoarea prezentă sigilată, prin care se porunceşte ca sfânta şi venerata mânăstire depe locul Maramureş, cea închinată pe numele cinstitului, mai mare rânduitor al puterilor de sus, Mihail, să se bucure de acum înainte şi în viitor, de îngrijirea, scutul (ocrotirea) şi cinstea ce i se cuvine de aici, şi de înălţarea patriarhală, fiind de fapt şi cu numele. Totodată Smerenia noastră numeşte pe preacinstitul conducător al acestei venerate mânăstiri, ieromonahul Pahomie, axarh peste ţinuturile supuse mânăstirii, adecă *peste Selajiu, Artuntis (Arva), Ugocia, Iumperichis (Bereg), Ţitobis (Ciceu), Palvaneţis (Unguraş) şi Pistra (Bistriţa).* E dator deci numitul, prea cinstit şi prea venerat conducător şi exarh al Smereniei noastre, să supravegheze pe preoţii aflători în ţinuturile amintite şi poporul, şi să-i îndemne şi să-i înveţe cele de folos sufletelor şi cele de mântuire, să judece şi să cerceteze drepturile bisericeşti ce le au preoţii, să îndrepte cele ce cer vre-o îndreptare în mod legal şi canonic, şi să aibă libertatea de a sfinţi bisericile dumnezeeşti şi sfinte care se ridică în aceste ţinuturi pentru stauropighia patriarhală, datori fiind să amintească pe patriarhii morţi şi vii în toate sfintele sărbători, atât în cinstita mânăstire mai sus amintită, cât şi în toate dumnezeeştile şi sfintele biserici, care se vor ridica (în viitor).

„Încă mai porunceşte Smerenia noastră prin prezenta scrisoare sigilată, că de i s'ar întâmpla moartea conducătorului acestuia, atunci prea nobilii noştri fraţi, voevodul Baliţă şi Dragu, să aibă toată libertatea, cu voia (hotărîrea) monahilor din mânăstire, de a alege alt egumen şi a-l aşeza în locul lui, şi ca şi acesta să aibă libertatea (dreptul) asupra ţinuturilor amintite ca exarh al nostru, să sfinţească sfintele biserici patriarhale ce se vor ridica pentru stauropighia patriarhală. În acest scop li se eliberează deci şi prezenta scrisoare sigilată a Smereniei, noastre spre adeverinţă. In luna August al 14 Indicţ. al anului 6899 (1391). Are şi prin cinstita mână patriarhală, Antoniu, din mila lui Dumnezeu, arhiepiscopul Constantinopolei, Romei Noi, şi Patriarh ecumenic“ [1]).

Am reprodus în întregime, în traducere verbală în româneşte după documentul original, cuprinsul grecesc al actului patriarhal din anul 1391, privitor la întemeerea stauropighiei mânăstireşti din Peri, prin care se dă egumenului acestei mânăstiri drepturi ca şi ale unui episcop, afară de hirotonirea preoţilor, peste preoţii şi poporul ortodox, nu numai din Maramureş, ci şi din ţinuturile învecinate, care poate fi numit actul de naştere al episcopiei ortodox-române din Maramureş. Căci în traducerile româneşti, apărute în operele istoricilor români mai vechi, întâi la Petru Maior, apoi la Şaguna şi N. Popea, dela care a împrumutat-o apoi Teodor Păcăţianu în studiul său critic, întitulat „Istoriografi vechi, istoriografi noi“, (Sibiu 1904), precum şi în traducerea latină a acestui document, publicat de I. Mihály în „Diplome Maramureşene“, se află multe schimbări şi adausuri, care

[1]) După doc. original grecesc din „Acta Patriarchatus Constantinopolitani“ MCCCXV—MCCCCII, edit: Fr. Miklosich et Ios. Müller, Vindobonae (Viena), 1862, t. II, p. 156 - 157, doc. Nr. XI.

nu sunt cuprinse în actele patriarhale originale, publicate la 1860—1862, în Viena, de către istoricii Fr. Miklosich şi Ios. Müller, cu titlul de „Acta Patriarchatus Constantinopolitani".

Astfel, în traducerea românească a acestui act aflată în scrierile istorice bisericeşti mai vechi, se află şi următorul pasaj, care nu e cuprins în textul original grecesc al documentului: „La acestea, că dacă vreun arhiepiscop sau episcop dintre supuşii noştri, s'ar afla în numita mânăstire sau în pertinenţele ei, să fie ajutor numitului egumen, precum arată această carte a smereniei noastre, întărită cu sigilul bisericii noastre" [1]).

Din cauza acestor adausuri şi schimbări în textul actului original, referitor la întemeierea stauropighiei patriarhale din Peri, s'au tras şi concluzii, cari nu corespund realităţii istorice.

În originalul actului patriarhal nu se spune, că „dacă vre un arhiepiscop sau episcop dintre supuşii" patriarhului, „s'ar afla în mânăstire sau în pertinenţele ei, să fie ajutor numitului egumen", ci numai că „şi bisericile sfinţite (mai nainte) de arhiereii locali" să beneficieze de scutul patriarhal şi de îngrijirea, cinstea şi înălţarea ce li se cuvine" (ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τῶν τοπικῶν ἀρχιερέων καθιερωθέντα, ἀπολάυειν τῆς πατριαρχικῆς δεξενδεύσεως καὶ τῆς ἐπισκέψεως καὶ τῆς ἀπὸ τουτοῦ τιμῆς καὶ μεγαλειότητος) [2]).

Din această frază reiesă deci, că patriarhul ia sub scutul şi îngrijirea sa nu numai bisericile ce se vor sfinţi de acum înainte în ţinuturile amintite de către egumenul din Peri, ci şi pe cele sfinţite mai înainte de către arhierei locali, punându-le pe toate

---

[1]) Vezi T. Păcăţeanu: Istoriografi vechi, istoriografi noi, studiu critic, Sibiu 1904, p. 101, cu trimitere la „Vechea Miiropolie", p. 23, de Nic. Popea.

[2]) Acta Patr. Const., t. II, p. 156.

sub conducerea egumenului Pahomie din Peri şi a urmaşilor săi. Nu se aminteşte însă nimic despre o supunere a vreunui „arhiepiscop sau episcop" de prin părţile locului, „ca ajutoare coordonate sau subordonate ale egumenului", pentru sfinţirea preoţilor, cum s'a afirmat până acuma din partea unor istorici, bazaţi pe interpretarea pasajului amintit în textul original.

Ar fi fost şi o indelicateţă şi o măsură împotriva spiritului canoanelor bisericeşti din partea patriarhului faţă de un episcop sau chiar arhiepiscop, fie chiar necanonic, pribeag sau de schit, de a-l supune numai ca ajutor unui egumen chiar de stauropeghie, privilegiat, dar totuşi inferior ca grad ierarhic.

Iar dacă totuşi s'ar fi aflat în acest timp prin ţinuturile Maramureşului astfel de „episcopi locali", necanonici, şi patriarhul i-ar fi desconsiderat atât de mult, încât i-ar fi supus egumenului din Peri ca ajutoare pentru sfinţirea preoţilor, atunci, această importantă dispoziţiune ar fi fost menţionată în actul patriarhal amintit mai sus, şi s'ar fi amintit eventual şi numele unui astfel de episcop, şi locul unde petrecea. In actul patriarhal original se aminteşte numai de *„bisericele"* din Maramureş, supuse iurisdicţiunii egumenului din Peri, cari *„au fost sfinţite mai nainte, de arhiereii locali"*. Din aceasta reiese, că *în vremuri mai vechi au existat pe acolo episcopi locali necanonici*, dar pela anul 1391, când se dau egumenului din Peri drepturi ca ale unui episcop peste bisericele din ţinuturile amintite din Maramureş şi ţinuturile învecinate din Nordul Ardealului şi părţile ungurene, *lipsiau astfel de vlădici locali, de schituri.*

Ei vor fi dispărut şi din acele ţinuturi, în timpul prigonirii bisericilor şi preoţilor ortodocşi-români din Ungaria, sub domnia regelui intolerant Ludovic cel Mare (1342—1382). In timpul acesta preoţii români

din Maramureş se sfinţiau de către mitropolitul ortodox din Halicz sau de către episcopul ortodox din Pršemysl, în Rusia Mică sau Galiţia.

Inainte de anul 1391 însă, când voevozii maramureşeni Baliţă şi Dragu se adresară Patriarhiei din Constantinopole în afacerea bisericii lor, închinându-i mânăstirea lor din Peri, spre a fi declarată stauropighie patriarhală şi a supune sub conducerea egumenului ei bisericile, preoţii şi credincioşii ortodocşi români din Maramureş şi din ţinuturile învecinate, aceşti voevozi români seamănă să fi încercat de a-şi aşeza un episcop propriu, naţional, în persoana ieromonahului Simeon, de origine „moldovean" (în mărturiile istorice polone numit „moldawsky" [1]), din Rusia Mică [2]), sau Polonia de Miază-zi. Această încercare se oglindeşte în următoarea însemnare din procesele verbale ale sinodului patriarhal din Constantinopole, înregistrată sub anul 1391, imediat după actul patriarhal, prin care se acordă egumenului stauropighiei mânăstireşti din Peri drepturi quasi-episcopale pentru Biserica Maramureşului:

„In aceeaşi lună, s'a dat o prea cinstită scrisoare a patriarhului către iromonahul Simeon din Rusia Mică, (πρὸς τὸν ἱερομόναχον Συμεὼν τὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ῥωσίᾳ) ca să conducă el însuşi Biserica, după moartea mitropolitului Galiţiei, până ce vor sosi cele despre acesta la Prea Sfinţitul nostru stăpân, Patriarhul Ecumenic, şi se va aşeza acolo un arhiereu. Şi de s'ar întâmpla să moară acesta (adecă Simeon, care se vede că era bătrân) mai nainte, atunci diregătorii, voevodul Baliţă şi fratele său Dragu (cari erau ctitori ai bisericii catedrale

---

[1]), [2]) Vezi Dr. I. Fijalek: Biskupstwa greckie w zemiach ruskich od polowy wieku XIV (Kwartalnik historieczny), 1897, Nr. 11, p. 1—63, şi T. Holban în lucrarea sa: Românii pe teritoriu polonez până la sec. XVI, în Arhiva din Iaşi XXXIX (1932), Nr. 1-3, p. 32.

mitropolitane din Halicz şi aveau moşii întinse şi prin Rusia-Mică sau Galiţia, unde ridicaseră, ca şi în Maramureş şi ţinuturile învecinate, un număr mare de biserici [1]), „să aibă dreptul a alege pe altul spre conducerea Bisericii şi să o conducă şi acesta, cum avea să o conducă ieromonahul Simeon“ [2]).

Apoi urmează în actele patriarhale următoarea notificare, sub III: „Şi s'a eliberat totodată arătatului ieromonah Simeon o cinstită scrisoare privitoare la hirotonia, pe care i-a împărtăşit-o Tagaris, făcânfu-l episcop, dar apoi s'a retras, pentrucă cunoscuse că acela (adecă Tagaris) este un minciunos şi nesfinţit şi s'a lepădat de cele făcute faţă de dânsul (adecă de hierotonia în episcop) din partea aceluia, aruncând afurisenia (anatema) asupra lui“ [3]).

Pentru a înţelege pe deplin cuprinsul şi rostul acestor acte patriarhale, oficiale, privitoare la ieromonahul moldovean sau român Simeon, din Rusia Mică sau Galiţia de Miazăzi, în trecutul bisericesc al Românilor din Maramureş şi din Rusia Mică sau Galiţia, trebue să precizăm aici următoarele: Pe la anul 1388 a apărut „în părţile Ungariei“ („τὰ τῶν Οὐγγρῶν μέρη“)[4]), vecine cu Moldo-Vlachia [5]), cum se numea peatunci Moldova de către Greci [6]), adecă în Maramureş, cu

---

[1]) Holban, o. c. în Arh. dela Iaşi, XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 32.

[2]) Acta Patriarhatus Constantinopolitani, Viena, 1862, t. II, p. 157—158.

[3]) Acta Patriarhatus Const., t. II, p. 158, CCCCXXVII, II.

[4]) Acta Patr. Const., t. II, pag. 228, CCCCLXXVI (confesio monahi Pauli Tagaris).

[5]) Vezi Ep. Melchisedec: Cronica Romanului, Buc. 1874, t. I, p. 46.

[6]) Idem, o. c., p. 62—63, nota subl. E. Golubinski în opera sa intitulată: Scurtă privire istorică a bisericilor ortodoxe bulgare, române şi moldovene, publicate în 1870, ca şi ep. Melchisedec în Cronica Romanului, greşesc, punând apariţia lui Tagaris şi a ieromonahului Simeon în Moldova şi declarându-l şi pe acest din urmă de un aventurier (vezi Cron. Rom., I, p. 46—51).

populaţie ortodoxă şi cu Biserică neorganizată canonic, *un monah aventurier grec, cu numele Paul Tagaris,* care se da drept patriarh de Constantinopole şi sfinţea preoţi pentru bani, înşelând buna credinţă a oamenilor prin felul lui rafinat de a se prezenta şi de a vorbi.

Nefiind în Maramureş vlădici locali, acest călugăr grec aventurier, care zicea că e patriarh şi cutreierase Palestina, Antiochia, Roma şi Franţa şi alte ţări, făcând victime, şi înşelând cu minciunile sale multe personalităţi înalte şi chiar şi pe Papa Urban V, care-l primise foarte onorific şi-l titulă „pătriarh de Constantinopole şi al doilea papă“ [1]), a reuşit să înşele şi buna credinţă a voevodului Baliţă şi a boerilor maramureşeni, cu care venise de bună seamă în atingere acest înşelător.

Voevodul Maramureşului Baliţă, în lipsa de vlădici locali şi cu dorinţa de a avea şi el în ţara lui un vlădică naţional român, cum primiseră între anii 1371—1376 astfel de arhierei voevodul Moldovei Petru Vodă Muşat I (1375–1391), în persoana episcopului Meletie pentru Moldova de Sus, numită de Greci Ruso-Vlahia, cu sediul probabil la mânăstirea înfiinţată de acest voevod la Rădăuţi, şi în persoana episcopului Iosif Muşat pentru Moldova de Jos, se va fi adresat însuşi către pretinsul patriarh Paul Tagaris, care se va fi prezentat şi pe la curtea voevodului, şi-i va fi cerut cu asentimentul celorlalţi nobili maramureşeni şi poate şi a voevozilor români din Galiţia vecină, ca să li sfinţească în episcop pe ieromonahul român „moldovean“ Simeon, care venise poate dela mânăstirea Rădăuţi din Moldova de Sus şi petrecea în Rusia-Mică sau Pocuţia, fiind o personalitate bine cunoscută şi venerată nu

---

[1]) Acta Patr. Constantinopolitani II, p. 229 (Confesia Pauli Tagaris), şi Dr. A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung des Orients und Occidents, München, 1865, p. 785.

numai de Românii din Polonia, ci şi de cei din Maramureş, între cari existau pe atunci legături întinse şi continue de ordin familiar, economic şi bisericesc.

Ieromonahul Simeon fu astfel sfinţit în arhiereu de către falsul patriarh Tagaris, de sigur pentru o sumă de bani, deci prin simonie şi înşelăciune [1]). Dar mare va fi fost desiluzia şi durerea voevodului Baliţă şi a tuturor Românilor din părţile şi vecinătatea Maramureşului, când s'a descoperit în scurt timp că Tagaris, pretinsul patriarh de Constantinopole, era un înşelător şi aventurier ordinar, un impostor care nici nu avea hirotonie de episcop, şi căruia îi căzură victime nu numai Românii, ci şi Francejii [2]), şi deci hirotonia ieromonahului Simeon în episcop nu avea nici o valoare. Când înşelătoria lui Tagaris fu descoperită, ieromonahul Simeon se lepădă de hirotonia primită dela acest aventurier şi aruncă anatema sau blăstămul asupra lui [3]).

După această încercare eşauată de a-şi dobândi un episcop român pentru Maramureş, voevodul Baliţă şi fratele său Dragu se îndreptară către Patriarhia din Constantinopole, aducându-i la cunoştinţă această neplăcută întâmplare şi cerând poate iertare pentru ieromonahul Simeon, care i se şi acoardă de patriarh şi i se aduce la cunoştinţă printr'o scrisoare patriarhală adusă de Dragu, făcându-se despre aceasta totodată menţiune în actele patriarhale [4]). De sigur, tot la cererea voevodului Baliţă şi a fratelui său Dragu, patriarhul Antonie al Constantinopolei hotăreşte în August 1391, după numirea egumenului dela mânăstirea Peri, Pahomie, ca exarh patriarhal cu drepturi quasi-episcopale

---

[1]) Melchisedec: Cronica Romanului, I, p. 46–47.

[2]) Vezi propria mărturisire a lui Tagaris în Acta Patr. Const., II. p., 224—230 şi Cron. Rom., I. p. 46.

[3]) Acta Patr. Const., t. II, p. 158, CCCXXVII/II.

[4]) Vezi: Acta Patriarchatus Constantinopolitani, l. c.

peste Maramureş şi unele ţinuturi învecinate din Ungaria şi Ardealul de Nord, ca ieromonahul român Simeon să aibă aceeaşi *demnitate de exarh patriarhal* în Rusia Mică sau Galiţia de Sud, ca arhiereu în loc vacant, poate peste bisericile Românilor de acolo, supuse de altfel mitropolitului de Halicz [1]), şi în această calitate să sfinţească şi pe preoţii români din Maramureş. Iar după moartea mitropolitului Galiţiei din Halicz, să aibă Simeon dreptul de a conduce Biserica Haliciului ca împuternicit al patriarhului din Constantinopole, până la alegerea unui nou mitropolit. De s'ar întâmpla însă, ca exarhul arhiereu Simeon, care probabil era bătrân, să moară înaintea mitropolitului Galiţiei — adaugă scrisoarea respectivă patriarhală — atunci voevozii Baliţă şi Dragu din Maramureş, cari sunt ctitori ai bisericii mitropolitane din Halicz, să aibă dreptul de a alege singuri pe urmaşul lui Simeon, cu aceleaşi drepturi şi îndatoriri în cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului [2]).

Ar mai rămânea acum de lămurit, pe ce temeiu de drept se sprijineau voevozii maramureşeni Baliţă şi Dragu, când recomandară pe ieromonahul român Simeon să fie arhiereu şi apoi administrator al Bisericii din Rusia-Mică, până la numirea unui titular al mitropoliei de Halicz, precum şi motivele care l-au determinat pe patriarh să le acorde acestor voevozi dreptul, ca ei singuri, fără alt amestec, să aleagă şi pe altul ca urmaş al lui Simeon, în caz că acesta ar muri mai degrabă, şi acest urmaş ales după libera lor voinţă, să fie eventual de origine românească ca şi Simeon Moldoveanul.

Aceste drepturi ale voevozilor maramureşeni în

---

[1]) Şt. Meteş: Ist. bis. rom. din Transilvania, I, p. 59.

[2]) Acta Patriarchatus Constantinopolitani, t. II, p. 158 şi S. Holban, o c., în Arhiva dela Iaşi, an. 39 (1932), Nr. 1 – 3, p. 32.

afacerile bisericeşti din Rusia-Mică, subcarpatină, de sub stăpânirea Poloniei, par a fi întemeiate pe următoarele realităţi şi împrejurări istorice:

Pe atunci existau în Rusia-Mică, vecină cu Maramureşul şi cu „Ruso-Vlahia", adecă cu Moldova de Sus, numită astfel de Grecii din Constantinopole, un număr mare de Români emigraţi din Ardeal şi Maramureş, cari întemeiaseră colonii numeroase şi întinse, organizate după „dreptul valah", adecă românesc, în „craine", cneazate şi voevodate. Astfel găsim în jumătatea a doua a veacului al XIV-lea pe teritoriul Poloniei de Sud două voevodate mari româneşti: unul în ţinutul Sanocului şi altul în ţinutul Samborului [1]).

Aceste sate de colonişti români, cu o populaţie numeroasă şi compactă, fură înfiinţate şi organizate în voevodate, după drept românesc, pe vremea prinţului Vladislav Opolski, palatinului Rusiei Mici sau Galiţiei, şi a domniei regelui Ludovic cel Mare (1342 - 1382), cu scopul special de a asigura retragerea garnizoanelor ungureşti, aşezate în oraşele Přzemysl, Lwow, Halicz, Grodek, Rohatyn, Sniatyn ş. a. [2]).

Prinţul Vladislav Opolski, membru al familiei Piaştilor, marele prieten al Românilor din palatinatul său în Galiţia, se însurase în anul 1334 cu Elisabeta, fiica lui Basarab Vodă I., Domnul Ţării Româneşti [3]). Această înrudire a prinţului polon Vl. Opolski cu domniţa română, Elisabeta Basarab, a avut mare însemnătate pentru viaţa Românilor din Polonia. Căci

---

[1]) Teodor Holban: Românii pe teritoriul polonez până în sec. XVI, în Arhiva dela Iaşi anul XXXX (1933), Nr. 1—2, p. 44—45.

[2]) Idem, ibidem, p. 44 - 45 şi 47.

[3]) Idem, o. c. în „Arh. dela Iaşi", an. XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 31, cu trimitere la Jan Dabrowski: Ostatnie lata Ludwika Wielkiego, Cracovia, 1918, p. 41 - 43.

această prinţesă română, ajunsă în Polonia, a avut la curtea ei o suită mare de Români şi Romînce, pe cari soţul ei, cu sprijinul regelui, i-a dăruit cu moşii întinse, în posesiunile sale din Polonia [1]).

Astfel, prinţul Vladislav Opolski, palatinul Poloniei Mici, dărueşte în anul 1377, „slugii sale credincioase" Ladomir Voloşin (Woloszyn = Românul), câmpul Hodle din ţinutul Sanocului, ca să întemeieze acolo sat „după drept valah" [2]).

Acest „Ladomir", în loc de Vladimir, Românul, pomenit în scrisoarea lui Opolski, era originar din Ardeal sau poate din Maramureş, şi va fi venit odată cu prinţul din Ungaria, unde a fost cunoscut la curtea regală de acolo [3]). Tot pe acest timp, şi anume la anul 1377, acest Opolski dărueşte voevodului valah Giurgiu (Dzurgiu), satele Nowoszczyca (cit.: Novoşciţa) şi Stupnica (cit.: Stupniţa), în ţinutul Samborului [4]).

La anul 1386, se pomeneşte de un „Waywoda Valachorum" cu numele de Nayn (= Nan), ca „asesor judicii generalis", în oraşul Sanok [5]).

Voevodul român Giurgiu era o persoană foarte însemnată, mare proprietar de pământuri, cu legături bune cu palatinul Opolski, şi mare demnitar la curtea lui Jagello Spytku [6]).

Vedem deci, că în urma căsătoriei prinţului palatin Vladislav Opolski cu domniţa română, Elisabeta Basarab, soarta Românilor din Polonia subcarpatină s'a îm-

[1]) Holban: o. c. în „Arh. d. Iaşi", XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 30—31.

[2]) Idem, o. c. în „Arh. d. Iaşi", XL (1933), Nr. 1—2, p. 42—43.

[3]) Idem, o. c., p 43.

[4]) Ibidem, l. c.

[5]) Idem, o. c., p. 44.

[6]) Idem, o. c., în „Arh. dela Iaşi" XXXIX, (1932) Nr. 1—3, p. 31, după Jan Dąbrowski: Ostatnie lata Ludwika Wielkiego, Cracovia, 1918, p. 41 - 43.

bunătăţit foarte mult, ba adeseori Românii de aici au ajuns să ocupe funcţiuni foarte înalte în administraţia polonă, fiind dăruiţi de rege cu pământuri şi ridicaţi la rangul de nobili [1]).

La *anul 1353, este pomenit episcop ortodox în oraşul Przemysl un Chiril Românul,* care, dacă a ajuns să ocupe un post atât de însemnat în vieaţa populaţiei din Galiţia, trebuia să aibă merite mari şi binecunoscute mirenilor, cari au convenit ca să le fie vlădică, şi să se bucure de o favoare regală deosebită, pentru capacitatea sa [2]). Căci la numirea episcopilor — pe lângă hotărîrea mitropolitului de Halicz, — mai era necesar şi consimţământul regelui, care de multe ori decidea [3]).

Deasemenea se afla în Rusia-Mică sau Galiţia subcarpatină, vecină cu Maramureşul, în jumătatea a doua a veacului al patrusprezecelea, familii nobile cu numele de Sas şi Drag, despre cari documentele polone din acele vremuri amintesc că erau de neam românesc, din munţii şi pădurile provinciei ruseşti supuse Poloniei („genus Valachicum ex montibus et silvis provinciarum Rusiae, qui Poloniny nuncupantur ducens originem"), şi că aceste familii au înfiinţat în vremea domniei regelui Ludovic cel Mare şi a fiicei sale Maria colonii româneşti prin ţinuturile Halicz şi Sanok [4]).

Familiile nobile româneşti Sas şi Drag din Rusia-Mică sau Polonia subcarpatină erau desigur înrudite cu famiile voevodale din Maramureş ale lui Baliţă şi Drag, întreţinând întreolaltă legături familiare şi un contact cât se putea de intim şi neîntre-

---

[1]) Ibidem, p. 32.

[2]) Idem, l. c.

[3]) Idem, o. c. p. în „Arh. dela Iaşi" an. XL (1933) Nr. 1—2. pag. 47.

rupt. Acest contact se putea susţinea astfel şi pentru faptul, că şi voevozii maramureşenii Baliţă şi Drag, fiii voevodului Sas al Moldovei, aveau în Rusia-Mică sau Polonia de Sud moşii întinse, unde au ridicat un mare număr de biserici [6]), şi erau şi primii ctitori — poate prin moştenire — ai bisericii mitropolitane din Halicz, construită cândva prin veacul al XIII-lea [7]).

Prin urmare era firesc să se găsiască mai târziu urmaşi din familia voevozicar români cu pronumele de Drag şi Sas.

În Pocuţia de Răsărit, la graniţa Moldovei, se aminteşte la 1424 un Vlad Dragoşovici, căruia îi dărueşte, în acest an, Skirgaylo satul Kossow Stary, colonizat de Români încă prin anul 1398, şi două lunci lângă Ceremuş, numite Berezowa şi Zabie [8]).

După întemeerea principatului Moldovei (1359), relaţiile dintre domnitorii români şi regii poloni au favorizat de asemeni de multe ori schimbul de oameni din Polonia în Moldova şi de aici în Polonia, din diferite motive de ordin politic sau economic [9]).

Familiile moldoveneşti emigrate în Polonia orientală susţineau un contact viu cu rudele lor rămase în ţară, şi în acest contact trebue căutate şi urmele prezenţei ieromonahului moldovean Simeon în Rusia-Mică sau Galiţia, înainte de anul 1388, pe care-l vor fi cunoscut şi apreciat şi voevozii maramureşeni Baliţă şi Drag, cari aveau pe acolo moşii întinse şi legături continue familiare şi economice cu fruntaşii Românilor de sub stăpânirea politică a Poloniei, şi influenţă mare, cu dreptul de patronat, în cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului.

---

[6]) Dr. J. Fijalek, în Kwartalnik historyczny 1897, Nr. 11 citat de Th. Holban în „Arh. dela Iaşi" XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 32.

[7]), [8]) T. Holban: o. c., an. XL. (1933), p. 47.

[9]) Th. Holban: o. c. în Arhiva dele Iaşi, an. 39 (1932), No. 1—3, pag. 26.

În urma desiluziei avute cu încercarea de a avea un vlădică român local pentru Maramureş, în persoana ieromonahului moldovean Simeon, voevodul Baliţă şi fratele său Drag, se vor fi hotărît a recurge la alt expedient, mai potrivit, pentru îmbunătăţirea situaţiei şi a siguranţei viitorului Bisericii Române din Maramureş, care — sub stăpânirea intolerantă a Ungurilor — nu avea nici o organizaţie temeinică şi canonică, cum avea Biserică creştină ortodoxă din Polonia vecină.

Voevozii noştri din Maramureş, în grija lor cea mare de a pune capăt stării triste a Bisericii strămoşeşti din ţara lor, printr'o organizaţie mai bună, canonică şi legală, hotăresc să o pună sub scutul, îngrijirea şi conducerea supremă a patriarhului ecumenic din Constantinopole. Şi fiind ei convinşi, că în acea vreme de intoleranţă religioasă din partea regimului catolic unguresc, Românii din Maramures şi din Ardealul întreg nu puteau avea, sub împrejurările politice bisericeşti ale vremii, nicăire în cuprinsul Ungariei, o episcopie organizată după toate regulele canonice şi recunoscută de puterea de Stat, pleacă în persoană la Constantinopole şi închină ctitoria lor, mănăstirea părintească din Peri, patriarhului ecumenic, rugându-l să declare această mânăstire stauropighie patriarhală şi să acorde egumenului acestei mânăstiri şi urmaşilor săi drepturile episcopale de a conduce clerul, poporul şi bisericile româneşti, nu numai din satele mânăstireşti din Maramureş, ci şi din toate ţinuturile unde aceşti voevozi aveau personal drepturi de stăpânire sau erau stăpânite de familiile nobile înrudite.

Patriarhul ecumenic, Antonie al IV-lea, împlineşte cu toată bunăvoinţa sa dorinţele voevozilor noştri, în anul 1391, dând egumenului din Peri dignitatea de exarh, adecă împuternicit sau locţiitor patriarhal cu toate drepturile unui episcop — afară de hirotonirea

preoţilor — asupra ţinuturilor amintite mai sus din Maramureş, din Ardealul de Nord şi Satu-Mare.

Iar pentru uşurarea hirotonirii preoţiior pentru aceste ţinuturi de sub coroana ungurească, fraţii voevozi Baliţă şi Dragu, îşi valorifică influenţa, drepturile şi legăturile lor cu Biserica ortodoxă din Rusia-Mică, în Polonia, determinând pe patriarh ca să acoarde ieromonahului Simeon din „Rusia-Mică", poate dela mitropolia din Halicz, drepturi arhiereşti şi autorizaţia patriarhală de a conduce Biserica de acolo, după moartea mitropolitului local şi până la aşezarea unui nou chiriarh titular. Iar pentru eventualitatea morţii mai înainte a lui Simeon, să aibă voevozii noştrf din Maramureş dreptul de a alege singuri pe arhiereul vicar sau administratorul mitropoliei ortodoxe galiţiene în timpul sedisvacanţei, şi astfel acest arhiereu să fie oarecum mai obligat în conştiinţa sa de a sfinţi preoţii necesari pentru Românii din ţinuturile Maramureşului.

Prin aprobarea acestor măsuri, patriarhul a voit probabil să dea voevozilor şi lui Simeon o satisfacţie pentru suferinţele îndurate din partea călugărului aventurier grec Tagaris, dar totodată să rezoalve şi chestiunea sfinţirii preoţilor români din Maramureş şi ţinuturile vecine de sub conducerea egumenului din Peri, printr'un episcop canonic din cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului, şi astfel aceşti preoţi să nu apeleze la episcopii moldoveni, Meletie şi Iosif, pe cari patriarhul din Constantinopole, din anumite motive, nu vroia să-i recunoască, iar voevozii din Maramureş se aflau în raporturi de adversitate cu Muşatinii din Moldova.

În acest mod, Baliţă şi Dragu, cari întruchipau aspiraţiile româneşti peatunci în Maramureş şi'n părţile ungurene, în dragostea lor nemărginită pentru le-

gea şi Biserica strămoşească ortodoxă, şi cu diplomaţia lor înţeleaptă, au pus temelia unei episcopii ortodoxe române canonice în Maramureş şi s'au făcut astfel ctitorii celei dintâi episcopii ortodoxe canonice din ţările române subjugate de regii Ungariei.

Şi dacă Românii din Moldova de Sus, numită Bucovina, li-au dat în prezent fraţilor maramureşeni, români mână de ajutor moral, prin I. P. S. S. Mitropolitul Visarion, şi sprijin material prin mijloacele Fondului bisericesc al Bucovinei, spre a reînvia vechea episcopie ortodocsă română a Maramureşului, înăbuşită în cursul vremurilor de străini şi înstrăinaţi, prin acest ajutor Românii moldoveni şi-au plătit o veche datorie morală şi naţională, ce o datorau Maramureşului românesc, unde a fost leagănul de obârşie şi de copilărie a descălecătorilor Dragoş şi Bogdan, întemeetorii statului Moldovei.

Dela mânăstirea Peri, cu un egumen care se putea socoti episcop şi căruia lumea îi zicea „vlădică", s'a luat apoi obiceiul organizării episcopiilor de mânăstire în Ardeal, cum a fost episcopia Vadului, cu centrul ei în mânăstirea dc acolo, ridicată de Ştefan cel Mare, apoi episcopiile Geoagiului, cu reşedinţa episcopală în mânăstirea Geoagiului-de-sus, şi cea a Silvaşului, cu centrul ei în mânăstirea Prislop [1]). În mânăstirea Peri a fost *reşedinţa primului episcop ortodox român din Maramureş şi din întreg Ardealul,* atestat de documentele vremii, înainte de înfiinţarea episcopiilor Vadului, pe la 1476 şi a Feleacului, deasemeni în a doua jumătate a veacului al XV-lea.

---

[1]) Vezi: Nic. Iorga: „Scrisori şi inscripţii ardelene", p. 11.

2. Episcopia Maramureşului dela întemeiere până la începutul unirii cu Biserica Romei (1391—1690)

Situaţia cu drepturi episcopale, creată de patriarhul din Constantinopole la 1391 asupra Bisericii române din Maramureş, cu ţinuturile învecinate de sub stăpânirea ungurească, şi-o păstrară şi urmaşii egumenului Pahomie atâta vreme cât au stat în Maramureş şi urmaşii lui Baliţă şi Drag, adecă până pela mijlocul veacului al XV-lea, când ei părăsesc Maramureşul, şi trec la legea romano-catolică [1]). Dintre aceşti urmaşi cunoaştem pe *Simeon Sălăgeanu,* pe la anii 1456 1458, şi pe *Ilarie,* amintit la 1494 [2]).

Aceşti egumeni, după depărtarea Dragoşeştilor înstrăinaţi de neam şi lege din Maramureş, avură de luptat pentru apărarea drepturilor lor cu episcopii ruteni din mânăstirea Muncaciului, cu hramul Sf. Nicolai, întemeeată pela 1400 de principele lituan Teodor Coriatovici († 1414), cu aceleaşi drepturi quasi-episcopale peste Rutenii ţinutului Muncaciului, ca şi egumenii dela Peri peste Românii din Maramureş şi ţinuturile amintite. Pela anul 1479 aflăm la Muncaciu episcopi ruteni, care încearcă să supună sub jurisdicţiunea lor şi pe Românii din Maramureş, prin încălcarea drepturilor egumenului din Peri şi a situaţiei lor înalte, create de patriarhia din Constantinopoli [3]).

Pe la anul 1490, episcopul Ioan din Muncaciu întinde jurisdicţiunea sa şi asupra bisericilor de sub jurisdicţiunea mânăstirii din Peri, dar e împiedecat de

---

[1]) Dr. Al Cziple: Doc. priv. la episcopia din Maramureş, în Anal. Acad. Rom., t. XXXVIII (1914) Mem. Şed. Ist., p. 252.

[2]) Ibidem, p. 254.

[3]) Ibidem, p. 254, apoi St. Meteş: o. c., p. 10 şi Eus. Popovici: Ist. bis. univ., t. IV, p. 422.

împotrivirea egumenului *Ilarie* al stauropighiei din Maramureş [1]). Atunci episcopul rutean Ioan recurge la un şiretlic, spunând în faţa cancelariei regeşti că e episcop rutean cu locuinţa în mânăstirea sf. Arhanghel Mihail [2]), adecă din Peri, şi arătând şi o diplomă patriarhală falsificată, prin care arăta că are din vechime jurisdicţiune şi asupra mânăstirii din Peri, [3]) ceru sprijinul regelui Vladislav împotriva preoţilor cari nu vroiau să-i dea veniturile episcopale cuvenite după vechiul obiceiu [4]).

Regele Vladislav II îi încuviinţă cererea, ordonând ca preoţii şi laicii de ritul ortodox oriental din Maramureş să plătească veniturile episcopului din Muncaci, ca unui cap al lor, deci supune Biserica Maramureşului episcopului rutean al Muncaciului, prin decretul regal din 1491.

Dar egumenul mânăstirii din Peri, *Ilarie*, nu se dădu bătut. Înţelegând că episcopul rutean din Muncaciu a scos prin înşelăciune această diplomă regală, se prezentă în faţa regelui Vladislav II şi arătă drepturile sale asupra mânăstirii din Peri, în baza diplomei obţinute dela patriarhul Antonie în anul 1391 [5]). Regele, încredinţându-se de dreptele pretenţiuni ale egumenului Ilarie asupra mânăstirii Peri, înscrise în diploma patriarhului Antonie, prezentată în original şi tradusă în limba latină, îi întări şi drepturile şi autoritatea sa quasi-episcopală decretând următoarele: „Aşadară, noi auzind această rugăminte a pomenitului frate Ilarie şi primind-o graţios şi văzând că suprascrisa carte a numitului

---

[1]) Cziple, op. cit., p. 253–254.

[2]), [3]) Ibidem l. c., şi Magazinul istoric pentru Dacia, Buc. 1846, t. III., p. 176—178.

[4]) Cziple, o. c., p. 37.

[5]) Magazin istoric p. Dacia, t. III, p. 161.

patriarh (Antonie ai Constantinopolei din anul 1391) nu e rasă, uu e scâncelată şi nu e stricată în vre o parte a ei, înşirăm şi înscriem cuprinsul ei din vorbă în vorbă în această scrisoare a noastră, asemenea privilegiată, şi o primim şi o aprobăm cu toate cele cuprinse într'ânsa, încât se vede că s'au dat drept şi după lege şi încât adevărul vorbeşte pentru dânsa, şi înoind-o, o întărim cu putere pentru totdeauna în favoarea aceleiaşi mânăstiri a Sf. Arhanghel Mihail, şi prin urmare în favoarea fratelui nostru Ilarie şi a tuturor urmaşiilor lui, însă aşa că acel frate Ilarie şi urmaşii lui să *dea episcopului din Muncaciu cuvenita reverinţă, iar arhiepiscopului din Transilvania, celui de acum şi celor viitori, ca superiorilor săi, să le arete cuvenita supunere şi ascultare.* Ii întărim aceasta prin puterea şi mărturia acestei cărţi a Noastre, căreia i s'a acăţat sigiliul nostru cel secret, cu care ne servim ca rege al Ungariei. Dat în Caşovia prin mânile reverendului în Hristos părinte Toma, episcopul bisericii din Iaurin şi chematul arhiepiscop în Agria, supremul secretar şi cancelar al Curţii Noastre.... în 14 Mai 1494" [1]). Iar pe marginea de sus a acestei cărţi regale, pe pergament se citea notiţa: „Cu mâna proprie a Domnului rege" [2]).

Cine va fi fost acest „arhiepiscop al Transilvaniei" e greu de precizat, ştiut fiind că pe atunci încă nu existau arhiepiscopi sau mitropoliţi ortodocşi români ai Transilvaniei. Regele se va fi gândit desigur la episcopul ortodox al Vadului, unde Ştefan cel Mare întemeiase mai înainte, pe la anul 1476, o episcopie supusă Mitropoliei Moldovei şi

[1]) Magazin istoric p. Dacia, Buc., t. III., p. 187—179 şi Al. Cziple: Doc. priv. la episc. din Maramureş, l. c., p. 38—39 Nr. 4.

[2]), Al. Cziple: o. c., p. 256 şi Magazinul Istoric, t. III, p. 164—165.

Sucevei. Regele Vladislav al II-lea, care se afla în bune relaţii de vecinătate cu Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, va fi extins acuma jurisdicţiunea episcopului dela Vad şi asupra Maramureşului.

Dar episcopul Ioan al Muncaciului, nu se supuse acestui decret regal şi nu-l respectă, ci ridică din nou pretenţii faţă de mânăstirea Peri şi de egumenul ei. Atunci egumenul Ilarie sa plânse din nou la rege împotriva episcopului Ioan de Muncaciu. Regele provocă pe amândoi să se prezinte în faţa lui la judecată. Ioan însă, simţindu-se vinovat, de falsificarea diplomei patriarhale şi de nerespectarea decretului regal din Mai 1494, n'a avut curajul să se prezinte în faţa regelui. S'a prezentat numai egumenul Ilarie, arătând documentele doveditoare ale drepturilor sale şi ale mânăstirii [1]). In urmare, regele a dat poruncă autorităţilor comitatense ale Maramureşului, adecă, „comitetului, vicecomitetului şi judecătorilor nobililor“ [2]) să apere mânăstirea din Peri şi pe egumenul ei de nejustele pretenţii ale episcopului de Muncaciu, întemeiate pe decretul regal din anul 1491 şi obţinute pe baza unor informaţiuni false [3]).

Iată interesantul cuprins al noului decretului regal către autorităţile comitatului Maramureş pentru protecţia egumenului Ilarie din Peri şi a drepturilor sale episcopale:

„Noi, Vladislav, din graţia lui Dumnezeu rege al Ungariei, Bocmiei etc., credincioşilor noştri comitelui, vicecomitelui şi judecătorilor din comitatul Maramureş, celor de acum şi celor viitori, sănătate şi

---

[1]), [2]) Al Cziple, o. c., p. 266 şi Magazinul Istoric, t. III, p. 164—165.

[3]) Documente originale latine la Alex. Cziple: Doc. ref. la episc. Maramureşului, l. c., p. 39—40, doc. No. 5 şi documente originale cu traducere românească în Magazinul istoric p. Dacia, tom III, p. 180—182.

graţie! Ni se arată Majestăţii Noastre prin persoana religiosului frate Ilarie, egumenul de credinţa greceasca din mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail din Maramureş, că deşi Noi am întărît, după rugămintea aceluiaşi arătător, o carte a reverendisimului întru Hristos părinte, Antoniu, Patriarhul Constantinopolei, despre nişte drepturi şi libertăţi ale prezisei mânăstiri, date de acel patriarh, cu toate acestea venerabilul frate Ioan, episcopul de credinţă grecească din Muncaciu, rezimat pe o carte dobândită dela Majestatea Noastră, explicând-o strâmb, se sili în vara trecută înpotriva acelor drepturi dela prezisul patriarh, a taxa pe toţi oamenii care se află în pertinenţele zisei mânăstiri şi se străduşte a atrage la sine cu nedreptul veniturile mânăstirii. Şi cu toate că Noi am chemat amândouă părţile în prezenţa Majestăţii Noastre, ca să judecăm între dînşii această cauză, numitul episcop din Muncaciu nu s'a arătat înaintea Noastră la timpul hotărît.

„Deaceia Noi, nevrând ca arătătorul (pârâtorul) să fie supărat în drepturile sale, supt revizuirea acestor diferenţe, vă ordonăm vouă, credincioşilor noştri, serios prin aceasta, ca primind această carte a Noastră să nu lăsaţi ca prezisul arătător (egumenul din Peri) să se constrângă a plăti pe nedreptul oarecari venituri numitului episcop de Muncaciu, împotriva drepturilor şi privilegiilor prezisei mânăstiri, ci să-l protejaţi şi să-l apăraţi prin autoritatea ce s'a dat vouă prin aceasta de către Majestatea Noastră, în acest respect şi prin dreptatea cea sfântă, pânăce se va revedea de Noi cauza şi diferenţa mai sus amintită, altminterea să nu faceţi. Această carte s'a recitit şi s'a dat arătătorului (egumenului Ilarie) în Buda, în ziua sărbătoerei Sf. Andrei, anul Domnului 1498“ [1]).

[1]) Al. Cziple, Doc. o. c., p. 39—40, doc. Nr. 5 şi doc. original cu traducere rom. în Mag. Ist. p. Dacia, t. III., p. 180—182.

Din diplomele regelui Matei Corvin, din anul 1479, prin care a scutit el pe preoţii ortodocşi români din Maramureş, la cererea *mitropolitului Ioanichie al Bălgradului sârbesc,* care trecuse în Ungaria şi primise jurisdicţiunea arhiepiscopală şi peste Românii din părţile ungurene şi maramureşene, precum şi din decretele regale ale urmaşului său, Vladislav II, se vede că aceşti doi regi au luat sub protecţia lor Biserica ortodox-română din Maramureş şi părţile învecinate, conduse de egumenul dela Peri, acordând preoţilor şi credincioşilor ei toată grija şi scutul lor împotriva încercărilor de uzurpare a drepturilor şi privilegiilor lor de către episcopii ruteni din Muncaciu.

Dar cu toate că episcopul Ioan al Muncaciuiui, conştient de nedreptatea şi vinovăţia sa, nu a cutezat să se prezinte în faţa regelui, în anul 1498, totuşi urmaşii, săi folosindu-se de situaţia turbure a veacului al XVI-lea, au năzuit mereu să-şi câştige jurisdicţiunea şi asupra Maramureşului [1]). Astfel, în anul 1551, episcopul de Muncaciu, Ladislav, reuşeşte să primească dela regele Ferdinand un decret, prin care i se dă voe să adune veniturile vlădiceşti şi dela preoţii ruteni şi dela iobagii români din Muramureş [2]).

Iar episcopul Muncaciului Ilarion, în baza unui ordin al comitelui Gheorghe Bathory, din 19 Februarie 1556,ia în stăpânire averea mobilă şi imobilă a mănăstirii din Peri şi se aşează aici ca păstor sufletesc al credincioşilor din Maramureş, fiind trimis de comite să cărmuească mănăstirea din Peri şi pe poporul ortodox de acolo [3]).

* * *

[1]) Al. Cziple: o. c., p. 257.

[2]) Hodinka: A munkaczi gör. kath. püspökseg ókmanytara, vol. I.. Ungvar 1911, p. 12—13, doc. Nr. 9.

[3]) Idem, o. c., p. 15 16, doc. lat. Nr. 12.

In urma păcii dela Adrianopole, încheiată între Turci şi Austriaci la anul 1568, şi a contractului dela Speyer, încheiat între împăratul Maximilian al Austriei şi principele Ardealului Ioan Sigismund Zapolya, Maramureşul, cu părţile ungurene până la Tisa, fu încorporat la principatul Transilvaniei, unde stăpăneau calvinii, cari vroiau să atragă pe Români la Biserica reformată [1]).

Deacuma, principii Transilvaniei puteau fi suverani numai ai episcopilor din principatul lor, nu şi ai episcopului dela Muncaciu, rămas dincolo de graniţă, în statul Ungariei. Deaceea, principii Ardealului încorporară acum Maramureşul şi sub raportul bisericesc la Transilvania, iar episcopii ruteni din Muncaciu nu-şi mai puteau exercita drepturi de jurisdicţiune şi asupra Bisericii române maramureşene, de sub suveranitatea principatului Ardealului.

In Ardeal însă, şi în părţile ungurene anexate, deci şi în Maramureş, stăpăneau Calvinii, cari căutau să atragă şi pe Români la biserica reformată. In acest scop, Congregaţia comitatului Maramureşului recunoaşte, de pe la 1570 încoace, pe *egumenii vlădici dela mănăstirea Peri de episcopi peste toate bisericile de legea grecească sau ortodoxă din Maramureş, aşa că de acum înainte încep a rezida în Peri episcopi români care purtau titlul de „episcop al Maramureşului“* [2]), şi se sfinţeau la mitropoliţii Moldovei din Suceava. Astfel se înfiinţează pe temeiul stauropighiei din Peri o *episcopie ortodoxă română cu caracter local, cu jurisdicţie asupra unui singur comitat, al Maramureşului*, recunoscută de la început de administraţia comitatului [3]). Episcopii erau aleşi de soborul preoţesc şi întăriţi de Congregaţia comitatului [4]). Nu cunoaştem numele pri-

[1]) Al. Cziple, o. c. p. 259, şi p. 288, doc. Nr. 6.
[2]) Eus. Popovici, Ist. bis. univ. t. IV., p. 422.
[3]) Dr. Al. Cziple, o. c., p. 259
[4]) Idem, o. c., p. 260.

milor episcopi români întăriţi de Congregaţia comitatului Maramureşului, cari au rezidat în mănăstirea Peri, căci protocoalele Congregaţiei comitatense, care ne-ar fi putut da relaţii în această privinţă, ni s'au păstrat abia dela 1628 încoace [1]). Ştim însă, că primul episcop român, care a avut jurisdicţie şi asupra Maramureşului, numit de Stefan Bathory, un principe ardelean catolic, dar tolerant faţă de Biserica noastră ortodoxă, a fost *Eftimie*, (1572—1574).

Acest Eftimie a fost mai întîi un ieromonah învăţăt, cu metania dela mănăstirea Humorului din Bucovina de mai târziu, iar după alţii dela mânăstirea Neamţului, unde să fi fos egumen [2]). Pe la anul 1552 e amintit el într'un uric dela Alexandru Vodă Lăpuşneanu ca epicop al Rădăuţilor, păstorind până la anul 1558, când se retrase din motive necunoscute [3]). Episcopul Eftimie al Rădăuţilor a asistat, împreună cu episcopul Romanului, pe mitropolitul Grigorie la ungerea în Domn al Moldovei a lui Iacob Heraclid Despotul, după învingereia lui Alexandru Vodă Lăpuşneanu la Verbia, în anul 1561 [4]).

După uciderea lui Iacob Heraclid la Suceava, în anul 1563, Alexandru Lăpuşneanu, ajungând a doua oară la domnia Moldovei (1563—1568), ucise 47 de boeri şi căuta să prindă şi pe Eftimie, ajuns a doua oară episcop de Rădăuţi (1558—1564), pentru că se supuse lui Despot Vodă, dar mai ales pentru că cu firea sa ferbinte se făcuse partizanul unui nou pritendent la tronul Moldovei, numit Stefan Mâzgă, care spunea că e „os de domn“ [5]). Pe la anul 1564

---

[1]), [2]) Al. Cziple, o. c. p. 260.

[3]), [4]) D. Dan, Cronica episcopiei din Rădăuţi, Viena, 1912, p. 45—46.

[5]) V. Ureche, Cronicele României, t. I. p. 20. şi Schmidt, Denkwürdigkeiten der Sladt Suczawa, p. 127, şi Dan, o. c., p. 46.

sau 1566, episcopul Eftimie, temându-şi vieaţa, fugi în Ardeal împreună cu mulţi boeri şi cu Stefan Mâzgă [1]).

Alexandru Vodă Lăpuşneanu ceru dela Bistriţeni extradarea episcopului Eftimie, dar dorinţele lui nu fură împlinite. Eftimie rămâne mai departe în Ardeal, tăinuind treapta sa ierarhică şi petrecând ca un simplu călugăr [2]).

Aici se impuse el atât prin ştiinţă cât şi prin evlavia sa, şi în Octomvrie 1571, principele Ştefan Bathory îi dădu voe liberă să predice cuvântul lui Dumnezeu timp de un an în Ţara Ardealului şi Părţile ungurene, deci şi în Maramureş. Iar în anul 1572 îl confirmă ca „episcop peste toţi Românii din Ardeal şi Părţile ungureşti", deci ca arhiepiscop al Românilor ortodocşi, cu reşedinţa la Alba-Iulia [3]), şi-l trimise la patriarhul din Ipek, Macarie, din „Ţara Sârbească" [4]), nu ca să se sfinţească episcop, căci el era episcop sfinţit, ci spre a-şi lua dela numitul patriarh sârbesc singhelia de instituire ca arhiepiscop, conform dreptului, ce-l aveau aceşti patriarhi dela Turci, de a sfinţi şi a aşeza pe episcopii ortodocşi din Ardeal şi Ungaria de Sud, ambele supuse suveranităţii Turcilor [5]). In această calitate, de mitropolit al Transilvaniei, primul mitropolit de Alba-Iulia a stăpânit şi peste Biserica ortodoxă română din Maramures până la 1574, când fu chemat în Moldova de Ioan Vodă cel Cumplit şi numit epescop al Romanului [6]). Păstoria lui Eftimie în Roman fu însă de scurtă durată. Căci după moartea protectorului său, Ioan Vodă, sfâşiat de două cămile în satul Roşcani din Basarabia, în Iunie 1574, şi venirea la domnia Moldovii a lui Petru Vodă Şchiopul, Eftimie demisionă

[1]), [2]) D. Dan: o. c. p. 47.
[3]), [4]) St. Meteş, o. c. p. 92.
[5]) D. Dan, o. c. p. 48.
[6]) St. Meteş, o. c. p. 92.

Episcopia Ortodoxă
A
MARAMUREŞULUI

şi reveni în Ardeal, unde fu câtva timp episcop la Vad, căci scaunul său de mai înainte fusese ocupat de Cristofor [1]). Spre sfârşitul vieţii sale, el se retrase la mănăstirea Homorului, unde muri în anul 1583 şi este înmormântat în biserica mânăstirească de acolo [2]).

Dela Eftimie înainte, păstoresc peste Biserica maramureşană mitropoliţii români din Alba-Iulia, împărţind jurisdicţia peste Maramureş din când în când şi cu episcopii din Muncaciu. Astfel documentele vremii ne arată că, înainte de 24 August 1597, ajunge episcop de Muncaciu *Serghie*, fost egumen la mânăstirea Tismana în Ţara Românească, care-şi luă reşedinţa în mânăstirea Peri şi a stăpânit şi Biserica românească din Maramureş [3]).

Acest egumen român dela Tismana a ajuns episcop de Muncaciu, unde până atunci au fost numai episcopi ruteni, prin influenţa lui Mihai Vodă Viteazu, şi anume în următoarele împrejurări: Episcopii din Muncaciu se sfinţeau în vremuri vechi în Polonia. După ce se uniră însă Rutenii de aici cu Biserica Romei, la sinodul din Bŕzesk, în anul 1595, episcopii ortodocşi din Muncaciu erau nevoiţi să meargă pentru hirotonire la mitropolitul Moldovei, ca fiind cel mai apropiat [4]).

Astfel, Sigismund Rakoczy, stăpânul cetăţii Muncaciu, trimise în anul 1596 pe noul episcop Ladislav de Ardanhazi pentru sfinţire la mitropolitul Gheorghe Movilă, din Suceava în Moldova, care simpatiza însă cu Biserica romano-catolică [5]).

---

[1]) D. Dan, o. c. p. 48.

[2]) St. Meteş, o. c. p. 92.

[3]) D. Dan, o. c. p. 93.

[4]) St. Meteş, Ist. bis. rom. din Transilvania, v. I, p. 181.

[5]) Idem, o. c., p. 181—182 cu trimitere la Hodinka, o. c, p. 198.

Observând apoi principele Rakoczy, care era calvin, că noul episcop al Muncaciului Ladislau, ar fi aplecat spre unire cu Biserica Romei, îl scoase din scaun, şi-l închise în temniţă, iar în locul lui căuta să aducă un epscop, care să ţină mai presus de toate la ortodoxia cea veche, dar de sigur cu oarecari concesiuni calvinismului [1]).

Un astfei de ortodox află Rákoczy în persoana egumenului Serghie, care trecu în Ardeal înainte de August 1597, la rugămintea influentului nobil ungur Toma Kendy, proprietar de moşii lângă mănăstirea Tismana, şi cu învoirea Domnului Ţării Româneşti, Mihai Vodă Viteazu, aliatul principelui Sigismund Bathory [2]).

In 24 August 1597, Serghie trecu din nou în Muntenia, unde se sfinţi în episcop şi se întoarse pe la sfârşitul acestui an din nou în Ardeal, ajungând episcop de Muncaciu, cu reşedinţa în mânăstirea Peri [3]) în Maramureş, de sigur prin influenţa şi legăturile politice ale lui Mihai Vodă Viteazu cu principele calvin al Transilvaniei, Sigismund Bathory, pe care viteazul Domn român le folosi şi pentru interesele Bisericii româneşti din Ardeal şi Ungaria.

Cumcă episcopul *român Serghie de Muncaciu a păstorit şi asupra Maramureşului românesc timp de peste 10 ani, până în anul 1616,* când trece apoi în Polonia, şi de aici se întoartce apoi iarăşi la chiliile din vechea mănăstire Tismana, unde-şi făcuse călugăria [4]), cunoaştem din următoarea scrisoare, pe care el o adresează în 24 Noemvrie 1604 din Muncaciu căpitanului Toma Kendy, care asedia pe atunci cetatea Hust: „Ştiu că D-voastre vă amintiţi de când eu locuiam

[1] [2]), St. Meteş, o., c., p. 182.

[3]) Ibidem, o., c., p. 261, cu trimitere la Hodinka.

[4]) St. Meteş, o., c., p. 182 şi 227.

lângă moşia, D-voastre, în mânăstirea Tismana, unde am fost conducătorul călugărilor. Plecând de acolo în voia lui Dumnezeu, principii mi-au dat episcopia de Muncaciu, mănăstirile Peri, de lângă Câmpulung în Maramureş, şi Habra, de lângă Baia-Mare, şi ţinutul Chioarului, şi acum sunt, din voia lor, episcopul călugărilor şi preoţilor ruşi, români, ruteni şi sârbi din acele părţi" [1]). Episcopul Serghie, cere apoi prin această scrisoare căpitanului Toma Kendy, care-şi recrutase „haiduci" şi în Maramureş, să-i salveze o trăsură, nişte cărţi greceşti ale mânăstirii, într'o ladă, şi să nu fie prădate bisericile şi capelele de haiducii săi în *Maramureş*. La sfârşit îi doreşte sănătate şi biruinţă şi-i anunţă, că în curând îl va cerceta [2]).

La sinodul dela Iaşi, convocat de Mihai Vodă Viteazu în 2 Iunie 1600, participă însă şi un „Petronie, episcop de Maramureş", pe care-l întâlnim şi mai târziu, dela anul 1623, episcop tot aici [3]).

Se naşte întrebarea, cum de sunt amintiţi în documente doi episcopi cari păstoresc în acelaş timp asupra Maramureşului? Acest dualism episcopal se explică numai dacă admitem părerea că, episcopul Serghie al Muncaciului, ca şi înaintaţii săi, în năzuinţele lor de a-şi întinde iurisdicţia lor şi asupra Maramureşului, au purtat numai titlul de „episcop al Muncaciului şi Maramureşului" [4]), pe care li-l acordau câteodată oficial şi principii Ardealului. De fapt însă, Maramureşul nu făcea parte întegrantă din episcopia ruteană a Muncaciului, ai cărei episcopi se întitulau

[1]) St. Meteş, o. c., p. 182 şi 227.

[2]) Hodinka, o. c., v. I, p. 46—47, doc, unguresc Nr. 38, tradus şi citat de St. Meteş, o. c., p. 225.

[3]) Iorga, Studii şi documente IX, p. 31, şi St. Meteş, o. c., p. 182, nota 3.

[4]) Al. Cziple, o. c., An. Acad. Rom. t. XXXVIII, pag. 250—260.

totdeauna: „Episcopus Ruthenorum“ sau „Episcopus Ruthenus“, cum se întitula şi Serghie, deşi Român, „Sergius episcopus Ruthenorum“ [1]). De fapt însă în Maramureş exista o episcopie românească, de sine stătătoare [2]), independentă de Muncaciu, ai cărei episcopi se alegeau de soborul preoţesc maramureşean şi se întăriau în scaunul episcopesc de Congregaţia nobililor comitatului, din Sighet. Episcopul de Muncaciu, Serghie, chiar dacă s'a aşezat la mânăstirea din Peri şi avea dela principii Ardealului de drept o jurispicţiune mai largă, el de fapt va fi avut o jurisdicţiune mai restrânsă şi păstorea numai celelalte ţinuturi, fără Maramureşul românesc, poate numai Maramureşul cu populaţie ruteană. Iar peste Maramureşul românesc va fi păstorit alt episcop, în cazul de faţă *Petronie*, ales de soborul preoţesc român şi întărit de Congregaţia nobililor din Maramureş, iar principii Ardealului, în interesul reformării bisericii româneşti, n'au forţat primirea episcopilor numiţi de dânşii la Muncaciu cu jurisdicţie şi asupra Maramureşului, ci au lăsat ca Biserica română maramureşeană să fie condusă de episcopi aleşi de soborul preoţesc de acolo şi întăriţi de Congregaţia comitatului [3]).

Aceiaşi situaţie de fapt vor fi avut-o, după începutul veacului al XVII-lea, sub domnia principilor Ardealului Boczkay şi Bethlen, ajunşi stăpâni peste întreg ţinutul nordvestic al Ungariei, şi alţi trei episcopi din Muncaciu, numiţi „episcopi ai Muncaciului şi Maramureşului“, adecă *Petronie*, la 1623, *Grigorie*, la 1627, şi *Tarasovici*, la 1633, cari încercară

---

[1]) Al. Cziple, o. c., An. Acad. Fom., t. XXXVIII, pag. 250—260.

[2]) Idem, l. c. p. 258.

[3]) Idem, o. c., p. 260.

din nou să ajungă stăpâni şi peste Biserica română a Maramureşului [1]).

Cumcă Românii din Maramureş îşi aveau la începutul veacului al XVII-lea, chiar în timpul păstoririi episcopului Serghie dela Muncaciu, episcopii lor proprii, se vede dint'o scrisoare oficială a căpitanului cetăţii Hust, Valenthin Drugeth de Homona, din 9 Martie 1607, care, la rugămintea comitatului Maramureş şi a Domnului Moldovei, *Simeon Vodă Movilă*, restitue episcopului român al Maramureşnlui Mănăstirea din Peri [2]).

Iată cuprinsul acestei scrisori interesante în traducere românească:

„Noi Valentin Drugeth — ... fiindcă, privitor la o mânăstire situată în cinstitul comitat al Maramureşului, numită Peri, ne-a rugat cinstitul comitat al Maramureşului şi trimisul Măriei Sale Voevodului din Moldova, Simeon, iar, dupăce mânăstirea aceea şi înainte de aceasta, pe vremea principilor de fericită pomenire, a fost lăcaşul episcopilor români, şi s'a anexat cetăţii Hustului, pe vremea schimbărilor de acum: Deci cu considerare, atât la Măria Sa, Voevedul Simeon al Moldovei, iubitul nostru vecin şi prieten, cât şi la cinstitul comitat al Maramureşului, amăsurat dorinţei lor, am restituit mânăstirea, ca să fie a episcopului şi acesta să asculte de cetatea Hustului, apoi, cu puterea şi vrerea noastră să treacă dela dânsul la episcopii următori, dimpreună cu pământurile arătoare, cu livezile şi apele de pescuit. Se mai adauge, că mânăstirea dimpreună cu episcopul ei treaue să fie în bună înţelegere la toate lucrurile cu căpitanul nostru din Hust. Pentru întărirea şi viitoarea pomenire a lucrului acestuia am dat

[1]) Idem, o. c., p. 260 cu trimitere la Hodinka, o. c. doc., Nr. 14, 15 şi 16.

[2]) Idem, o. c., p. 288, doc. Nr. 6, orig. maghiar şi rom.

prezenta scrisoare, întărită cu sigiliul nostru şi cu subscrierea noastră. Hust 9 Martie 1606" [1]).

Din acest document se cunoaşte deci că, căpitanul Hustului ia mănăstirea Peri din stăpânirea episcopului Serghie al Muncaciului şi o dă episcopului român al Maramureşului, la intervenţia comitatului şi a domnului Moldovei Simeon Movilă (1606 1607).

Acest nou episcop al Maramureşului se numea *Silomon, era de origine moldovean,* sfinţit de mitropolitul Moldovei, Teodosie Barbovschi (1606 1608), şi trimis în Maramureş la rugămintea Românilor de acolo, adresată Domnitorului Simeon Vodă Movilă, care purta grijă sufletească şi frăţească Românilor din aceste părţi de graniţă [2]).

Constantin Vodă Movilă, fiul lui Ieremie Vodă Movilă, care ajunse Domn al Moldovei (1608—1611), după moartea unchiului său Simeon, purtând aceiaşi grijă sufletească şi frăţească Românilor din Maramureş, scrie din Iaşi, în 30 August 1608, principelui Ardealului, Gavril Báthory, următoarea scrisoare referitoare la episcopul român Silomon din Maramureş:

„La rugarea creştinilor de legea noastră grecească din Maramureş de a le trimite acolo un episcop din ţara noastră, pentru că în timpul principilor de pioasă memorie, de aici se duceau episcopi, am trimis în Maramureş, după cererea lor, un om cu viaţă cuviosă, să fie creştinilor de acolo dregătorul, conducătorul şi învăţătorul lor. Rugăm pe Măria Ta, stăpânul locului, vecinul şi prietenul Nostru, să dea scrisorile de aprobare pentru acel episcop, ca să nu fie neliniştit, ci stabil, şi să i se dea cinstea cuvenită din partea tuturora; venitul acelei episcopii el să-l administreze,

---

[1]) Cziple, o. c., p. 288—289, doc. Nr. 7.

[2]) St. Meteş, o. c., p. 335.

fără amestecul altora, să observe obiceiurile şi regulele de mai înainte şi se va ruga pentru Măria Ta" [1]).

Din acest document se cunoaşte nu numai originea moldoveană a episcopului Silomon şi grija voevozilor Moldovei pentru ocrotirea episcopiei române din Maramureş, ci şi faptul că, episcopul de acolo avea mereu nevoe de scut şi apărare a drepturilor sale şi ale episcopiei împotriva episcopului rutean din Muncaciu, care încerca mereu să i-le răpiască în chip samovolnic Deaceea Constantin Vodă Movilă apelează la principele Ardealului, ca să ocrotească pe episcopul maramureşean trimis din Moldova, la cererea Românilor de acolo.

Iar în 24 Iunie 1609, Constantin Vodă Movilă, Domnul Moldovei, mulţumeşte căpitanului cetăţii din Muncaciu, Franciśc Magocsi, pentru sprijinul ce i s'a dat episcopului român Silomon al Maramureşului [2]).

Nu ştim până când a păstorit episcopul Silomon Biserica română din Maramureş, căci dela 1609 înainte, nu se mai află nicăeri în acte. Zece ani mai târziu, în *7 Mai 1619*, se aminteşte ca „episcop român în Maramureş", *Spiridon* [3]).

In primăvara anului 1619, episcopul Spiridon pleacă în Moldova. Inainte de a trece însă munţii, lasă în grija unui om din Bărgăul de Sus, cu numele Drăgan, un paloş şi o ţundră în valoare de un florin şi 48 florini bani gata, iar la popa Tămaş din Năsăud o carte în valoare de 32 florini şi unelte în preţ de 25 florini.

Intorcându-se vlădica Spiridon din Moldova, unde împrejurările erau nesigure, îşi cere înapoi dela cei doi credincioşi banii şi lucrurile, dar nu primeşte decât

---

[1]) St. Meteş, o. c., p. 335, Doc. în limba maghiară se află la Hodinka I., o. c., p. 50–51, Nr. 43.

[2]), [3]) St. Meteş, o. c., p. 335 şi 227.

14 florini. El apelează la principele Ardealului, Gavril Bethlen, care scrie, in 7 Mai 1619, judelui din Bistriţa să scoată banii şi lucrurile episcopului dela popa Tămaş şi dela Drăgan [1]).

In anul 1620, principele Gavril Bethlen numeşte episcop al Muncaciului pe un Grec din Macedonia cu numele *Ieremie*, cu jurisdicţiune şi peste comitatul Maramureşului [2]). Acesta era fiu de preot, crescut într'o mânăstire din Athos, venise apoi în Muntenia după milostenie, unde fu făcut diacon de mitropolitul Serafim din Târgovişte. Ajunse apoi mitropolit al „Pelagoniei" şi „Perlatului", timp de 20 de ani. Din cauza asupririi turceşti, pe vremea lui Mihai Viteazu se refugiă în Muntenia, iar sub domnia lui Radu Vodă Şerban trecu în Ardeal. Aici îşi câştigă el graţia principelui Gavril Bethlen, care îl numi episcop de Muncaciu. Dar nu a păstorit nici un an, căci trecu în Rusia şi de aici se întoarse în Turcia, fără să mai ştim ceva despre rostul lui în Maramureş [3]).

La 1623, principele Bethlen Gabor numeşte episcop de Muncaciu cu jurisdicţie şi peste Maramureş pe *Petronie* [4]), iar la anul 1627, acelaş principe îl numeşte pe *Ioan Gregory* episcop peste Rutenii şi Românii de rit grecesc din episcopia Muncaciului şi din Maramureş [5]). In anul 1633, principele Gheorghe Racoczy, îl întăreşte episcop peste ţinutul Muncaciului şi peste comitatul Maramureş pe ruteanul *Vasile Tarasovici*, care fu ales şi trimis spre sfinţire în Moldova, la mitropolitul Varlaam [6]).

[1]) St. Meteş, o. c., p. 336.

[2]) Idem, o. c., p. 227.

[3]) Idem, o. c., p. 227; S. Dragomir, Relaţiile bisicii rom. din Ardeal cu Rusia, în An. Acad., Rom XXXIV (1912), p. 1071.

[4]) Hodinka, o. c., p. 53—54, Nr. 46.

[5]) Idem, o. c, p. 57—60, Nr. 50.

[6]) Idem, o. c., p. 62—63, Nr. 52.

Dar nobilii din comitatul Maramureşului nu-l primesc şi nu-l recunosc, ci îl recunosc de episcop al lor pe *Dosoftei Moldoveanul*, pe care ni-l arată protocoalele Congregaţiei comitatului din anul 1634 ca episcop român peste Maramureş[1]). In Congregaţia comitatului Maramureş, ţinută în Sighet, la 29 Noemvrie 1634, toţi nobilii făgăduesc să dea câte trei bani episcopului român Dosoftei, ca să-şi poată câştiga întărirea din partea principelui[2]). Iar în protocolul Congregaţiei din Sighet, din 5 Martie 1635, se arată următoarea hotărîre: „Preoţii dela fiecare sfântă biserică să dea câte un florin episcopului român; pe lângă aceasta nobilii să dea câte o poltură. Comitatul dă împuternicire preoţilor să urmărească pe acei, cari nu vreau să dea poltură, şi dacă nici preoţii n'ar vrea să plătească florinul, episcopul să ducă pe pretor asupra lor"[3]).

Din aceste documente cunoaştem, că Dosoftei a fost primit episcop de Congregaţia nobililor din Maramureş, de sigur cu oarecare condiţii în favorul calvinismului. Dar pentru a fi recunoscut şi de principele Transilvaniei trebuia să-i plătească acestuia o sumă de bani. In acest scop, Congregaţia impuse nobililor şi preoţilor o taxă, pe care episcopul avea să o perceapă cu ajutorul pretorilor din comitat, spre a-şi putea răscumpăra astfel întărirea din partea domnitorului calvin al Transilvaniei. In 14 August 1635 aceiaşi adunare comitatensă din Sighet, declară că „primeşte pe episcop cu unanimitate", dar cu condiţia „ca să nu mai alerge încoace şi încoio"[4]), adecă să

---

[1]) Cziple, o. c., p. 260 şi p. 289, doc. Nr. 8.

[2]) Cziple, o. c., p. 289, doc. Nr. 8.

[3]) Idem, o. c., p. 289—290, Nr. 9.

[4]) Cziple, o. c., p. 290, doc. Nr. 10, vezi şi St. Meteş, o. c., p. 228.

nu umble pribeag, poate pentru a-şi afla mijloacele de existenţă pe la domnitorii şi mânăstirile bogate din Moldova învecinată. Spre a-i asigura existenţa materială, adunarea comitatensă stabileşte tot atunci veniturile episcopului Dosoftei şi anume: „Dela fiecare biserică să primească 21 de bani, 4 piei de miel, 22 de luminări, iar pentru sfinţirea unei biserici 1 ftorin“ [1]). Totodată se mai adaugă hotărîrea comitatensă, „ca vicecomitele să-i fie într'ajutor episcopuiui, dacă undeva nu i-ar asculta cineva cuvântul ori nu ar vrea să-i plătească plata, ca să poată urmări; satele şi preoţii să asculte cuvântul lui şi să-i dea mâncare şi băutură, sub pedeapsă de 12 florini, dar nu atâta ca să se îmbete“ [2]).

In 16 Octomvrie 1635, Congregaţia comitatului Maramureş luă deciziunea, ca, „pretorii să însoţească pe episcop când acesta va ieşi în vreo plasă şi să fie de faţă la toate judecăţile sale în sobor“, şi „dacă în feliul acesta nu va putea undeva să isprăvească cauza, atunci să-i stea în ajutor şi vicecomitele“ [3]).

Dosoftei era deci în anui 1634 episcop român numai al Maramureşului, ales de preoţime şi primit de Congregaţia comitatului, împotriva episcopului rutean Tarasovici al Maramureşului, care vroia cu orice preţ să păstorească şi Maramureşul, dar nu fu primit de Congregaţia comitatensă a nobililor. La sfârşitul anului 1634, Dosoftei ceru ajutor bănesc dela nobilii din Maramureş, ca să poată pleca în Ardeal, spre a-şi primi şi deia principe întărirea sa în scaunul vlădicesc maramureşean. Dar banii necesari s'au adunat dela nobili şi dela biserici abia în primăvara anului 1635,

---

[1]) Cziple, o. c., p. 296, doc. Nr. 10, vezi şi St. Meteş, o. c., p. 228.

[2]) Idem, o. c., p. 290, doc. Nr. 10.

[3]) Idem, o. c., p. 291, doc. Br. 11.

aşa că Dosoftei se întoarse din Ardeal în August al acestui an, având şi întărirea principeiui Gheorghe Rakoczy [1]).

Episcopul Dosoftei fusese mai înainte mitropolit al Ardealului, la Alba Iulia, şi a fost un arhiereu cu o cultură teologică distinsă.

El venise din Moldova, unde fusese mai nainte „în Roman şi în Huşi şi mai mare peste toate mânăstirile ţării Moldovei, aşişderea vlădică în Ardeal şi Maramureş şi în ţinutul Satmarului", după cum spune el într'o notă scrisă pe o evanghelie slavonă, şi ajunse în scaunul mitropolitan din Alba Iulia cu ajutorul Domnului Moldovei Ştefan Tomşa [2]).

În anul 1625, Dosoftei trimite din Alba Iulia, prin Bistriţa, pe un popă în Moldova, la Radu Vodă Mihnea şi la vestitul mitropolit Anastasie Crimca. Acest popă duce fier în greutate de trei cai şi o scrisoare a principelui Gavriil Bethleen către Radu Vodă, Domnul Moldovei [3]),

Într'o scrisoare a lui Dosoftei, datată din Braşov în 10 Ianuarie 1627, către Nil, egumenul mânăstirii Bisericani, unde a fost călugăr şi învăţat carte, vorbeşte el despre nişte hrisoave de danie dela Petru Vodă Rareş şi Ieremia Vodă Movilă pentru mânăstirea Bisericani, pe care i le încredinţase Ştefan Vodă Tomşa [4]). Dosoftei era deci omul de încredere al lui Ştefan Tomşa, cu sprijinul căruia ajunse el apoi, după fuga sa în Ardeal, vladică în Alba-Iuiia [5])

Vlădica Dosoftei, oricâte concesiuni va fi făcut el în formă calvinismului, a ţinut în sufletul său la legea

---

[1]) Cziple, o. c., p. 261.
[2]) St. Meteş, o. c., p. 185 şi 336.
[3]) Idem, o. c., p. 336.
[4]), [5]) Idem, o. c.,, p. 337.

ortodoxă a părinţilor şi neamului său, ca unul ce venise din Moldova, ţară curat ortodoxă, cu care a întreţinut legături intime în tot timpul cât a ocupat scaunul mitropolitan din Alba-Iulia [1]). El a fost un vlădică înzestrat cu o înaltă cultură teologică şi a năzuit să ridice şi să îndrepte vieaţa religioasă şi morală a clerului şi poporului ardelean. Aceasta se cunoaşte din învăţăturile, pe care le dă el într'un sobor din Alba-Iulia, ţinut în 24 Iunie 1627, poporului şi clerului, arătându-le „cum trebueşte a ţinea legea lui Dumnezeu pentru ispăşirea sufletului, să nu meargă în munca de veci cela ce este creştin, să nu-l mâne Dumnezeu la munci" [2]).

In acest sobor, după ce luă măsuri privitoare la datorinţele preotului, se fixează zilele de sărbătoare şi altele, pe care nu le ţineau nici popa, nici credincioşii săi. [3])

După anul 1627, nu mai avem nici o ştire despre mitropolitul Dosoftei din Alba-Iulia. El va fi părăsit scaunul arhieresc în urma unei neînţelegeri cu principele Gavril Bethlen, pentru ca să ajungă mai târziu, în anul *1635*, sub domnia principelui Gheorghe Rakoczy I., *episcop al Maramureşului* [4]).

Dar în acele vremuri, un biet vlădică românesc nu putea păstori multă vreme în ţinutul Maramureşului, expus tuturor influenţelor politice şi duşmăniilor confesionale; căci mulţii concurenţi cari râvneau la scaunul vlădicesc şi primian tot felul de condiţii umilitoare, erau bine primiţi ca vlădici în Maramureş şi făceau astfel imposibilă o păstorire mai îndelungată a unui vlădică, care după vre-o doi trei ani se vedea silit să plece, luându-şi toiagul pribegiei până la sfârşitul vieţii şi murind apoi în neagră mizerie şi cu sufletul

[1]), [2]), [3]) Idem, o. c., p. 188.
[4]) Idem, o. c., p. 183.

plin de amărăciune în chilia vre unei mânăstiri, în care îşi găsise adăpostul necesar pentru bătrăneţe [1]).

Aceasta a fost şi soarta episcopului Dosoftei şi cea a urmaşilor săi!

In anul 1637, documentele vremii ne arată ca episcop român al Maramureşului şi urmaş al lui Dosoftei pe „nobilul *Dimitrie Pap*, preotul Moiseiului şi episcopul preoţilor de legea grecească din comitat“ [2]). El păstră titlul de presviter şi după ce ajunse episcop, intitulându-se „episcopus Demetrius Pap, presiviterque possesionis Majszin (Moisei)“ [3]).

In acest an, el cere dela Congregaţia comitatului din Sighet să fie judecat de către o instanţă judecătorească, compusă din vice-comite, judele nobililor, vicejudele nobililor şi asesori, într'uu proces al său cu preotul mai tânăr *din Borşa*, care l-a defăimat, acuzându-l de trădare [4]). Congregaţia îi admite cererea [5]).

In 15 Decemvrie 1637, Dimitrie Pap, episcop şi preot în Moiseiu, protestează către Congregaţia comitatensă din Sighet, că fusese împiedecat pe nedrept de fostul vice-comite din Sighet, Nicolai Tordaj, în exerciţiul funcţiunii sale de episcop, în loc să fie sprijinit. Congregaţia îi recunoaşte din nou drepturile sale episcopale [6]).

Dar înainte de anul 1639 dispăru şi acest episcop, fără a i se mai şti de urmă [7]). El nu putu să ţină piept episcopului rutean de Muncaciu, Vasile Tarasovici, sfinţit în Moldova de mitropolitul Varlaam, care stăruia mereu să-şi întindă jurisdicţiunea şi asupra Maramureşului, unde fu refuzat în anul 1634.

---

[1]) St. Meteş, o. c., p. 229—330.
[2]) Cziple, o. c., p. 291. doc. Nr. 12.
[3]) Ibidem, doc. Nr. 12 şi 13.
[4]) Ibidem, doc. Nr. 12. — [5]), [6]) Ibidem doc. Nr. 13.
[7]) Meteş, o. c., p. 14 şi E. Popovici, o. c., IV, p. 429.

In 16 Iulie 1639, *Tarasovici fu primit de episcop al Maramureşului* din partea soborului preoţesc şi a adunării generale a comitatului dela Sighet [1]). In protocolul Congregaţiei comitatense din Sighet, datat din 19 Iulie 1639, se spune că comitatul întreg a hotărît să ţină în acea zi o adunare generală spre a da un răspuns lui Vasile Tarasovici, care a prezentat o scrisoare din partea principelui, prin care i se confirmă episcopia Maramureşului. Tot în această zi s'a hotărît să se adune în sobor întreaga preoţime rusască (ruteană) şi românească [2]).

Şi după ce numitul episcop a cerut din nou hotărîrea comitatului, toţi membrii prezenţi ai Congregaţiei, adecă „comitele suprem, Ştefan Bethlen Senior, Gheorghe Pogan, Meihior Pogan, Sigismund Pogan, Ştefan Budai, Ştefan Tordasi, Simion Stoica, Gavrilă Karuly, Ioan Mănăilă, Petru Darvai, Gheorghe Szigheti Deak, Gheorghe Poncz Deak, Petru Bence, Jonaş Gerheş, Alexa Buşa de Sălişte, Simion Habca, Grigore Sas, şi întreaga plasă de jos dimpreună cu districtul Sighetului", au hotărît să se supună ordinului principelui Ardealului şi să-l primiască pe Tarasovici de episcop al Maramureşului, „până când Măria Sa principele nu va da altuia această episcopie", şi cu anumite condiţii, „având să se ţină de anumite lucruri, pe cari întreg comitatul i le va da în scris, privitor la cinstea lui Dumnezeu, la dreptatea obştească şi la libertatea de nobil, având în vedere excesele şi purtarea nevrednică a episcopilor înaintaşi" [3]).

Dar şi păstorirea lui Vasile Tarasovici asupra Maramureşului, după care a jinduit el atâta vreme, a fost de o durată scurtă. Spre sfârşitul anului 1640,

---

[1]) Cziple, o. c., p. 292, doc. Nr. 16.

[2]), [3]) Idem, doc. c., p. 293.

voind el să treacă la religia romano-catolică, fu arestat de Balling, căpitanul Muncaciului, pentru diferite abuzuri şi pentru viaţă imorală, şi aruncat în temniţă, din care fu eliberat abia după 16 luni, în anul 1641 [1]), renunţând la scaunul episcopal [2]).

Maramureşul fu dat acum de către principele Rakoczy în păstorirea mitropolitului de Alba-Iulia, Ilie Iorest [3]), care fu recunoscut şi de Congregaţia comitatului, în anul 1641.

Acesta era de origine Ardelean, fu crescut însă la mânăstirea Putna în Moldova-de-Sus, unde cra ieromonah, când fu ales mitropolit al Ardealului de soborul preoţilor şi protopopilor, prin influenţa şi intervenţia Domnului Moldovei, Vasile Vodă Lupu, care a ştiut *dece* recomandă pe acest călugăr ortodox dârz şi învăţat [4]). El fu sfinţit în episcop după numire, în Ţara Românească, din partea mitropolitului Teofil [5]). După întoarcere la reşedinţa sa din Alba-Iulia, el face vizitaţii canonice prin arhidieceză pentru a o cunoaşte personal. In toamna anului 1641 şi în anul 1642, Ilie Iorest vizitează şi eparhia Maramureşului, cu toate greutăţile unui drum anevoios şi îndepărtat dela reşedinţa sa [6]).

In Octomvrie 1641, „episcopul românesc", care nu este numit pe nume, judecă în Maramureş, la cererea lui Ilie Ivanca *de Bedeu*, pe un „blăstămat, care împotriva legii lui Dumnezeu a răpit în mod tâlhăresc fata iobagului său" [7]).

Acest vlădică românesc, care nu e indicat după nume, trebue să fie vlădica Ilie Horest, mitropolitul de Alba-Iulia.

---

[1]) Czipie, o. c., p. 262.
[2]) E. Popovici, o. c, p. 429, t IV, şi Meteş, o. c., p. 228.
[3]) Meteş, o. c., p. 230.
[4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 197.
[7]) Cziple, o. c, p. 294, doc. Nr. 18.

In anul 1643, după retragerea lui Ilie Iorest în anul acesta în Moldova, şi după ce episcopul de Muncaciu, Vasile Tarasovici, fu silit să resigneze definitiv la scaunul vlădicesc şi să se retragă la Kallò [1]), principele Ardealului, Gh. Rakoczy II, numi episcop de Muncaciu, cu drept de păstorire şi *peste Maramureş şi Sătmar, pe Ioan Iusko* [2]). Dar păstorirea lui a fost de asemeni scurtă şi fără importanţă în vieaţa bisericească a Maramureşului. Căci în acelaşi timp, la 1643, Maramureşul românesc seamănă să fie fost păstorit de mitropolitul dela Alba-Iulia, Ştefan Simeon, care se întitulează atunci şi „arhiepiscop... al Maramureşului" [3]).

Doi ani mai târziu, în anul 1645, principele Ardealului, Gh. Rakoczy II, numeşte ca episcop în Maramureş pe egumenul *Silvestru*, pe care l-a primit şi adunarea comitatului, în 26 Aprilie [4]), şi l-a trimis în cele patru plase să viziteze preoţii şi bisericele [5]).

Noul episcop al Maramureşului, *Silvestru*, trebue să fie identic cu tahigraful Silvestru, fostul egumen dela Govora, tâlmăcitor al Noului Testament [6]). Peatunci nu exista un episcop cu numele Silvestru, nici la Muncaciu, nici în Ardeal; deci el a fost episcop numai al Maramureşului [7]).

Pe vremea episcopului Silvestru, întreaga preoţimi maramureşeană a luat atitudine solidară faţă de următoarea chestiune importantă, care preocupa Biserica română de acolo:

Principele Ardealului, când aruncă în temniţă pe episcopul Vasile Tarasovici, care lucra pentru unirea

---

[1]) Meteş, o. c., p. 190. — [2]) Cziple, o. c., p. 262.
[3]) Meteş, o. c., p. 230.
[4]) Cziple, o. c., p. 262, şi Iorga, Ist. bis. rom., I, p. 325—327.
[5]) Cziple, o. c, p. 295, doc. Nr. 20
[6]), [7]) Idem, o. c., p. 262.

religioasă a Muncaciului cu Biserica romano-catolică, a confiscat şi toate averile episcopeşti. Şi, fiind că Tarasovici, fusese şi episcop al Maramureşului, fu confiscată şi mânăstirea Peri, care era reşedinţa episcopilor români şi isvorul lor de venituri [1]). Episcopul Silvestru, văzând Biserica română din Maramureş în această tristă situaţie materială, se sfătui cu preoţimea sa asupra modalităţilor de recâştigare a acestor bunuri bisericeşti perdute şi convocă un sobor mare, în care „întreaga obşte a cinstiţilor preoţi de legea grecească" rugară „sărbătoreşte", ca nobilul comitat să scrie Măriei-Sale Domnului Ardealului, Gh. Rakoczy, „să înapoieze satul şi mânăstirea numită Peri", declarând că preoţii „sunt bucuroşi să plătească preţul în bani gata" [2]).

Congregaţia comitatului a împlinit cererea episcopului Silvestru şi a soborului, având astfel succesul dorit. Abia mai târziu, în anul 1756, principele Maihail Apafy, a sechestrat pentru totdeauna mânăstirea Peri, cu toate posesiunile ei [3]). Acest principe se înproprietări în mod samovolnic cu averile mari ale mânăstirii, cari constau din: o moară cu 2 pietre, pe Tisa, o cârciumă, 182 jugăre de pământ arabil şi de cosit, şi 3573 jugăre de pădure [4]). Iar mânăstirea Peri însaşi, în care funcţionase şi o tipografie, fu distrusă [5]).

Dar şi episcopul Silvestru, ca şi înaintaşii săi, nu putu păstori decât numai vr'o cinci ani în Maramureş, unde Congregaţia comitatensă, compusă din nobili capricioşi şi reformaţi unguri, aveau puterea

---

[1]) Cziple, o. c.. p. 264.

[2]) Idem, o. c., p. 295, doc. Nr. 20.

[3]) Tit Bid, Date istorice asupra protopopiatelor parohiilor şi mânăstirílor romăae din Maramureş, Gherla, 1911, p. 87, şi Cziple, o. c., p. 293.

[4]), [5]) Meteş. o. c., p. 235.

supremă peste episcop şi peste preoţi, pe cari îi numia şi-i scotea din scaun după bunul ei plac şi când voia[1]).

La 12 Aprilie 1650, principele Gh. Rakoczy II, numeşte episcop în Maramureş, cu jurisdicţie şi peste judeţele Solnoc, Sătmar şi Ghioar, pe „Popa Sava", *numit şi Savul*[2]), supus mitropolitului din Alba-Iulia.

Vlădica Sava, sau Savul, nu fu numit de principe cu obligaţia de a respecta următoarele şapte condiţii calvinisante:

1. Să înveţe pe credincioşi în limba lor, adecă românească; 2. Să silească pe preoţi, sub pedeapsa depunerii din slujbă, să se înzestreze cu cărţile Testamentului Nou, Catehismul şi Psaltirea şi să predice poporului cuvântul lui Dumnezeu din aceste cărţi; 3. Căsătoriile să le desfacă numai din cauza adulterului, iar în cazuri mai grele, episcopul să ceară sfatul superintendentului calvin şi al vlădicului (mitropolitului) din Bălgrad (Alba-Iulia); 4. Să facă preoţi numai pe cei vrednici, pe cari, examinându-i strict, îi va trimite spre supracensurare la Bălgrad; 5. In administrarea diecezei să nu facă nimi dela sine, fără consfătuire cu protopopii; 6. Cauzele mai însemnate să le trimită la Bălgrad (Alba-Iulia), iar în privinţa promovării pietăţii şi a mântuirii sufleteşti a credincioşilor săi, să fie supus superintendentului calvin şi vlădicului din Bălgrad; 7. Este obligat a lua parte în persoană sau prin delegaţi potriviţi şi demni de credinţă la sinoadele anuale ale preoţimii din Bălgrad[3]).

Din aceste condiţii, obicinuite în acest timp când Calvinii fac sforţări desperate pentru a ademeni sufletele Romînilor dela legea lor strămoşească la cea cal-

---

[1]) Meteş, o. c., p. 233.

[2]) Iorga, o. c., p. 384.

[3]) Dobrescu, Fragmente, p. 34, Nr. XII, şi St. Meteş, o. c., p. 231.

vină, cunoaştem mai întâi, că episcopul Savul era subordinat şi mitropolitului ortodox român dela Alba-Iulia, Stefan Simeon, şi superintendentului calvin.

Condiţia a doua îngreiua pe preoţi, storcându-li-se bani pentru cărţile bisericesti, tipărite de Rakoczy, cu scop de calvinizare a Românilnr, dintre cari Catehismul „era şi plin de otravă calvină", după cum spune mitropolitul Varlaam al Moldovei în „Răspunsurile" sale la acest catehism.

Din acest motiv episcopul Sava nu l-a împărţit preoţilor săi, ci a preferat mai de grabă să părăsească scaunul vlădicesc, în anul 1651, şi să fugă în Moldova, după o păstorire de abia un an şi ceva, din cauza neînţelegerilor ivite între el şi principele Rakoczy, pentru nerespectarea acestor condiţii de calvinizare a sufletelor româneşti. Cauza pentru care episcopul Sava a trecut în Moldova, de unde şi venise în Maramureş, ni-o spune însuşi principele Rakoczy II, într'o scrisoare din 17 Iunie 1651, către oraşul săsesc Bistriţa, prin următoarele cuvinte: „ . . . Să ştiţi d-voastră pe ce căi tăinuite a trecut popa Sava în Moldova şi să aveţi grijă de el. Cele ce vi le-a povestit el nu sunt aşa, pentrucă noi am fost cu toată bunăvoinţa faţă de el; dar el a luat cărţile dela preoţii supuşi lui, şi făcându-le de vânzare pentru câştig, dacă n'a voit vlădica treaba lui" [1]).

Trecerea episcopului maramureşean Sava în Moldova, ca şi cea a altor vlădici români din Transilvania cari au primit la numirea lor condiţiile calvine şi au stat în legături bisericeşti şi culturale cu ţările Române libere, Moldova şi Muntenia, ne dovedesc că, decretul de numire al acestor episcopi ortodocşi-români „încăr-

[1]) Hurmuzachi, XV, p. 1199, Nr. 2248, cit. de St. Meteş, o. c., p. 253.

cate cu diferite cerinţe calvine, a rămas aproape în totdeauna mai mult numai pe hârtie, dacă nu cu totul necunoscut în lumea ortodoxă românească“ [1]). Vlădica se bucura în faţa poporului român maramureşean şi ardelean, ca şi în Principatele Române libere, de peste Carpaţi, de numele unui ortodox bun, şi numai nevoia îl făcea să iscălească unele condiţii, pe care el niciodată nu s'a gândit serios să le împlinească în vieaţa religioasă practică a credincioşilor săi, pentru ştirbirea sau pătarea curăţeniei legii strămoşeşti a neamului nostru. Şi chiar când un vlădică românesc era silit de puterea Statului să arete oarecari rezultate pozitive în răspândirea calvinismului, el ştia să spele acest păcat înaintea fraţilor din ţările române libere, îndeosebi din Moldova, unde episcopii din Maramureş se duceau adeseori şi unde erau bine primiţi şi ajutaţi cu toată dragostea frăţească [2]).

Fără îndoiaiă că au fost în Maramureş, ca şi în Ardeal, vlădici şi preoţi cari, robiţi de pofta unei bune stări materiale şi a unui trai mai bun, lucrau cu zel la couvârtirea Românilor la legea stăpânitorilor calvini, dela cari le putea veni numai o mântuire lumească, de nevoi şi de necazurile vieţii. Dar aceste cazuri au fost rare de tot şi fără succese însemnate [3]).

In timpul păstoririi episcopului Sava se judecă la Sighet un *interesant proces matrimonial* şi anume:

Vicecomitele comitatului, Melchior Pogan de Ceb, acuză în Fevruarie 1650, pe locaitorul Procopie Codra din satul *Bărbeşti*, că acesta a răpit, în anul 1648, deci în timpul păstoririi episcopului Silvestru, pe Bomba Mănăilă, muierea legitimă a lui Andrei Moiş din Bărbeşti, plasa Cosăului. Procopie Codra se apără spunând că pe numiţii soţi i-a despărţit de căsătorie

[1]) St, Meteş, o. c., p. 252 - 253.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 253.

protopopul şi pretorul. Procuratorul sau reprezentautul reclamantului, Ioan Balca de Ieud, arată la desbaterile procesului, că episcopul, „dacă a orânduit ca tot ce va isprăvi protopopul în numele lui dimpreună cu funcţionarul comitatului, să rămână aşa“ [1]), n'a procedat amăsurat „obiceiului vechi şi a orânduelilor comitatului“, ci ilegal. „Căci episcopul trebuia să publice ţinerea unui sobor ordinar la sediul comitatului, în Sighet“, şi acolo „să îndeplinească divorţul“ [2]). La aceasta, apărătorul acuzatului răspunde că „greşala nu e treaba noastră, ci a episcopului şi a protopopului; deci acela trebuia să fie părît, care a îndeplinit divorţul“ [3]). Părîtul deci nu e vinovat, „căci el nu a luat femeia cu sila, ci numai după ce i-a despărţit, şi dânsa era o persoană liberă“ [4]).

În 7 Iulie 1751, principele Gheorghe Rakoczy II numeşte episcop peste preoţii de legea greacă a Românilor şi ai Rutenilor din comitatul *Maramureşului* pe *Mihail Molodeţ*, sub aceleaşi şapte condiţii pe care le-a fost primit şi episcopul Savul. Congregaţia nobililor comitatului n'a fost însă mulţumită cu purtarea episcopului acestuia, mai ales din cauza că el punea protopopi pe cine voia el, fără să întrebe comitatul, cum era obiceiul până atunci [5]).

Episcopul Mihail Molodeţ, fu sfinţit în Moldova de mitropolitul Varlaam, ca şi episcopul din Muncaciu, Ioanichie Zaicăn [6]).

Diaconul Paul din Alep, care a întovorăşit pe patriarhul Macarie din Antiohia în călătoria sa prin ţările române, în anii 1565 – 1657, spune în descrierea sa

---

[1]) Cziple, o. c., p. 295, doc. Nr. 22.
[2]), [3]) Idem, o. c., p 298, doc. Nr. 22.
[4]) Idem, o. c., p. 300, doc. cit.
[5]) Meteş, o. c., p. 230 şi Cziple, o. c., p. 261.
[6]) Meteş, o. c., p. 349.

despre toate lucrurile văzute în aceste ţări, că mitropolitul Moldovei mai are sub jurisdicţiunea sa şi doi episcopi în „*ţara ungurească*", cărora li sunt supuşi 800 de preoţi. Aceşti doi episcopi erau Ioanichie Zăicăn al Muncaciului şi Mihail Molodeţ al Maramureşului [1]).

În timpul păstoriei episcopului *Molodeţ*, principele Rakoczy II uumi protopop în *Maramureş* pe *Simeon Pătraşcu*, care primi condiţiile generale ale Calvinilor: Atât el, cât şi preoţii supuşi lui, să vestească cuvântul lui Dumnezeu în româneşte, să dea preoţilor săi Catehismul apărut în româneşte, boscoadele dela botez şi cununii să le părăsească, să ţină toate poruncile date mai înainte preoţilor, să asculte şi să se înţeleagă cu superintendetul calvin, să cerceteze bisericile şi să îndrepteze ce-i de îndreptat [2]).

Acest protopop a fost numit de bună seamă numai pentru Românii Maramureşeni, trecuţi ia calvinism, fără a se aminti ceva de episcopul Molodeţ, căruia nici Congregaţia comitatului nu-i dădea respectul cuvenit, probabil pentru că nu sprijinea în deajuns propaganda calvină şi nu era nobil [3]).

Dela 1657 până către 1700, Maramureşul fu dat oficios în stăpânirea duhovnicească a mitropoliţilor români ai Ardealului, din Alba-Iulia. Dar puterea lor peste Biserica maramureşeană fu înlocuită uneori prin cea a episcopilor locali, aduşi de mai marii politici ai ţinutului [4]) şi astfel Biserica Maramureşului devine mărul de discordie între mitropoliţii români din Alba-Iulia şi episcopii ruteni din Muncaciu [5]).

---

[1]) Meteş, l. c.

[2]) Şincai, Cronica Românilor, t. III, p. 84, şi Meteş, o. c., p. 252.

[3]) Cziple, o. c., p. 263, note.

[4]) Meteş, o. c., p. 232. — [5]) Idem, o. c., p. 233.

Principii Ardealului sprijineau când pe unii, când pe alţii, după cum le cereau interesele personale şi mai ales cele materiale, căci în Maramureş se aflau cele mai întinse domenii fiscale ale principilor, care cuprindeau o parte mare a comitatului [1]).

Mitropoliţii din Alba-Iulia vin rar în Maramureşul îndepărtat de reşedinţa lor, în vizitaţii canonice, şi administrarea bisericească a acestui ţinut devine foarte grea şi nepractică, mai ales că aici Congregaţia comitatensă a nobililor exercita puterea supremă peste episcopi şi preoţi [2]).

Mitropolitul dela Alba-Iulia, Sava Brancovici (1656—1680) fu numit încă la anul 1656 cu jurisdicţiune şi asupra Maramureşului. Dar fiindcă Maramureşul îşi avea pe atunci episcopul său propriu, pe Mihail Molodeţ, Sava nu-şi putu validata drepturile sale şi asupra Bisericii maramureşeue decât abia la anul 1662, când fu numit a treia oară şi peste Maramureş de către principele Mihail Apafy, după ce a exoperat dela principe un mandat prin care episcopul Molodeţ fu destituit din scaunul vlădicesc pentru oarecari fapte neplăcute stăpânirii calvine [3]).

In protocolul Congregaţiei comitatului din Sighet, datat din 28 Iulie 1662, se spune că „veneratul Sava Brancovici, episcop al bisericilor greceşti din Ardeal şi Maramureş" prezintă „scrisoarea de danie dela Măria Sa, Domnul Mihail Apafy", şi ca urmare „întreg comitatul îl primeşte pe D-Sa, pe lângă condiţiile puse de Măria Sa principele, ca să cârmuiască bisericile româneşti de aci", amăsurat următoarelor condiţii: „Să înveţe Testamentul Nou în româneşte, şi să depărteze fapta de sminteală şi necuviincioasă a lui Molodeţ" [4]). Pe lângă aceste condiţii adunarea co-

[1]), [2]), [3]) Meteş, o. c., p. 233.

[4]) Cziple, o. c., p. 304, doc. Nr. 29.

mitatului mai obligă pe Sava Brancovici „să nu închidă îndată biserica pentru fărădelegea vreunui om ori pentru o plângere, ci să pedepsească pe cel vinovat“ [1]). Totodată s'a hotărît acum din partea adunării comitatului, ca „domnul episcop după cum a fost bunul obiceiu vechiu, să numească din an în an protopopi în prezenţa oficialilor şi a asesorilor în Sighet“ [2]), nu însă pe ascuns.

Sava Brancovici a fost deci adevărat episcop al Maramureşului, exercitându-şi de fapt jurisdicţiunea asupra acestui ţinut. Despre aceasta ne mărturisesc şi unele însemnări scrise pe filele unor cărţi bisericeşti vechi din Maramureş [3]). Astfel, pe un Ceaslov din mănăstirea Moiseiului se spune, că „această biserică a fost clădită sub episcopul Transilvaniei Sava, pe la anul 1672, după cum atestă uricele fundaţionale“. („Ecclesia haec aedificata est sub episcopo Transilvaniae Sabba, circa annum Domini 1672, quod testantur litterae fundationales“ [4]).

La 1662 i se ia deci Maramureşului privilegiul de a avea episcopi deosebiţi. Biserica română de aici e cârmuită de acum şi până la anul 1680 de Sava Brancovici [5]). În anul 1672 face el drumul lung şi anevoios până în Maramureş, unde *sfinţeşte biserica de lemn a mânăstirii reparate din Moiseiu,* care avea pe atunci egumen pe Timoftei Braşoveanul, amintit la 1682 [6]). La sfinţirea mânăstirii au participat delegaţi din Moldova pe lângă mulţime mare de popor românesc.

---

[1]) Cziple, o. c., p. 305, d.c. Nr. 29.

[2]) Idem, o. c., p. 305 doc. cit..

[3]) I. Bîrlea, Insemnări din bisericele Maramureşului, Bucureşti, 1909, p. 131.

[4]) Idem, l. c.

[5]) T. Bud, Date istorice... din Maramureş, Gherla. 1911, p. 89 şi 90 şi Meteş, o. c., p. 233.

[6]) Meteş, Ist. mânăst. rom. din Transilvania, Sibiu, 1936, p. 169.

Mănăstioara din Moiseiu, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, fu făcută mitoc sau filială a mănăstirii Putna din Moldova de către însişi ctitorii ei, şi acest raport dintre mânăstirile Moiseiu şi Putna s'a păstrat până târziu [1]), spre sfârşitul veacului al XVIII-lea, când fu prefăcută apoi în mânăstire greco-catolică, cum e şi azi.

Sava a fost un arhiereu cu multe însuşiri distinse, pe cari nici un înaintaş al său nu le-a avut. El primea condiţiile calvine fără să le execute [2]).

In diploma de numire i s'a impus lui Sava Brancovici, ca şi a urmaşilor săi, Varlaam şi Teofil, obligaţia ca să înfiinţeze în Maramureş şcoli, ale căror menire era să lumineze minţile Românilor pentru primirea cât mai curând al calvinismului [3]).

După Sava Brancovici păstoriră Maramureşul şi urmaşii săi, mitropoliţii dela Alba-Iulia, Varlaam (1685—1692) şi Teofil (1692—1697). In acest timp însă episcopii din Muncaciu nu renunţară la titlul lor de episcopi şi „ai Maramureşului", şi la pretenţiilor lor asupra acestei episcopii. Aceşti episcopi ruteni, prin influenţa puternică a romano-catolicilor din Ungaria şi a Iezuiţilor, urmând exemplului Rutenilor din Polonia, începură a uni dieceza lor cu Biserica papală a Romei, iar în anul 1687, după sfârmarea puterii principiilor ardeleni calvini, atraseră dieceza Muncaciului complect la unire cu catolicismul roman sub scutul Curţii Imperiale din Viena, câştigând pentru această unire şi pe Rutenii din Maramureş [4]).

---

[1]) Meteş, Ist. bis. rom. din Transilvania, p. 233.
[2]) Idem, o. c. p. 290.
[3]) Idem, o. c. p. 232.
[4]) E. Popovici, o. c. t. IV, p. 422—423,

3. Cei din urmă episcopi ortodocşi ai Maramureşului, desfiinţarea episcopiei şi unirea Românilor maramureşeni cu catolicismul austro-ungar

Sub mitropoliţii Teofil şi Atanasie ai Ardealului, unirea Rutenilor din episcopia Muncaciului era deplin şi definitiv înfăptuită de episcopul Josif Kamelis sau „de Kamillis" (1689—1726), cu concursul Statului austriac, şi din Muncaciu şi din protopopiatele mitropoliei Ardealului reprezentate la sinoadele unioniste dela Alba-Iulia, în anii 1679, 1698 şi 1700, propaganda pentru unire cu catolicismul roman începu a se înfăptui şi în Maramureş [1]).

Dar această propagandă a fost zădărnicită de un arhipăstor energic şi apărător hotărît al ortodoxiei din Maramureşul românesc. Acesta e *episcopul Iosif Stoica* (1690—1711), un om bogat din familie nobilă, care fu sfinţit în Moldova, ales de „Consiliul ardelean" şi întărit de principele Mihail Apafy, ca episcop de Maramureş [2]).

Din titulara sa de „episcop al Maramureşului, exarh al stavropighiei patriarhale Constantinopolitane şi administrator al mitropoliei dela Bălgrad", vedem că el era singurul reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, când mitropolitul Teofil şi urmaşul său Atanasie înotau în apele unirii cu catolicismul austriac [3]).

Episcopul Iosif Stoica, cu întreg clerul său, s'a opus cu cea mai mare şi admirabilă bărbăţie împotriva Unirii, primite la 1701 de mitropolitul Atanasie Anghel dela Alba-Iulia şi de 39 de protopopi ai săi. El îşi avu reşedinţa lângă cetatea Hust, căci mânăstirea Peri nu mai exista,

---

[1]) E. Popovici, o. c., t. IV, p. 453.

[2]), [3]) Meteş, o. c., p. 235—236.

apoi la *Giuleşti* şi *Budeşti* din Maramureş, unde erau mânăstiri [1]).

La 1689, Iosif Stoica încă nu era episcop în Maramureş, căci în 5 Decemvrie al acestui an se ţinu în. biserica comunei Săpânţa, „în scaunul parohial şi bisericesc" al „protopopului oraşului Sighet, Ioan Popa de Irholţ", un sobor de preoţi cu privire la „proedria" din biserica acestui sat, pentru a judeca o ceartă ivită cu privire la un loc de stat în biserică între „muierea lui Simion Saplonceai şi fameile *din familia Popescu*" [2])

Acest sobor de judecată nu a fost convocat şi prezidat de episcopul Stoica, cum vom vedea că face el într'un asemenea caz, ci de protopopul „ieaşului" (protopopiatului) Sighet, popa Ivan de Irholţ. La acest sobor au mai participat: Popa Gheorghe din Sarasău, popa Ionaş din Biserica Albă, Popa Ştefan şi popa Petraş din Apşa-de-jos, Popa Ionaş din Apşa-de-mijloc, popa Fedor din Târnov şi Petraş Karully de Sarasău, Josif Seghedi de Sighet, Francisc Mănăilă de Săpânţa, vicepretori [3]).

In soborul de judecată, atât partidele cât şi martorii au mărturisit sub jurământ, că „în locul cel dintâi, competent familiei domnului Ştefan Tivadar, de când îşi aduc oamenii aminte, obicinuiau să sta doi membri din familie, şi nu s'a iscat niciodată neînţelegere; lângă dânşii au stat apoi cei din familia Popescu" [4]).

„Sfântul scaun" al preoţilor hotăreşte apoi ca „de acum înainte şi pe veci" să stea în locul întâiu, cât va trăi Ştefan Tivadar, „cinstita lui femeie, ori văduva, (cât va purta numele dumnisale), lângă dânsa îapoi muierea feciorului celui mai mare; deci acest loc n absenţa lui Ladislau Saploneceai e al muierii lui,

[1]) Meteş, o. c., p. 236.

[2]) [3]) [4]) Cziple, o. c., p. 308—310, doc. Nr. 36.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
CLUJ - NAPOCA

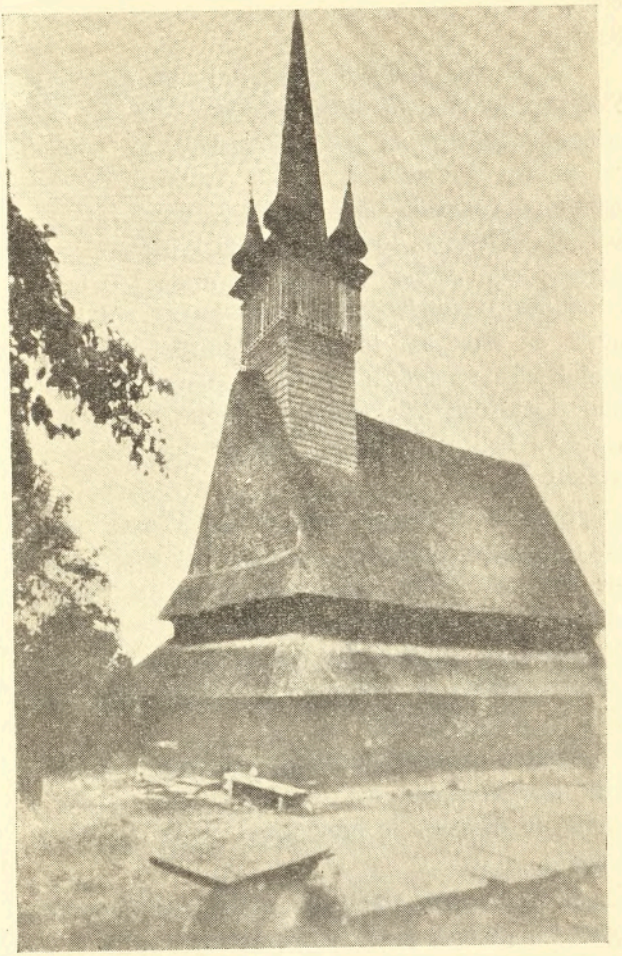

Biserica din Budești în Maramureș,
din anul 1643

h93.8hh

Simion Tivadar; lângă ele să stea apoi o femeie din familia *Popescu*, totdeauna muierea celui mai bătrân membru din familie, care acum e muierea lui Francisc Pap" [1]).

In 15 Mai 1690, îl aflăm deja pe episcopul *Iosif Stoica*, prezidând în Maramureş un sobor de judecată. In această zi ţine el în satul *Budeşti* un „sobor parţial pentru îndreptarea multor treburi", şi face îndeosebi o judecată privitoare la o moşie dăruită bisericii din Onceşti, de familia „Grigoreasca şi Drăguleasca"; un „iosag din această moşie" îl luase apoi pe nedrept bisericii jupânul Iura Ionaş, şi-l lucrase ca moşia sa dreaptă. In numele familiei Grigoreasca şi Drăguleasca se prezintă în faţa episcopului şi a soborului: locuitorii din Onceşti „Ştefan Grigoriu, Matei Negre cu feciorii şi Mihai Drăguş", cari dau relaţiile necesare [2]).

Soborul a judecat apoi că „acel iosag" de moşie „se răspunde preoţesc", venitul lui e al bisericii, şi este deci de drept „sub grija şi gândul părintelui vlădica"; deci „sfinţenia sa vlădica cât mai curând să sorocească pe jupânul Iura Ionaş în scaunul diregătorilor oarmeghiei, şi atunci, a cui va fi dreptatea, aceluia va îşi şi mirişigul" [3]).

Pentru această judecată, episcopul eliberează o „carte mărturisitoare de dreptate", cu petecea sa, şi iscălită de dânsul, de protopopul Ştefan şi de Nemeş Gergel [4]).

In 17 Aprilie 1698, episcopul Iosif Stoica ţine în *Sighet* un „sobor mare" de protopopi, preoţi şi asesori fruntaşi, spre a judeca între altele şi în cauza următorului scandal, întâmplat în *biserica din Berbeşti:*

---

[1]) Cziple, o. c., p. 310, doc. Nr. 36.

[2]), [3]), [4]) Idem, o. c., p. 311, doc. Nr. 37.

Jupânul Ştef Lupu a părît pe jupăneasa Axenia Codrea, pentru că „aceasta a împins în ziua de Paşti pe Mariuţa, fata jupânului Lupu Ştef, a luat-o apoi de păr şi a isbit-o la pământ în sfânta biserică din locul de moşie a Ştefenilor.“ Jupăneasa Axenia pretindea că locul din biserică, de unde a fost maltratată şi isgonită fata lui Lupu Ştef e „al domniilor sale, Codrenilor“ [1]).

Episcopul Iosif Stoica, şezând în scaunul de judecată, după ce a examinat pâra şi a ascultat amândouă părţile, a judecat împreună cu soborul pe jupăneasa Axenia la o gloabă (pedeapsă) de 24 florini şi 3 florini cheltueli de judecată [2]).

La acest sobor au fost de faţă protopopii din „ieraşul de sus“, protopopii Crigore din Vişăuţ-de-jos, Popa Grigore din Săcel, Popa Ionaşcu din Vişăul-de-mijloc, protopopul Lupu din Giuleşti, Ioan din Jagova ieraşului din Sighet, popa Ştefan din Apşa-de-jos, popii din Slatina, toţi asesorii soborului mare, jupânul Dan Laslo din Biserica Albă şi jupânul Nan Ioan din Slatina, asesorii fruntaşi ai Oarmediei“ [3]).

Comuna Jagoda, unde era atunci protopop Ioan (1689—1704), care luă parte la acest sobor ţinut de Stoica, era comună ruteană. Din aceasta urmează că şi Rutenii din Maramureş au fost supuşi episcopului român Iosif Stoica [4]).

In anul 1699, Iosif Stoica, „episcop român al Maramureşului“, ţine un sobor al „ocolului de jos“ al Sighetului, spre a curma o ceartă între familiile Gerheş şi Pop din Saraşău, „pentru cuvenite locuri ale bisericii rămase din strămoşi, pentru care existau mai înainte şi scrisori, dar fură rupte şi sfârtecate de tâl-

---

[1]), [2]), [3]) Cziple, o. c., p. 314—315, doc. Nr. 43.

[4]) Tit Bud, o. c. p. 15.

harii blestemaţi“ [1]). Episcopul hotăreşte să se îngădue a se face copiile scrisorilor, „după originalul adevărat cu subscrierea şi sigilul a doi asesori de omenie“ [2]).

În 29 Septemvrie 1704, episcopul Iosif Stoica ţine un sobor în *comuna Sarasău*, spre a judeca altă ceartă între femei pentru întâietatea locurilor de stat în biserică, şi anume între „muierea lui *Gheorghe Birtoc* şi muierea lui Ion Birtoc“ [3]), ambele din Sarasău. La acest sobor luară parte „Ioan Pop de Irholţ, protopopul ocolului Sighet, Ladislaus Saplonceai de Sarasău, Petru şi Toma Karully, Ladislaus Birtoc şi Ioan Hrihor, „asesori juraţi ai nobilului comitat“, apoi „Ilie Pap, Irimie Pap din Apşa-de-mijloc, Ştefan Pap de Lipce din Rona-de-jos, şi Ştefan Pap de Petrova, asesori juraţi ai Sf. sobor“ [4]). Soborul general hotărîse încă mai de mult, ca „de acum înainte la ceremonia, adecă la întâietatea dela evanghelie să fie ordinea aceasta, între numitele femei : într'o Duminecă întâietatea să fie a uneia, într'altă Duminecă a celeilalte“ [5]). Dar acestă hotărîre fusese calcată de muierea lui Gheorghe Birtoc, într'o Duminecă, în care întâietatea era a muierii lui Ioan Birtoc [6]).

Soborul de acuma hotăreşte, că ar „fi mai bine ca muierea lui Ioan Birtoc, pentru adeverirea mărturirii sale, să jure de trei ori, că muierea lui Gheorghe Birtoc a turburato- în rândul de întâietate într'o Duminecă, când trebuia să fie rândul ei. Şi dacă va jura, femeia lui Gheorghe Birtoc să rămână globită cu 24 florini şi această pedeapsă să o execute episcopul imediat şi de fapt.“ Iar dacă de acum înainte, una dintre aceste femei ar călca această hotărîre de întâietate, cea vinovată să fie globită cu o sută de florini, „care sumă episcopul să o poată executa

[1]), [2]) Cziple, o. c., p. 316—317, doc. Nr. 46.
[3]), [4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 317—318, doc. Nr. 48.

imediat şi jumătate din ea să rămână episcopului, iar calaltă jumătete a partidei, care va observa această hotărîre [1]). Iar dacă muierea lui Birtoc Ion nu ar jura, atunci muierea lui Gheorghe Birtoc de astă dată să nu fie globită" [2]). Dar Gheorghe Birtoc face apel împotriva acestei judecăţi, către „soborul general", care s'a ţinut în Sighet, în 2 Octomvrie 1704, sub preşedinţia episcopului Iosif Stoica [3]).

Acest sobor, „cercetând apelurile litiganţilor şi ascultând şi revizuind expunerea lor", a constatat că, „e evident că muierea lui Gheorghe Birtoc a călcat legea, hotărîrea marelui sobor de mai înainte" [4]). In consecinţă, „sfântul sobor general", prezidat de episcop, „hotăreşte ca muierea lui Gheorghe Birtoc să-şi piardă pe veci pretensiunea", iar muierea lui Ion Birtoc, care jurase în faţa sfântului sobor, conform hotărîrii, „să aibă întâietatea cu locul şi cu celelalte accesorii, atât ea cât şi urmaşii ei în veci" [5]).

Din soboarele amintite, convocate şi conduse de episcopul Iosif Stoica, şi din documentele vremii, se vede, că acest vlădică român al Maramureşulni era un păstor sufletesc energic, harnic şi cu grijă mare pentru vieaţa religioasă şi morală a credincioşilor săi şi pentru disciplina bisericească, şi totodată un demn apărător al bunurilor bisericeşti împotriva celor ce încercau să le înstrăineze [6]). Necruţând nici o osteneală, el a vizitat parohiile, a ţinut soboare şi a apărat interesele Bisericii româneşti chiar cu riscul de a intra în conflict cu cârmuitorii comitatului [7]) El a fost însă şi un apărător îndârjit, cu rară pricepere pentru acele vremuri, a Bisericii ortodoxe maramureşene şi a turmei sale pastorale împotriva atacurilor Romano-catolicilor şi a Greco-catolicilor din Muncaci, în deosebi a episcopului unit

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Cziple, o. c., p. 319-321, doc. Nr. 48.
[6]) Meteş, o. c., p. 238. - [7]) Cziple, o. c., p. 267.

de acolo, Iosif de Camellis, un catolic fanatic, care, într'o scrisoare din 15 Martie 1692, încearcă să-i distrugă autoritatea şi să-l compromită faţă de autorităţile comitatului, acuzându-l că hirotoneşte pe bani preoţi fără pregătire. Altă dată spune Camelis, că episcopul Stoica e un om cu moravuri uşoare [1]), şi face repetate încercări să-l înlăture. Dar nu a reuşit, căci Congregaţia comitatului era compusă din Calvini, cari erau potrivnici ai unirii Românilor cu Biserica catolică.

Josif Stoica a fost un duşman hotărît al credinţei romano-catolice, şi al unirii cu Biserica Romei, într'o vreme când asaltul Catolicilor reuşise prin diferite mijloace să sfarme unitatea religioasă şi sufletească a Românilor din Ardeal, câştigând o parte dintre ei pentru unirea cu Biserica Papei dela Roma, şi când atât „uniţii" sau greco-catolicii din Ardeal, cât şi episcopii greco-catolici ruteni din Muncaci făceau sforţări mari să atragă la „uniaţie" cu Biserica Romei şi pe Românii din Maramureş.

Vlădica Iosif a fost însă la culmea chemării sale şi şi-a apărat cu persistenţă, abnegaţie şi pricepere mare turma sa pastorală românească împotriva tuturor duşmanilor credinţei. In soboarele ce le-a ţinut Stoica, s'a năzuit el nu numai să apere interesele materiale ale Bisericii sale, ci mai ales să aplaneze neînţelegerile ivite cu privire la întâietatea în biserică şi astfel să întărească evlavia credincioşilor, turburată de scenele scandaloase produse în biserică de ambiţia deşartă a unor familii [2]).

Iosif Stoica a fost cel mai strălucit şi mai de frunte episcop al Maramureşului, a cărui faimă a străbătut hotarele comitatului şi ale ţării [3]). El a fost

---

[1]) Meteş, o. c., p. 238.

[2]), [3]) Cziple, o. c., p. 268, note şi doc. Nr. 43, 46 şi 48.

ales episcop la 1690, pentrucă scaunul mitropoiitan dela Alba-Iulia, de unde se cârmuia episcopia Maramureşului dela Sava Brancovici încoace, era ocupat de Varlaam (mort în 1692), care fiind un om bătrân nu putea griji şi de Maramureşul îndepărtat [1]).

Iar motivul care a determinat schimbarea politicii guvernului reformat din Ardeal, care dela Sava Brancovici pân' acum n'a admis ca Biserica română din Maramureş să fie cârmuită de un episcop deosebit, iar acum, în anul 1690, îi aprobă un episcop propriu în persoana lui Stoica, a fost de sigur împrejurarea, că Reformaţii — după trecerea Ardealului în stăpânirea Habsburgilor catolici la 1688 — au înţeles tendinţa noilor stăpânitori de a atrage pe Români la catolicism, şi că influenţa Calvinilor asupra Bisericii române din Maramureş se va putea menţine mai uşor, dacă vor restabili Românilor de acolo vechiul lor drept de a-şi avea episcop propriu [2]).

Dar vicecomitele comitatului Maramureş, Franţ Darvai, deşi reformat, căută să-l înlăture pe episcopul Stoica, fiindu-i potrivnic chiar dela începutul vlădiciei lui, pentru că *episcopul se opunea şi propagandei calvine şi cauta prin hotărîrile sale să elibereze Biserica românească maramureşeană şi de sub jugul Reformaţilor* [3]).

Deaceea, vicemomitele numit protestează, în Martie 1692, in faţa Congregaţiei comitatense, că „domnul" Stoica „nu a scos din slujbă pe preoţii din Vajnág, ci numai i-a oprit să celebreze sfânta liturghie, dându-le însă voie să îndeplinească alte funcţii preoţeşti până la soborul cel mare, când se va lua o hotărîre în cauza lor [4]). Iar în August 1698, vicecomi-

---

[1]), [2]), [3]) Cziple, o. c., p. 268—269.

[4]) Idem, o. c., p. 312, doc. Nr. 39.

tele, împreună cu mai mulţi oficiali şi nobili, protestează înaintea Congregaţiei comitatului, că episcopul „celebrează soboare împotriva statutelor şi articolelor de lege a nobilului comitat şi acolo aduce hotărîri care sunt impotriva libertăţilor şi practicei de până aci a nobilului comitat“ [1]). Prin urmare, nobilii calvini, din Congregaţia comitatului se opun hotărîrilor episcopului şi le anulează [2]).

În anul 1690, episcopul greco-catolic al Muncaciului, Josif Camelis, un Grec unit din Italia de Sud, şi autor al unui Catehism românesc în sens unit, trimis de Papa, după moartea ultimului episcop ortodox din Muncaci, Metodie Rakoviecki, să aducă la îndeplinire unirea diecezei Muncaciului cu Biserica Romei, începu a răspândi unirea cu Roma şi în ţinuturile Sătmarului, Bihorului şi Maramureşului [3]), şi năzuia să supună preoţimea maramureşeană sub jurisdicţiunea sa.

Dar în Maramureş, propaganda unionistă a episcopului misionar unit Camelis şi a agenţilor săi se lovi puternic de resistenţa unanimă a clerului, poporului şi a episcopului Iosif Stoica. Astfel Muncaciul unit nu a putut avea nici o influenţă asupra Bisericii române a Maramureşului, câtă vreme a stat în fruntea ei acest energic episcop, tare de caracter şi profund ortodox.

În anul 1699, când împăratul Austriei sancţionă unirea Românilor din Ardeal cu Roma, stăpânitorii reformaţi ai Ardealului se gândesc să slăbiască această „unire“, şi hotărăsc să se trimită comisiuni de câte opt membri, clerici şi laici, din fiecare confesiune, câte doi, în ţinuturile locuite de Români. O asemenea comisiune a fost şi în Maramureş. Atunci, Românii de

---

[1]). [2]) Cziple, o. c, p. 315 doc. Nr. 44.

[3]) Eus. Popovici, o. c., t. IV, p. 430.

aici, în frunte cu episcopul Iosif Stoica, ca să scape de unirea „cum Pontifice", s'au declarat de formă uniţi cu Reformaţii [1]). „Când din porunca Majestăţii Sale au venit în nobilul nostru comitat deputaţii nobilei ţări (a Ardealului), reprezentând cele patru religii primite, în prezenţa acelora, fraţii noştri de legea grecească s'au unit cu religia reformată şi până acu au trăit în frumoasă armonie... Deci rugăm ilustra deputaţiune — trimisă din Ardeal — să binevoiască a ocroti pe fraţii noştri de legea grecească în exercitarea religiei lor" [2]). Astfel se spune în protocolul Congregaţiei comitatense din Sighet, din 23 Februarie 1713.

Vedem deci, că fiind Maramureşul stăpânit de Biserica reformată, care a înghiţat floarea Românilor de acolo, episcopul Stoica cu preoţimea sa a fost silit să se unească de formă cu Biserica reformată, spre a se pune la adăpostul ei în faţa propagandei de unire cu Roma [3]). Dar nici după această unire, Stoica nu s'a dovedit a fi unealtă potrivită în mâna Reformaţilor.

Pe lângă vrăjmăşia ce o avuse cu vicecomitele Franz Darvai, el încă mai câştigă doi duşmani, pe protopopul Sighetului, *popa Ivan de Irmholz* şi pe *nobilul Ioan Popovici.* Aceştia s'au năpustit în soborul din 27 Februarie 1705, împotriva episcopului, acuzându-l de viaţă nedeamnă de um vlădică. Vicecomitele Darvai compuse 20 de puncte şi făcu pe episcop să jure că va ţinea cu sfinţenie aceste condiţii [4]). Dar cu toate că Stoica făgăduise că va împlini toate condiţiile ci i-s au pus, el fu aruncat în temniţă, fără nici o anchetă şi judecată, şi a fost închis din Martie 1705 până la sfârşitul acestui an [5]).

La aceasta cădere a episcopului Stoica au con-

---

[1]) Cziple, o. c., p. 270. — [2]) Idem, o. c., p. 339, doc. Nr. 67. [3]). [4]), [5]) Idem, o. c., p. 270.

tribuit însă în cea mai mare parte Catolicii, cari nu putură rămânea indeferenţi în faţa atitudinei dârze a episcopului faţă de „unire“, pe care el o combătu şi cu arma puternică a scrisului, ca un cărturar învăţat şi un dibaciu mânuitor al condeiului împotriva duşmanilor credinţei sale strămoşeşti, scriind, ca răspuns la unirea încheiată de Români la Alba-Iulia, o epistolă „contra Unionem cum Pontifice, atât din Sf. Scriptură cât şi din actele vechilor concilii (Sinoade)“ [1]. Despre această scriere a episcopului Iosif Stoica ne mărturiseşte istoricul maghiar şi cancelarul Ardealului, Nicolae Bethlen, care spune că „nici odată n'ar fi crezut, că din capul unui Român din Maramureş să iasă aşa ceva, nici că a mai cercat cineva să uniască Maramureşul“ [2].

Pe lângă aceasta, episcopul Stoica fiind chemat în anul 1701 la Viena, unde i se făcură propuneri de unire, respinse categoric unirea religioasă cu Roma [3]. Aceste atitudini îndîrjiră nespus de mult pe Catolici cari cautau să se răsbune împotriva lui prin diferite învinuiri şi pâri în faţa stăpânirii.

In baza unor pâri din cercurile catolice austriace, administraţia calvină a Ardealului împărătesc îl cheamă la răspundere la Sibiu, în faţa guvernatorului Rabutin. El se înfăţişă fără teamă la judecată, fu însă lăsat să se întoarcă acasă [4].

In anul 1705 însă, când ajunge principe al Ardealului Franz Rakoczy al II-lea, în urma unei răscoale a acestuia împotriva stăpînirii Habsburgilor, se pornesc din partea Catolicilor pâri noui împotriva episcopului Iosif Stoica. El fu învinuit că nu duce o vieaţă potri-

---

[1], [2]) Meteş, o. c., p. 239.

[3]) E. Popovici, o. c., t. IV, p. 461.

[4]) N. Iorga, Ceva despre episcopul maramureşean Iosif Stoica, An. Acad. Rom., Sect. Ist. a. 1913, p. 5.

vită cu demnitatea sa bisericească, că a călcat obicinuitele condiţii sub cari se recunoşteau episcopii români sub toate cârmuirile, că ar fi luat mită, că ar fi beţiv şi că ar avea legături cu femei [1]).

In urma acestor învinuiri, cari corespund în tocmai acelora, sub povara cărora căzuseră mai înainte mitropoliţii Ardealului Ilie Iorest şi Sava Brancovici, prigoniţi de fapt pentru motive de ordin politic confesional, Iosif Stoica fu arestat din nou şi aruncat în temniţă [2]). Documentele vremii ne arată că Congregaţia comitatului, la presiunea boerilor români, îndată după întemniţarea lui Stoica, intervine în favorul episcopului, scriind lui Franz Rakoczy II, şi rugându-l „să dispună ca să se observe modul procesului regulat împotriva lui şi să nu se facă închiziţie împotriva lui, înainte de începerea procesului juridic", luând în considerare: 1. „slujba lui preoţiască, 2. faptul că e episcop", că „partea cea mai mare a locuitorilor din comitat, fiind ascultătorii lui, se roagă în favorul lui", apoi „că şi în alte ţări e în cinste în calitatea lui de episcop", şi 3) în sfârşit „faptul, că e nobil, nu vreun parvenit, ci e nobil din moşi-strămoşi" [3]).

Rakoczy răspunse că a dat ordin căpitanului din Hust, unde Stoica era ţinut în temniţă, ca să se procedeze faţă de vlădică conform legii [4]).

Dar trecură luni de zile, şi Stoica rămase mai departe în temniţă, iar Franz Rakoczy dărui, între timp, averile episcopale şi parohiale unui Adam Pogan de Ceb, iar averile mânăstireşti fură ocupate la porunca aceluiaş principe de către comitat [5]).

In 22 Maiu 1705, „toţi fraţii noştri Români din Maramureş, protestează în mod sărbătoresc", în adu-

[1]) N. Iorga, o. c., p. 5—6.
[2]) Cziple, o. c., p. 325, doc. Nr. 58.
[3]), [4]), [5]) Idem, o. c., p. 322—323, doc. 52 şi 53.

narea comitatului, „că episcopul, de o religie cu dumnealor, a fost prins fără ştirea şi fără învoirea lor, împotriva drepturilor ţării, cu toatecă legea ţării dispune, că un nobil nu poate fi osândit nici în privinţa bunurilor, nici a persoanei sale, decât numai dacă e citat în chip legal şi e dovedit juridiceşte“ (nobilis non nisi legitime citatus et juridice convinctur nec in bonis nec in persona damnificare protest) [1]).

Comitatul mai hotăreşte să se scrie căpitanului Hustului, Gheorghe Dolhai, să intervină la principe, ca episcopul să fie „slobozit din temniţă“ şi „să se procedeze împotriva lui pe calea dreptului“ [2]).

Dacă Stoica ar fi fost un păcătos, atunci nici comitatul, nici Românii din Maramureş, n'ar fi intervenit cu toţii atât de energic în favorul lui [3]).

In urma acestor demersuri, episcopul Stoica a fost eliberat din închisoare, dar nu şi-a mai putut ocupa scaunul vlădicesc, până la înfrângerea totală şi căderea lui Franz Rakoczy, în anul 1710 [4]).

In răscoala lui Franz Rakoczy, pornită în anii 1703—1709, pentru eliberarea Transilvaniei de sub stăpânirea austriacă, luptară în rândurile răsculaţilor, numiţi „Curuţi“, şi un număr foarte mare de Români ortodocşi din Ardeal *şi Maramureş*, nemulţumiţi cu stăpânirea Habsburgilor, care sprijinea cu toată puterea de Stat propaganda pentru covârtirea Românilor la legea papală.

Peatunci, episcopul unit din Muncaci, Grecul Camelis, lucra energic, cu sprijinul Statului, pentru unirea cu catolicismul a Bisericii ortodoxe române din Maramures [5]), condusă de vrednicul episcop Iosif Stoica. Episcopul unit Camelis din Muncaci, îşi pusese

[1]), [2]) Cziple o. c., p. 324, doc. Nr. 54.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 271.
[5]) E. Popovici, o. c., t. IV, p. 460—461.

în Sighet, capitala Maramureşului, un vicar român, care fu însă ucis, la 1703 în revolta Rakocziană [1]), desigur de „curuţii" români-ortodocşi. In armata lui Franz Rakoczy II a luptat împotriva stăpânirii austriace, între anii 1703 – 1709, şi *Lupu Şandor din Maramureş*, cu gradul de „căpitan", care la anul 1717 era protopop de legea ortodoxă în Borşa [2]). La 4 August 1717, Borşenii, sub conducerea protopopului lor ortodox, Lupu Şandor, au sfărmat o oaste tătărească, care pătrunsese în Maramureş, jefuind şi arzând multe biserici româneşti, între cari cele din *Bârsana şi Cuhea*, şi au eliberat 10.000 de prisioneri creştini luaţi de Tătari în trecerea lor prin ţinuturile din apropiere [3]). Lupta s'a dat la locul numit „Faţa Strâmtoarei" şi „Preluca Tatarilor", la km 74 pe şoseaua ce duce în Bucovina [4]).

In acest timp lucrau în Maramureş pentru unirea cu Biserica Romei şi agenţi ai uniţilor din Ardeal, dar deasemenea fără nici succes, căci Românii ortodocşi maramureşeni îşi păstrează mai departe cu îndărătnicie legea veche şi episcopia lor ortodoxă.

O izbândă însemnată împotriva unirii avură Românii din Ardeal în anul 1707, când Franz Rakoczy al II-lea aşează în scaunul de vladică ortodox la Alba-Iulia, în locul lui Atanasie care se refugiase cu imperialii la Sibiu, pe *Ioan Ţircă*, un vechiu aspirant la această demnitate. Acesta umbla, în anul 1706, prin Moldova după hirotonie, pe care o şi primi, şi ocupând scaunul dela Alba-Iulia primejdui întraga unire [5]).

Dar după îndepărtatea lui Franz Rakoczy din Ardeal, şi recuceirea Albei-Iulia de către imperiali,

---

[1]) E. Popovici, o. c., t. IV, p. 460 – 461.

[2]) T. Bud, o. c., p. 7 şi 29.

[3]), [4]) Dermer şi Marin, Maramureşul românesc, Bucureşti, C. R., p. 100—101.

[5]) Dr. S. Dragomir, o. c., vol. I, p. 74.

Atanasie fu restabilit în scaunul său, iar „vladica Iov, cum se numea Ţircă, cu numele său de călugărie, se retrase în Maramureş, unde stăpânul său Rakoczy, îl aşează în locul episcopului Iosif Stoica, pe care-l destituise [1]).

Iov Ţircă, pus de protectorul său Franz Rakoczy episcop peste Maramureşul ortodox, în scurta vreme cât a păstorit aici, de pe la anul 1707 până la 1709, în locul episcopului Iosif Stoica, a comis o mulţime de fărădelegi şi excese, nebăgând în seamă „toate legiie dumnezeeşti şi omeneşti“ [2]), şi anume: „A bătut, a poruncit altora să bată şi să întemniţeze pe nişte preoţi, protopopi, călugări din ţară străină şi oameni de omenie, nobili şi laici din acest comitat, apoi a oprit sate întregi deia cercetarea bisericilor, fără nici o pricină, luând la dânsul cheile bisericilor şi până ce nu au plătit enoriaşii, nu le-a slobozit“ [3]), apoi nu s'a ţinut de hotărîrile adunării preoţilor, ci a făcut ce i-a plăcut lui, a depus din preoţie pe mulţi preoţi pentru a doua căsătorie şi pe unii dintre aceştia i-a reabilitat pentru bani, adecă i-a legitimat, „făcând din păcat nepăcat“, a îndeplinit divorţuri în contra legii, a prădat mânăstiri, ca pe cea dela Uglea, care se afla în ocolul de jos, şi bunurile aflate acolo le-a luat pradă şi le-a dus A introdus inovaţiuni neobicinuite; „pe mulţi oameni de oamenie, preoţi şi laici, i-a ocărît prosteşte, i-a necinstit, i-a scos din casă şi i-a alungat. A trimis scrisori false către principe, în numele bisericilor de legea grecească din Maramureş, cu subscrierea şi peceţile protopopilor din cele patru protopopiate ale comitatului printr'un preot din Năneşti, anume Ştefan Pap, „prin care scrisori a acuzat pe nedrept în faţa Majestăţii Sale pe mulţi membri ai comitatu ui“, şi multe

[1]) Dr. S. Dragomir, o. c., vol. I, p. 75.

[2]), [3]) Cziple, o. c., p. 327, doc. Nr. 61.

„alte fapte neiertate a făcut“ [1]). În sfârşit, comitatul, neputând l să mai sufere fărădelegile şi enormităţiie acestui om, a ordonat în 12 Septemvrie 1709, o cercetare împotriva episcopului, Iov Ţircă, fiind trimis pentru facerea acestei anchete: Gheorghe Saplonceai şi Alexa Dunca, din ieraşul de sus, Simeon Pârja şi Toma Jura, din ieraşul Cosăului, Simion Saplonceai şi Andrei Bihari din ieraşul Sighetului, şi Mihail Ienei şi Mihai Nagy, din ieraşul de jos [2]). Iar în 5 şi 6 Februarie 1710, se judecă în faţa scaunului judecătoresc al comitatului din Sighet procesul intentat împotriva lui Ţircă pentru şirul lung din polemnicul nelegiuirilor sale constatate de anchetatori [3]). Examinându-se de către scaunul de de judecată acuzările şi dovezile produse împotriva acuzatului, s'a constat că, numitul episcop „despreţueşte în modul cel mai eclatant atât legile lui Dumnezeu cât şi legile ţării“, şi că „chiar prin faptul că nu s'a prezentat“ la instanţa judecătorească „nu cinsteşte de loc nici autoritatea Domnitorului, nici pe cea a comitatului“ [4]). În consecinţă, neprezentându-se acuzatul nici în persoană, nici prin plenipotenţiat, e dovedit şi agravat de toate acuzaţiile sale ce i s'au adus; şi „fiindcă, conform legii, nobilii fără reşedinţă, precum şi preoţii români şi ruşi păcătoşi, trebue să fie arestaţi“, de aceea judecătorii decid, ca „domnul acuzat să fie arestat îndată şl de nu va putea da garanţie îndestulătoare de cel puţin 2000 de florini, să stea în arest până la sfârşitul procesului şi până la satisfacerea deplină“ [5]). lar după propunerea acuzării, „pentru dovezile de desfrânari, să fie omorît“ [6]). În ziua de 6 Februarie 1710, când s'a rostit sentinţa de scaunul jude-

---

[1]) Cziple, o. c., p. 326, doc. Nr. 60—61.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 326, doc. Nr. 60—61.

[4]), [5]) Idem, o. c., p. 331—333, doc. Nr. 61.

[6]) Idem, o. c., p. 330, docr cit.

cătoresc [Stefan Czengeri de Udvarhely, protestă în numele directorului domeniilor lui Franz Rakoczy II, în cauza episcopului din Maramureş, Iov Ţirca [1]).

Probabil, că în urma acestui protest, Ţircă, favoritul lui Rakoczy, nu a mai fost arestat, ci lăsat să fugă din faţa pedepsei [2]). In aceeaşi zi, de 6 Februarie 1709, fu judecet şi preotul român calvinizat, Ştefan Pap, alias Oroş din Năneşti, complicele şi sfătuirorul episcopului Iov Ţirca la marile-i fărădelegi întâmplate în anul 1709 [3]). El se prezintă personal la proces şi mărturisi, că, fiind luat în slujba episcopului său, Ţirca, a atârnat de dânsul ca de şeful său şi nu s'a putut împotrivi la faptele sale, dar nu a avut consimţimântul său la aceste fapte volnice. Căci episcopul „a fost un om, care orice şi-a pus în gând, a năzuit să ducă la îndeplinire, folosindu-se de toate mijloacele" [4]). Iar drumul la Majestatea Sa, principele Rakoczy, cu scrisorile falşe de defăimare a nobililor oficiali ai comitptului, „l-a făcut din prostie" [5]). De aceea „roagă cu smerenie nobilul comitat să-i dea iertare" [6]). Consiliul scaunului de judecată — cu toate că a aflat că preotul Ştefan Pap-Oroş „e vrednic să fie pedepsit pentru fiecare caz sinduratec" de defăimare „cu *pedeapsa* ce ce se dictează *pentru răscumpărarea limbii*", totuşi, „din graţia scaunului, numărul pedepselor se restrânge" şi astfel el e judecat „la o singură răscumpărare de limbă, adecă 100 florini" [7]). Iar pentru participare la călcarea mânăstirii Uglea, făcându se şi el părtaş de bunurile furate, se judecă Popa Ştefan-Oroş „la pedeapsa pentru *răscumpărarea capului*, conform hotă-

---

[1]) Cziple, o. c., p. 333, doc. Nr. 62.
[2]) Idem, o. c., p. 372, nota.
[3]) Idem, o. c., p. 333 şi 334, doc. Nr. 63.
[4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 335—336, doc. cit.
[7]) Idem, o. c., p 338, doc. cit,

rîrii scaunului judecatoresc la 100 florini." Iar fiindcă nu are reşedinţă, până la satisfacere, să fie arestat, ori să pue o garanţie îndestulătoare, conform legii [1]).

Candidaţii la episcopia Muncaciului, Hodermarski şi Kaminski, apoi Nunciul papal din Lwow, Winicki, căruia Papa îi încredinţase administrarea episcopiei Muncaciului, vorbesc despre Stoica şi după 1705, ca despre episcopul Maramureşului, spunând că el a sfinţit vreo 60 de preoţi pentru eparhia Muncaciului, că a readus la „shizmă", adecă la Biserica ortodoxă, 16 sate unite, că „îngădue şi sufere şicanările Calvinilor, cari sfarmă icoanele şi crucile şi ard cărţile bisericeşti", şi că, „chemat de Kaminski, în anul 1709, a hirotonit în Muncaciu câţiva ţărani" [2]).

Din aceste mărturii ar rezultă deci, că episcopul Iosif Stoica, după ce scăpă din temniţă, nemai putând funcţiona în Maramureş, a trecut pe teritoriul episcopiei Muncaciului, unde a luat o parte a acestei episcopii şi hirotnia preoţi ortodocşi [3]). In anul 1706, Biserica românească din Maramureş era condusă de cei patru protopopi. Şi nici după scoaterea din slujbă a lui Ion Ţircă, în Septemvrie 1709, Iosif Stoica nu putu să se întoarcă in Maramureş să-şi ocupe scaunul vlădicesc. Abia în vara anului 1711, după potolirea complectă a răscoalei lui Franz Rakoczy II, e vorba de reabilitarea episcopuiui Stoica. Dar el muri în curând [4]).

In anul 1711, Filipowicz scrie din Lwów prezidentului Propagandei din Roma despre moartea episcopului Stoica şi cere Munciului papal şi Primatului Ungariei să impiedece numirea unui alt episcop în

---

[1]) Cziple, o. c., p. 338, doc. cit.

[2]) Cziple, o. c., p. 273 cu trimiterea la Hodinka, o. c., p. 441–448.

[3]) Cziple, o. c., p. 273 şi Hodinka, o. c., p. 425, doc. Nr. 333.

[4]) Idem, o. c., p. 273, doc. Nr. 64.

Maramureş şi să încorporeze Biserica maramureşeană la eparhia Muncaciului [1]). Dar aceste demersuri rămân fără succes. Căci în 15 Iulie 1713, acelaşi Filipowicz spune, că mişcarea împotriva unirii cu Biserica Romei e condusă în Maramureş de un nou episcop [2]). Acest nou episcop e *Serafin, nobil de Petrova* (1711—1715.

După izgonirea lui *Ţircă*, când scaunul vlădicesc era vacant, Serafin, probabil protopop văduvit, va fi mers în Moldova spre a fi sfinţit în episcop. Intre timp muri Stoica, episcopul legal al Maramureşului, şi îndată după aceasta Serafin fu ales episcop de sf. sobor şi recunoscut de Congregaţia comitatului [3]).

Dar fiind el fire „sfădalnică", violent, nu trăia bine cu oficialii comitatului, şi astfel nu se simţea sigur în scaunul episcopesc. Deaceea, — ca să-şi întărească poziţia — el plecă îndată după alegere la episcopul greco-catolic al Ardealului, Atanasie Anghel, şi declară în faţa acestuia că e gata să propage unirea în Maramureş, dacă în schimb i se va asigura scaunul episcopesc de acolo [4]). Dar „întreaga boerime română" din Maramureş, auzind despre călătoria lui Serafin în Ardeal şi despre învoiala cu Atanasie, se adună în Sighet, în 21 Decemvrie 1711, şi „protestează sărbătoreşte că Popa Ştefan Petrovay alias Serafin, fără ştirea şi învoirea lor s'a dus la episcopul de legea grecească din Ardeal şi, precum se aude, s'ar fi unit cu dânsul şi vreau să introducă inovaţii în contra legii şi a credinţei lor vechi" [5]). In urmare, „nu'l recunosc de episcop al lor, şi iară şi iară protestează" [6]).

Episcopul Serafin e amintit şi în anul 1712, dar de fapt nu i s'a dat voe să funcţioneze până în primăvara anului 1713, când abandonă gândul de unire şi făgădui să se supună întru toate Congregaţiei comi-

[1]), [2]), [3]), [4]) Cziple, o. c., p. 274.

[5]), [6]) Idem, o. c., p. 339, doc. Nr. 65.

tatense. In 11 Mai 1713, după o nouă alegere din partea comitatului şi a soborului preoţesc, „comitatul aprobă episcopului Serafin să-şi facă mai departe slujba episcopească“ [1]). Dar a funcţionat puţină vreme, căci având mereu neînţelegeri cu diregătorii comitatului, purtându-se aspru cu nobilii şi cu preoţii, şi fiind suspect pentru încercările sale de unire, căderea lui n'a întârziat mult [2]).

Din activitatea episcopului Serafim ştim, că el a *hirotonit diaconi ortodocşi veniţi* din Ardeal şi din dieceza Muncaciului. Pentru aceasta, Bizanţie, vicarul episcopiei din Muncaciu ceru comitatului să-i interzică de a mai hirotoni diaconi din eparhia Muncaciului. Comitatul însă îl ia în scut pe Serafim, în 14 Februarie 1714, împotriva incriminărilor lui Bizanţie, spunându-i acestuia că „dumnealui (episcopul) are scrisori cari îl îndreptetesc să funcţioneze ca episcop, şi nu-l poate opri dela aceasta. In colo, dumnealui *are voie să îngăduie, ori nu,* sfinţirea diaconilor din afară“ [3]).

Dar în vara aceluiaş an, comitatul scrie Consistoriului reformat, că nici reprezentanţii calvini din Congregaţie, „nici fraţii noştri de legea lui nu mai pot să sufere păcatele lui Serafin“ [4]). Dar „păcatul“ lui a fost că nu a satisfăcut obligaţiunii de a se conforma şi acomoda în toate comitatului calvinesc“. Deaceia se porneşte împotriva episcopului o anchetă disciplinară şi este arestat [5]), în Noemvrie 1714.

Până la terminarea procesului episcopului, fu numit „inspector“ al Bisericii din Maramureş, Popa Ionaş din Moiseiu [6]).

---

[1]) Cziple, o. c., p. 274 şi 340, doc. Nr. 68.
[2]) Idem, o. c., p. 274 şi 241, doc. Nr. 70.
[3]) Idem, o. c., p. 341, doc. Nr. 70.
[4]), [5]) Idem, o. c., p. 341, doc. Nr. 72.
[6]) Idem, o. c., p. 343, doc. Nr. 75.

Serafin, în urmă, scapă din închisoare, în vara anului 1715, când iscăleşte un contract pentru iobagul Alexa Bodnar din Ruscova [1]). Dar Congregaţia comitatului nu-l mai recunoaşte de episcop, iar în anul 1717, comitatul a hotărît, ca episcopul de altă dată, numit acum numai „Popa Ştefan de Petrova", să fie din nou arestat [2]). Indată după destituirea episcopului Serafin, Congregaţia comitatului a grijit ca preoţimea maramureşeană să-şi aleagă un episcop nou.

La începutul anului 1715, soborul preoţesc a ales de episcop pe „Popa Andrei din ieraşul Cosăului", care primise mai multe voturi faţă de cei trei candidaţi din delelalte ireaşuri sau protopopiate. Congregaţia comitatului a cerut guvernului din Ardeal să întărească alegerea Popei Andrei [3]). Dar actul alegerii n'a mai ajuns la Curtea împărătească din Viena, ci s'a oprit la guvernul din Ardeal, care n'a aprobat alegerea, fiindcă avea pentru episcopia Maramureşului un candidat greco-catolic, pe Hodermarski, episcopul falit al Muncaciului [4]), căruia îi făgăduise episcopul Agriei, Erdödy, că de va reuşi să aducă la unire cu Biserica romano-catolică pe Românii ortodocşi din Maramureş, va interveni să fie numit episcop al Maramureşului [5]).

Episcopul rutean unit Hodermarski, trimite în Maramureş pe fratele său, Procopie Hodermarski, înarmat cu o scrisoare protecţională dela Consiliul aulic de Războiu din Viena. Venirea lui Procopie în Maramureş şi agitaţiile lui pentru unire printre preoţimea română au produs mare turburare între Reformaţii comitatului.

---

[1]) Cziple, o. c., p. 344, doc. Nr. 78.
[2]) Idem, o. c., p. 348, doc. Nr. 84.
[3]) Idem, o. c., p. 275.
[4]), [5]) Idem, o. c., p. 276.

Vicecomitele Vasile Stoica face tot posibilul ca să împiedece desbinarea religioasă a Românilor prin unire cu scaunul papal al Romei, pune în mişcare guvernul ardelean [1]), şi „protestă solemn împotriva întrării în Maramureş a lui Hodermarski şi a acţiunilor şi adunărilor ce le ţine el cu preoţii de aici“ [2]). Guvernul ardelean, la rândul său, roagă Consiliul aulic de Răsboi să nu mai protejeze pe Hodermarski, căci Maramureşul aparţine Ardealului şi nu Ungariei, şi deci Românii din Maramures uniţi cu Biserica Romei, trebue să aparţină episcopului unit din Ardeal [3]).

Iar guvernatorul Ardealului, Sigismund Kornis din Cluj, răspunde, în anul 1716, Congregaţiei comitatului Maramureş, referitor la protestele trimise împotriva lui Hodermarski şi a agitaţiilor sale, că „acest fapt să nu turbure nobilul comitat, pentru că în urma vânării acelei episcopii şi noi, aici, înlăuntru (în Ardeal), avem necaz cu nişte preoţi români necopţi, pentrucă unul se pleacă intr'o parte, altul într'alta, dar acum episcopia se va dă în mâna unei persoane vrednice şi orice machinaţiuni s'ar face, ea nu va fi a altuia“ [4]).

Guvernatorul căută deci să liniştească pe nobilii comitatului, dar totodată îi şi mustră, zicând că „nu au lucrat la loc şi cu precauţiune, supraveghind şi protestând împotriva fratelui episcop Hodermarski, care umblase prin comitat“ [5]), lăsând astfel să se înţeleagă, că agitaţiile lui Hodermarski pentru unire sunt pe placul stăpânirii.

După Serafin Petrovai, fu ales de preoţime,

---

[1]) Cziple, o. c., p. 276.
[2]) Idem, o. c., p. 345, doc. Nr. 81.
[3]) Idem, o. c., p. 276.
[4]) Idem, o. c., p. 347, doc. Nr. 83.
[5]) Idem, o. c., p. 276 şi Hodinka, o. c., p. 556.

episcop ortodox al Maramureşului, la recomandarea guvernului ardelean, *Dosoftei II, Teodorovici de Moiseiu* (1717—1734), arhimandrit al mânăstirii Uglea, care mai înainte fusese vicarul episcopesc a lui Stoica. El fu trimis după alegere în *Moldova,* spre sfinţire în episcop, de unde se intoarse pe la Crăciunul anului 1618, şi-şi începu activitatea episcopală.

Episcopnl Dosoftei II, avu o situaţie foarte grea pentru apărarea ortodoxiei şi unităţii confesionale a Românilor din Maramureş, trebuind să lupte pe două fronturi, pe deoparte cu episcopii greco-catolici ai Muncaciului, pe de altă parte cu episcopii greco-catolici români ai Ardealului. Procopie Hodermarski numit de episcopul Muncaciului vicar unit pentru Maramureş, îi controla tot paşul, iar episcopii români uniţi ai Ardealului, Ioan Giurgiu Patachi şi Inocenţiu Micu-Klein, îl opriră dela funcţiile sale episcopeşti, fiindcă sfinţia preoţi ortodocsi şi pentru *Ardeal.* După repeţite cereri ale episcopului Bizantie din Muncaciu, împăratul Austrei Carol VI, supune în 22 August 1720, Biserica română a Maramureşului, sub iurisdicţiunea episcopului unit al Muncaciului, iar pe episcopul ortodox-român *Dosoftei,* îl opreşte dela orice funcţiune episcopală [1]), desigur la intervenţiile lui Bizantie.

Dar Congregaţia comitatului l-a susţinut mai departe şi l-a apărat pe episcopul ortodox *Dosoftei,* deşi numai în ascuns, căci nu cuteza să se împotriviască poruncii împăratului şi „domnitorului" catolic [2]).

Deaceia *Procopie Hodermarski,* vicarul episcopului unit Bizantia din Muncaciu, se prezintă personal la comitatul din Sighet, în Iunie 1721, şi protestă în

---

[1]) Cziple, o. c., p. 352, doc. Nr. 90.

[2]) Idem, o. c., p. 276.

mod solemn împotriva nesupunerii Congregaţiei comitatense la ordinul împărătesc, cu privire la iurisdicţia episcopului din Muncaciu asupra Bisericii române din Maramureş, cerând să i-se dea o dovadă despre acest protest [1]). Dar comitatul refuză a-i da dovada cerută.

În toamna anului 1721 Bizanţie, episcopul de Muncaciu vine în Maramureş şi reuseşte să câştige pentru unire 144 de preoţi [2]). Dar majoritatea preoţimei române din Maramureş a rămas neunită [3]).

În Ianuarie 1723, Congregaţia comitatului hotăreşte să se ceară satisfacţie dela episcopul Bizantie, pentru înjuria ce a adu-so Calvinilor vicarul său, Procopie, care „a vătămat în public religia calvină, cu prilejul unei neînţelegeri între nişte fraţi de religie grecească (ortodoxă), spunând că *„toţi Calvinii din Maramureş sunt ticăloşi"* [4]).

Din cauza purtării ordinare, lipsite de tact, a vicarului Hodermarski faţă de Calvini, pe cari îi împroşca cu vorbe înjurioase, aceştia sau simţit îndemnaţi să dea tot sprijinul episcopului român unit din Ardeal, Ioan Giurgiu Patachi, când acesta a încercat să scoată Biserica maramureşană unită cu catolicismul austriac de sub iurisdicţiunea Muncaciului.

Cu sprijinul Calvinilor deci, episcopul unit Ioan Patachi a încorporat Biserica groco-catolică română din Maramureş la Episcopia greco-catolică română a Făgăraşului, din Ardeal, în anii 1723 şi 1724 [5]). Acest sprijin însă n'a *fost sincer,* căci Congregaţia calvină a comitatului vorbeşte încă şi în anul 1728 despre „frumoasa unire" a Bisericii române din Maramureş

---

[1]) Cziple. o c., p. 354, doc. Nr. 92.
[2]) Idem, o. c., p. 277.
[3]) Cziple, o. c., p. 277.
[4]) Idem, o. c., p. 355, doc. Nr. 94.
[5]) Idem, o. c., p. 278.

cu Biserica reformată [1]), spunând, că „dacă nu exista din ambele părţi această frumoasă unire, între aceste împrejurări ticăloase şi grele, nu puteam să ajungem nici în starea în care ne aflăm", căci „cei de confesiunea helvetică, în conglăsuire sau năzuit să ajute pe fraţii noştri de religia grecească *în toate necazurile lor,* în zidirea caselor parohiale, a mânăstirilor şi a bisericilor" [2]).

Congregaţia comitatului apăra numai la aparenţă unirea Bisericii române greco-catolice din Maramureş cu episcopla unită a lui Ioan Patachi din Ardeal, împotriva Muncaciului [3]).

Pela anul 1725 se iscă o ceartă mare între episcopul unit Bizantie al Muncaciului şi episcopnl unit român Ioan Giurgiu Patachi al Făgăraşului pentru iurisdicţiunea asupra Blsericii unite române din Maramureş.

Bizantie primi permisiunea dela superiorul său, episcopul romano-catolic din Agria, ca să se facă o investigaţie în Maramureş în această chestiune, spre a se dovedi astfel că Biserica maramureşană unită ar aparţinea Muncaciului. Înainte de începerea acestei investigaţii, în Martie 1725, vicarul Hodermarski împreună cu mai mulţi călugări, a umblat din sat în sat şi a silit pe preoţii români uniţi să promită cu jurământ, că vor recunoaştc de episcop pe Bizantie. Preoţii cari nu ascultau de bună voie, erau supuşi la fel de fel de „gloabe şi exacţiuni", aşa că protopopul Vasile Rednic din Giuleşti fu nevoit să ceară sprijnul guvernului ardelean împotriva samovolniciilor lui Hodermarski [4]). Guvernul a şi dat ordin oficialilor comitatului să apare interesele episcopului unit român din

---

[1]), [2]) Cziple, o. c., p. 365, doc. Nr. 106.

[3]) Idem, o. c., p. 278.

[4]) Idem, o. c., p. 358, doc. Nr. 97.

Ardeal, referitoare la preoţi uniţi din Maramureş, împotriva lui Hodermarski. La o învestigaţie ce a urmat, Hodermarski a aflat numai 38 de preoţi, cari au mărturisit că Maramureşul, dela episcopul Tarasovici încoace, a fost supus episcopilor de Muncaciu, că unirea cu catolicismul a fost începută şi întrodusă în Maramureş de Hodermarski şi nu de Atanaie Anghel, episcopul unit al Ardealului, şi că ei sunt mulţumiţi cu episcopul unuit rutean Bizantie al Muncaciului şi cu vicarul său [1]).

In timpul cât a existat această controversă, care a ajuns înaintea Nunciului papal din Viena şi a „Congregaţiei de propaganda fide" din Roma, fără să fie pe deplin rezolvită, atât episcopul unuit al Muncaciului cât şi cel al Ardealului, exercitau, cât li era posibil, iurisdicţiunea asupra Biserici române unite din Maramureş [2]). Dar partea cea mare a clerului şi a poporului român din Maramureş rămase încă statornic în legea strămoşească ortodoxă, şi cridincioasă episcopului ortodox Dosoftei II, care „sfinţia preoţi ortodocşi români întaină, noaptea" [3]), nu numai pentru Maramureş ci ci pentru Ardeal, „sporind astfel numărul preoţilor neuniţi spre marele prejudiciu ai Uniţilor" [4]), nesocotind astfel „opreleştea" episcopului român unit Ioan Patachi din Ardeal şi „lucrând împotriva intenţiunii şi îngăduinţei graţioase a Majestăţii Sale", împăratului dela Viena [5]).

Deaceia, în *18 Octomvrie 1726, guvernatorul Ardealului, contele Kornis, la însistenţa episcopului român — unit Giurgiu Patachi, dete poruncă aspră către autorităţile din Maramureş,* ca să trimită pe episcopul *Dosofteiu înaintea guvernului,* pentru a-şi da seama, dece *sfinţeşte preoţi neuniţi, călcând*

---

[1]), [2]) Cziple, o. c., p. 278.

[3]), [4]), [5]) Idem, o. c., p. 363, doc. Nr. 101.

porunca episcopului şi nesocotind intenţia regelui. „Răul acesta, — spune contele, — trebue stârpit în germene, şi deaceia dispun ca să-l aducă pe Doroftei sub pază cinstită, la Cluj, la părintele rector Adam Fitter, din Mânăstur, dacă n'ar veni de bună voie“ [1]).

De fapt, *bietul vlădică, ajuns la adânci bătrâneţe şi aproape orb, trebui să se prezinte la Cluj, unde fu tras la răspundere şi silit să promită, că nu va mai sfinţi preoţi neuniţi pentru Ardeal*“ [2]).

In 26 August 1727, Congregaţia comitatului, din Sighet, primi un ordin sever dela „Consiliul locotenenţei regale“, pentru nimicirea cărţilor bisericeşti „shizmatico-eretice“, adică ortodoxe, din bisericele româneşti din Maramureş [3]).

Iar în 14 Februarie 1737, guvernatorul Ardealului Kornis din Cluj, trimite comitatului din Sighet un ordin nou privitor la „episcopul shizmatic“ român Dosoftei din Maramureş, poruncind oficialilor comitatului, „sub pedeapsa perderii slujbei şi a cinstei“ [4]), ca săl „supravegheze cu sirguinţă“ şi, dacă vor afla că a sfinţit chiar „numai un singur preot“ ortodox, să-l prindă şi să-l ducă sub pază la comandantul cetăţii Hust [5]).

Ca rezultat al acestui ordin, episcopul Dosoftei II fu chiemat în faţa comitelui suprem şi asupru dojenit, în 3 Martie 1731, punându-i-se în vedere, „să se reţină dela funcţiunea de a hirotoni în mod solemn parohi şi diaconi, altfel are să dea socoteală grea pentru faptele sale“ [6]).

Dar episcopui Dosoftei Teodorovici îşi continuă şi după aceasta, în mod îndrăzneţ şi curajos, slujba

[1]), [2]) S. Dragomir, Istoria dezrobirii religioase,.. Sibiu, 1920, vol. I, p. 109 şi Cziple, o. c., p. 309, doc. Nr. 109.
[3]) Cziple, o. c., p. 364, doc. Nr. 104.
[4]), [5]) Idem, o. c., p. 370, doc. Nr. 110.
[6]) Idem, o. c., p. 371, doc. Nr. 111.

sa episcopască. Căci în 30 Octomvrie 1733, locoţiitorul regesc Palffy din Pojon, porunceşte comitatului să-l oprească dela exercitarea jurisdicdici episcopale în Maramureş [1]).

Nu ştim, ori de a mai funcţionat el în urma acestui ordin. Ştim însă că în anul 1735, el numai era episcop. Murise, sau poate luase cârja pribegiei, spre a-şi petrece restul zilelor în vreo mânăstire oarecare, poate în Moldova.

După dispariţia lui Dosoftei Teodorovici, Reformaţii din comitat şi preoţimea română rămasă credincioasă Bisericii şi credinţei ortodoxe şi tradiţiilor şi legăturilor vechi, hotărîră să ţină, înainte de Noemvrie al anului 1735, în Sighet, un sobor, convocat de „protopopul Ioan Stoica din Kövesliget", ca să „aleagă pe unul dintre dânşii episcop şi să fie trimis în Moldova, unde va putea cu uşurinţă să fie consacrat episcop" [2]).

Dar locţiitorul regesc Pálffy, din Pojon, la cererea episcopului rutean unit din Muncaciu, Simeon Ştefan Olszawski, zădarniceşte planul protopopului *Ioan Stoica*, „care a agitat preoţimea Maramureşului împotriva episcopului din Muncaciu", printr'un ordin aspru către comitat, dat în 15 Noemvrie 1735 [2]). In 16 Octomvrie 1737, locţiitorul regesc Pálffy, referindu-se la cazul „bisericii greco-orientale din Graboci, în comitatul Tolna", a cărei clădire fu începută şi continuată de către locuitorii *neuniţi* cu Biserica catolică deacolo, împotriva opririi autorităţilor împeriale şi comitatense, dădu ordin oficialităţii comitatului *Maramureş*, *„în cuprinsul căruia se află încă foarte mulţi locuitori de ritul grecesc neunit"* [3]) *sau ortodox, ca „să nu mai*

---

[1]) Cziple, o. c., p. 372, doc. Nr. 113.
[2]) Idem, o. c., p. 272 şi 273, doc. Nr. 114.
[3]) Idem, o. c., p. 374—375, doc. Nr. 116.

îngăduiască zidirea de biserici greco-ortodoxe, decât cu concesiunea regelui" [1]).

Din acest ordin vedem deci, că în anul 1737 o parte mare dintre Românii din Maramureş încă rezistau unirii cu catolicismul austriac, şi pentru a-i sili să se supună diregătoriei bisericeşti greco-catolice, li se înterzice zidirea de biserici noui, ortodoxe, dupăce stăpânirea li va fi luat vechile lor biserici şi le va fi declarat de biserici unite, silind şi pe preoţi să primească „sfânta unire".

Românii maramureşeni, rămaşi încă statornici, împreună cu preoţii lor, în legea lor strămoşească ortodoxă, reuşiră, după zădarnicirea alegerii proiectate de protopopul Ioan Stoica în anul 1735 de către episcopul rutean-unit al Muncaciului, Olszawski, ca să-şi mai aibă un episcop ortodox. Căci o însemnare din anul 1739, pomeneşte ca episcop ortodox-român al Maramureşului pe „*episcopul Gavriil din Bârsana*" [2]). *Acesta este ultimul episcop ortodox-român al Maramureşului*, şi şi-a avut reşedinţa în mânăstirea *Bârsana*, care exista încă pe atunci.

Şi episcopul Gavriil din Bârsana s'a opus cu curaj apostolic propagandei şi siluirilor stăpânirii pentru unirea Românilor maramureşeni cu catolicismul austro-ungar. Dar a căzut în lupta sa grea.

La anul 1740 episcopia ortodoxă română din Maramureş fu definitiv desfiinţată de stăpânirea austriacă. Prin aceasta s'a asigurat triumful „Unirii" cu catolicismul [3]), a Românilor maramureşeni, care fu generalizată apoi de episcopii ruteni din Muncaciu.

---

[1]) Cziple, o. c., p. 374—375, doc. Nr. 116.

[2]) Dr. Gh. Popovici, Ist. Rom. din Banat, p. 322 şi Meteş, Ist. mân. din Transilvania, p. 158.

[3]) E. Popovici, Ist. bis. univ., t. IV, p. 430, 431 şi 461.

In acest an era vicar al episcopului din Muncaciu peste Maramureşul românesc greco-catolic, „protopopul Vasile din Giuleşti“ [1]).

După reîncorporarea comitatului Maramureş la Ungaria, în anul 1736, parohiile româneşti de aici împreună cu preoţiilor au fost supuse, cu forţa administraţiei politice, rând pe rând sub iurisdicţiunea episcopiei rutene greco-catolice din Muncaciu, sub care au stat 114 ani, adică până la anul 1850, când s'a înfiinţat episcopia greco-catolică română din Gherla [2]).

De pela anul 1740, Biserica ortodoxă-română din Maramureş a încetat în faţa stăpânirii de a mai fi privită ca existentă, deşi chiar pe la începutul veacului al XIX-lea erau încă parohii ortodoxe, ca Săpânţa şi Rona de-jos despre cari împuternicitul guvernului unguresc scria pe atunci la Viena, că aceste parohii nu vor putea fi aduse la unire cu Biserica Romei, decât cu puterea armatei [3]).

Dar fiindcă desbinarea religioasă a Românilor maramureşeni, ca şi cea a celor din Ardeal, prin unirea cu Biserica Romei, nu s'a făcut din convingere şi din voinţa lor proprie şi liberă de a-şi schimba vechea lor lege strămoşască, ci a fost un act politic ce li s'a impus cu forţa de stăpânirea străină prin agenţii ei catolici şi străini, deaceia această înstrăinare forţată dela legea şi Biserica ortodoxă n'a putut prinde rădăcini adânci în sufletul poporului român deacolo care în constiinţa sa a rămas încă multă vreme cu „legea“ sa cea veche, în care au trăit şi au murit părinţii şi stăbunii lor.

Deaceia vedem, că în tot cursul veacului al

[1]) N. Iorga, Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene, p. 55.

[2]) T. Bud, Date istorice . . ., p. 3.

[3]) Meteş. Mânăstirile româneşti din Transilvania, Sibiu 1936 p. LXXI.

XVIII-lea, preoţii români din Maramureş au păstrat mai departe legăturile vechi, sufleteşti şi culturale cu Moldova, de unde î-şi comandau cărţi de slujbă bisericească, în româneşte [1]). Iar copiii preoţilor, nobililor şi ţăranilor din Maramureş erau trimişi în tot cursul veacului al XVIII-lea, deci şi după desfiinţarea episcopiei ortodoxe, la mânăstirile din Moldova, unde se întreceau la învăţătură în desluşirea bucoavnelor şi cunoaşterea scripturilor bisericeşti, ajungând apoi preoţi şi demulteori înalţi dignitari bisericeşti.

Această legătură dintre Maramureşul românesc, declarat pela 1740 de „unit" cu Biserică papală, şi dintre Moldova ortodoxă, a făcut-o în tot cursul secolului al XVIII-lea îndeosebi *mânăstirea din Moiseiu*, care era mitoc al mânăstirii Putna până după începutul veacului al XIX-lea. Călugării moldoveni veneau adeseori în veacul al XVIII-lea la mânăstirea din Moiseiu, încă ortodoxă, aducând cărţi bisericeşti şi alte odoare şi petrecând aici timp îndelungat. Astfel, călugărul Tanase dela mânăstirea Neamţ, scrie în anul 1745, că a şezut la mânăstirea Moiseiu jumătete de an, „apucându-l ierna aici, în ţara Maramureşului" [2]).

Arhimandritul Andrei din mânăstirea Moldoviţa, în Bucovina, scrie pela anul 1779—1780, că a venit la mânăstirea Moiseiu, „unde e ctitor preotul Ionaş, fiul popei Mihai" [3]).

Mânăstirea Putna din Bucovina donează mânăstirii Moiseiu din Maramureş, în anul 1751, o Psaltire, iar în anul 1809, două Trioade [4]).

În anul 1759, Calistrat, egumenul dela mânăstirea Putna, scrie o scrisoare către „episcopii, vicarii,

---

[1]) N. Iorga, Doc. din arhivele Bistriţei, vol. I, p. 98, doc. Nr. 383.

[2]) Meteş, o. c., p. 169.

[3]), [4]) Idem, l. c.

protopopii, preoţii şi boerii din Maramureş", prin care li aduce aminte, că mânăstirea maramureşană Moiseiu „*a fost dată de vechii ctitori, cari au zidit-o*, cu scrisoare la mâna egumenului, *ca să fie în veci a sfintei mânăstiri Putna*" [1]), şi că prin urmare egumenul Putnei are dătoria de a griji şi de această mânăstire a Moiseiului de sub stăpânirea sa şi a o ocroti [2]). Iar mitropolitul Moldovei Iacob Putneanu (1750—1760), scrie tot atunci Maramureşenilor, că el şi soborul mânăstirii Putna au ales pe Teofan, „egumen, adică purtător de grijă la schitul Moiseiu", şi pofteşte pe toţi diregatorii bisericeşti şi laici din Maramureş, ca „pe acest frate egumen şi alţi călugăraşi ce s'ar afla din porunca noastră acolo", să nu-i supere nimeni cu nimică, „ci să aibă pace şi linişte să slujească cele ale sfintei Liturghii după rânduiala Răsăritului", adică după ritul Bisericii creştine ortodoxe, şi „să nu fie smintiţi de nimeni întru nimic afară de dogmele Răsăritului" [3]). Iar în faţa persecuţiilor Catolicilor unguri şi ale „Uniţilor" cu Biserica Papei dela Roma, din Maramureş, mitropolitul Iacob al Moldovei pune toleranţa românească din Moldova, zicând: „Căci şi aici, în ţara noastră a Moldovei sunt mânăstiri şi biserici", de confesiune catolică, „dar au pace şi-şi ţin toată rânduiala după dogmele Apusului" [4]).

Din aceste scrisori reiese deci adevărul istoric, că Biserica ortodoxă-română din *Moldova* a încercat să întreţină vechile ei legături culiurale şi sufletcşti cu Românii din Maramureş in tot cursul veacului al XVIII-lea, deci şi după desbinarea lor religioasă prin unirea cu Biserica Romei [5]). Şi acest contact cu Biserica Moldovei a fost susţinut şi din partea multor Români

[1]), [2]) Meteş, o. c., p. 167—169.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 169.
[5]) Cziple, o. c., p. 280.

maramureşeni, clerici şi mireni, păstrători ai vechilor tradiţii şi a-i legii ortodoxe, în ciuda „unirii“ lor artificiale cu papismul.

Astfel, ştim, că popa Gheorghiţă din Borşa Maramureşului, scrie în veacul al XVIII-lea egumenului din mânăstirea Dragomirna, în Moldova-de-sus, „pentru un fecioraş“, cu numele Moise, fugit în Moldova: „Mă rog deci să-l primeşti lângă tine, să-l înveţi carte, că-i bun din fire“ [1]). Apoi îl roagă pe egumen „să-i dea ştire şi despre sănătatea coconului său“, care era la şcoala mânăstirească de acolo, „căci mult plânge maică-sa după dânsul“, ştiindu-l dus departe, la şcoală, în „străinătate“ [2]),

Iar în 16 April 1777, nişte funcţionari din Sighet, înştiinţează „Camera regală“, că au confiscat dela preotul *Teodor Pap din Vişău*, în Maramureş, un manuscript românesc, „adus din Moldova pe furiş“ [3]). Manuscriptul, care cuprindea vieţile sfinţilor, fu înaintat spre cenzurare, şi-l cumpără apoi episcopul rutean greco-catolic Andrei Baczinski, care tocmai atunci se afla în Sighet, cu cât l-a fost cumpărat din Moldova preotul Teodor Pap din Vişău, [4]) voind să-l aibă ca un exemplar rar şi de mare valoare [5]).

* * *

Aceste câteva mărturii istorice, înşirate până aici, sunt suficiente pentru a ni ilustra şi dovedi adevărul, că între Românii din Maramureş şi cei din Moldova au existat veacuri dearândul puternice şi constante *legături sufleteşti*, de ordin *cultural si bisericesc*, cari

---

[1]), [2]) N. Iorga, Documente din arhivele Bistriţei, vol. I, p. 98, doc. Nr. 383 şi Meteş, Ist. bis. rom. din Trans., p. 344.

[3]), [4]) D. Fortună, Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea, Văleni-de-Munte, 1915, p. 128—129 şi Meteş, Ist. mânăstirilor rom din Transilvania, Sibiu, 1936, p. CII.

[5]) Idem, o. c., p. CII.

au fost mereu cultivate şi dintr'o parte şi din alta, nu numai în cursul celor peste 300 de ani de existenţă a Episcopiei ortodoxe române a Maramureşului, ci şi după desbinarea religioasă a Românilor maramureşeni, până în veacul al XIX-lea. Şi la întreţinerea acestor legături au contribuit în cea mai mare parte călugării din mânăstirile mai bogate ale Moldovei, cari străbăteau în ţinuturile româneşti ale Maramureşului, vânzând aici cărţi bisericeşti, odăjdii şi icoane sfinte „tuturor acelora, cari printr'o mică jertfă bănească puteau răscumpăra sufletul împovărat de păcate prin dăruirea acestor lucruri bisericilor“ [1])

Unii dintre aceşti călugări moldoveni ajungeau egumeni pela mânăstirile din Maramureş, iar alţii chiar episcopi, sfinţindu-se la mitropoliţii din Moldova, şi tot aici se sfinţiau aproape totdeauna şi episcopii români ai Maramureşului cari erau aleşi de soborul preoţesc dintre clericii locali.

Unii dintre episcopii maramureşeni au fost oameni slabi, cu multe patimi omeneşti şi fără mult curaj apostolic împotriva încercărilor de robire a Bisericii ortodoxe române a Maramureşului ; alţii însă, cei mai mulţi, erau arhipăstori de-o înaltă vrednicie şi de un zel plin de eroism pastoral, ştiind să povăţuiască şi să mângâie totdeauna poporul român credincios legii sale strămoşeşti, şi să conducă corabia Bisericii ortodoxe române din Maramureş printre cele mai colţuroase şi mai primejdioase stânci şi printre cele mai viforoase şi ameninţătoare valuri ale vremurilor, sub stăpânirile străine, întolerante şi neomenoase, din trecut, luptând în cursul veacurilor cu un eroism creştinesc admirabil cu toate greutăţile şi suportând toate umilirile.

[1]) St. Meteş, Istoria Bis. rom. din Transilvania, p. 341.

Şi în aceste lupte grele, de secole, ale episcopilor, clerului şi poporului român maramureşan pentru păstrarea legii ortodoxe, pânăce însfârşit au căzut, li-a dat totdeauna mână de ajutor moral şi material, Biserica soră mai bogată din Moldova liberă.

Nimic, nici cele mai aspre legi ale regilor catolici ai Ungariei, ale principilor calvini ai Ardealului şi ale împăraţilor Habsburgi dela Viena, precum şi nici asupririle nobilor străini sau înstrăinaţi, n'au fost în stare să împiedice în vremurile vechi comunitatea sufletească dintre Românii din Maramureş şi cei din Principatele române libere, în deosebi din Moldova învecinată, fiica recunoscătoare a Maramureşului ca Stat liber şi în mare parte şi ca populaţie românească. Şi *acest contact* deveni şi mai strâns în veacul al XVIII-lea, după ce Românii maramureşeni îi-şi perdură vechia lor episcopie ortodoxă. Şi dacă mai târziu au căzut în sfârşit, zdrobiţi de greutatea vremurilor şi de silniciile stăpânitorilor străini, schimbâundu-şi legea strămoşască cu cea greco-catolică, mulţi dintre ei au plecat în mormânt cu *dorul suspinat* în ultimele lor clipe, ca măcar copiii şi nepoţii lor să ajungă alte vremuri, când vor putea muri în legea cea veche, ortodoxă, a strămoşilor lor.

Şi acest dor adânc al Maramureşenilor, întemeiat pe un drept răscumpărat cu lacrimi şi cu sânge prin două veacuri, de a-şi avea iarăşi epescopia lor străbună, ortodoxă, ca în vremurile vechi, s'a împlinit abia acuma, după unirea lor într'o Românie mare condusă de un strălucit Rege român, cu ajutorul moral şi material al fraţilor lor din Moldova-de-sus, numită Bucovina, şi prin grija şi stăruinţele I. P. S. S. Mitropolitului Visarion Puiu pentru refacerea unităţii religioase a neamului românesc şi spre binele Patriei noastre întregite.

VI

Mânăstirile ortodoxe-române ale Maramureşului de altădată

Românii din Maramureş, ca şi fraţii lor de pretutindeni, au avut, până în vremurile contimporane, mare dragoste şi respect pentru mănăstiri şi călugări, adăpostiţi în ele. Stăpâniţi de această dragoste pentru legea creştinească şi pentru instituţiunile Bisericii lor străbune, au ridicat ei, în cursul veacurilor, o mulţime de schituri şi mănăstiri [1]), mici sau mari, unele mai bogate, altele mai sărace, înfrumuseţând şi sfinţind prin ele munţii şi văile pitoreşti ale frumoasei lor ţări. Multe dintre mănăstioarele sau schiturile străvechi ale Maramureşului, în cari au vieţuit de multeori şi călugări arhierei, au dispărut în cursul vremurilor de stăpânire vitregă şi duşmănoasă a Ungurilor, fără de a-şi cresta pe răbojul istoriei măcar numele. Abia din veacul al XIV-lea încoace, documentele vremurilor ne-au păstrat ştiri şi nume de locuri din Maramureşul voevodat, unde s'au înălţat odinioară mânăstri prin evlavia şi dărnicia credincioşilor români, bogaţi şi săraci, voevozi sau cneji, nobili şi preoţi.

Din aceste mărturii istorice constatăm, că în Maramureş au existat în vremurile mai vechi *14 mânăstiri*,

---

[1]) St. Meteş, Ist. mânăstirilor româneşti din Transilvania şi Ungaria, Sibiu, 1936, p. IX.

ridicate de regulă în satele unde voevozii şi cnejii români îşi aveau reşedinţa, sau pe moşiile stăpânite de dânşii [1]).

Se cuvine deci, să cunoaştem aceste mânăstiri maramureşene din trecut, răsărite din îndemnul creştinesc „de a face bine şi a ajuta pe alţii" [2]), în cari s'a manifestat veacuri dearândul o evlavie românească profundă şi s'a cultivat literatura şi arta românească religioasă, prin mânile harnice ale unor călugări cucernici deşi azi ele nu mai există, fiind distruse de vremuri şi de întoleranţa brutală a stăpânirei străine, îndeosebi austro-ungare, în veacul al XVIII-lea, pentru motivul, că din aceste mânăstiri călugării ortodocşi-români îndemnau poporul la rezistenţă şi la luptă aprigă pentru apărarea legii strămoşeşti [3]).

Singura mânăstire veche românească din Maramureş, care îşi continuă existenţa ei şi azi, dar nu mai e ortodoxă ca la începuturile ei, ci greco-catolică sau „unită", *e mânăstirea din Moiseiu*, care a fost pe vremuri mitoc sau filală a mânăstirii Putna din Moldova-de-sus, sau Bucovina.

Vom înşira deci, în cele umătoare, mânăstirile ortodoxe-române ale Maramureşului de altă-dată, după vechimea lor şi cu trecutul lor istoric cunoscut.

1. Mânăstirea Peri

Cea mai veche şi mai importantă dintre mânăstirile ortodoxe-române ale Maramureşului *a fost mânăstirea Peri*, cu hramul Sf. Arhanghel Mihail. Ea e

---

[1]) Vezi Tit Bud, o. c., p. 86.
[2]) Meteş, o. c., p. XIV.
[3]) Vezi Meteş, o. c., p. XXIII.

amintită primadată într'un document din 2 Februarie 1389 [1]), şi fu zidită de Sas Vodă, fiul lui Dragoş Vodă [2]).

Fiii lui Sas Vodă, voevodul Baliţă şi fratele său Drag, închină, în anul 1391, mănăstirea Peri Patriarhiei din Constantinopole, iar Patriarhul Antonie, în faţa căruia se prezentară cei doi fraţi voevozi maramureşeni în persoană, declară această mânăstire de stauropeghie patriarhală, dependentă direct de patriarh, fără legătură cu vre-o episcopie, iar pe egumenul ei Pahomie îl face exarh patriarhal, după dorinţa ctitorilor români, dându-i toate drepturile unui episcop, afară de sfinţirea preoţilor peste nişte ţinuturi româneşti întinse, din Maramureş şi din vecinătate [3]), după cum am arătat, în altă parte a acestei scrieri.

Sas Vodă şi fiii săi au înzestrat ctitoria lor mânăstirească din Peri cu moşii întinse şi averi bogate [4]) şi cu veniturile din 7 cetăţi peste cari au stăpânit Baliţă şi Drag [5]).

Egumenii din stauropeghia Peri şi-au păstrat până după sfârşitul veacului al XV-lea drepturile şi privilegiile lor quasi-episcopale. În jumătatea a II a veacului al XV-lea, se ivesc neînţelegeri între egumenii-exarhi patriarhali din Peri şi între vlădicii ruteni din Muncaciu, cari răpesc tot mai mult din drepturile de exarh patriarhal ale egumenilor din mânăstirea Peri [6]).

La această mânăstire şi-au avut reşedinţa episcopii din Muncaciu, Ilarie, pela 1556, şi la anul 1597, *Serghie*, fost egumen la mânăstirea Tismana, ambii

---

[1]), [2]) Ioan Mihályi de Apşa, Diplome Maramureşene din soc. XIV şi XV, Sighet, 1900, t. I, p. 91, doc. Nr. 53.

[3]) St. Meteş, o. c., p. 170.

[4]) Idem, o. c., p. 171—172.

[5]) T. Bud, o. c., p. 86.

[6]) Meteş, o. c., p. 171—172.

pastorind şi peste credincioşii români din Maramureş[1]). Iar în veacul al XVII-lea, şi-au avut aici reşedinţa toţi episcopii români ai Maramureşului.

Pătrunzând în veacul al XVII-lea tot mai mult Calvinii şi în Maramureş, ei au căutat să loviască şi în mânăstirea Peri, care era cel mai însemnat centru religios ortodox-român din acest ţinut, distrugând-o, iar frumoasa ei avere, care consta din 3573 jugare de pădure, 182 jugare de pământ aratil, 1 moară şi o cârciumă, fu confiscată de principele Mihail Apafy pentru sine, iar apoi, în anul 1668, fu ea daruită căpitanului cetăţii Hust, Stefan Frater, în schimbul unei sume de 1000 florini[2]). Trecu apoi în stăpânirea Statului, iar în anul 1756, fu rescumpărată de un moştenitor al familiei Frater, cu numele Franz Buday[3]).

Când ajunse averea mânăstirii Peri în stăpânirea Statului, Macarie Suhajda, egumenul mânăstirii sf. Nicolae din Muncaciu, a încercat s-o câştige pentru mânăstirea sa, intervenind chiar şi la regele[4]).

În anul 1760, regele ordonă comitatului să facă cercetările necesare[5]).

Aceste cercetări sau făcut în Noemvrie 1761 şi Ianuarie 1762, de pretorul Gheorgha Jura şi asesorul judeţian Ladislau Rednic, ca delegaţi ai judeţului Maramureş, fiind ascultaţi 25 de martori[6]).

La întrebarea martoriior, ori de ştiu ei, *cum* au fost alungaţi călugării şi sa pustiit mânăstirea, şi pe timpul *cărui principe*, martorul *Ştefan Rednic*, de 37 ani, spune că aceasta s'a întâmplat în anul 1606, când au fost războaie şi lupte interne în ţară. Iar martorul bătrân Petru Birtoc spune, că alungarea călugărilor s'a făcut de către Calvinii din Câmpulung pe Tisa, cari

---

[1]) Meteş, o. c., p. 373.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 174.

[4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 175.

aveau certe necontenite cu călugării pentru satul Peri, pe care-l reclamau pentru ei [1]).

Răspunsurile celorlalţi martori sunt diferite, uneori neclare, oamenii aceştia ştiind mai mult din auzite despre aceste întâmplări vechi [2]).

Toţi martorii spun însă, că dealul de lângă satul Peri se numeşte „Mânăstirea", că ruinele ei se văd încă, şi că satul a fost al călugărilor [3]).

Care a fost rezultatul acestor cercetări, nu se ştie. Ştim însă că, pela sfârşitul veacului al XVII-lea, mânăstirea Peri era restaurată, fără a mai primi însă şi moşiile. În ea se afla şi o tipografia, în care tipograful Svoipold Fiol, un refugiat din Cracovia, în Polonia, tipăreşte la anul 1696 un Molitvelnic şi o Evanghelie românească, apoi un Bucvar, un Pentecostar şi un Triod în limba slavonă [4]).

În veacul al XV-lea şi al XVI-lea, mânăstirea Peri era nu vestit atelier de muncă cărturăriască a călugărilor învăţaţi şi harnici, cari au făcut cele dintâiu trăduceri în limba românească a cărţilor bisericeşti, pela anii 1500 – 1520, sub influenţa curentului brusit, şi anume: *Psaltirea,* Apostulul, şi Evanghelia, extrase din Sfânta Scriptură [5]). Iar copii de pe aceste traduceri, făcute în mânăstirea Peri, între cari aşa numita „Psaltire şcheiană", s'au păstrat până azi şi formează cele mai vechi monumente de limbă şi literatură românească [6]).

Azi, satul Peri, complect rutenizat, a rămas dincolo de hotarul României, în Cehoslovacia, iar pe locul unde a fost pe vremuri mânăstirea se află numai o cruce şi câţiva pomi [7]). Pietrile din ruinele mânăstirii le-au cărat Rutenii deacolo şi le-au aşezat ca fundament sub casele lor [8]).

[1]), [2]), [3]) Meteş, o. c., p. 175. — [4]) Idem, o. c., p. 174.
[5]), [6]) Idem, o. c., p. 172—173.
[7]) Idem, o. c., p. 176—177. — [8]) Bud, o. c., p. 3.

2. Mânăstirea Bârsana

A doua mânăstire veche românească a Maramureşului a fost cea *din Bârsana*, ridicată deasemenia în veacul al XIV-iea, la hotarul comunei, către Strâmtura [1]). Satul Bârsana se aminteşte în anul 1346 ca donaţiune a regelui Ludovic cel Mare, dată lui Ladislau, fiul lui Bârsan. Familia Bârsan există şi azi şi stăpâneşte în acest sat [2]).

Mânăstirea din Bârsana e amintită în anul *1390*, într'o diplomă a regelui *Sigismund*, prin care se întăreşte posesiunea Bârsanei fraţilor voevozi Baliţă şi Drag, fiii lui Sas Vodă, cari stăpâniau atunci acest sat şi cari au ridicat probabil şi mânăstirea de aici [3]). *In această mânăstire a rezidat cel din urmă episcop ortodox-român al Maramureşului, cu numele Gavriil*, amintit în anul 1739 [4]).

Pela anul 1786, mânăstirea dela hotarul Bârsanei exista încă. Aceasta se cunoaşte dintr'o însemnare depe un Liturghier din biserica parohială din Bârsana, tipărit la Iaşi, în anul 1758—9, care spune următoarele: „Această carte, anume Liturghie, o au cumpărat părintele *popa Ionaş Bălţanu* din Bârsana, parohuşul satului, *cu călugării sf. mânăstiri a Bârsanei*, dându-le lor altă Liturghie, rusască, mare, în anul Domnului *1786*, în 25 a lui Iulie" [5]).

Mânăstirea era afară de sat, iar la biserica parohială din sat, cu hramul Sf. Nicolae, servia pela anul 1786 părintele *Ionaş Bălţanu*, care era desigur ortodox, împreună cu toţi sătenii Bârsanei, căci el îşi

---

[1]), [2]) Bud, o. c., p. 24.

[3]) I. Mihályi, Dipl. Maram., p. 104—108, doc. Nr. 61.

[4]) Idem, o. c., p. 108 şi Bud, o. c., p. 24.

[5]) Ioan Bîrlea, Insemnări din bisericele maramureşeni, Bucureşti, 1909, p. 26, doc. 106 şi Meteş, o. c., p. 158.

aducea personal cărţi bisericeşti de ortodoxie curată, din Bucureşti [1]), nu dela Blajul greco-catolic. Despre aceasta ni mărturiseşte următoarea însemnare de pe pagina ultimă a unui Strastnic:

„Popa Stoica Iacoviciu, tipograful din Bucureşti, ostenitoriu scrisoarei numelui omului care a cumpărat cartea aciasta, iaste cucernicul între preoţi: preot popa *Ionaş,* parohuşul satului Bârsanei, din neamul bârsănesc; în 17 Martie, anul 1778" [2]).

Iar pe altă pagină a acestui „Strastnic" se spune, că această carte a fost cumpărată de „jupâneasa Hodoru Marica, văduva rămasă după răpăusatul Hodoru Nicoară, drept 13 florini, pentru iertarea păcatelor şi vecinica ei odihnă, şi a dăruit-o bisericii din Bârsana, ca să-i fie pomană în vecii cei netrecuţi" [3]); şi „cine o va lua fără drept, sau o va fura, să fie anatematisat de toate sfintele soboare ale sfinţilor părinţi (ai) *Bisericii Răsăritului*" [4]), adică ai Bisericii orfodoxe. Din aceste două însemnări reiese deci adevărul, că pela anul 1778, atât donatoarea cărţii, jupâneasa *Hodoru Marica,* credincioasă evlavioasă a parohiei din Bârsana, cât şi *parohul acestui sat, preotul Ionaş Bălţanu, erau încă ortodocşi,* ca şi credincioşii săi parohieni. Deci peatunci se menţinea încă constiinţa despre legea strămoşească ortodoxă în sufletele Românilor din parohia Bârsana, deşi alte parohii trecuseră demult la confesiunea greco-catolică sau „unită".

La această resistenţă a parohiei Bârsana împreună cu preoţii ei, împotriva unirii cu Biserica Romei, până spre sfârşitul veacului al XVIII-lea, au contribuit

---

[1]) Meteş, o. c., p. 158.
[2]) Bîrlea, o. c., p. 25. doc. Nr. 99 şi nota, l. c.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 25, doc. Nr. 98.

desigur foarte mult şi călugării din mânăstirea Bârsana, cari în vechime au administrat şi parohia [1]) şi la cari poporul ţinea foarte mult, „pentru sfinţenia vieţii lor şi pentru rugăciunile lor folositoare la prea multele nevoi sufleteşti ale oamenilor“ [2]), dar şi pentru bunele lor învăţături şi îndemnuri la statornicie în legea strămoşească.

Dacă comuna Bârsana ar fi fost peatunci „unită“, parohul ei nu-ar fi recomandat credincioşilor săi să facă daruri bisericii cărţi „de ortodoxie curată“, tipărite şi cumpărate din Bucureşti sau din Iaşi, ci din Blajul greco-catolic, nici n'ar fi coloborat cu călugării ortodocşi dela mânăstirea locală pentru înzestrarea bisericii cu cărţi bisericeşti ortodoxe, şi nici credincioşii n'ar fi oprit înstrăinarea darurilor făcute de ei bisericii cu afurisenia „sfinţilor părinţi ai Bisericii Răsăritului“.

Dar poate tocmai din cauza, că mânăstirea Bârsana era o puternică şi vie citadelă de apărare a ortodoxiei şi de luptă împotriva „unirii“, *fu ea desfiinţată în scurt timp după anul 1786*, ceiace nu s'ar fi întâmplat poate, dacă această mânăstire ar fi fost pe atunci prefăcută în mânăstire greco-catolică, cum a fost cazul cu mânăstirea din Moiseiu.

Cea mai mare parte din *averea* mânăstirii fu secularizată şi trecu astfel în proprietatea Statului, iar câtă a rămas nesecvestrată a devenit avere parohială [3]).

In anul 1806, fu a dusă în sat şi vechea biserică de lemn, de pe locul mânăstirii de altădată [4]).

---

[1]) Bud, o. c., p. 25.
[2]) Meteş, o. c., p. CXXII.
[3]) Bud, o. c., p. 102 şi Meteş, o. c., p. 158.
[4]) Bud, o. c., p. 23 şi Meteş, o. c., p. 158.

3. Mânăstirea din Biserica Albă

O veche mânăstire ortodoxă-română a fost pe vremuri în satul Biserica-Albă, pe malul Tisei, în apropierea Sighetului [1]). Satul Biserica Albă era în anul 1373 în posesiunea fiilor lui Sas-Vodă, Balc, Drag şi Ioan [2]), şi poate ei, s'au careva dintre urmaşii lor, au înfiinţat aici şi *mânăstirea*, la o dată necunoscută [3]), dar înainte de anul *1492*, când călugării dela această mânăstire au înfiinţat parohia, pe care au şi condus-o până la anul 1689 [4]). In mânăstirea dela Biserica Albă, numită ungureşte în documentele vechi, „Feyeregjhaz“ [5]), locuiau cu drag şi episcopii români din Maramureş, iar unii dintre ei au fost şi îngropaţi acolo [6]). La anul 1742, mânăstirea exista încă, căci în acest an, călugărul Baziliu scrie că a adus în ordine icoanele din biserică şi a cumpărat cărţi bisericeşti. Dar biserica, fiind prea aproape de ţărmul Tisei, s'a surpat cu icoane cu tot [7]). In această mânăstire, cu hramul „Inălţarii Domnului“, a fost un potir, cu înscripţi: „Dăruit de Vodă Brâncoveanu“, Domnul Ţării Româneşti [8]).

4. Mânăstirea din Budeşti

Satul Budeşti, din care-'şi trage originea familia Bud, una dintre cele mai vechi familii nobile din Maramureş, e amintit într'o diplomă din anul 1361, prin care regele Ludovic cel Mare al Ungariei dărueşte lui Bud

---

[1]) Bud, o. c, p. 26.
[2]) I. Mihályi, Dipl. Maram., p. 68, doc. Nr. 37.
[3]) Meteş, o. c., p. 158.
[4]) Bud, o. c, p. 26.
[5]) Mihályi, l. c.
[6]), [7]) Bud, o. c., p. 96.
[8]) Meteş, o. c., p. 159.

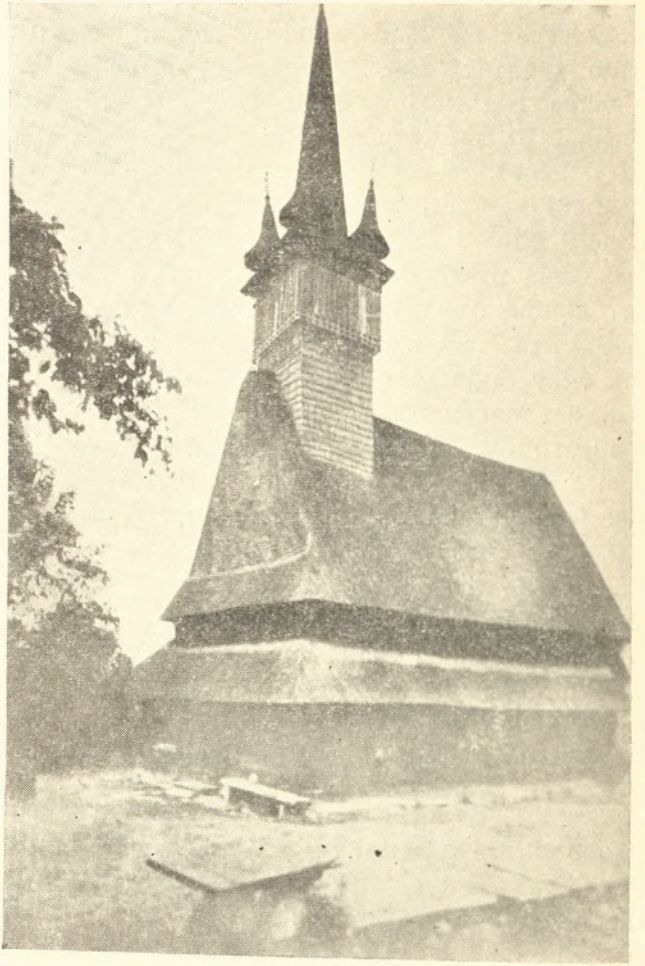

Biserica din Budești, jud. Maramureș,
din anul 1643

şi altor neamuri ale Românilor din Maramureş domeniile de pe apa Coseului, adică dela Budeşti până la Bărbeşti, „pentru merite şi servicii credincioase, aduse pentru rege şi ţară“ [1]).

Tradiţia spune că odinioară a fost în Budeşti şi o mânăstire, la hotarul satului, care şi azi se zice: „La mânăstire“.

În satul Budeşti a fost şi sediul unui protopop, Petru, care în anul 1593 subscrie o *scrisoare românească, cu litere latine*, despre împărţirea unei moşii din Budeşti şi Rogoz. Aceasta e unica scrisoare cu litere latine din acele vremuri, cunoscută până azi [2]).

Alte ştiri, documentare şi precise, despre mânăstirea din Budeşti, nu se cunosc.

5. Mânăstirea din Călineşti

În satul Călineşti, parohie foarte veche, amintită în anul 1405, ca donaţiune regală, dată lui Vinci, Sandor şi Bud, a fost deasemeni pe vremuri o mânăstire, despre care se face amintire în anul 1663, fiind în hotarul ei un loc numit „Vârful mânăstirii“, lângă hotarul Corneştilor [3]).

Alte ştiri documentare despre aceeastă mânăstire, despre începutul şi sfârşitul ei, nu se cunosc.

Despre popa Filip Opriş, (1733—1758) din Călineşti, parohia din jos, spune tradiţia că a fost sfinţit la Iaşi [4]).

6. Mânăstirea şi biserica parohială din Cuhea

Satul Cuhea se aminteşte în anul 1353, într'o diplomă regală a lui Ludovic cel Mare, ca „posesiune

---

[1]) Mihályi, Diplome Maram., p. 50, doc. Nr. 24 şi Bud, o. c., p. 34.

[2]) Bud, o. c., p. 34. — [3]), [4]) Idem, o. c., p. 35.

capitală şi principală" a Românilor Ştefan şi Ioan, fiii lui Iuga Vodă [1]), care era frate cu Bogdan Vodă. In anul 1373, Cuhea cu pertinenţele ei e numită moşia fiilor lui Sas Vodă, Balc, Drag şi Ioan [2]).

Aici, în Cuhea, a fost castelul lui Bogdan Vodă, întemeiatorul principatului Moldovei [3]). Intr'un act de hotărnicie din anul 1411 se face amintire şi despre *o mânăstire în Cuhea* („unum manasterium Konyha monostra") [4]), din care azi nu se mai află nici o urmă.

Această mânăstire, despre care nu mai avem nici o ştire documentară, va fi fost ridicată de urmaşii voevodului Dragoş, despre care e ştiut că a stăpânit moşia Cuhea şi şi-a avut şi reşedinţa în acest sat, iar apoi de Balc şi Drag, fiii lui Sas Vodă şi de descadenţii lor [5]). Şi credincioşii din Cuhea spun, după tradiţia păstrată din moşi şi strămoşi, că „a fost acolo o mânăstire, în şesul din sus, la Cruce", iar „în mijlocul satului, în prund, o biserică" [6]), azi fără nici o urmă.

Ea va fi fost pustiită şi nimicită de timpuriu de oardele barbare, în deosebi de Tatari, cari au trecut prin valea Izei în cursul veacurilor. Ultima dată au trecut pe acolo Tatarii în anul 1717, arzând toate bisericele de pe această vale, şi atunci a fost nimicită vechea biserică parohială românească a satului Cuhea, împreună cu aproape toate bisericele din acest ţinut [7]).

In locul bisericii vechi, nimicite de Tatari [8]) în anul 1717, fu clădită în anul 1718 alta [9]), de lemn, în stilul gotic specific al vechilor biserici româneşti din Maramureş, cu un turn înalt, subţire şi ascuţit la vârf. Aceasta e biserica parohială, azi greco-catolică, *din*

---

[1]) Mihályi. Diplome . . ., p. 30, doc. Nr. 16.
[2]) Idem, o. c., p. 65, doc. Nr. 36.
[3]), [4]) Bud, o. c., p. 40.
[5]), [6]), [7]), [8]) Idem, o. c., p. 39—40.
[9]) Idem, o. c., p. 39.

Biserica parohială din Cuhea, jud. Maramureș, din anul 1718

comuna Cuhea, interesantă nu numai prin stilul ei arhitectonic tradiţional, ci mai ales *prin picturile în fresco,* cari decorează păreţii din lăuntrul ei. (Vezi ilustraţiunea de pe pag. *146).*

Dintre *frescurile acestei biserici,* pictate de un pictor popular, înfluenţat mai mult de folclorul românesc decât de vechile tipice de pictură bisericească la zugrăvirea diverselor scene religioase, remarcăm aici următoarele *tablouri interesante, poate unice în felul lor:*

Pe partea interioară a uşei dela intrare în pronaos, se află pictată pe lemn o frescă care reprezintă *chinurile celor păcătoşi în iad.* (Vezi ilustraţiunea de pe pag. 148).

Aici vedem, la o parte, *moartea* înfăţişată în chipul unui schelet de om, călare pe un cal, şi ţinând într'o mână *coasa,* cu care coseşte sau curmă vieţile omeneşti în lumea pământeană, iar în altă mână o sabie, care-i serveşte spre acelaş scop în războaie.

La stânga ei, se află „gura iadului", reprezentată printr'un cerc, în care se vede un diavol cu chip de balaur, care azvârle foc din gura sa în toate părţile. Mai spre dreapta, se văd diferite scene din viaţa păcătoşilor, cari îşi ispăşesc în iad păcatele lor mari din lumea aceasta. Astfel, o scenă ni arată o femee păcătoasă, pe care un diavol o prinde în braţe, alt diavol o biciueşte cu un harapnic, iar la picioarele ei e spânzurat „notarul". In alt loc vedem o scenă, în care un grup de păcătoşi trag la un plug, condus de coarne de un diavol. *Aceştia reprezintă pe oamenii cari au furat pământul vecinului,* tăind cu plugul din hotarul ogorului străin. Altă scenă ni arată un barbat şi o femeie, cărora un diavol li întinde un păhar cu băutură, iar alt diavol îi biciueşte. Această scenă reprezintă probabil chinurile în iad ale *beţivilor.*

Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând iadul

Această frescă e pictată pe uşa dela întrare a biserici, ca toţi cei ce vor întra sau vor eşi din ea să se îngroziască de chinurile ce-i aşteaptă după moarte pe păcătoşii de toate categoriile în *iad*, şi astfel să se feriască de a călca poruncile d-zeeşti şi morala creştină. Motivele pentru aceste scene sunt luate din mediul sătesc, din viaţa românească dela sate, şi au scop educativ religios-moral, bazat pe psihologia religioasă a poporului. *Lângă uşă*, în pronaos, se află o frescă care reprezintă *Învierea morţilor* la judecata cea de pe urmă. *Deasupra uşii* e o frescă, *care reprezintă „Judecata cea de pe urmă"*. (Vezi ilustraţiunea de pe pag. 151).

In grupul de sus din această frescă se vede un *cântar* mare, pentru cântărirea faptelor din lumea pământeană a celor morţi. Lângă cântar e chipul unui suflet îngenunchiat. La o parte a cumpenii cântarului, un diavol apasă cumpâna în jos, ca să tragă mai greu pe partea cu faptele rele. Dar la celalalt căpăt al cumpenii, unde se cântăresc faptele bune, *un înger cu aripi echilibrează balansa cântarului, cu o prăjină*, paralizând astfel înşelăciunea diavolului.

In faţa grupului de oameni din mijlocul frescei şi vede chipul morţii, înfăţişată ca un schelet de oase omeneşti, ţinând într'o mână o coasă, în cealaltă o măciucă, instrumentele simbolice ale morţii personificate, cu cari curmă ea vieţile omeneşti pe pământ şi le transpoartă apoi „în lumea cealaltă."

In sf. Altar, se află o frescă care reprezintă pe Mântuitorul Isus Christos, din coasta căruia creşte o viţă de vie, care face apoi struguri, iar Isus stoarce din aceşti struguri vin în potir, pentru sf. jertfă a Eucharistiei şi Impărtăşania credincioşilor creştini.

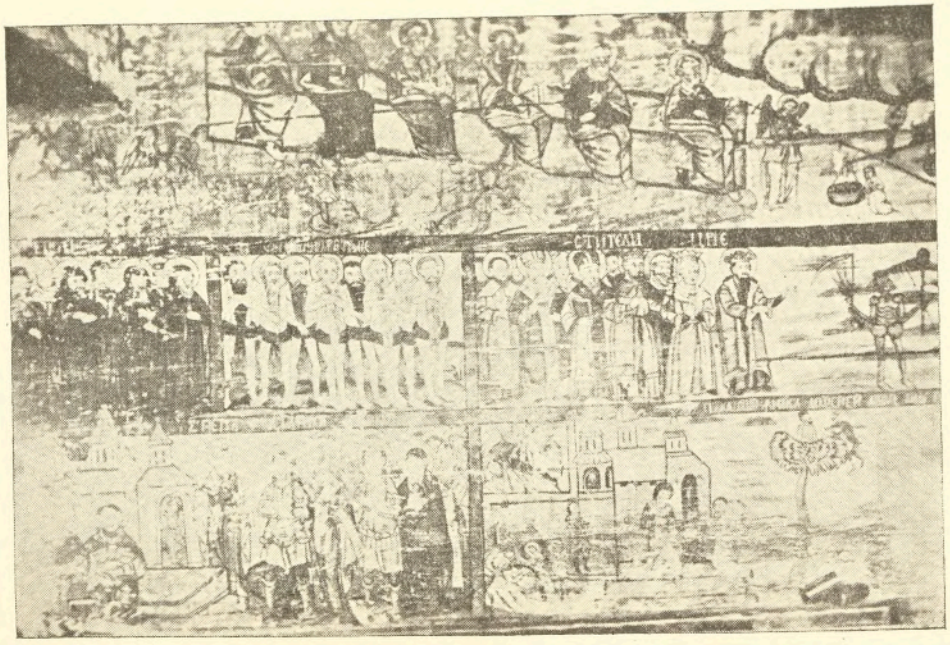

Frescă din biserica din Cuhea, reprezântând „Judecata cea de pe urmă“

7. Mânăstirea din Giuleşti

Parohia din satul Giuleşti e una dintre cele mai vechi parohii din Maramureş, amintită de documente într'o diplomă a regelui Ludovic I din anul 1364, în care e amintit şi preotul deacolo, *Mirislău*, fiul lui Giula [1]). Fiind în anul 1364 Mirislău preot în Giuleşti, e firesc că şi înainte de acest an a fost aici biserică şi parohie ortodoxă [2]). In anul 1509, o boiereasă din Moldova, care a fost o fată din familia cneazului Giula, fiul lui Dragoş, măritată după un boier moldovean, a zidit în Giuleşti o biserică de piatră [3]).

Pe teritoriul parohiei Giuleşti a existat pe vremuri şi „Mânăstirea Giuleştilor" [4]), înfiinţată de bunăseamă de cnejii din Giuleşti [5]).

Această mânăstire, cu călugări ortodocşi, exista în veacul al XVII-lea, iar în anul 1695, zezida în ea episcopul Maramureşului Iosif Stoica, datând de aici în acest an un act oficial [6]).

Dintre călugării cari au vieţuit în această mânăstire, cunoaştem dintr'un pomelnic păstrat pe preotul Macovei, monahii Antonie, Tofan, Văsian, Pătraş, Iroteu, Iosif, şi monahia Todosia [7]).

In Iulie 1777, zugravul Alexa face o icoană pentru această mânăstire [8]), care se mai păstra încă în anul 1911 [9]).

---

[1]) I. Mihályi, Diplome Maram.. p. 53, doc. Nr. 26.
[2]) Bud, o. c., p. 42.
[3]). [4]) Idem, o. c., p. 43.
[5]) Idem, o. c., p. 101.
[6]) Idem, o. c., p. 43 şi 101.
[7]) Bud, o. c., p. 101 şi Bîrlea, o. c., p. 130, doc. Nr. 467.
[8]) Bîrlea, o. c., p. 130, doc. Nr. 465.
[9]) Meteş, o. c., p. 161.

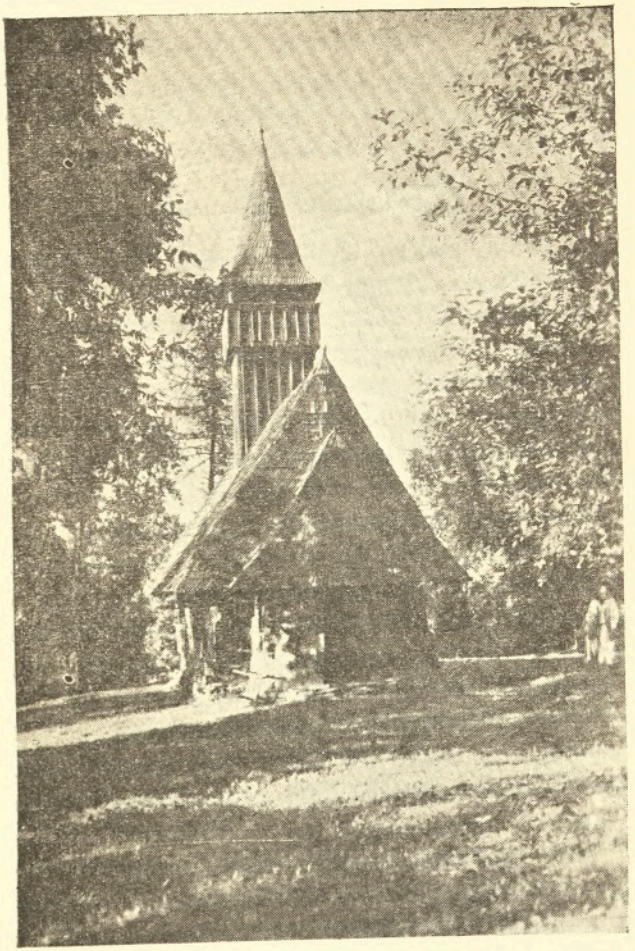

Biserica „mânăstirii“ din Giulești,
jud. Maramureș

Deci pela acest an exista încă mânăstirea din Giuleşti. Ea va fi fost desfiinţată pela sfârşitul veacului al XVIII-lea, iar biserica ei de lemn există şi azi ca biserică greco-catolică română, în care serveşte din când în când parohul din Giuleşti [1]). (Vezi ilustraţiunea de pe pag. 153).

8. Mânăstirea din Ieud

Comuna Ieud e o localitate românească străveche. In hotarul ei au fost pe timpul stăpânirii Romanilor în Dacia băi de sare, exploatate de Romani. Azi aceste băi sunt surpate şi prefăcute într'o groapă mare, căreia poporul îi zice „iezer" [2]). In Ieud s'a aflat şi o monetă din anul 196. d Chr., dela împăratul Traian, care se afla în anul 1911 în colecţia de monete vechi maramureşene a lui Dr. Ioan Mihalyi [3]).

Satul Ieud e pomenit prima dată într'un document al regelui Ludovic cel Mare din anul 1365, care dărueşte Ieudul împreună cu Cuhea, voevodului maramureşan Balc, fiul lui Sas, şi fraţilor săi Drag, Dragomir şi Ştefan, pentru servicii credincioase, aduse regelui în Moldova („tera Molduana") [4]).

Biserica românească din Ieud, situată „în deal", exista deja în anul 1364 şi e deci *cea mai veche biserică maramureşeană* [5]), *din câte s'au păstrat până azi,* după diferite prefaceri şi reparaţiuni.

Intr'o diplomă din anul 1451 e amintit diaconul Iuga (= Gheorghe) dela biserica din deal a Ieudului [6]). In această străveche parohie românească a existat pe vremuri *şi o mânăstire* ortodoxă-română de călugări bazilitani [7]) Nu ştim *când şi de cine* a fost ridicată

[1]) Bud, o. c., p. 101.
[2]), [3]) Idem, o. c., p. 47.
[4]) I. Mihályi, Doc. Maram., p. 56, doc. Nr. 29.
[5]) Bud, o. c., p. 46.
[6]), [7]) Idem, o. c., p. 47.

această mânăstire, care a existat până pe timpul domniei împăratului Austriei Iosif II, (1780–1792) [1]), deci până pela sfârşitul veacului al XVIII-lea.

Pe un Ceaslov, tipărit în *Rădăuţi*, în anul 1745, se află o însemnare, care spune, că „această carte a cumpărat-o satul, ca să le fie zapis sufletelor, până în al şeptelea neam“ şi „e dată în sama bisericii celei bătrâne din deal“, adică bisericii mânăstireşti din Ieud, „în anul 1745“ [2]).

Iar pe un *Pentecostar*, tipărit la Râmnic, în anul 1743, se află următoarea notiţă: „Ani(i) Domnului, 1753, am cumpărat eu, popa Samoilă Turcuş, cu soţia mea Palaghia Iuga, acest Pentecostarion,... şi l-am dat la *mânăstirea Ieudului*, unde se prăzmueşte hramul a trei sfinţi, Vasile cel Mare, Grigore Bogoslovul şi Ioan Zlatoustu, — nime să nu îndrăznească a-l înstrăina deacolo, până va (sta) mânăstirea în loc, supt blăstăm neiertat“ [3]).

Pe un Apostol tipărit la Buzău, în anul 1743, aflat în biserica din Dragomireşti în Maramureş, se află următoarea însemnare:

„Scris-am eu, mult amărîtul în Domnul, popa Grigore din Bârsana, să vă rugaţi Domnului pentru mine, amin, şi am dat către acestea-şi 3 şi alta, un Triod, la *mânăstirea Ieudului;* nime să n'aibă putere a o lua deacolo“ [4]).

Alte ştiri despre această mânăstire nu cunoaştem, dacât că sub împăratul Iosif II-lea al Austriei, călugării bazilitani, „au trebuit să părasiască mânăstirea la porunca împăratului“ [5]).

---

[1]) Tit Bud, o. c., p. 47.
[2]) Bitlea, o. c., p. 120, doc. Nr. 425.
[3]) Idem, o. c., p. 98, doc. Nr. 343.
[4]) Idem, o. c., p. 93, doc. Nr. 326.
[5]) Bud, o. c., p. 47.

Din faptul izgonirii călugărilor am putea trage concluzia, că această mânăstire a fost până la sfârşitul ei, ortodoxă; căci dacă ar fi fost prefăcută în mânăstire grec-catolică, s'ar fi bucurat de mai multă consideraţie din partea stăpânirii austriece.

Mânăstirea rămasă apoi în părăsire se ruină cu vremea, iar ruinele ei se vedeau încă în anul 1911, pe locul numit „la mânăstire“ [1]).

9. Mânăstirea din Moiseiu

Dintre cele 14 mânăstiri româneşti şi ortodoxe, câte au fost pe vremuri în Maramureş [2]), a rămas numai mânăstirea din Moiseiu, odinioară mitoc al mânăstirii Putna, din Bucovina, continuându-şi existenţa, de pela sfârşitul veacului al XVIII-lea s'au începutul veacului al XIX-lea, ca mânăstire greco-catolică română.

Ea a fost clădită pe un platou înalt, încunjurat de brazi seculari, de către protopopul şi parohul din Moişeiu, *Mihail Coman*, care, rămânând văduv, s'a călugărit şi deveni arhimandrit, apoi de fiul său *Hiorest*, care deasemeni a fost călugăr, şi de fiicele lui Mihail Coman, *Lupa* şi *Maricuţa* [3]).

Aceştia sunt „cei dintâiu fundatori“ [4]) ai mânăstirii Moiseiu, din cari se trag familiile nobile fruntaşe din Maramureş: Coman, Mihalyi de Borşa, şi de Apşa, Tomaiagă, Lazăr, Pop, Rednic, Hoşda, Danciu, Cerban, Man şi Draguş [5]), azi toate de confesiune greco-catolică.

Protopopul Mihail Coman, cu fiul său Hiorest şi fiicele sale Lupa şi Maricuţa, ctitorii şi fundatorii acestei mânăstiri, toţi de legea ortodoxă-română, au

---

[1]) St. Meteş, o. c., p. 163.
[2]) Bud, o. c., p. 95.
[3]). [4]) Idem, l. c.
[5]) Bud, o. c., p. 91.

Biserica veche mânăstirească din Moisei,
din anul 1672

ridicat o biserică de lemn „în posesiunea şi averea strămoşească“ [1]), care în anul 1672, fu sfinţită de mitropolitul ortodox-român al Ardealului, Sava Brancovici, cu hramul Adormirii Maicii Domnului [2]), fiind de faţă cei patru juraţi ai comitatului, o mulţime mare de popor românesc [3]), şi o delegaţie din Moldova, compusă din doi călugări, trimişi de Sava, egumenul mânăstirii Putna, ca să aziste la această sfinţire, „cu pohta boiarilor din Maramureş“ [4])

După documentele din arhiva vicarială a Maramureşului, mânăstirea din Moiseiu a fost întemeiată *mai nainte, la anul 1600* [5]), iar la 1672, ctitorii amintiţi au ridicat numai o biserică nouă de lemn pentru mânăstire care fu sfinţită de mitropolitul Sava Brancovici. (Vezi ilustraţiunea de pe pag. 157).

Despre întemierea mânăstirii din Moiseiu, comună numită în vremuri mai vechi „Moiseni“, să păstrat la poporul român din Maramureş o frumoasă tradiţie istorică, pe care a fixat-o în scris *Tit Bud,* fost vicar al Maramureşului, în lucrarea sa istorică: Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mânăstirile din Maramureş, din timpurile vechi până la 1911“.

Reproducem aici această interesantă tradiţie, după scriitorul amintit mai sus:

„Odinioară a vieţuit în Moiseni un bărbat cu numele *Moise Coman,* şi soţia sa Dochia Şerban, cari au avut numai un prunc, cu numele *Grigor.*

Când Grigor a ajuns vârsta de 16 ani, fiind frumos, harnic şi bun, părinţii săi sau gândit să-l însoare, spunându-şi dorinţa şi fiului lor. Grigor, ca

[1]) Bud, o. c., p. 93—94.

[2]) Idem, o. c., p. 95.

[3]) Idem, o. c., p. 95.

[4]) St. Meteş, Ist. mân. rom. din Maramureş şi Iorga-Hurmuzachi, Doc. XV, p. 1382, doc. Nr. 1382.

[5]) Bud, o. c., p. 89.

„prunc“ bun şi ascultător, — intr'o toamnă frumoasă, după ce şi-a sfârşit lucrul câmpului, şi-a pregătit merinde şi cu binecuvântarea părinţilor a pornit către satul vecin Borşa, pe unde trece drumul spre Bucovina şi Moldova, ca să-şi încerce norocul la vreo fată harnică şi avută.

După ce a plecat Grigor, părinţii săi l-au aşteptat cu dor. Dar au trecut zile şi săptămâni şi el n'a mai sosit. Părinţii săi năcăjiţi s'au dus adeseori pe drumul spre Borşa, aşteptându-şi fiul, apoi l-au căutat în Borşa şi în Bucovina, dar nu l-au aflat nicăeri.

Cu inima mâhnită s'au întors acasă şi au lucrat pământurile, în speranţă, că totuş f ul lor iubit, Grigoraş, se va întoarce cândva. Intr'un laz frumos, sub poalele munţilor, unde Grigor lucrase ultimadată cu părinţii săi, aceştia, în dorul lui, au ridicat o frumoasă cruce. La această cruce poporul se aduna apoi seara şi dimineaţa şi se ruga şi cânta împreună cu părinţii năcăjiţi ai lui Grigor. Iar toamna, când se gătea lucrul câmpului, părinţii săi îşi făcură datina de a ospăta pe poporeni.

Intr'o zi, mergând bătrânii la lazul lor, unde era crucea, au văzut cu mirare, că pe bradul de lângă cruce era aşezată o icoană a Preacuratei Fecioare Maria. Au chemat atunci îndată pe toţi oamenii de pe câmp ca să vadă minunea aceasta. Oamenii au îngenunchiat şi s'au rugat, apoi luând sfânta icoană au dus-o în biserica din sat şi au aşezat-o pe sf. altar. A doua zi însă, icoana nu s'a mai aflat în biserică, ci, în mod minunat, iară-şi s'a aflat aşezată pe bradul de lângă crucea lui Moise Coman.

Acesta şi soţia sa aveau avere mare, şi au făcut mult bine bisericilor şi săracilor. Toţi îl binecuvântau, şi după numele lui s'a numit şi satul „Moiseiu“.

Dânşii aveau acolo unde era crucea o posesiune mare de locuri de cosît şi o pădure de brazi, de aproape 2000 jugări. Dar lipsia Grigor, fiiul lor, care să li ajute a lucra această posesiune intinsă.

Intr'o zi, fiind ei la acel loc, s'au pus, după datină, la odihnă, gândind ambii la pruncul lor perdut şi plângând apoi amândoi. Culcaţi la pământ, au auzit deodată eşind din pământ sunete de clopote. In apropiere nu era nici o biserică, şi se mirară de unde vine sunetul de clopote. Au strigat atunci pe lucrătorii lor, s'au plecat şi aceştia la pământ şi cu toţii au auzit şi dânşii sunetul clopotelor. La minunea aceasta, au îngenunchiat cu toţii şi au dat laudă lui Dumnezeu.

Loc sfânt este acesta, — cugetau bătrânii —, şi deodată li-a venit în minte să ridice acolo o mânăstire. Şi având ei pădurea lor de brad şi de stejar, în scurtă vreme să gătat bisericuţa, cu turnuleţ frumos şi cu două clopoţele, şi au aşezat într'însa icoana Preacuratei Fecioare Maria.

Evlavioşii bătrâni sau hotărît apoi să facă rugare către episcopul, ca să trimită la mânăstirea lor un călugăr, care să se roage acolo în toate zilele, şi căruia dânşii îi vor da avere şi toate cele de lipsă pentru traiu.

Şi grăind bătrânii între olaltă despre acestea, iată, că întră la dânşii un călugăr, cu numele Mihai, şi ceru milă pentru o mânăstire din Bucovina.

Atunci, ochii bătrânei Dochia se aprinseră, şi cu braţele deschise cuprinse ea pe călugăr şi strigă: „Tu eşti Grigor, tu eşti ficiorul meu!“ „Eu sunt călugărul Mihai“, — răspunse călugărul — „şi vă rog să nu faceţi glumă cu mine“.

„Ba nu!“ — răspunse batrâna Dochia. „Tu ai un semn pe umărul drept şi ai dus cu tine şi o cruciţă de aramă, pe care o văd pe pieptul tău“.

Recunoscut astfel de ochiul mamei, fiul şi-a îmbrăţişat părinţii şi le-a spus apoi, cum a călătorit prin Borşa în Bucovina, unde, întrând într'o mânăstire să se roage, i-a plăcut atât de mult evlavia cea sfântă, încât a rămas la mânăstire şi s'a făcut călugăr.

Mare bucurie a fost atunci în satul Moiseiu. Poporul s'a adunat la casa bătrânilor, a sărutat mânile călugărului Mihai, apoi au mers cu toţii cu procesiune la mânăstire, şi au dat-o sub scârmuirea călugărului Mihai.

Acolo stă şi azi biserica cea mică mânăstirească, unde se adună poporul credincios de sărbătoarea Sf. Marii şi se roagă, cerând ajutorul Patroanei din ceriu. Multe suflete năcăjite au aflat acolo mângâere, şi mulţi bolnavi vindecare [1]).

In anul 1672, când mitropolitul ortodox-român Sava Brancovici din Ardeal a sfinţit biserica mânăstirii din Moiseiu, s'a făcut şi un act de donaţiune al ctitorilor sau fundatorilor acestei mânăstiri, care fu întărit, în 10 August 1694, în Congregaţia comitatensă, ţinută la Sighet [2]), şi apoi publicat [3]).

In acest act ctitoresc, scris parte în limba latină, parte în cea maghiară, prin care o fost înzestrată mânăstirea cu o avere mare, se spun următoarele: „Noi, atât săracii cât şi avuţii din Moiseiu, nesiliţi de nimenea, ci din voia noastră liberă am dat, am statorit şi am fundat sfânta mânăstire, pe care a zidit-o în hotarul nostru al Moiseiului protopopul Mihaiu în posesiunea şi averea lui strămoşească". Se arată apoi hotarele moşiei donate mânăstirii, şi se continuă astfel: „ . . . şi moşia şi hotarul acesta l'am statorit toţi nobilii din Moiseiu, dela mic şi pân' la mare, cu

[1]), [2]) T. Bud, o. c., p. 87—89.

[3]) Idem, o. c., p. 95.

pădurile, apele şi cu bunurile din ele, cu un cuvânt, cu tot folosul lor, ca deacum înainte, nimeni să nu le conturbe, şi am stătorit şi am donat acestea în comitatul Maramureşului, înaintea domnului Pătraş Dunca din Şieu, Mihai Balea din Ieud, Vasile Ostaş din Dragomireşti, Lupu Boier din Săcel, Gheorghe Saplonczay din Vişeul-de-mijloc, asesori juraţi, şi apoi înaintea lui Popa Lupul din Moiseiu, Nichita Nistor din Sălişteа, Ionaş Vlad, subpretor, şi înaintea preoţilor ieraşului (protopopiatului) de sus, al comitatului nostru, pe cari i-a adus aice înduratul Dumnezeu, *şi au fost de faţă la sfinţirea mânăstirii*" [1]).

„Iar dacă urmaşii noştri, s'au urmaşii acelora ar conturba această (donaţiune) s'au ar voi să se opună, de câteori ar conturba-o, de atâteaori să poată executa (dela dânşii) 2000 florini comitele suprem al Maramureşului, vicecomitele, primpretorii, vlădicii şi protopopii, şi posesiunea să rămână în veci a mânăstirii cu toate foloasele ei" [2]).

După sfinţirea bisericii mânăstireşti din Moiseiu în anul 1672, întâlnim ca egumen al acestei mânăstiri pe „popa Timoftei Braşovanul dela Berezunţu", amintit în anul 1682 pe un Liturghiar rusesc din biserica mânăstirească [3]).

In anul *1717*, aceiaşi familie milostivă Coman mai face o donaţiune mănastirii din Moiseiu. In actul de donaţiune, datat din 22 Noemvrie al acestui an se spune:

„Aflându-se adunare de fraţi la sfânta mânăstire... Coman Toader şi cu nepoţii săi, Coman Lupul şi Coman Matei, având suşig mare pentru cele sufleteşti, pentru sufletul său şi pentru sufletul unui fiu ce au

---

[1]), [2]) Bud, o. c., p. 93—94.

[3]) Bîrlea, o. c., p. 132, doc. Nr. 476.

avut, ce i s'au tâmplat moarte de tălhari, neavând cu ce putea plini canon(ul) ce i-s'au dat (de) duhovnici, oluind 4 fârtae de pământ, carele singur cu palmele sale le-au făcut din pădure vearde — într'această formă oluesc eu, Toader Coman, acest iosag sfintei mânăstiri să-i fie nacu (?), până unde va ţinea Maica Preacistă lăcaşul Sfinţiei Sale, nime să nu smintiască, nici din fraţi, nici de nepoţi, ci să fie giuruinţa noastră în loc" [1])... „Scrisă la sfânta mânăstire Moisei, Popa Lupul Titescu din Selişte" [2]).

Protopopul ctitor Mihai Coman din Moiseiu, rămânând văduv, s'a călugărit şi a ajuns pela anul 1713, arhimandritul mânăstiri, iar în anul 1732, e amintit ca „arhimandrit" al acestei mânăstiri, fiul său, Hliorest [3]).

Călugării moldoveni veneau adeseori la mânăstirea din Moiseiu, aducând-u-i cărţi şi alte daruri [4]).

Astfel ni spune o însemnare pe o foaie a unui Minei slavon din această mânăstire, că această carte s'a „primit dela părintele vlădica chirio chir Varlaam din Rădăuţi", prin ieromonatul Gheorghie dela mânăstirea Neamţului, din Moldova, în anul 1737, April, 7 [5]).

Iar pe o Psaltire a mânăstirii, tiparită la Iaşi, în anul 1743, o însemnare spune că această „carte Psaltire" s'a primit dela *mânăstirea Putna*, la *„schitul* acestei mânăstiri la Maramureş, ce să numeşte schitul Moiseiu", în anul 1751 [6]).

Pe altă pagină a acestei Psaltiri, călugărul Tanase din Mvldova înseamnă în 25 Martie 1745, „ca să se ştie" că a şezut aici, la mânăstirea din Moiseiu, „ju-

---

[1]), [2]) Iorga, Studii şi documemente, t. XII, p. 234—5, doc. Nr. 61, cit. la Meteş Ist. mânăst. din Trans., p. 166.

[3]) Bud, o. c., p. 99 şi Meteş, o. c., p. 166.

[4]) Meteş, o. c., p. 166.

[5]) Bîrlea, o. c., p. 132, doc. Nr. 478.

[6]) Idem, o. c., p. 133, doc. Nr. 484

mătate de an", în zilele Domnului Moldovei Ion Nicolae Mavrocordat şi ale mitropolitului Moldovei, „chir Nichifor, apucându-l iarna aici, în ţara Maramureşului" [1]).

Pe scoarţa dela capătul aceleiaşi cărţi, „smeritul Andrei, arhimandrit din Moldoviţa, înseamnă, în anul *1779–80*, că „a venit la mânăstirea Moiseiu, unde e ctitor preotul Ionaş, fiul lui popa Mihai" [2]).

Intr'o scrisoare a egumenului Calistrat din Putna, adresată în anul 1759 către, episcopii, vicarii, protopopii, preoţii şi hoerii din Maramureş, cu prilejul facerii lui Teofan egumen al mânăstirii Moiseiu, se spune că *„numita mânăstire dela Moiseiu de vechi ctitori, care dintru început au zidit-o şi din toată râvna inimii* lor au dat şi *scrisoare la mâna egumenului şi soborului, ce era întru acea vreme, să fie în veci a sfintei mânăstiri, Putna, pe care au şi stăpânit-o până..."* [3]).

Urmează 5 rânduri despre persecuţia unionisă a mânăstirii, pe cari editorii scrisorii nu le-au reprodus întenţionat [4]).

Egumenul Calistrat dela Putna, continuă apoi: „... fiindcă dela o samă de vremi încoace, din întâmplarea vremurilor care se află acolo aşişderea înştiinţăm, fiindcă sunt mânăstiri şi schituri în Moldova închinate prin alte ţări, aşa şi de pe aicea sunt închinate în Moldova, şi sunt căutate de mai marii lor, dela cari se şi folosesc, *aşa şi sfânta mânăstire Putna are mânăsttri şi schituri sub stăpânirea ei,* da şi în schituri, cum şi în acest schit dela Moiseiu, datori

---

[1]), [2]) Bîrlea, o. c., p. 134, doc. Nr. 488 şi 489.

[3]) Cziple, Docum. priv. la episcopia Maram., p. 376, doc. Nr. 117.

[4]) I. Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, t. II, Sibiu, 1931, p. 216 şi Meteş, o. c, p. 167.

suntem a cerceta, cum pentru altele aşa şi pentru aceasta; — aici dar, fiind cu ştirea şi cu blagoslovnia preasfinţitului arhiepiscopului şi mitropolitului ţării Moldovei şi stăpânitorul nostru, chir Iacob, şi din buna socotinţă a noastră, şi a tot soborului sfinţei mânăstiri *şi cu îndemnarea ctitorilor, la schit am ales pe cuviosul între ieromonahi, chir Teofan* şi (l)-am pus egumen: adecă socotitor şi purtător de grijă la acel schit Moiseiu, pentru *care vă poftesc pe sfinţiile voastre arhierei*, şi pe cuvioşiile voastre vicari şi protopopi şi pe dumneavoastră cinstiţilor de mare neam boieri şi nemeşi, cari sunteţi în părţile locurilor de acolo, *pentru acest frate gumen, şi alţi călugăraşi ce s'ar afla din porunca noastră acolo, să nu se supere de nimeni întru nimică*, ci să aibă bună pace, linişte, odihnă, să slujească atât în cele de afară trebuinţe, cât şi la cele din lăuntru ale sfinţei liturghii, *urmând bună rânduiala sfinţei sobornicesti şi apostolicesti biserici a Răsăritului, să nu fie de nime întru nimic smintit afară de dogmele Răsăritului*“ [1]).

In pasajul ce urmează, egumenul dela Putna, pune apoi în faţa persecutorilor catolici toleranţa religioasă românească din Moldova, spunând: „Pentrucă şi aici, in ţara noastră a Moldovei sunt mânăstiri şi biserici, şi au pace, deşi ţin toată rânduiala şi dogmele Apusului (adică catolice), de nimenea intru nimica (nu sunt) schimbate sau strămutate, atât de preasfintiţii arhierei cât şi de tot cinul bisericesc; încă le dau toţi mare cinste şi laudă, după cuviinţă, şi dela făcători de milă, boieri şi negustori, sunt căutaţi şi miluiţi“ [2]).

In secolul al XIX-lea slujau la mânăstirea Moiseiu, in lipsă de călugări, preoţii greco-catolici din Moiseiu.

---

[1]), [2]) Cziple, o. c., p. 376, doc. c

In anul 1843, se află aici călugărul rus Iosafat Zsetkey, şi Laurentiu Kario [1]), cari au fost desigur greco catolici de prin dieceza Muncaciului, apoi călugării Atanasie Gherman şi Andrei Gaborgea [2]).

La mânăstirea din Moiseiu, a fost în vremuri vechi, pe când ea era încă ortodoxă, şi o şcoală mânăstirească, în care se învăţa carte bisericească şi cântările religioase cu ucenici veniţi din diferite părţi, din cari se recrutau diecii sau cântăreţii bisericilor parohiale. Aşa găsim notaţi pe cărţile liturgice ale mânăstirii în anul 1647, pe diacul Iunta din Ieud, şi la anul 1737, pe diacul Ioan, cari au stat în aceşti ani la mânăstire [3]).

In anul 1904, fiind vechea biserică mânăstirească din Moiseiu, zidită cu 300 ani mai în urmă, prea mică şi aproape de ruinare, vicarul greco-catolic român al Maramureşului, Tit. Bud, luă iniţiativa pentru zidirea unei noui mânăstiri, greco-catolice române, cu biserică frumoasă şi mare, de piatră, şi cu casă călugărească de zid, cu 7 încăperi, pentru călugări [4]).

Aceste zidiri sau realizat cu stăruinţele zelosului preot greco-catolic al mânăstirii, Petru Mihalyi [5]).

In 28 August 1911, mânăstirea cea nouă fu sfinţită cu mare pompă, în prezenţa unui mare număr de popor din toate satele Maramureşului şi a unui număr de 20 preoţi români greco-catolici [6])

10. Mânăstirea din Petrova, lângă Bistra

Din protocolul Congregaţiei comitatense, din 2 Iunie 1643, reiese că în satul Petrova, pe „câmpul de

---

[1]), [2]) Bud, o. c., p. 99.

[3]) St. Meteş, o. c., p. 167 şi Bîrlea. o. c., p. 132, doc. Nr. 477—478.

[4]), [5]) T. Bud, o. c., p. 90.

[6]) Idem, o. c., p. 96—97.

lângă rîul Bistra", a existat o mânăstire ortodoxă-română, careia „întreaga familie de Petrovai" i-a dăruit pe veci în acest an, câmpul amintit, „cu toate aparţinenţele, cu păduri, lazuri, ape, drepturi de pescuit" ş. a, aşa că „dacă, cineva din membrii familiei Petrovai ar voi să nimiciască (această danie), să plătiască 100 de galbeni" [1]).

In această mânăstire dotată de familia Petrovai, să fi locuit episcopul român al Maramureşului, Serafin Petrovai [2]), care se trăgea din familia ctitorilor. In Petrova s'a aftat, în anul 1890, un ban de bronz dela împăratul roman Traian, cu înscripţia „Via Traiana" [3]).

11. Mânăstirea dela Rona-de-jos

Despre mânăstirea aceasta ni s'a păstrat în protocolul Congregaţiei comitatului Maramureş, ţinută în Sighet, la 28 Mai 1652, următoarea ştire:

„Preotul Ioan, care locueşte în mânăstirea din Rona, protestează cu privire la porţiunea de pământ, din Bedeu, *dată mânăstirii* de răpăusatul Ioan Petrovai, şi anume: o parte a jălogit-o, cealaltă a dăruit-o din buna vrerea lui; preotul vrea ca acel pământ să rămână în posesiunea mânăstirii şi contrazice să-şi dea cineva banii pentru pământ" [4]).

Alte ştire despre această mânăstire, nu se cunosc pân'acuma.

12. Mânăstirea din Săcel

Şi în satul Săcel a existat pe vremuri o mânăstire ortodoxă-română, a cărei biserică fu strămutată între anii 1746 – 1754, sub preotul Andrei Bacinsky, în oraşul

[1]), [2]) Bud, o. c., p. 103 şi Meteş o. c., p. 177.

[3]) Idem, o. c., p. 55.

[4]) Cziple, Doc. . . . ., p. 301, doc. Nr. 24 şi Meteş, o. c., p. 178.

Sighet, şi a servit mult timp de biserică pentru Românii din acest oraş, strâmtoraţi din toate părţile de străini [1]). Această biserică a ars apoi în Sighet, şi în locul ei s'a construit în anul 1808 o biserică frumoasă de zid pentru Români, dar apoi a ajuns în mâna Rutenilor [2]).

Parohia Săcel e *foarte veche.* Aceasta se cunoaşte dintr'o diplomă din anul 1453, în care se spune, că Ioan de Hunedoara, („Ioan de Huniad"), „comitele Bistriţei şi căpitanul suprem al majestăţii regale din Ungaria", dăruieşte „din nou lui *Dan Suşca* şi *Gostoian,* fiii lui Mihael din *Săcel,* cneazatul din moşia lor *Săcel, tinut în pace* de *dânşii şi de părinţii lor, din moşi şi strămoşi,* mai ales pentru meritele câştigate prin vărsarea sângelui lor în războaiele împotriva turbaţilor de Turci" [3]). Din această diplomă se mai cunoaşte că Românii din Maramureş se luptau cu bravură în oştile regale ale Ungariei împotriva Turcilor [4]).

13. Mânăstirea din Rozavlea

Satul sau parohia Rozavlea se aminteşte deja în anul 1373, ca posesiune şi locuinţa voevodului Ioan („villa Iohannis Woyvodae" [5]).

In acest sat a existat pe vremuri şi *o mânăstire.* Vedem deci că în locurile unde locuia câte un voevod, aflăm şi câte o mânăstire [6]).

In anul 1699, sunt amintiţi în Rozavlea şase preoţi: „Pop Toader, Pop Vasile, Pop Ionaş, alt Pop Ionaş, Pop Lupul, şi Pop Gligor" [7]).

---

[1]) Bud, o. c, p. 71 şi 102.
[2]) Idem, p. 71.
[3]) I. Mihályi, Diplom. Maram., p. 365—366, doc. Nr. 215.
[4]) Vezi Bud, o. c., p. 58.
[5]) I. Mihályi, o. c., p. 66—67, doc, Nr. 36.
[6]), [7]) Bud, o. c., p. 57.

E probabil că unul dintre aceştia, sau poate toţi, să fi fost călugări dela mânăstirea Rozavlea. După ei lipseşte şirul preoţilor de aici, până la anul 1745, când aflăm aici pe popa Simion [1]).

Deci mânăstirea se va desfiinţat din împrejurări necunoscute după anul 1699.

14. Mânăstirea din Vişăul-de-sus

Comuna Vişăul-de-sus, aşezată între două rîuri, şi numită din cauza aceasta de popor „Intre-rîuri", e amintită în anul 1549 [2]).

In hotarul ei, pe locul numit „Valea Scradei", a fost o mânăstire, a cărei biserică veche fu adusă în anul 1762 în sat [3]).

Tradiţia poporului spune, că un călugăr care era la această mânăstire umbla odată după milostenii. In absenţa lui, un om a scăpat caprele sale in biserică. Venind călugărul chiar atunci acasă şi văzându-şi mânăstirea profanată de capre, a părăsit locul acela [4]).

Biserica mânăstirească, rămânând pustiită, se zice-că au cerut-o Ţipserii (Nemţii), cari se aşezaseră peatunci acolo, şi nu aveau biserică. Românii li-au dat-o şi aceasta a fost prima biserică a Ţipserilor de acolo [5]).

---

[1]) Bud, o. c., p. 57.

[2]), [3]), [4]), [5]) Idem, o. c., p. 80—81.

VII

Şcoalele mânăstireşti şi cultura bisericească a preoţimei române din Maramureş, în timpul existenţei episcopiei ortodoxe-române din trecut (1391—1740)

Sub împrejurările sociale grele în cari era silit să trăiască poporul român din Maramureş sub stăpânitorii politici unguri şi calvini, preoţimea românească de aici, ca şi cea din Ardeal şi Părţile ungurene, a fost în cursul veacurilor cel mai important factor cultural, moral şi naţional, în viaţa neamului românesc maramureşan, având de luptat cu mari greutăţi împotriva necontenitelor atacuri şi înjosiri din partea duşmanilor etnici şi confesionali, pentru a păstra sufletul românesc colectiv în legea strămoşească creştină-ortodoxă [1]).

Prin sfatul şi îndemnul părintesc al preotului, neamul românesc din Maramureş a rezistat până în veacul al XVIII-lea ademenirilor şi asupririlor atotputernicilor străini, şi s'a întărit în acele virtuţi morale, prin cari se deosebeşte el până azi de neamurile străine, conlocuitoare [2]).

In situaţia de drept scăzută, în care trăi poporul român de peste munţi, în raport cu nouii săi stăpâni, favorizaţi de legile ţării şi de soarte, preoţimea română-ortodoxă din Maramureşul veacurilor trecute, nu

---

[1]), [2]) Vezi Meteş, Ist. Bisericii rom. din Trans., p. 494.

putea să-şi însuşiască o cultură generală şi bisericească înaltă. Căci aceasta se putea câştiga numai în şcoalele străine, şi cine îndrăznea să înveţe în aceste şcoli ajungea un om perdut pentru Biserica şi neamul său [1]).

Pentru cultura şi pregătirea profesională a preoţimei române rămânea deci numai şcoala mânăstirească sau învăţătura primită la vr'un dascăl sătesc iscusit [2]).

Afară de aceasta, mai existau şi şcoli pe cari le înfiinţară Calvinii în Transilvania, pentru convârtirea Românilor la legea lor, şi în cari erau admişi şi fiii iobagilor români, dacă vreau să se facă predicatori şi institutori calvini [3]).

O şcoală de acest fel, adică calvinească, pentru Maramureş, a fost în *Sighetul-Marmaţiei.* Ea e amintită în protocolul Congregaţiei comitatense de aici, din 23 Iunie 1696, când i se dăruesc din partea comitatului 100 florini ungureşti, „pentru susţinerea meditatorilor din Sighet", cu hotărîrea ca „această sumă să se dea în fiecare an, în ziua de anul nou" [4]) Totodată se mai hotăreşte acuma, ca „epitropilor şcoalei să li stea în voie să folosească aceşti bani pentru susţinerea meditatorilor sau a unui magistru sau învăţător nu spre scop profan", ci, „pentru întreţinerea *copiilor români* să nu se ceară mai mult decât pentru copiii maghiari cari se duc la şcoală, ci să se ia plată în mod echitabil" [5]).

Vedem deci că această şcoală „de Stat", din Sighet, era frecventată *şi de copiii români,* cari erau susţinuţi în mod egal cu copiii unguri, cu scopul de a-i calviniza. Această şcoală a fost desigur ca şi şcoala

---

[1]), [2]), [3]) Meteş, o. c., p. 494.

[4]) Cziple, Docum. . . . . ., p. 313—314, doc. Nr. 42.

[5]) Idem, o. c., p. 314, doc. cit.

românească din Făgăraş, înfiinţată de pricipesa Susana Lorántffy, în anul 1657, cu clădire separată pentru învăţătorii şi elevii români, şi cu o programă bine organizată. Ea era deci o şcoală primară împreunată cu un curs înferior de liceu, după modelul şcolilor ungureşti din acel timp [1]).

Dar mulţimea cărturarilor şi preoţilor români învăţau la şcoala românească de sat şi de mânăstire, susţinută din darurile credincioşilor, care era mult mai rodnică şi mai bine făcătoare pentru viaţa sufletească a neamului românesc [2]).

In chiliile modeste călugăreşti, ferite de zgomotul lumii, din mânăstirile retrase prin văi şi poeni, călugări evlavioşi, de o morală superioară, cari petreceau necontenit în post şi rugăciune, cu credinţa smerită, dar puternică [3]), învăţau pe baeţii români aduşi din toate părţile, îndeosebi din satele vecine, scrisul, cetitul, cântările şi slujba necesară unui slujitor la altarul Domnului [4]).

Invăţătură bisericească mai temeinică căpătau tinerii români din Maramureş la şcolile mânăstireşti din Moldova, sau la mânăstirea Peri din Maramureş [5]).

Un Neamţ care a petrecut în Maramureş, prin anii 1658--59, fiind aici şi în slujba Domnului pribeag al Moldovei, Gheorghe Ştefan, şi cunoaştea şi limba noastră românească, relatează despre *cultura preoţilor maramureşeni* următoarele:

„Popii sunt egali cu norodul, ca port şi ca gospodărie ţărănească; între ei şi oamenii de rând, alt respect, altă deosebire nu-i, decât doară că ei ştiu să cetească şi să scrie, şi, că poartă părul lung, pe când oamenii de rând se tund.

---

[1]) Meteş, o. c., p. 217.

[2]), [3]) [4]) Idem, Ist. Bis. Rom. din Transilvania, p. 495.

[5]) Idem, o. c., p. 496.

„Odată am văzut vreo sută de căruţe cu sare, *diaconul* mâna boii carului său ca şi ceialalţi, şi i se întâmplă, că roatele dinainte ale carului din faţă să dea într'o mlaştină. Atunci ţăranul cel mai deaproape strigă pe diacon să-i ajute, zicând: «Diacoane, ajută-mă să ies din noroiu». Diaconul sări îndată şi-i ajută, dar se şi murdări binişor, de ceiace nu-i păsă însă nimic.

„Adeseori eu am glumit cu oamenii aceştia, foarte simpli; cu diaconul bovin am voit să discut chestiuni religioase, dar înzădar am voit, căci eu îl întrebam *alb*, el răspundea *negru*; se lăuda numai cu cele două posturi mari anuale şi cu slujba ce-o fac de câte-va ori pe an, când se adună şi el li predică. Intrebam: Ce le-a predicat? Atunci el mi-a arătat o carte şi a zis: *Asta!* Şi astfel aflăi că el numai cetia predica. L-am mai întrebat: Dece nu învăţa predica să o spună pe de-arostul? El însă răspunse: *Nu,* pentrucă, de-ar spune-o pe de-arostul, oamenii nu l-ar crede, pentrucă oamenii sunt ticăloşi, dar buni văcari.

„Despre studiile sale mi-a spus, că în tinereţele sale, tatăl său l-a învăţat să cetească şi atâta ştie, şi că în viitor şi el va învăţa pe copilul său, cetirea, pentruca, după el, copilul să se facă diacon. La alte întrebări mi-a răspuns aşa de bălţat încât a trebuit să-i dau pace, ca oricărui ignorant.

„Oamenii aceia simpli ne stăteau adesori în faţă, căscau gura şi ziceau: «Diacoane, apără-te, că noi te ajutăm, dacă el va fi prea grosolan ori se va întrece cu vorba». Şi adeseori am trebuit să plec dela acei nătărăi ruşinat şi batjocurit, altfel m'ar fi bătut; dar uneori tot au râs de mine“ [1]).

---

[1]) După St. Meteş, o. c., p. 496—497, cu trimitere la Bogdan-Duică, traducere în revista Transilvania, LX, Sibiu, 1919 p. 308 - 309.

Fiii nobililor maramureşeni români au învăţat la şcoala calvină din Sighet, de unde eşiau de regnlă calvinizaţi.

Aşa, de pildă, s'a calvinizat desigur în această şcoală nobilul român *Nicolae din satul Petrova*, dela care ni să păstrat un manuscris cu litere latine şi ortografie ungurească, scris la anii 1671—2, care cuprinde: Tatăl nostru şi poezii româneşti [1]).

Mulţimea tinerilor din Maramureş însă, fii de nobili, de preoţi şi de ţărani, învăţau carte bisericească la şcolile mânăstireşti sau bisericeşti din ţara lor, sau la mânăstirile din Moldova.

Călugări din Maramureş treceau în Moldova, şi cei din Moldova veniau prin Maramureş, servind astfel frăteşte cultura biscricească şi neamul românesc de pe ambele părţi ale Carpaţilor [2]).

Astfel ştim, că Popa Lupul din Maramureş ţinea în anul 1685 în casa sa pe un „călugăraş" din mânăstirea Humorului, în Moldova-de-sus, ca dascăl „să-i înveţe feciorul ce este popă" [3]). Popa Gheorghe din Borşa maramureşană avea un „cocon" la învăţătură în mânăstirea Dragomirna din Moldova, de dorul căruia „mult plânge maică-sa", preoteasa [4]).

Preoţia se moştenia în multe locuri şi în Maramureş, ca şi în Ardeal, dela tată la fiu, aşa că uneori au fost preoţi din aceaşi familie prin multe zeci de ani [5]). Preotul facea educaţia preoţească a fiului său. Iar când n'avea băeţi, ţinea în casa sa câte-un tânăr ales, pe care-l pregaţia să-i fie urmaş în preoţie.

---

[1]) St. Meteş, o. c., p. 497, Poezii'e scrise de Nicolae de Petrova, fură publicate de Alexici, în Revista pentru istorie şi filologie, XIII, Bucureşti, 1913, p. 279—283.

[2]) Vezi Meteş, o. c., p. 497.

[3]) Idem, o. c., p. 498.

[4]), [5]) Idem, o. c., p. 499.

Despre aceasta scrie arhiducele Rainer, cu ocazia călătoriei sale prin Maramureş, în anul 1810, următoarele: „Preotul de regulă ţine un copil în casa sa, care îl serveşte, în schimb preotul îl învaţă cum să se întrebuinţeze cărţile bisericeşti şi să facă slujba bisericească, pentruca după moartea lui să-i poată el urma în preoţie“ [1]).

Cea mai mare parte a preoţimei eşia dintre ţărani, cari învăţau a ceti şi a scrie dela preotul, sau dela dăscălul bisericii, care era nu numai ţârcovnic şi cântăreţ la biserică, ci şi învăţătorul satului [2]).

Tinda bisericii şi casa *popii* sau a dascălului au fost şi în Maramureş, ca şi în Ardeal, cele mai vechi şcoli de învăţătură ale *neamului* nostru [3]). Iar preotul şi dascălul bisericilor săteşti erau de multeori acei dascăli anonimi cari pregăteau în multe cazuri pe păstorii sufleteşti ai creştinilor din satele româneşti, şi răspânditorii de cultură românească în masele poporului [4]).

Deaceia, mitropolitul Sava Brancovici, despre care ştim că a păstorit direct şi Maramureşul, dă în anul 1675, următoarele îndemnuri bune către toţi preoţii şi protopopii săi, privitor la învăţătura copiilor:

„Iară pentruca să se mai întâriască şi pruncii, ne fiind şcoală unde să înveţe, tot creştinul să-şi ducă pruncii la biserică şi popa, dupăce va isprăvi slujba bisericii, să facă ştire, cum să se strângă pruncii în biserică, ca să-i înveţe cum este scris mai sus“ [5]).

Ceice voiau să se facă preoţi învăţau, pe lângă cunoaşterea şi scrierea buchilor, glasurile din Octoih, Psaltirea, rugăciuni, Tainele bisericii, tipicul şi în ge-

---

[1]) Econ. D. Furtună, Preoţimea românească în sec. al XVIII-lea, Văleni-de.Munte, 1915, p. 136—137.

[2]), [3]), [4]) Vezi Meteş, o. c., p. 499.

[5]) Idem, o. c., p. 501.

neral rânduiala slujbei bisericeşti, şi numai dupăce ştiam acestea, plecau la sfinţire. Dar de multeori se sfinţeau şi fără de aceste cunoştinţi [1]), după cum ni arată cazul feciorului lui Popa Lupu din Maramureş, care era deja popă, în anul 1685, când îi ţinea tatăl său în casă un călugaraş din mânăstirea Humorului, ca să-l înveţe cele necesare pentru a putea face slujbele bisericeşti [2]).

Prin urmare, în veacurile XVII şi XVIII, preoţimea română din Maramureş, afară de cunoaşterea rânduielilor slujbelor religioase şi a cântărilor bisericeşti, pe lângă cetire şi scriere, nu se deosebia prin cultura lor aproape de loc de credincioşii pe cari îi păstoria. Numai unii protopopi, cari vor fi învăţat carte şi pela şcoala calvină din Sighet, vor fi ştiut şi puţină carte latinească. Toţi preoţii duceau, ca şi în Ardeal, de regulă viaţa de rând a ţăranilor, de cari se deosebiau în portul lor numai prin potcapul *albastru* ce-l purtau, iar protopopii printr'un *potcap negru* [3]).

Prin înfluenţa Calvinismului se întroduse *recăsătorirea* preoţilor români din Maramureş.

Astfel, înainte de anul 1789, a fost în Onceşti un preot, cu numele Ionaş Godja, care, rămânând văduv, s'a însurat a doua oară, şi tot atunci s'a însurat şi preotul văduv Matei Ivanciuc din Corneşti, luând pe fata lui Grigori Ionaş din Onceşti, cu numele Ana. Ambii preoţi sau cununat unul pe altul [4]). Popa Godja Ionaş din Onceşti să căsători în trei rânduri [5]).

Preoţii, cari se căsătoriau a doua oară erau opriţi a servi la sfânta Liturghie, puteau însă săvârşi celelalte funcţiuni bisericeşti, ca: botezul şi înmormântarea ş. a. [6]).

[1]) Meteş, o. c., p. 501.
[2]) Vezi, idem, o. c., p. 498.
[3]) Vezi D. Furtună, o. c., p. 110.
[5]), [6]) T. Bud, o. c., p. 51—52.

Mulţi călugări şi preoţi români din Maramureş au fost în cursul veacurilor şi zugravi de biserici şi de icoane sfinte, cu cari îşi împodobeau credincioşii români locaşurile sfinte şi casele lor. Aceşti modeşti preoţi şi călugări pictori au rămas de cele mai multeori anonimi, sfiindu-se să-şi noteze numele pe icoanele zugrăvite de dânşii [1]).

Astfel preoţimea română din Maramureş, modestă dar plină de credinţă în dreptatea lui Dumnezeu, au răspândit mângăerea şi înbărbătarea, în durerile şi neajunsurile sufleteşti ale credincioşilor lor obijduiţi de străini în cursul veacurilor, şi li-au cultivat dragoste pentru neam şi legea strămoşească, care li-a fost o pavază puternică împotriva tuturor nelegiuirilor şi duşmăniilor amare, aduse de soarte şi de împrejurările grele în cari au trăit.

---

[1]) Vezi Meteş, o. c., p. 503.

VIII

Lupta Românilor din Satu-mare şi Maramureş pentru dezrobire de sub Biserica greco-catolică, în secolul al XVIII-lea

După desfiinţarea episcopiei ortodoxe-române a Maramureşului (1740), sub domnia împărătesei-regine a Austro-Ungariei, Maria Terezia (1740—1780), Românii din Maramureş şi din Părţile ungurene, rămaşi până atunci credincioşi legii strămoşeşti ortodoxe, fură trecuţi cu *forţa* la Biserica greco-catolică sau „unită“ [1]).

Românii ortodocşi din Maramureş, ca şi cei din Ardeal şi Părţile ungurene, — văzând că Biserica lor este hulită de preoţii greco-catolici şi de diregătorii ţării, şi băgând de seamă că Biserica greco-catolică este ţinută într'o vază mai mare, decât Biserica lor ortodoxă, şi pe lângă aceasta, fiind necontenit înfricaţi şi chinuiţi de organele Bisericii greco-catolice şi ale Statului, se simţiră dela un timp prea mult umiliţi [2]), îndeosebi preoţii, rămaşi fără episcop, şi începură a se clătina în credinţa lor strămoşească şi a trece rând pe rând la Biserica greco-catolică.

Siliţi de aceste împrejurări, trecură în scurt timp cu toţii, cler şi popor, la „legea împărătesei“. Parohiile şi bi-

---

[1]) Vezi Protopop Teodor Hermann, Monografia istorică a Protopopiatului Dej, 1925, p. 182.

[2]) Idem, o. c., p. 62.

sericile ortodoxe fură prefăcute în „unite", cu sprijinul organelor administrative ale Statului, şi ocupate de clerul greco-catolic, spre întărirea puterii Habsburgilor prin curmarea legăturilor sufleteşti dintre Românii din Maramureş şi cei din principatele române libere, Moldova şi Muntenia, de aceiaşi religie creştină ortodoxă [1]).

Luptele înverşunate ce le purtară Uniţii contra Ortodocşilor pentru ocuparea bisericilor ortodoxe şi în Maramureş, ca şi în Ardeal, certele zilnice dintre ei şi vorbele de ocară, ce le arunca o partidă împotriva celeialalte, au produs acea ură dureroasă dintre Românii „uniţi" şi „neuniţi", care durează aproape cu aceiaşi violenţă şi în zilele noastre [2]).

Dar, deşi dela un timp Maramureşul românesc întreg părea unit cu Biserica greco-catolică, totuşi în sufletul colectiv al poporului conştiinţa despre credinţa şi Biserica strămoşească ortodoxă rămase nestânsă şi zăcea în mod latent, ca un cărbune de foc acoperit cu spuză şi cenuşă, care se putea descoperi şi aprinde în flacără la orice curent sau vânt mai puternic.

Un astfel de curent care a aprins în sufletele Românilor maramureşeni dorul de revenire la credinţa strămoşească şi a trăirii în Biserica ortodoxă, a fost marea mişcare revoluţionară a Românilor din Ardeal împotriva „Unirii" cu Catolicismul austro-ungar, izbucnită în anul 1759—1761, şi condusă de călugărul român *Sofronie din Cioara*, fiu de preot din familia *Oana*, care se călugărise pela 1750, probabil la mânăstirea Cozia, şi fusese mai nainte preot în satul său Cioara [3]).

---

[1]) Idem, o. c., p. 55.

[2]) Idem, o. c., p. 58.

[3]) St. Meteş, Mânăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria, Sibiu, 1936, p. XXXVII.

Preotul călugăr Sofronie din Cioara a reuşit să dezlănţuie cea mai formidabilă mişcare revoluţionară a Românilor din Transilvania împotriva Unirii cu catolicismul, atât ca durată de timp cât şi ca întindere teritorială [1]). *Această* mişcare, de înviorare ortodoxă, a fost atât de viguroasă şi de solidară, încât autorităţile austriace, civile şi militare, au fost silite să capituleze înaintea ei, recunoscându-şi neputinţa de a o împiedica şi reprima în toiul răspândirii şi cuceririi ei [2]).

Revoluţia confesională ortodoxă a călugărului Sofronie, care a fost un preludiu al revoluţiei lui Horia, Cloşca şi Crişan, din anul 1784, a pătruns şi *în judeţele Sătmar şi Maramureş*, dela periferiile nordvestice ale teritoriului locuit de Români, cari pătimiau deatâţia ani pentru credinţă, „ca nişte oi spăriate de lupi“ [3]).

Una din urmările nefaste ale Unirii religioase din Ardeal a fost împărţirea poporului român din monarhia austro-ungară sub mai multe stăpâniri bisericeşti. Mai ales fatală pentru neamul nostru a fost separarea Românilor din comitatele aflătoare dincolo de vechea frontieră politică a Ardealului, şi anume, din Satu-Mare, Ugocea, Hajdu şi *Maramureş*, ajunse acuma sub oblăduirea episcopilor ruteni dela Muncaci [4]), de fraţii lor din Ardeal.

Unirea religioasă cu Biserica papală a Românilor din aceste judeţe, li-a paralizat cu desăvârşire instinctul

---

[1]), [2]) St. Meteş, o. c., p. LXXI şi LXXII.

[3]) I. Lupaş, Răscoala ţăranilor din Transilvania la 1784, Cluj, 1934, p. 24 şi 28.

[4]) Dr. Silviu Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, Sibiu, 1930, vol. II, p. 202.

de viaţă proprie şi i-a preparat cu ajutorul Bisericii pentru asimilarea lor cu Ungurii [1]). Astfel, viaţa românească din Satu-Mare, Maramureş şi judeţele învecinate ajunse în veacul al XVIII-lea într'o stare de letargie şi somnolenţă, care fu întreruptă o singură dată, şi anume, în anii *1760—61*, când Românii de aici de solidarizară cu fraţii lor din Ardeal într'o furtunoasă acţiune contra „Unirii" religioase cu Catolicii, în revoluţia lui Sofronie [2]).

In judeţul *Satu-Mare*, *Românii* ortodocşi deveniseră o pradă uşoară a prozelitismului iezuitic, după ce fură desfăcute legăturile lor cu vlădicii ortodocşi din Maramureş [3]). Misionari şi agenţi ai Catolicismului fură trimişi prin satele româneşti, pentru a-i face pe Români să primească jurisdicţia episcopului greco-catolic dela Muncaci [4]). Timp de zece ani fură astfel trataţi Românii sătmăreni, dar propaganda pentru supunerea lor sub conducerea spirituală a episcopului rutean dela Muncaci nu izbuti pe deplin, decât după moartea celui din urmă episcop ortodox din Maramureş (1739) [5]).

Fiind aceşti Români lipsiţi de căpitenii bisericeşti şi de conducători naţionali, nu mai era cine să lupte împotriva tentaţiunilor pornite dela guvern şi să încerce a combate veleităţile episcopilor dela Muncaci, cari revindecau pentru sine păstorirea bieţilor creştini români de aici, rămaşi orfani [6]). Intr'o mută deznădejde vor fi aşteptat cu toţii clipa izbăvirii, mângâindu-se doar, din când în când cu câte un preot român care cuteza să treacă frontiera în Moldova, de unde a ducea cu sine, pe

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Dr. Silviu Dragomir, o. c., p. 203.

[6]) Idem, o. c., p. 204.

lângă darul preoţiei, şi speranţe şi îndemnuri cari încolţeau [1]).

Spre toamna anului 1760, au început a apărea şi prin judeţul Satu-Mare proclamaţiuni dela călugărul Sofronie de Cioara din Ardeal, cari circulau în taină, ziua şi noaptea, ca să nu afle de ele „popii cei uniţi". Efectul acestor proclamaţiuni a fost că, şi aici, ca şi în Ardeal, s'a produs o mişcare revoluţionară confesională contra Unirii, care s'a întins apoi şi asupra comitatului învecinat al Maramureşului [2]).

Mai întâi au participat la o adunare ţinută în Santău, în judeţul Solnocului din Ardeal, patru reprezentanţi ai poporului român din comuna *Dorolţ* în judeţul Satu-Mare. La această adunare, ţinută într'o şură, au participat delegaţi din 34 de comune şi s'a desbătut chestiunea religioasă. La o anchetă, făcută apoi de comitele suprem al judeţului, conte'e Anton Károlyi, în Dorolţ, în 22 Decemvrie 1760, cu privire la adunarea din Santău, Românii din Dorolţ au declarat, la întrebarea de ce au părăsit Unirea, că „s'au lepădat de Unire, deoarece ei mai nainte nici n'au ştiut ce fac, ci au crezut până acuma că ţin la legea lor veche grecească. Acum, în Santău abia au aflat că au ţinut o lege rea. De aceia s'au întors la legea lor veche" [3]).

Mişcarea nu s'a mărginit însă numai la comuna Dorolţ, ci încurând se întâlnesc propagandişti ortodocşi şi în alte părţi ale comitatului Satu-Mare. Ei sunt numiţi în actele oficiale *studenţi*, („studiosi" sau „studentes graeci ritus"), cari cutreeraseră până atunci comunele transilvănene [4]), şi acum făceau aici propa-

[1]) S. Dragomir, o. c., p. 204. — [2]) Idem, l. c.

[3]) Idem, o. c., p. 207.

[4]) A. Petrov, Staraja vjera, vol. I, p. 29, cit. la S. Dragomir, o. c., p. 207.

gandă cu graiu viu prin *adunări*, la cari luau parte preoţi, curatori, primari şi delegaţi ai comunelor [1]).

Asemenea adunare a fost convocată pe ziua de 10 Mai 1761 şi la *Budeşti*, în comitatul *Maramureşului* [2]).

In 29 Martie 1761, contele Károlyi scria Consiliului locotenenţial, că mişcarea preoţilor români ortodocşi nu s'a oprit la marginea judeţului său, Satu-Mare, ci a pătruns până în inima lui [3]).

Iar în 2 Aprilie 1761, acelaş conte scrie Consiliului, că n'are de raportat decât că mişcarea şi-a ajuns apogeul, şi că pentru „Unire" se deschid perspective triste [4]). In patru sate poporul a depus pe preoţii greco-catolici, a închis bisericile, ale căror chei le păstrează, şi despreţuesc poruncile funcţionarilor. Oriunde au pătruns scrisorile circulare, pretutindeni comunităţile române s'au obligat în scris, că aderează la vechea religie grecească, provocându-se chiar la autoritatea unor domni şi principi străini [5]).

Tot aşa de îngrijorător raportează Consiliului locotenenţial şi Congregaţia comitatului, ţinută in 4 Aprilie 1761, în *Careii-Mari*, spunând, că Românii se adună la amăgitorii lor în afară de marginele comitatului, prestează de bună voie banii pentru colectele impuse, deşi sunt săraci, ţin necontenit adunări şi acasă, răspund temerar şi violent funcţionarilor comitatului. Iar dacă unii dintre funcţionari îşi împlinesc mai conştiincios datoria, Românii bat clopotele într'o dungă, şi-i amenintă chiar cu moartea. Apoi — continuă memoriul Congregaţiei, — Românii alungă pe preoţii uniţi din casele lor, închid bisericele, trag cu forţa la sine pe cei ce persevereză în Unire, şi-şi

---

[1]), [2]) Dragomir, o. c., p. 207.

[3]) Idem, o. c., p. 208.

[4]), [5]) Idem, o. c., p. 209.

perd astfel vremea cu rebeliuni, adunări şi sfaturi, neglijând lucrul câmpului, în paguba obştească şi a plăţii birurilor [1]).

In această situaţie atât de gravă pentru ordinea ţării, Curtea împărătească din Viena nu putea lua măsuri energice pentru potolirea răscoalei confesionale a Românilor, lipsindu-i puterea înarmată. Deaceia dădu ea deplină putere contelui Károlyi, să potoliască revoluţia cu ce-i va sta în putere. Acesta închise graniţa spre Transilvania, înşirând dealungul ei soldaţi înarmaţi, iar şase comisari, plasaţi la punctele de trecere, comandau armata şi veghiau strict, ca să nu treacă nimeni fără paşaport din Transilvania în judeţul Satu-Mare şi invers. Autorităţile din comitatele învecinate fură învitate să nu permită nicidecum trecerea popilor şi diecilor români spre Ungaria. Adunările fură oprite, iar agenţii cari aduceau sau cetiau circulare adresate satelor româneşti, fură pedepsiţi cu cele mai grele pedepse [2]).

Dar aceste măsuri drastice nu s'ar fi putut aplica, dacă contele Károlyi n'ar fi avut la dispoziţie un contingent însemnat de armată. Episcopul catolic din Agria îl sfătui deci, să-şi adune vre'o 3 - 400 oameni credincioşi, pentru a îmblânzi pe Românii rebeli. Károlyi îi va fi urmat sfatul, căci spre sfârşitul lunei April, el vesteşte Curţii împeriale din Viena o îmbunătăţire a situaţiei din comitatul său. Aproape de teritoriul etnic ungar el a putut să recruteze uşor o ceată de bătăuşi cu care să terorizeze populaţia românească, înarmându-i şi poruncind să se spună soldaţilor dela frontieră că paza strictă se face din cauza ciumei care bântue în Moldova [3]).

---

[1]) S. Dragomir, o. c., p. 209.

[2]), [3]) Idem, o. c., p. 210.

Funcţionarii comitatului fură puşi să supravegheze ordinea cu vigilenţă îndoită, să prindă corespondenţa agitatorilor, şi să-i aresteze împreună cu toţi cari luau parte la mişcare, să restitue bisericile luate dela preoţii greco-catolici şi să silească cu forţa pe credincioşii români să cerceteze serviciile divine, săvârşite de preoţii uniţi, să supună la interogatorii severe pe cei arestaţi şi să-i predee apoi autorităţilor militare, Astfel în curând toate temniţele s'au umplut de Români [1]).

După aceste măsuri barbare şi necreştineşti, contele Karolyi putu raporta în 11 Mai 1701, că, după părerea sa, Românii sunt acum mai puţin înclinaţi spre ortodoxie. Mai încăpăţinaţi sunt deocamdată cei din comuna *Dengheleg*, cari luară cu forţa, câteva zile mai nainte, cheile bisericii şi o păzeau cu toţii, adunaţi în cete mari [2]).

In 14 Mai 1761, sosi în judeţul Satu-Mare episcopul rutean Manuil Olszawski, ca să facă o vizitaţie canonică şi să îndemne pe credincioşii români să se întoarcă din nou la Biserica greco-catolică. El cutreeră judeţul, însoţit de însuşi comitete suprem, contele Karolyi, şi convocă, spre a fi precis informat, pe toţi preoţii, curatorii şi juzii satelor la o adunare pe ziua de 21 Mai, în Careii-Mari. Multe sate refuzară însă să vină la această adunare, dar contele Károlyi i-a adus pe oameni cu forţa. Totuş, unii dintre reprezentanţii comunelor au îndrăznit să spună în adunare, că aşteaptă să vină şi la Satu-Mare o comisiune, cum fusese mai nainte în Bihor, care va cerceta şi va lăsa fiecărei comune libertatea să rămână la „uniaţie", sau să îmbrăţişeze credinţa ortodoxă [3]).

---

[1]) S. Dragomir, o. c., p. 210—211.

[2]) Idem, o. c., vol. II, p. 211.

[3]) Idem, o. c., vol. II, p. 211—212.

Dar contele Károlyi sfătui Curtea imperială din Viena să nu trimită o astfel de comisiune, căci dacă li s'ar lăsa Românilor deplină libertate să-şi aleagă confesiunea religioasă, atunci numai foarte puţini ar mai persevera în „sfânta Unire", într'atâta fiind de fascinate inimele tuturora de scrisorile şi vorbele împrăştiate de călugărul Sofronie şi de emisarii săi [1]).

Intr'un memoriu adresat Curţii imperiale spune apoi contele Károlyi, că toţi cari au luat parte la adunarea din Carei, convocată de episcopul greco-catolic rutean, au făgăduit prin iscălitura lor, că vor rămânea în credinţa „unită" şi sub iurisdicţiunea episcopului de Muncaci. Inzădar vor fi încercat bieţii oameni, târâţi cu forţa la adunare, să se împotrivească, căci au fost înfrânţi, dând declaraţia, că părăsesc din nou credinţa strămoşască şi vor fi supuşi ascultători ai unui episcop străin de neam şi de lege [2]).

In acest chip s'a făcut înăbuşirea revoltei şi s'a restabilit „sfânta" Unire, cu concursul „apostolilor" ruteni dela Muncaci, „cari lăsară o pată de ruşine în istoria Bisericii lui Hristos" [3]).

După adunarea din Carei s'a procedat la liniştirea Românilor din districtele Satu-Mare şi Borleşti, cari fură siliţi să iscăliască o declaraţie de supunere şi de revenire la starea de „cuminţenie", (submissionis et resipiscentiae), afară de opt comune cari au refuzat să se prezinte la adunarea amintită [4]).

In districtul Baia-Mare şi cel al Oaşului, Românii au iscălit declaraţiile cu următoarea rezervă. „Iscălim, că precum am fost până acum sub puterea şi ascultarea d-lui episcop de Muncaci, în unitatea credinţei cu Romanii, dar nu uniţi în rit, tot asemenea stăruim şi

---

[1]), [2]), [3]), [4]) S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 212-213.

vom stărui şi în viitor în unitatea credinţei, dar nu a ritului, şi vom *păstra până la moarte ritul bisericii răsăritene*" [1]).

„*Formula de «credinţa până la moarte»* pentru *«ritul grecesc»*, *sau «al bisericii răsăritului»*, *este formula consacrată a Românilor ortodocşi, căci niciodată* nu s'a pomenit ca vre-un adept al Unirii să fie în *stare a se înălţa până la jertfa vieţii* pentru *o transacţie oportunistă, pusă* la cale de un *guvern odios şi lipsit de scrupule.* E sigur deci, *că Românii din aceste două districte au fost forţaţi să iscăliască declaraţia de supunere, dar nici atunci nu au subscris decât o formulă, pe care prigonitorii lor au aflat de bine s'o modifice apoi în textul tradus de ei în latineşte*" [2]).

„In 25 Iunie 1761, contele Károlyi a putut raporta cu mândrie reginei Maria Terezia, că liniştea a fost restabilită în întreg comitatul său, prin vigilenţa şi cercetările sale necontenite. Numai în *Valea Şomcutei*, aderenţii călugărului Sofronie au ţinut nu demult un conventicol *împreună cu Românii din Maramureş*" [3]).

Iar câteva zile mai târziu, „în 13 Iulie, Károlyi raportă către Consiliul locotenenţial împerial, că şi cele patru comune cari au refuzat să se supună cu prilejul adunărilor dela Carei şi dela Satu-Mare, s'au întors la unire, şi prezentându-se episcopului dela Muncaci, şi-au dat iscăliturile lor" [4]).

Intre 22 August şi 14 Septemvrie 1761, Olszawski vizită apoi comună după comună din judeţul Satu-Mare, explicând poporului român că îşi poate păstra mai departe ritul grecesc, dar că „trebuie să facă o *mărturisire de unitate a credinţii cu Latinii*" [5]), adică cu Catolicii.

---

[1]), [2]) S. Dragomir, o. c., vol. II, p 213.

[3]), [4]), [5]) Idem, o. c., p. 214.

Insfârşit se supuse şi comuna *Dengheleg*, şi numai comuna *Tiream* mai stăruia încă în ortodoxie [1]).

Aşa s'a sfârşit încercarea de dezrobire a Românilor din judeţul Satu-Mare de sub Biserica şi episcopia greco-catolică ruteană a Muncaciului, şi revenirea lor pentru scurt timp la legea şi Biserica strămoşească ortodoxă, în anul 1761.

Dar însuşi episcopul rutean Olszawski atribue această izbândă a Catolicilor asupra Românilor satmareni mai mult violenţei puternice a comitelui suprem Károlyi, decât râvnei sale „apostolice" şi puterii sale de „convingere" [2]).

D-l profesor universitar Dr. S. Dragomir dela Cluj, în monumentala sa „Istorie a desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII", încheie capitolul în care a tratat despre „tumultus Valahorum" în Satu-Mare şi în Părţile ungurene, cu următoarea *frumoasă* şi *judiţioasă* concluzie:

„Astfel, încă odată, un general al Curţii din Viena, comitele Anton Károlyi, salvă de peire opera religioasă a stăpânilor săi, desfiinţând, la adăpostul baionetelor, Biserica ortodoxă, care a fost readusă la viaţă prin unanima însufleţire a poporului. El a distrus atunci şi sentimentul de solidaritate al Românilor din judeţul Satu-Mare cu fraţii lor din Ardeal, existent măcar sub această formă, a credinţei comune a tuturor Românilor. Dezastrul naţional, ce l-a produs, în secolul următor, triumful Catolicismului, nicăiri n'a lăsat urme mai adânci, ca tocmai în acest ţinut, izolat de pulsul vielii româneşti, *şi dat prudă, rând pe rând, bigotismului habsburgic, idioţiei rusneace şi apoi şovinismului unguresc*" [3]).

* * *

[1]), [2]) S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 214—215.

[3]) Idem, o. c. II, p. 215.

După cum am amintit mai nainte, mişcarea revoluţionară a călugărului Sofronie de Cioara pentru desrobirea Românilor de sub legea şi Biserica greco-catolică s'au „unită", şi pentru revenirea lor la Biserica strămoşească, s'a răspândit *din judeţul Satu-Mare şi în ţinutul Maramureşului*, înviorând pentru o clipă şi pe Românii de aici, robiţi nu demult de ierarhia ruteană, greco-catolică a Muncaciului [1]).

Bătrânii din acest vechiu ţinut românesc îşi mai aduceau aminte de vremurile când erau păstoriţi de episcopii lor proprii, români şi ortodocşi [2]). După moartea episcopului Dosoftei, protopopul *Ioan Stoica* a mai făcut o încercare de a menţinea în Maramureş Biserica ortodoxă, convocând la Sighet un sobor pentru alegerea unui nou episcop şi trimiterea lui în Moldova spre hirotonire [3]). Dar Consiliul locotenenţial a zădărnicit această încercare, aşa că episcopul rutean greco-catolic dela Muncaci îşi putu întinde puterea episcopală şi în Maramureş, în 24 Martie 1736 [4]). Totuş şi în anii următoari au existat în Maramureş încă *mulţi* („complures") Români cari îşi păstrară cu îndărătnicie eroică credinţa religioasă ortodoxă. Deaceia guvernul li opri să-şi mai clădiască pe viitor biserici [5]). Iar egumenul dela Putna numeşte încă şi în anul 1759, pe călugărul Teofan, igomen la mânăstirea Moiseiu [6]).

In conştiinţa întregului popor român maramureşan era deci încă vie amintirea despre legea şi Biserica lor veche, ortodoxă, şi au păstrat toată vremea vechiul lor contact cu Biserica Moldovei, unde candidaţii lor de preoţie se duceau adeseori spre hirotonire [7]).

Deaceia revoluţia contra „Unirii" a călugărului

---

[1]) S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 215.

[2]), [3]), [4]), [5]), [7]) Idem, o. c., vol. II, p. 116—117.

Sofronie s'a răspândit uşor şi repede şi între Românii din Maramureş.

In vara anului 1761, au fost prinşi în Maramureş zece ţărani români, refugiaţi din Ardeal. Atunci Curtea împerială stărui pe lângă comitele suprem al judeţului Maramureş, contele Emeric *Barkoczy*, ca să li facă o cercetare severă, spre a constata ori de sunt „*shizmatici*", adică *ortodocşi*. Comitele făcu atunci următoarea declaraţie semnificativă:

„Mărturisesc sincer măritului Consiliu locotenenţial, că n'aş îndrazni să formulez o asemenea întrebare pentru Valahii şi Rutenii mei, *căci e sigur că toţi orientalii urăsc mai rău numele Unirii decât al şerpelui.*" (Certum essim est omnes orientales nomen Unionis angue pejus odio habere) [1]).

In 13 Mai 1761, comitele Maramureşului, Barkoczy, raportează Consiliului locotenenţial, că a prins nişte scrisori trimise vicarului greco-catoiic din Maramureş de un protopop ortodox din *Bicsad*, cu numele *Tatar*, care se declară aderent al călugărului Sofronie. Tot acum recunoaşte Barkoczy, că mişcarea revoluţionară împotriva Unirii a copleşit nu numai judeţul Satu-Mare, ci acum e limpede, că şi cea mai mare parte a Românilor şi Rutenilor din Maramureş consimte cu conducătorii mişcării şi stă în corespondenţă cu ei [2]).

Apoi spune Barkoczi într'o scrisoare către Károlyi, că în judeţul pus sub grija sa „domneşte pace şi linişte între nobilii Valahi şi Ruteni şi între poporul de acelaş rit", şi aceasta o „atribue numai provedinţei dumnezeeşti" [3]), dar, că nu poate izola

---

[1]) S. Dragomir, o. c., II, p. 217 şi anexe II, p. 384, doc. Nr. 65.
[2]) Idem, o. c., II, p. 217 şi anexe II, doc. Nr. 62.
[3]) Idem, o. c., II, p. 217.

pe Românii şi Rutenii din Maramureş de Transilvania, şi nici nu-i poate opri să treacă în judeţul Satumare, căci populaţia săracă din Maramureş se alimentează şi de aici şi de dincolo. Pază la frontieră nu poate pune, căci paznicii tot Români ar fi, iar în Congregaţia judeţului nu se pot discuta astfel de chestiuni, căci nobilii comitatului sunt în cea mai mare parte Români şi Ruteni. Unicul mijloc pentru suprimarea revoltei ar fi, dacă s'ar aduce armată regulată în ţinuturile răsculate. Dar fiindcă în împrejurările actuale aceasta nu se poate, „ar fi de dorit ca agitatorii şi emisarii, dimpreună cu protectorii lor, să fie arestaţi şi pedepsiţi după merit". Drept aceia, — spune Barkoczy, că „a luat măsuri, ca să se aducă la cunoştinţa tuturora, că el va considera revolta nu ca o chestiune religioasă, ci ca o tulburare a ordinei şi liniştei publice, şi că, cei ce vor fi dovediţi că ţin cu ei sau cultivă corespondenţă sau îi protejează, vor fi consideraţi ca vinovaţi de *înaltă trădare şi în consecinţă vor fi pedepsiţi cu moartea şi cu confiscarea averii*" [1]).

Dar nici aceste ameninţări drastice n'au prea ajutat. Căci, la 15 Iunie, spune contele Barkoczy că au fost prinse la *Budeşti*, în Maramureş, scrisori circulare, trimise în numele lui Sofronie, din care se vede clar că se pun la cale noui adunări şi noui revolte. Iar în 25 Iulie, anunţă tot Barkoczi Consiliului locotenenţial că au sosit în Maramureş trei Români din Capnic, cari fac parte dintre conducători fruntaşi ai revoluţiei [2]).

Conducătorul adevărat al mişcării din Maramureş împotriva „Unirii" a fost *preotul Ioan Marineţ*, pe care autorităţile înzădar au căutat să-l aresteze, căci nau izbutit [3]).

---

[1]) S. Dragomir, o. c., II, p. 218.
[2]) Idem, o. c., II, p. 218 şi anexe II, Nr. 65.
[3]) Idem, o. c., II, p. 218.

Cei mai dârji ortodocşi în această răscoală împotriva Unirii, au fost Românii din comunele *Săplânţa* şi *Rona-de-jos*, pe cari episcopul unit Olszawski din Muncaci îi recomandă comitelui suprem al Maramureşului ca să-i trateze ca şi colegul său din Satu-mare. Iată ce spune despre aceasta episcopul Olszawki într'o scrisoare din 24 Octomvrie 1761, către vicarul său din Maramureş, Andrei Szetkey: „Am rugat pe comitele suprem din Maramureş, neavând alt mijloc de a constrânge populaţia temerară deacolo, să se îngrijască de a aresta, cu ajutorul forţei judecătoreşti, atât pe mirenii revoltaţi cât şi pe preoţii sfinţiţi aiurea (adică ortodocşi), cari seduc poporul, *a-i lega în lanţuri* („interceptos invinculari) şi, *întocmai cum* s'a făcut la Satu-mare, *a-i arunca în temniţă şi a-i chinui cu sete şi cu foame*“ [1]).

Sfatul lu Olszawskij a fost desigur urmat de comitele Maramureşului Bárkoczi, colegul lui Károlyi dela Satu-mare, căci în 31 Octomvrie episcopul Olszawski se laudă din nou cu o ispravă „apostolică“ către Consiliul locotenenţial, scriindu-i: „Comitele suprem al Maramureşului mi-a cerut, în 6 Iunie al anului curent (1761), spre evitarea unei revolte în Marmaţia, să nu dau nici o atenţie preoţilor rânduiţi pentru săvârşirea funcţiunilor (religioase) de către episcopul din Arad (ortodox). Şi nici nu i-am băgat în seamă. Acuma însă ei seduc poporul, agitează împotriva parohului local legal, ocupă bisericele, străduindu-se să alunge pe paroh, cum s'a întâmplat în comuna *Săplânţa*, unde un anumit *Alexie*, hirotonit în Arad, a instigat atât de mult poporul împotriva parohului meu local (= greco-catolic), încât, dacă nu s'ar fi ţinut apoi ascuns de aici, şi n'ar fi stat, tăinuit, departe, ar fi eşit bătut. Am convenit

[1]) S. Dragomir, o. c., II, p. 212 şi anexe II, Nr. 66.

deci cu numitul comite suprem, să grijască, ca acest Alexie, cu tovărăşii săi, să fie arestaţi, întocmai cum s'a făcut în comitatul Satu-Mare, unde întemniţarea unor asemenea oameni a înfrânat în mare măsură poporul în îndrăzneala sa temerară, preconcepută" [1]).

Din această scrisoare oficială cunoaştem deci, că şi în Maramureş mişcarea revoluţionară a Românilor împotriva Unirii şi a clerului unit a fost tot aşa de puternică şi de violentă ca şi în judeţul Satu-Mare, şi că a fost domolită cu aceleaşi mijloace ale forţii autorităţilor publice, adică cu arestarea şi aruncarea în temniţă a conducătorilor mişcării şi cu alte pedepse drastice aplicate Ortodocşilor. Şi la aceste violenţe faţă de Românii cari încercau să se întoarcă la vechea lor Biserică strămoşească, ortodoxă, şi-a avut rolul său principal acelaş odios vlădică străin, Olszawski, care şi-a manifestat fanatismul său confesional în revoltele din judeţul Satu-Mare.

Dar lupta împotriva Românilor ortodocşi din Maramureş a ţinut vreme mai îndelungată decât în alte locuri din „părţile ungare" româneşti. Căci abia în anul 1769, aşa numita „universitate maramureşeană", a putut declara că nu mai există în sinul ei „neuniţi", adică ortodocşi [2]). Această declaraţie însă nu corespunde adevărului, căci în tot cursul veacului al XVIII-lea s'a continuat între Românii din Maramureş cultul pentru vechea tradiţie ortodoxă. Iar istoricul rutean Duşilovici, dela începutul veacului al XIX-lea, spune că Ortodocşii din Saplânţa nici până în timpul său n'au putut fi convârtiţi la Biserica greco-catolică [3]).

---

[1]) S. Dragomir, o. c., II, p. 213 şi 384—385, anexe II, Nr. 67.
[2]) Idem, o. c., II, p. 218.
[3]) Idem, l. c.

Călugărul Sofronie din Cioara, care prin zbuciumul său generos a reaprins făclia ortodoxiei şi în sufletele Românilor din „Părţile ungurene“, îndeosebi în Satu-Mare şi Maramureş, atât de expuse influenţelor şi silniciilor străinilor, a primit dela neamul său o bogată răsplată, şi anume: In Transilvania poporul i-a împărtăşit cea mai desăvârşită dragoste şi neuitare. Iar după-ce a trecut în ţara mamă, la mânăstirea Argeş, „spre a sta de veghe la porţile munţilor, pentru a îmbărbăta pe cei şovăelnici şi a ameninţa pe ticăloşii ce s'au vândut“ (S. Dragomir), Domnitorul Munteniei l-a aşezat pe pribeagul călugăr arhimandrit la mânăstirea domnească Curtea-de-Argeş [1]). Acolo îşi doarme el somnul de veci, după zbuciumul său pământesc pentru credinţa şi Biserica strămoşească a neamului său românesc, şi amintirea lui e deamnă de proslăvire împreună cu cei mai mari luptători şi eroi pentru salvarea şi păstrarea comorilor străbune, dintre cari cea dintâiu şi cea mai scumpă şi sfântă este „legea“ s'au credinţa cea adevărată în Dumnezeul părinţilor noştri.

---

[1]) S. Dragomir, o. c., p. 259.

IX

Reîntoarcerea unei părţi a Românilor din Maramureş dela Biserica greco-catolică la Biserica ortodoxă, între anii 1900—1923

1. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Săcel

Marele istoric român *unit Petru Maior* a spus că unirea religioasă a Românilor cu catolicismul este „o meteahnă străină". Iar alt istoric român *unit, Gheorghe Şincai,* împreună cu alţi buni Români, a afirmat, că unirea cu Biserica papală n'a avut pentru Români alt rezultat, decât „dezbinarea şi ura dintre fraţi". Tot aşa marele istoric şi bărbat politic *unit* din Ardeal, *Gheorghe Bariţ,* a cvalificat unirea cu Biserica catolică apuseană ca cea mai mare nefericire a poporului român, pentru urmările ei [1]).

Aceaste constatări şi aprecieri despre actul „unirii" Românilor cu Catolicismul austro-maghiar, făcute de cei mai de frunte bărbaţi români politici şi cărturari învăţaţi ai neamului românesc de peste munţi, chiar din tabăra Uniţilor, au fost verificate şi dovedite într'un timp de peste 200 ani dela această „unire" şi până azi. Căci unirea cu catolicismul a unei părţi a Românilor

---

[1]) Vezi, Protop. Teodor Herman, o. c., p. 66.

din Ardeal, Maramureş, şi celelalte ţinuturi româneşti de sub coroana ungurească de altă-dată, a fost numai un lung lanţ de *ură, vrajbă şi lupte* între fraţi, nutrite necontenit de Unguri, spre a împărţi poporul român în două tabere duşmane, a-i *distruge unitatea sufletiască*, creată şi susţinută veacuri dearândul prin unitatea religiei şi Bisericii sale creştine-ortodoxe, pentru a-l *slăbi politiceşte, şi spre a distruge „geniul neamului românesc, pe care-l constitue Biserica ortodoxă română, combinată cu cultura romană"*, după cum spune marele cugetător român bănăţean, *Alexandru Moczonyi de Foen* [1]).

Distrugerea, prin unire cu catolicismul, a puterii hotărîtoare a credinţei şi a Bisericii ortodoxe asupra naţiunii române, a simţit-o şi a constatat-o îndeosebi poporul român de jos, ţărănimea, cu spiritul său natural şi sănătos de judecată, care niciodată nu s'a contopit sufleteşte cu „legea cea nouă", ci a încercat în diferite chipuri şi la diferite prilejuri, atât în Ardeal, cât şi în Maramureş, să scutere „Unirea", şi să revie la legea sa veche, ortodoxă.

Românii din Maramureş, după încercările înăbuşite cu puterea de Stat de a se întoarce la Biserica strămună, în veacul al XVIII-lea, s'au resemnat şi n'au mai făcut lungă vreme, peste o sută de ani, nici o mişcare pentru întoarcerea lor la ortodoxie. Ei se bucurau de o stare materială înfloritoare, căci regii Ungariei li-au dăruit aproape toţi munţii deacolo, ca recompenză pentru vitejia cu care au luptat împotriva Tatarilor, cari năvăliseră asupra Ungariei, ultima dată în anul 1717. Pentru eroismul lor, regii i-au ridicat şi la rangul de nobili donatari [2]).

---

[1]) T. Herman, l. c.

[2]) Idem, o. c., p. 182.

Dela anul 1867 încoace însă, organele politice administrative ale Statului, *Evreii* şi mulţi preoţi români au încheiat în Maramureş un fel de alianţă de sprijin reciproc pentru exploatarea materială şi culturală a populaţiei româneşti [1]). Astfel, cu timpul cei mai mulţi dintre munţii Maramureşului au ajuns, de multeori pe căi nedrepte, în proprietatea străinilor, iar populaţia românească plătea în vremurile din urmă pentru păşune in munţi o arândă mai mare, decum a fost preţul cu care vânduseră ei munţii de veci [2]).

Stăpânirea a înfiinţat apoi în fiecare sat şcoli de Stat cu *limbă* de predare *maghiară*, cu scopul de a maghiariza pe copiii români. Iar preoţii încasau pentru funcţiile religioase dela popor, mai ales pentru înmormântări, stole de tot mari. Aşa d. e. protopopul *Ioan Gyenge din Săcel* a luat o pereche de boi pentru o înmormântare mare [3]).

Din aceste cause, poporul român maramureşean începu a sărăci, mai ales că şi banii ce-i primea din composesoratul său de păduri pentru lemnele vândute din părţile de munţi ce-i mai rămăseră, se folosiau pentru scopuri *străine* [4]).

Bieţii Români îşi cautau înzădar dreptate la autorităţile în drept, căci pretutindenia aflau urechi surde [5]). In sufletele lor trăia însă prin tradiţie amintirea, că strămoşii lor au fost de religia ortodoxă [6]), care era considerată de oficialităţile Maramureşului ca neexistentă. Aceste împrejurări vitrege au produs în sufletul Românilor maramureşeni hotărîrea, de a se întoarce înapoi, ca'n vremurile vechi, la sinul Bisericii ortodoxe, care să li dea preoţi mai cu tragere de inimă pentru trebuinţele lor sufleteşti, şi mai buni

---

[1]), [2]), [3]) Teodor Herman, o. c., p. 182.

[4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 182—183.

îndrumători în chestiunile lor de ordin economic şi cultural [1]).

Inceputul l-au făcut Românii din comuna Săcel [2]).

In Noemvrie şi Decemvrie 1900, Săcelenii au început a face treceri la Biserica română ortodoxă, după informaţiunile şi îndrumările primite dela protopopul ortodox român *Teodor Herman, din Dej, în Ardeal* [3]).

In 9/22 Decemvrie 1900, se şi prezentară protopopului adeverinţele de treceri a unui număr de 416 locuitori şi capi de familie din Săcel, printr'o delegaţe, în frunte cu fruntaşul român din acest sat, *Ioan alui Ilie Magdău*, care duse apoi adeverinţele la Consistorul arhidiecezan ortodox-român din Sibiu, cu o recomandaţie din partea protopopului din Dej [4]).

Prin rezoluţia din 12/25 Decemvrie 1900 Nr. 11.310/900, Consistorul din Sibiu primi, în baza declaraţiilor de trecere, 194 de capi de familie cu membrii familiilor lor în sinul Bisericii ortodoxe-române şi însărcină pe protopopul Teodor Herman din Dej, să se deplaseze la faţa locului, la Săcel în Maramureş, ca să organizeze pe Românii deacolo, reîntorşi la ortodoxie, în parohie, să li sfinţiască o casă de rugăciune şi să li institue un administrator parohial [5]).

Protopopul Teodor Herman plecă spre Săcel, şi Duminică, în 17/30 Decemvrie 1900, fu întimpinat între munţii dela comunele *Telciu* şi Romuli sau Strâmba, de un banderiu de peste 160 de călăreţi, format câte doi din Românii din Săcel, cari conduseră apoi pe protopresviter într'un entuziazm de nedescris şi cu mare alaiu către satul lor [6]).

---

[1]), [2]) Teodor Herman, o. c., p. 182—183.

[3]), [4]), [5]), [6]) Idem, o. c., p. 183.

Dela muntele *Şetrev*, care despărţeşte Ardealul de Maramureş, şi până în comuna Săcel, era înşirată pe ambele părţi ale întregului drum populaţia românească maramureşeană, bărbaţi şi femei, bătrâni şi tineri, cari ieşiră cu mare bucurie întru întimpinarea protopopului ortodox, delegat de mitropolia Ardealului [1]).

Dar când ajunse convoiul la marginea satului Săcel, fu oprit de 6 jandarmi unguri înarmaţi, cari nu permiteau întrarea poporului în comună. După schimbarea câtorva vorbe însă, ei se dădură în lături, probabil fiind ameninţaţi de mulţimea poporului, şi convoiul înaintă. Dar în mijlocul satului fu din nou oprit de 12 jandarmi şi 60 de străjeri înarmaţi, în frunte cu primpretorul Bela Scholz, care pretindea ca protopopul Herman şi parohul Grigore Crăciunaş, din Ciubanca, numit administrator parohial pentru Săcelul ortodox, să se întoarcă imediat spre Ardeal, iar poporul să plece afară de hotarul comunnei. Se produse mare împotrivire din partea poporului, şi în îmbulzeală câţiva oameni căzură în rîul Iza, care curge pe lângă şosea. Atunci iritarea poporului spori şi mai tare, iar primpretorul, văzând aceasta, comandă jandarmilor şi străjerilor să-şi încarce puştile. In acest moment, protopopul Teodor Herman sări de pe birja sa, străbătu repede printre tumult la primpretor, şi-l făcu răspunzător pentru vărsarea de sânge ce o pregăteşte. Primpretorul adus de cuvintele propopului la conştiinţa fărădelegii sângeroase ce voia s'o facă, cedă, porunci însă jandarmilor să lege în lanţuri 4 fruntaşi români ai satului, pe cari îi aruncă în închisoare, sub titlul de „agitaţie“, iar poporul se împrăştiă pela casele sale [2]).

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 183.

[2]) Idem, o. c., p. 184.

Protopopul şi preotul Crăciunaş fură conduşi apoi de jandarmi la o casă, unde primpretorul însistă să se depărteze din comună, căci, după informaţiile ce pretindea că le are, nici un locuitor din Săcel n'ar fi trecut legal la Biserica ortodoxă [1]).

Dupăce protopopul dovedi cu acte oficiale că cei primiţi în Biserica ortodoxă sunt trecuţi conform legii, că „notificările" prescrise s'au făcut şi că în cadrul autonomiei Bisericii ortodoxe române, sancţionate de împăratul Franz Iosef I., este deplin îndreptăţit să execute ordinul ce i-s'a dat de Consistorul din Sibiu, primpretorul îi concese să rămână în comună şi să organizeze pe cei trecuţi dela „Unire", în parohie ortodoxă [2]).

Organizarea parohiei ortodoxe fu îndeplinită de protopopul amintit, în *31. Decemvrie 1900*, st. n. sub controlul unei trupe de 4 jandarmi şi 60 de străjeri înarmaţi, cari urmăreau pe protopop în toate mişcările sale, se înterzise însă protopopului sfinţirea unei case de rugăciune pe seama celor trecuţi la Ortodoxie [3]).

Prezenţa protopopului ortodox în Săcel zgudui adânc alianţa împilatorilor poporului român din Maramureş. Preoţii greco-catolici, organele administrative ale Preturei şi ale Judeţului schimbau neîntrerupt telegrame cu episcopul greco catolic *Ioan Szabo din Gherla*, punând la cale toate întrigile posibile, cu scopul de a nimici acţiunea începută de Ortodocşi [4]).

In aceaşi zi de 31 Decemvrie 1900, protopopul *Teodor Herman* şi administratorul parohial ortodox pentru *Săcel, Grigore Crăciunaş,* fură duşi de doi jandarmi la Primăria comunală, unde *subpretorul Tamaş,* fiu de preot greco-catolic, înmânuă protopopului un ordin al *primpretorului Béla Scholtz din Dragomireşti* (cu data de 31 Decemvrie 1900, N-rul

[1]), [2]), [3]) [4]) Teodor Herman, o. c., p. 184.

9558/1900), prin care i-se ordonă să se întoarcă în Ardeal de unde a venit, în 24 de oare, punându-i-se scurt şi categoric întrebarea, ori de se supune ordinului acestuia s'au ba? Protopopui protestă împotriva acestei proceduri arbitrare şi declară la procesul verbal ce s'a luat în această afacere, că în baza legilor Statului, prin cari se garantează liberul exerciţiu religionar, şi în baza autonomiei Bisericii ortodoxe-române, sancţionate de rege, a căror respectare o cere, nu poate părăsi comuna, pânăce nu-şi va împlini misiunea ce i s'a dat, adică pânăce nu va sfinţi şi o *casă de rugăciune* pentru credincioşii trecuţi la Biserica ortodoxă [1]).

Tot în aceiaşi zi, protoprezviterul alergă la *Dragomireşti*, de unde comunică pe cale telegrafică mitropolitului său dela Sibiu, *Ioan Maţianu*, cele întâmplate. Mitropolitul îl sfătui să se întoarcă acasă, până la limpezirea chestiunii [2]).

Dar protopopul îşi continuă apărarea, şi înaintă împotriva ordinului de expulzare a primpretorului *recurs* către vicecomitele (subprefectul) judeţului Maramureş. Acest recurs îl înmănuă protopopul personal primpretorului, în ziua de 1 Ianuarie 1901, felicitându-l totodată „călduros" de Anul nou. Primpretorul, probabil mişcat şi muiat de vorbele de felicitare ale protopopului, ii acordă permisiunea verbală, de a sfinţi o casă de rugăciune pentru Ortodocşii din Săcel [3]).

A doua zi, la 2 Ianuarie 1901, fu sfinţită şi casa de rugăciune, spre marea bucurie a Românilor trecuţi înapoi la legea strămoşească ortodoxă [4]).

In ziua următoare, vrednicul şi eroicul protopop Teodor Herman plecă spre casă, „mai mort de frig şi de oboseală", căci „gerul îi pătrunsese obrazul atât

---

[1]) Teodor Hermann, o. c., p. 184.

[2]), [3]), [4]) Idem, o. c., p. 184—185.

de puternic, încât barba şi mustăţile erau un sloiu de ghiaţă, şi în scurtă vreme şi-a perdut din cauza aceasta, dentura întreagă" [1]).

Aşa s'a întemeiat *prima parohie ortodoxă a Românilor din Maramureş*, reîntorşi dela confesiunea greco-catolică la Biserica lor strămoşească ortodoxă, prin ţinuta deamnă, eroică şi împunătoare a protopopului ortodox-român al Dejului, *Teodor Herman*, sub a cărui supraveghere fu supusă această parohie, de mitropolitul ortodox-român din Sibiu [2]).

Mitropolitul Ioan Meţianu îi exprimă protopopului mulţumirea sa, pentru modul demn, înţelept şi plin de abnegaţiune, cu care a ştiut el să reprezinte în Maramureş interesele Bisericii ortodoxe-române [3])

La cererea protopopului din Dej, Consistorul arhidiecezan din Sibiu a cumpărat pe numele „Fondului Rudolfin" o grădină frumoasă în centrul comunei Săcel, pe care fu clădită, între anii 1915—1916, o *capelă ortodoxă de lemn* [4]). (Vezi ilustraţiunea pe pe pag. 203).

Iar în anii din urmă fu ridicată în Săcel cu jertfele credincioşilor, o prea frumoasă *biserică de zid*, ale cărei turnuri albe se văd până departe în valea lungă a Izei, chemând parcă pe toţi Românii din acele locuri să revină la legea strămoşască, şi stârnind sentimente de ciudă în sufletele duşmanilor Bisericii ortodoxe române dominante a Ţării. (Vezi ilustraţiunea de pe p. 204).

Dela înfiinţarea şi organizarea parohiei ortodoxe-române *din Săcel*, în Decemvrie 1900, şi până la anul 1925, au slujit aici numai preoţi delegaţi din

---

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 185.
[2]) Idem, o. c., p. 82,
[3]) Idem, o. c., p. 185.
[4]) Idem, o. c., p. 82.

protopopiatul Dejului, în Ardealul de Nord, în calitate de administratori parohiali provizori, şi anume : *Grigore Crăciunaş din Ciubanca*, (1901 — 1903), ajutat de capelanii Gheorghe Gheţe din Berinţa şi

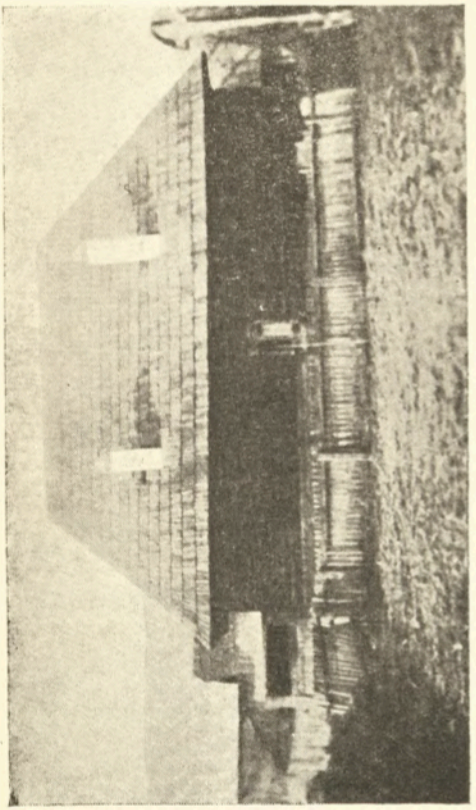

Capela parohiei ort. rom. din Săcel, clădită în anii 1915—1916

Vasile Gog junior din Olpret ; *Nicolae Nicola*, capelan în Albac-Arada (1903) ; *Victor Bot* (1904—1908), ajutat de parohul Petru Bot din Săcătura ; *Ilarion Boţiu* şi *Vasile Gog* senior, paroh în Olpret (1908) ; *Dumitru Păltinean*, paroh în Ciceu-Corabie (1908—1909) ; *Vasile Maximilian*, (1909—1913) ; *Ioan Dăncilă*, paroh

în Geoagiul-de-sus, (1913); *Traian Maxim*, paroh în Avrig (1914—1914); Alexandru *Ciocaș*, capelan în Cărbunari (1914—1919), sub care s'a clădit bisericuța

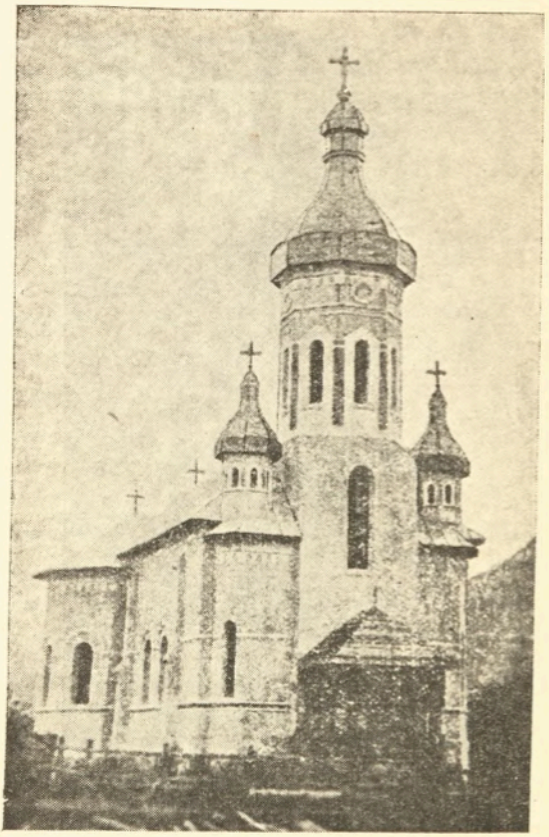

Biserica cea nouă ort. română din Săcel, jud. Maramureș

ortodoxă de lemn (1915—1916); *Pavel Moldovan*, paroh în Dragomirești (1919—1922), care fu ajutat în slujbele rituale, din toamna anului 1919, de ieromona-

hul *Antonie Bâznog*, care s'a aşezat atunci în mod provizor cu locuinţa în Săcel; Ioan *Arcaş*, 1922—1925) [1]).

Protopopul Teodor Herman din Dej a avut foarte mari greutăţi cu instruirea şi înformarea fiecărui preot, numit să păstoriască această parohie, asupra împrejurărilor excepţional de grele, între cari se zbuciumau credincioşii ortodocşi şi biserica ortodoxă deacolo, fiind mereu prigoniţi de autorităţile civile, de Uniţi şi de Unguri [2]), după cum vom vedea în paginele următoare.

2. Prigoanele suferite de Românii din Săcel din partea autorităţilor şi a clerului greco-catolic pentru reîntoarcerea lor la Ortodoxie.

După trecerea la Biserica ortodoxă a unui mare număr de Români din Săcel şi organizarea unei parohii ortodoxe-române pe seama lor, în iarna anului 1910, Greco-catolicii au recurs la tot feliul de mijloace, parte pentru a intimida şi teroriza pe cei trecuţi la Ortodoxie şi pe cei ce mai voiau să treacă, pe de altă parte, pentru a-i prezenta în opinia publică maghiară pe ei şi pe păstorii lor sufleteşti ca pe nişte agitatori şi duşmani a Statului ungar, întocmai aşa cum făceau şi Evreii în imperiul roman contra creştinilor [3]).

Episcopul greco-catolic din Gherla, Ioan Szabo, făcu o arătare la Tribunalul din Sighetul Maramureşului şi la guvern, contra Românilor trecuţi la Ortodoxie, acuzându-i de falşificarea adeverinţelor de trecere şi de agitaţie „daco-română şi rusească", primejdioasă Statului. Astfel, organele Statului ungar se puseră în lucrare împotriva Bisericii ortodoxe-române din Săcel [4]).

---

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 82—83.
[2]) Idem, o. c., p. 83.
[3]), [4]) Idem, o. c., p. 185.

Mai întâi, suprefectul Maramureşului, *Szabo Şandor*, din Sighet, în fruntea unei comisiuni judeţene, făcu în Săcel, în zilele de 18—20 Martie st. n. 1901, o cercetare tendenţioasă şi unilaterală asupra trecerilor şi a tuturor împrejurărilor mişcării populaţiei române deacolo, trimitând apoi rezultatul anchetei Tribunalului şi Ministrului de Culte, *Vlasics Gyula* [1]).

Ministrul de Culte, printr'un ordin din 13 Iulie 1901, ceru mitropolitului ortodox-român dela Sibiu, să revoace pe administratorul parohial ortodox din Săcel. Mitropolitul răspunse însă, că nu poate împlini acest ordin, deoarece a constatat că din Ianuarie şi până atunci s'au mai făcut treceri legale în Săcel, şi prin urmare, nu poate lăsa pe creştini fără preot [2]).

In acelaş timp, conducătorii Bisericii greco-catolice şi unii funcţionari administrativi din Maramureş scriau în ziarele mari, maghiare din Budapesta articole pline de învinuiri şi calomnii la adresa Ortodocşilor. Astfel, în ziarul „Budapesti Hirlap" Nr. 186 din anul 1901, afirmau ei, într'un articol, întitulat „Harcz a hivekért" — „luptă pentru credincioşi" — că preoţii români ortodocşi corup cu bani din România şi din Rusia pe Românii din Maramureş, pentru a-i atrage la Ortodoxie [3]). In urma acestor calomnii şi învinuiri, procurorul din Sighet dădu mandat judecătorului de ocol din Vişeul-de-sus, *Kostánszky*, să se deplaseze la Săcel şi să facă o cercetare severă. Indecătorul ţinu, din 5 Angust până în 2 Decemvrie 1901, o investigaţie straşnică, asemenea închiziţiilor din Evul mediu, asupra trecerilor şi mişcărilor populaţiei române deacolo [4]).

Bărbaţi şi femei fură ridicaţi ziua şi noaptea dela lucru şi dela casele lor de jandarmii unguri, cari îi duceau la şcoala de Stat, unde se făcea cercetarea.

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Teodor Herman, o. c., p. 186.

Aici erau deţinuţi, încuieţi, bătuţi şi batjocuriţi, până li sosia timpul ascultării înaintea judecătorului. Iar acesta îi amenda pe bieţii oameni cu 15–50 coroane pentru orice cuvânt ce i-se părea nepotrivit. Astfel întreaga comună, ba chiar ţinutul întreg fu cuprins pe frică şi groază [1]).

Intervenţiile făcute la Ministrii de Culte, Interne şi Justiţie, prin Consistorul dela Sibiu şi prin deputaţiuni în frunte cu avocaţi, n'au putut domoli furia ce se deslănţuise asupra bietului popor. Căci miniştrii maghiari erau preocupaţi de *însinuările Greco-catolicilor, cari spuneau că maghiarizarea în Maramureş şi întegritatea Statului ungar sunt periclitate prin ivirea Ortodoxismului acolo* [2]).

Dar Românii din Săcel, trecuţi la Ortodoxie, pe lângă toate suferinţele îndurate, au rămas statornici în credinţa lor strămbună, întocmai ca nişte mucenici, deşi, dela trecerea lor şi până la această cercetare furioasă, nu rămăsese aproape nici unul dintre ei neamendat şi neîntemniţat [3]), şi nu li se dădu voie *nici măcar să-şi clădiască o clopotniţă, ventru aşezarea clopotelor demult cumpărate* [4]).

Astfel, Săcelenii ortodocşi îşi îngropară morţii aproape doi ani fără tragerea clopotelor. După mari sforţări li s'a permis aceasta, şi în 21 Octomvrie 1902 a fost sfinţită pentru ei o clopotniţă [5]).

In baza învestigaţiei făcute de judecătorul de ocol dela Vişeul-de-sus în comuna Săcel, procurorul din Sighet a ridicat, în 30 April 1902, (Nrul 3667/1902) *acuză* oficială împotriva locuitorilor români fruntaşi din Săcel, *Ioan alui Ilie Magdău, Simeon alui Filemon Magdău, Vasile alui Ioan Magdău şi Gheorghe alui*

---

[1]), [2]) Teodor Herman, o. c., p. 186.

[3]), [4]), [5]) Idem, o. c., p. 187.

Alexă Grad, pe motiv de „falsificare de adeverinţe de trecere“ şi de „agitaţie la ură contra confesiunii greco-catolice, contra Statului ungar şi contra naţiunii maghiare“, iar împotriva altor 38 de credincioşi ortodocşi pentru „falsificare de adeverinţe de trecere“ [1])

In urma excepţiunilor făcute de avocatul acuzaţilor, procurorul a renunţat la acuzare faţă de 24 de credincioşi, dar a susţinut-o faţă de 18 dintre ei, cari fură citaţi pe ziua de *17 Decembrie 1902*, in faţa Consiliului de acuzare.

Acesta a scos de sub acuză pe 14 inşi, prin hotărîrea sa din 17 Decemvrie 1902, dar pe cei 4 fruntaşi amintiţi mai sus, acuzaţi de agitaţie la ură împotriva Statului şi a naţiunii maghiare, i-a trimis la *Tribunalul din Sighet*, care i-a achitat şi pe aceştia, în urma pertractării finale din 19 Mai st. n. 1903, dovadă că au fost calomniaţi şi erau nevinovaţi. Astfel s'a terminat acest proces, atât de monstruos şi de ruşinos pentru Greco-catolicii cari l-au înscenat [2]).

Multe dintre trecerile la Ortodoxie, făcute în anul 1900, n'au fost date, din precauţiunea Ortodocşilor, sub învestigarea din August-Decemvrie 1901, făcută de judecătorul Konstanszky. In primăvara anului 1901, s'au mai făcut multe treceri, iar îndată după terminarea învestigaţiunii amintite, mulţi dintre aceia, ale căror treceri fură luate sub învestigare, şi-au înoit trecerile, procedându-se astfel şi în câţiva ani următori. Căci scopul conducătorilor ortodocşi era acum, — după propunerea protopopului Teodor Herman din Dej, — ca să susţină continuitatea credincioşilor ortodocşi în Săcel, spre a nu se nimici prima parohie ortodoxă înfiinţată în Maramureş dela Unire încoace, ameninţată mereu de machinaţiunile Greco-catolicilor [3]).

---

[1]), [2]), [3]) Teodor Herman, o. c., p. 187.

Mitropolitul ortodox-român din Sibiu, printr'o adresă oficială în 11 Septemvrie 1901, rugă pe ministrul de Culte al Ungariei să recunoască parohia *ortodoxă* din *Săcel.* Dar i-se răspunse din partea ministerului printr'un rescript din 21 Martie 1902, că nu i-se poate împlini cererea, căci procurorul suprem dela Curtea de Apel din Debreţin şi *episcopul greco-catolic din Gherla,* susţin, că *în Săcel nu există Ortodocşi.* Totodată i-se puse mitropolitului în vedere că preotul ortodox deacolo va fi pedepsit, dacă va mai rămânea la post. Acesta însă, din încredinţarea mitropolitului, a rămas mai departe la locul său, deşi a fost pedepsit în bani de multeori, sub diferite pretexte [1]).

Greco-catolicii, neputând nimici ortodoxia din Săcel prin procesul, arătat mai sus, dela Tribunal, în anul 1902, au recurs la sprijinul organelor administrative politice ale Statului, până şi la Ministerul de Culte, prin fel de fel de motive şi întrigării [2]). Astfel, şicanele şi chinuirile bieţilor Români ortodocşi din Săcel se continuară mai departe.

In 5 Octomvrie 1904, ministrul de Culte provocă pe mitropolitul din Sibiu, printr'un ordin care fu comunicat şi cercurilor bisericeşti greco-catolice, ca să revoace imediat pe preotul ortodox-român din Săcel, „deoarece, conform arătării forului competent politic, în *Săcel nu există ortodocşi,* întrucât consiliul de acuză al Tribunalului din Sighet, prin hotărîrea sa din 17 Decemvrie 1902 Nr. 8476, a constatat ca fapt, că adeverinţele de trecere nu corespund condiţiilor prescrise de articolul de lege 53 din 1868" [3]).

Mitropolitul a răspuns însă ministrului, prin adresa sa din 7 Noemvrie 1904 (Nr. 11.650), că nu e în stare a împlini acest ordin, din motivul real, că în

[1]), [2]), [3]) Teodor Herman, o. c., p. 188.

Săcel mai sunt încă 353 de credincioşi nou trecuţi la Biserica ortodoxă, pe cari nu-i poate lăsa fără preot. Totodată alătură el la răspuns şi un tablou al nouilor trecuţi [1]).

Ministrul de Culte, prin ordinul său din 4 Februarie 1905, a trimis tabloul celor 353 de Români din Săcel, nou trecuţi la ortodoxie, înaintat de mitropolitul, subprefectului judeţului Maramureş, cu îndătorirea să stabilească printr'o comisiune mixtă, dacă trecerile acelora sunt făcute conform legii [2]).

Ca reprezentant al Bisericii ortodoxe în această comisiune, mitropolitul din Sibiu a numit pe Asesorul consistorial de atunci, *Dr. Miron Cristea,* Sanctitatea Sa Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române de azi, care s'a deplasat la *Săcel în Maramureş,* unde a asistat timp de 19 zile, în primăvara anului 1906, la cercetarea făcută asupra trecerilor unui număr de 324 de credincioşi [3]).

Rezultatul cercetărilor cu adeverinţele de trecere au fost trimise apoi, — nu se ştie cu ce scop — procurorului suprem al Curţii de Apel din *Debreţin.*

Ministrul de Culte le-a luat apoi dela Curtea de Apel din Debreţin, şi părându-i-se prea în favorul Ortodocşilor, a detras delegaţia dată comisiunei mixte, şi a dat întreaga afacere a trecerilor confesionale din Săcel în competenţa organelor administrative politice ale Statului, spre a decide [4]). Astfel au ajuns aceste acte dela Ministerul de Culte din Buda-Pesta în mâna primpretorului din Dragomireşti, în Maramureş. Acesta, prin hotărîrea sa din 26 Februarie 1910, a anulat 229

---

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 188.
[2]), [3]), [4]) Idem, o. c., p. 189.

de treceri la ortodoxie, şi numai *95* le-a declarat legale [1]).

Această hotărîre a înspăimântat pe cei trecuţi, şi aproape toţi au trecut din nou la Biserica ortodoxă, ca să nu se nimicească parohia [2]).

Greco-catolicii însă n'au fost mulţumiţi cu această hotărîre a primpretorului, deşi prin ea numărul trecerilor reale şi legale fu redus în mod nedrept la abia o pătrime. Deaceia ei înaintară apel către subprefectul judeţului Maramureş, şi acesta, prin hotărîrea sa din 11 Martie 1911, mai anulă încă 73 de treceri din cele 95, aflate de bune de primpretor [3]).

Dar fiindcă aceste anulări erau neîntemeiate, unilaterale şi tedenţioase, bazate numai pe afirmaţiunile Greco-catolicilor, Consistoriul arhidiecezan din Sibiu a înaintat un recurs împotriva lor, la Ministerul de Culte din Budapesta, unde a rămas afacerea *nerezolvită*, împreună cu atâtea alte cereri ale Bisericii ortodoxe-române, până la sfârşitul stăpânirii Ungariei asupra ţinuturilor româneşti din Transilvania şi „Părţile ungurene" şi unirea lor cu România [4]).

Tot astfel de piedici s'au pus comunei bisericeşti ortodoxe din Săcel şi în chestiunea zidirii unei biserici.

In anul 1903, Greco-catolicii au început a zidi în Săcel o biserică mare, ca o catedrală, din fondurile bogate romano-catolice. La zidirea acestei biserici au fost siliţi să lucre şi sătenii ortodocşi din această comună, împreună cu cei greco-catolici, căci preotul grcco-catolic, la ordinul superiorilor săi, a considerat şi pe locuitorii trecuţi la Biserica ortodoxă de credincioşi ai săi, şi a înterzis preotului ortodox de a le

---

[1]), [2]), [3])' [4]) Teodor Herman, o. c., p. 189.

mai săvârşi funcţiuni religioase, ameninţându-l cu jandarmii [1]).

In anul 1904, şi-au înaintat Românii ortodocşi din Săcel o cerere către primpretorul din Dragomireşti, ca să li-se acoarde şi lor concesiunea de a-şi clădi o biserică. Dar atât primpretorul cât şi subprefectul şi comitetul administrativ al judeţului li-au respins cererea [2]). Credincioşilor ortodocşi nu li s'a permis în Maramureş nici măcar să-şi zidească biserică, şi astfel au fost siliţi să se întrunească la slujbele religioase într'o modestă casă de rugăciune, mai rău decât Jidovii, cari îşi puteau ridica oriunde şi oricâte sinagogi frumoase, fără ca autorităţile ungureşti sau „creştinii" greco-catolici să li pună vreo piedică.

Totuşi reînvierea ortodoxismului în Maramureş a avut darul binefăcător, că a constrâns pe preoţii români greco-catolici deacolo, să se desfacă de sub influenţa şi din cătuşele străinilor, să grijească mai bine de soartea poporului român de sub păstorirea lor şi să devină mai buni Români şi mai miloşi părinţi sufleteşti. Şi pentru ivirea zorilor acestei binefaceri, poporul român întreg din Maramureş binecuvântă şi azi Biserica ortodoxă română [3]).

3. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomireşti în Maramureş

Românii din comuna Dragomireşti se aflau în aceleaşi împrejurări triste pe cari le-am cunoscut la parohia Săcel, neştiind nici ei pe ce cale să apuce, spre a-şi afla mângăerea dorită. Cei din Săcel li-au arătat direcţia [4]).

---

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 188—189.
[2]), [3]) Idem, o. c., p. 190.
[4]) Idem, o. c., p. 190 şi 191.

In anii 1901 şi 1902, în toiul tuturor persecuţiilor ce le îndurau Românii din Săcel, trecuţi la ortodoxie, cereau şi cei din Dragomireşti prin cereri şi deputaţiuni cătră protopopul din Dej şi cătră Consistoriul din Sibiu, să li se permită trecerea la Biserica ortodoxă-română. Deacolo li se răspundea însă, să mai aştepte pânăce se va vedea ce soarte vor avea trecerile făcute în Săcel [1]). Dar în Februarie 1903, mulţi dintre Românii din Dragomireşti, mai nerăbdători, au început a face treceri dela confesiunea greco-catolică, iar Consistorul arhidiecezan din Sibiu, la propunerea protopopului din Dej, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe printr'o rezoluţiune din 24 Martie 1903, cu menţiunea, ca la întrebuinţele lor sufleteşti să se ajute cu preotul ortodox din Săcel [2]). Cei trecuţi la ortodoxie erau în număr de peste 70 familii cu aproape 300 de credincioşi, cărora Consistoriul din Sibiu li acordă, în 2 Decemvrie 1903, concesiunea de a-şi sfinţi o casă de rugăciune, pe care comuna bisericească ortodoxă din Dragomireşti o declară filială a celei din Săcel. Această casă de rugăciune s'a sfinţit cu mari greutăţi in 28 Decemvrie st. v. 1903 [3]).

Dar preoţii greco-catolici români din Maramureş, dintre cari mulţi erau maghiarofili şi vorbiau în familе lor numai limba unguriască, precum şi autorităţilor lor bisericeşti, acuzau Biserica ortodoxă, că primejdueşte maghiarizarea Românilor, începută acolo [4]).

In baza acestor acuze, primpretorul din Dragomireşti şi subprefectul judeţului Maramureş opriră în anul 1904, cu ordine oficiale şi prin jandarmi, preotului ortodox din Săcel să între în Dragomireşti pentru a plini funcţiuni bisericeşti pentru cei trecuţi la ortodoxie. Abia în urma multor apelaţiuni şi intervenţii ale protopopului ortodox Teodor Herman din Dej, aceste dispoziţiuni samovolnice fură revocate [5]).

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Teodor Herman, o. c., p. 191.

Pe lângă şicanele şi greutăţile amintite, provocate de Greco-catolici, parohul greco-catolic local nu permitea să fie îgropat un mort ortodox în cimitirul său. Spre a curma acest rău, un crendicios ortodox dărui bisericii ortodoxe din Dragomireşti o bucată din pământul său, situată aproape de comună, cu scopul de a servi ca cimitir pentru creştinii ortodocşi, iar opt credincioşi îl îngrădiră. Dar organele politice n'au îngăduit acest lucru, iar credincioşii cari îngrădiseră locul de cimitir fură pedepsiţi pentru „transgresiune", cu câte 20 florini [1]).

In 17 Martie 1905, Tribunal din Sighet a confiscat, printr'un ordin, adeverinţele de trecere la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomireşti, şi le-a supus unei cercetări penale, sub cuvânt că ar fi false, iar cantorul bisericesc ortodox deacolo, *Ştefan Samplonţai*, a fost deţinut în arest [2]).

Ministrul de Culte din Budapesta, prin ordinul său din 24 August 1905, a luat adeverinţele din seama Tribunalului şi le-a dat subprefectului judeţului Maramureş, ca să fie examinate de aceiaşi comisiune, care fu instituită pentru cercetarea trecerilor din Săcel. Despre această dispoziţiune fu înştiinţat şi Consistorul arhidiecezan din Sibiu, printr'o adresă din 5 Octomvrie 1905 [3]).

Consistorul din Sibiu, prin hotărîrea din 13 Martie 1907, declară comunitatea ortodoxă din Dragomireşti de parohie independentă de cea din Săcel, şi numi acolo un administrator parohial de sine stătător [4]), în persoana parohului pensionat din Olpret, Vasile Gog [5]).

Subprefectul Maramureşului însă a cerut pe cale telegrafică înlăturarea preotului ortodox din Dragomi-

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Teodor Herman, o. c., p. 192.
[5]) Idem, o. c., p. 77.

reşti. Dar Ministerul de Culte, la recursul înăintat împotriva dispoziţiunii subprefectului, a anulat printr'un ordin telegrafic hotărîrile de expulzare a preotului ortodox, *Vasile Gog*, ia afacerea trecerilor, luând-o din mâna comisiunii amintite mai sus, a trimis-o în competenta organelor administrative politice, spre hotărîre. Aceste organe însă n'au anulat trecerile din Dragomireşti [1]).

Incă din primăvara anului 1903, credincioşii români ortodocşi din Dragomireşti ceruseră de repeţiteori dela primpretorul de acolo învoirea, de a-şi putea ridica o clopotniţă. Dar totdeauna au fost respinşi. Abia în primăvara anului 1910, în urma unei intervenţii a protopopului din Dej, Teodor Herman, prin prieteni cu influenţă în Stat, li s'a îngăduit Dragomireştenilor ortodocşi români această justă cerere [1]). Până atunci morţii lor se îngropau fără plânsul creştinesc cu dângât de clopot.

Deoarece preoţii din Săcel, care e la o depărtare de 13 km de Dragomireşti, şi apoi administratorii parohiali, numiţi provizor şi de scurtă durată, nu puteau satisface în mod permanent şi imediat toate trebuinţele sufleteşti religioase ale credincioşilor ortodocşi din Dragomireşti, nici alina necazurile lor multe şi grele, protopopul din Dej, Teodor Herman, pe umerii căruia cădea toată menţinerea şi conducerea comunităţilor ortodoxe din Săcel şi Dragomireşti, a stăruit şi a grijit cu tot zelul său apostolic pentru înstituirea în Dragomireşti a unui paroh stabil. După multe şi aspre frământări, a aflat el pe învăţătorul de Stat, în penzie, *Pavel Moldovan*, din *Sas-Nireş*, pe care soborul parohial l-a ales, în 7 Noemvrie 1909, cu unanimitate, de preot. După pregătirea prealabilă

---

[1]), [2]) Teodor Herman, o. c., p. 192.

cerută, Consistorul arhidiccezan din Sibiu a decis, prin rezoluţiunea sa din 1 Iunie 1910, să-l aşeze preot-paroh în Dragomireşti, iar mitropolitul Ioan Meţianu l-a hirotonit în 23 Iunie 1910, în prezviter şi spiritual şi l-a decretat canoniceşte de paroh, fiind întrodus în oficiul său în 17 Iulie st. n. 1910 [1]).

Sub conducerea înţeleaptă a acestui paroh, comuna parohială de aici a cumpărat în Februarie 1911 o grădină cu o casă pe ea, în care fu instalată o capelă ortodoxă, sfinţită în August 1911. [2]). Tot sub păstorirea acestui preot-paroh cu mare tragere de inimă pentru biserică, s'a înmulţit numărul credincioşilor ortodocşi din Dragomireşti, s'a consolidat parohia, şi după multe şi grele sbuciumări, prigoane şi suferinţi, credincioşii ortodocşi români de aici şi-au aflat pacea şi mângăerea dorită [3]).

Parohul Pavel Moldovan a lucrat şi pentru reînfiinţarea unei mânăstiri ortodoxe în parohia sa [4]), dar n'a reuşit s'o vadă întemeiată.

In anul 1923 erau în Dragomireşti 374 de credincioşi ortodocşi, dintre cari 124 ştiau a ceti şi a scrie românşte [5]), având deci şi şcoală primară, confesională.

4. Intoarcerea la ortodoxie a Românilor din Remeţi, în Maramureş

Românii din comuna Remeţi, în Maramureş, aveau mare înclinare spre trecerea la ortodoxie, decând mulţi locuitori greco-catolici din Săcel şi Dragomireşti trecuseră

---

[1]), [2]) Teodor Herman, o. c., p. 192—193.
[3]) Idem, o. c., p. 193.
[4]) Idem, o. c., p. 77.
[5]) Idem, o. c., p. 103, tablou din arhiva protop. din Dej.

la Biserica ortodoxă, în anii 1900 respective 1903 [1]). Dar ei nu făceau trecerea, din cauza că li era groază de prigoanele cele grele ce le suferiau credincioşii ortodocşi din Săcel, din partea organelor Statului unguresc, pentrucă trecură la Biserica ortodoxă [2]).

In războiul mondial însă, între anii 1914—1919, mulţi Români din Remeţi au luptat ca ostaşi în armatele austro-ungare în *Bucovina şi în Regatul vechiu, unde au auzit şi au înţeles, că Biserica ortodoxă este* adevărata şi vechia biserică creştină şi românească. Intorcându-se apoi acasă, după prăbuşirea Austro-Ungariei, ei spuneau cele auzite şi consătenilor lor, iar cele spuse de dânşiifură întărite apoi şi de alţi locuitori din Remeţi, cari veniseră din Rusia, unde fuseseră prizionerі [3]).

Aşa s'a făcut, că, *însfârşit, toţi locuitorii români de confesiune greco-catolică sau „unită" din comuna Remeţi s'au hotărît să treacă la Biserica ortodoxă* [4]).

In acest scop, o delegaţie a lor a plecat la parohul ortodox-român *Pavel Moldovan din Dragomireşti*, care le-a dat lămuriri asupra modului după care trebuiau făcute formalităţile de trecere [5]).

Astfel, la sfârşitul anului 1922, toţi locuitorii uniţi din Remeţi au trecut, în conformitate cu dispoziţiunile legii, la Biserica ortodoxă română, şi au ocupat apoi clădirea bisericii, şcoala, casa parohială, sesiunea parohială şi toată averea bisericii parohiale greco-catolice din acest sat [6]).

Episcopul ortodox-român al Clujului, Vadului şi Feleacului, *Nicolae Ivan*, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe-române, şi prin ordinul său din 14 Ianuarie 1923, li-a numit un păstor sufletesc, în persoana preotului *Atanasie Gânju*, venit din Basarabia [7]).

---

[1]), [2]), [3]) Teodor Herman, o. c., p. 193.
[4]), [5]), [6]) [7]) Idem, o. c, p. 194.

Toate înfricările şi terorizările întreprinse împotriva locuitorilor din Remeţi reîntorşi la ortodoxie, din partea organelor Bisericii greco-catolice şi de funcţionarii români uniţi ai administraţiei politice locale, au rămas zădarnice, căci nu i-au putut îndupleca să se lepede de legea şi Biserica ortodoxă [1]).

5. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din comuna Verişmort, în Maramureş

Aceleaşi împrejurări cari au determinat pe locuitorii români uniţi din Remeţi să treacă la ortodoxie, au îndemnat şi pe locuitorii uniţi din comuna Verişmort, în Maramureş, să treacă cu toţii şi să revină la Biserica ortodoxă strămoşească, în anul 1923. Şi ei, ca şi cei din Remeţi, au ocupat şi au luat în stăpânirea lor biserica parohială locală, şcoala, casa parohială, sesiunea parohială, şi întreaga avere a bisericii greco-catolice locale şi au dat-o în seama bisericii ortodoxe-române [2]). La cererea lor, episcopul ortodox-român al Clujului, *Nicolae Ivan*, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe-române, şi li-a numit un preot-administrator parohial, în persoana preotului *Ioan Suslov*, venit din Basarabia [3]).

Şi credincioşii ortodocşi români din Verişmort, ca şi cei din Remeţi, au fost şicanaţi, trataţi cu asprime şi batjocuriţi de toţi funcţionarii administrativi uniţi din Maramureş pentru trecerea lor la Biserica ortodoxă. Dar nimic nu i-a putut clătina în hotărîrea şi în credinţa lor ortodoxă [4]). Pilda fraţilor lor din comunele ortodoxe Săcel, Dragomireşti şi Remeţi i-a întărit şi i-a încurajat în lupta lor cu toate puterile lumeşti, pentru legea şi Biserica strămoşească ortodoxă.

---

[1]), [2]), [3]), [4]), Teodor Herman, o. c., p. 194.

In anul 1923, se aflau în Verişmort 260 de credincioşi, dintre cari 105 ştiau a ceti şi scrie românește [1]).

In anii mai din urmă au trecut la Biserica ortodoxă şi alte comune românești, grecocatolice din Maramureş, prin acţiunea ieromonahului român, *Codrea Nuţu.* Din lipsă de informaţiuni documentare, nu putem descrie aici aceste treceri.

---

[1]) Teodor Herman, o. c., p. 103, tablou.

X

Reînfiinţarea episcopiei ortodoxe-române a Maramureşului, în anul 1937

1. Decretarea înfiinţării episcopiei, începuturile organizării ei şi prima ei Adunare eparhială, constitutivă

După un interval de aproape 200 ani, dela desfiinţarea vechii episcopii ortodoxe a Maramureşului, timp îndelungat şi plin de zbucium şi de amărăciuni pentru Românii dela această graniţă a pământului românesc, în conştiinţa cărora fosta episcopie depe vremuri a rămas neuitată, ca o scumpă aducere aminte din viaţa îndepărtată a strămbunilor lor, provedinţa Dumnezeiască a voit, ca în anul Domnului 1937, această veche vatră luminoasă românească şi cetate duhovnicească la marginea României întregite, să fie reînviată, reparându-se astfel o nedreptate istorică de veacuri.

Prin jurnalul Consiliului de miniştri No. 1874, din 14 Iulie 1937, publicat în Monitorul oficial No 167 din 23 Iulie 1937, s'a reinfiinţat vechia *episcopie ortodoxă a Maramureşului*, pe ziua de 1 Iulie 1937, cu reşedinţa în oraşul Sighet, ca sufragană a Mitropoliei Bucovinei şi cu iurisdicţiune asupra mânăstirilor, bisericilor şi întregului popor ortodox-român din protopopiatele Sighet, Baia-Mare şi Satu-Mare [1]).

Jurnalul Consiliului de miniştri a fost sancţionat de M. S. Regele Carol al II-lea, prin Inaltul Decret regal No. 2971 din 21 August 1937, şi publicat în Monitorul oficial No. 194 din 24 August 1937 [2]).

---

[1]), [2]) „Un mare act istoric al Mitropoliei Bucovinei: Prima adunare eparhială a episcopiei Maramureşului în Cernăuţi", în Foaia Oficială a Arhiepiscopiei şi Mitropoliei Bucovinei, din 15 Decemvrie 1937, an. LXIX, Nr. 20, pag. 304.

Inimele clerului şi poporului ortodox-român din aceste ţinuturi dela marginea de Nord-Vest a României întregite au fost cuprinse de o bucurie nespus de mare, la vestea acestui mare şi mult aşteptat eveniment din istoria vieţii noastre naţionale şi bisericeşti. S'au oficiat Te-Deumuri în toate bisericele ortodoxe şi s'au expediat telegrame omagiale de mulţumire M. S. Regelui, Carol al II-lea, Inaltului Guvern al Ţării şi I. P. Sf. Sale mitropolitului Bucovinei, Visarion Puiu [1]).

In vederea începerii lucrărilor pentru organizarea noii episcopii, I. P. Sf. mitropolit Visarion a convocat în ziua de 20 Iulie 1937, la Cernăuţi, o consfătuire, la care au participat: Prea Sfinţitul episcop al Hotinului, Tit Simedrea, Prea Sfinţitul episcop şi vicar al Mitropoliei Bucovinei, Ipolit Vorobchievici-Rădăuţanul, delegaţi ai consiliilor eparhiale din Cernăuţi şi din Bălţi, şi delegaţi din partea Episcopiei Maramureşului.

La această consfătuire s'a hotărît ca un *Consiliu eparhial înterimar*, alcătuit din reprezentanţii clerici şi mireni din noua episcopie a Maramureşului şi din delegaţi ai Ministerului de Culte, ai Mitropoliei Bucovinei şi ai Episcopiilor Clujului şi Oradiei, sub preşedinţia părintelui consilier eparhial Dr. Sebastian Stanca, să conducă lucrările de organizare ale acestei episcopii, până la alegerea şi constituirea forurilor legale [2]).

Consiliul eparhial înterimar al Episcopiei ortodoxe române a Maramureşului s'a constituit în 30 August 1937 [3]), iar în ziua de Duminică, în 12 Decemvrie 1937, a avut loc *în Reşedinţa mitropolitană din Cernăuţi prima Adunare eparhială constitutivă, a Episcopiei Maramureşului, prezidată* de I. P. Sf. *Ar-*

---

[1]) Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 304.
[2]), [3]) Ibidem, p. 305.

chiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu[1]), în asistenţa unui numeros public select *din Bucovina, Maramureş şi Basarabia,* compus din înalţi dignitari bisericeşti, profesori universitari din Cernăuţi, delegaţi şi reprezentanţi ai tuturor autorităţilor civile şi militare locale, şi ai societăţilor academice studenţeşti din Cernăuţi : „Academia Ortodoxă", „Junimea", „Arboroasa", „Dacia", „Bucovina" şi „Moldova"[2]).

După săvârşirea Doxologiei, în paraclisul mitropolitan, de către un sobor de preoţi bucovineni, maramureşeni şi basarabeni, în frunte cu părintele consilier eparhial-referent, Dr. *Orest Tarangul,* numeroasa şi selecta asistenţă a trecut în grandioasa „Sală Sinodala" din palatul mitropolitan, unde I. P. Sf. Mitropolit Visarion al Bucovinei, a înaugurat lucrările acestei adunări eparhiale istorice, rostind un prea frumos discurs, care a emoţionat până la lacrimi publicul prezent la această solemnitate.

Reproducem aici, *ca document istoric pentru posteritate,* cuvântarea înaugurală a I. P. Sf. Sale Mitropolitului Visarion, prin care se *lămureşte* şi se *precizează* atât importanţa acestui act solemn pentru viaţa bisericească şi naţională a neamului românesc în general, cât şi *rostul* şi *rolul nouii episcopii* ortodoxe române din Maramureş pentru Românii deacolo, şi astfel această cuvântare, *poate* şi *trebue* să serviască ca *normă de conduită* şi ca *programă generală de activitate pastorală şi culturală* a preoţimei române din cuprinsul acestei eparhii ortodoxe.

„Această frumoasă sală, — spune I. P. Sf. Mitropolit Visarion — în care au avut loc câteva acte istorice pentru ţara şi biserica noastră, *vede astăzi,* desfăşurându-se în cuprinsul ei un nou fapt însemnat, acela al deschiderii celor dintâi şedinţe

[1]), [2]) Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 297.

ale Adunării eparhiale a noii episcopii din Maramureş, eparhie pe care Sfântul Sinod, cu sprijinirea înaltului guvern al Ţării şi cu întărirea M. S. Regelui Carol al II-lea, a înfiinţat-o ca eparhie sufragană, sau filie a Mitropoliei Bucovinei.

„Prin acest fapt, noi luăm astăzi parte la întâlnirea bisericească a unor fraţi de acelaş neam şi urmaşi ai străbunilor descălicători de ţară, cari au săvârşit întâiele închegări administrative politice pentru Românii aşezaţi pe plaiurile de pe o parte şi de alta a Carpaţilor dintre Nistru şi Tisa, îndată după trecerea valurilor barbare, a căror unitate a fost apoi detrămată politiceşte şi chiar sufleteşte, dar care totuşi, în ciuda vitregiei vremurilor, au păstrat unitatea neamului lor neştirbită.

„Astăzi, noi aceştia de faţă avem norocul de a întâlni, manifestând lumii pe lângă unitatea politică începută în 1918, şi una religioasă întârziată, nimicind şi sub această înfăţişare un hotar pus între noi bisericeşte de neamurile străine de ieri. Dureros că nu s'a săvârşit în acel an şi unirea integrală religioasă a tuturor Românilor, pentrucă era necesar să ne prezentăm lumii imediat, nu numai ca un singur trup etnic, ci şi ca un singur suflet, prin credinţă. Această întârziere ne revine acum nouă să o scoatem şi sperăm că Dumnezeul părinţilor noştri ne va ajuta să o înfăptuim curând.

„A venit vremea să arătăm că noua episcopie ortodoxă a Maramureşului a luat fiinţă cu următoarele două mari meniri: întâi, să apere şi să consolideze în acest colţ de ţară credinţa străbună ortodoxă, pavăza şi mângâerea din toate vremurile a întreg neamului nostru românesc, sprijinind din răsputeri şi acţiunile menite a îmbunătăţi starea culturală, sanitară şi tot aşa pe cea economică a românilor maramureşeni; apoi,

să facă reîntregirea acestei riligii printre fraţii români desuniţi în 1700, bine înţeles nu prin frământări şi cuceriri neprieteneşti, ci prin duhul dragostei evanghelice şi al iubirii de neam, de ţară şi de tron. (Aplauze puternice).

„Regretăm cu toţii, că într'un moment dat din viaţa neamului românesc s'a făcut o asemenea scindare sufletească în Ardeal şi Maramureş, dar istoricii obiectivi arată că destrămarea aceea dela 1700 s'a făcut din cauze şi împrejurări de moment, nefireşti şi deci trecătoare. In viaţa mai tuturor popoarelor se întâmplă şi în zilele noastre asemenea slăbiri de lege, prin secte şi prin necredinţă, provenite din ignorări de doctrină curată creştină; cea, de care amintim însă, s'a făcut din motive mult calculate şi foarte îngăduite, fiind străine de duhul curat al Evangheliei, de către clerul unei biserici, e drept, mai organizată pe acea vreme, a catolicîlor şi din socotelile onora din stăpânitorii vremelnici străini, care nu urmăreau întărirea creştinismului în ţările române, cât desbinarea şi apoi cucerirea lor politică, necăutând că măresc astfel mozaicul religios împestriţat şi displăcut al acelor ţări.

„Vorbitorul acestor cuvinte, nu e un neprieten al bisericii romano-catolice, dimpotrivă, recunoaşte acelei biserici superioritatea organizărilor administrative şi culturale şi i le preţueşte, admirând şi munca misionară ce depune printre popoarele necreştine din diverse laturi ale pământului. Dar refuză a vedea neamul său, creştin şi civilizat, a fi desbinat bisericeşte şi socotit alăturea de popoarele dorite de propagandă papistaşe. (Aplauze).

„Sub acest raport avem datoria a cere tuturor popoarelor şi religiilor din jurul nostru numai una: să ni se respecte, precum unitatea naţională, aşa şi cea religioasă ortodoxă, căreia poporul român îi apar-

ţine de atâtea veacuri. Preţuim şi urmărim toate discuţiile învăţaţilor care vor să urmărească obârşia noastră etnică şi pe cea a religiei neamului nostru, dar nimeni nu ne poate convinge că, deoarece am avut cândva întâmplătoare influenţe religioase din apus, urmează să fim supuşi scaunului bisericesc dela Roma. Pentrucă, mai presus de discuţii, stă faptul că după toate frământările etnice şi religioase din vremea închegării neamului românesc, noi vieţuim de atâtea veacuri în credinţa ortodoxă a primelor zile creştine.

„Această unitate de trup şi de suflet, avem datoria de a o cunoaşte, a o păstra şi transmite neştirbită urmaşilor noştri, iar de altă parte a respinge pe oricine ar voi să ne-o schimbe.

„Greşelile trecutului care ne-a sdruncinat unitatea neamului au fost şterse în 1918, — acum e vremea a se şterge şi acea greşeală sufletească din 1700, căci e ruşinos spectacolul sub care se înfăţişează satele române din Ardeal şi Maramureş, cu două rânduri de biserici, de preoţi şi de vlădici, nu din prisos de credinţă, ci din desbinare de fraţi. (Aplauze).

„Vom ruga, deci, cu toată dragostea în Domnul, biserica soră a Romei să folosească propaganda sa misionară pentru încreştinarea atâtor alte popoare, încă străine de Christos şi de dumnezeeştile Sale învăţături, iar pe fraţii noştri desuniţi din biserica ortodoxă în 1700 să ni-i lase a se reîntoarce acasă. In cazul dintâi biserica papală va dobândi noui merite misionare, acolo unde trebuie, pe când persistând în propaganda desbinării neamului creştin va face un act cu nimic justificat şi de mare vinovăţie şi în faţa oamenilor şi înaintea Dumnezeului nostru Iisus Christos şi pe care nici unul dintre guvernele ţării nu-l mai poate îngădui. (Aplauze puternice)“ [1]).

[1]) Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 298—299.

„Fi-va vreodată voia lui Dumnezeu, să fim toţi Românii sub sceptrul Romei, o vom face bucuroşi, în bloc; deocamdată, însă, *veacul şi împrejurările în care trăim ne cer să fim o unitate naţională şc religioasă, adecă români şi ortodocşi, într'o singură ţară şi sub o singură conducere aflată înlăuntrul graniţelor ţării.*

„Poate va fi adus *desunirea* din 1700, *spre ademenire*, vreun ajutor vremelnic Românilor din Ardeal şi Maramureş, aflaţi *pe atunci* sub două stăpâniri străine. Astăzi noi din mila lui Dumnezeu avem o *singură ţară* puternică şi bogată, şi *sub un singur sceptru politic*, al Regelui nostru, şi o *singură cârjă arhierească propie, cea a Patriarhiei din Bucureşti. Spre aceste cârmuiri ne sunt şi trebue îndreptate privirile tuturor Românilor, astăzi şi în veci.*

„Dela reunirea politică din 1918, vlădicii uniţi cu Roma au avut vreme de 20 ani liberi, spre a ne uni pe toţi cu scaunul patriarhal de acolo, dar n'au săvârşit asemenea lucru, pentrucă nu e de lipsă neamului românesc. *Acum e rândul nostru să-i poftim cu toată dragostea în Domnul şi a-i readuce sub sceptrul Patriarhiei din Bucureşti, numai în atâtea luni, ştiut fiind că şi clerul şi poporul de sub cârmuirea lor pastorală doresc demult această sfântă reîntoarcere.* (Aplauze).

„*Iată*, domnilor deputaţi ai Adunării eparhiale din noua episcopie a Maramureşului, *care este menirea înstituţiei ce o reprentaţi*, care *este chemarea în prezent şi dătoriile ce aveţi de îndeplinit direct şi prin cler, în frunte cu viitorul vostru episcop*, pentru poporul din Maramureş, cât mai curând, cunoscând, că în acest scop veţi avea din partea tuturora tot sprijinul trebuitor.

„Cu aceste cuvinte, întimpinându-vă în reşedinţa, noastră mitropolitană din Cernăuţi, zicem:

„Bineaţi venit, fraţilor, în mijlocul nostru şi vă dăm din toată inima arhierească binecuvântate“ [1]).

După terminarea cuvântării I. P. Sf. Mitropolit, membrii adunării, împreună cu întreaga asistenţă, au întonat cântecul uaţional: „Pe-al nostru steag e scris unire“, de C. Porumbescu [2]).

După I. P. Sf. Mitropolit Visarion, a luat apoi cuvântul deputatul episcopiei ortodoxe a Maramureşului, părintele protopop, *A. Latiş*, dela Baia-Mare, în numele membrilor Adunării eparhiale maramureşene, carele între altele a spus următoarele:

„.. Cu ce cuvinte alese am putea descrie bucuria sufletească pe care o simţim în aceste clipe, noi, deputaţii bisericeşti maramureşeni, şi îndeosebi, cum să formulăm mulţumirea recunoscătoare cuvenită acelor persoane, cari au realizat înfiinţarea eparhiei noastre“.

„.. Prin aceasta s'a săvârşit un act istoric, menit a strânge încă mai mult legătura sufletească a Românilor aşezaţi în Nordul ţării, deoparte şi de alta a Carpaţilor lui Dragoş-Vodă.

„*Astăzi, peste aceşti munţi, cari au fost folosiţi în trecut de neamurile streine drept hotar despărţitor, fraţii Români îşi dau mâna ca peste nişte moşiroaie, iar prin biserică, Maramureşenii, împreună cu Bucovinenii şi Basarabenii întăresc unitatea credinţei noastre strămoşeşti ortodoxe.*“

„In adevăr, *o parte dintre noi cei din Maramureş, sunt încă răzletiţi* sufleteşte, având razim peste hotare. Sperăm, însă, că e aproape vremea, când şi aceia vor deveni *una cu noi.* Iar în asemenia scop, *vom urmări din răsputeri, pedeoparte întărirea credinţei printre Maramureşenii ortodocşi, dealtă parte vom căuta să aducem acasă şi pe cei înstrăinaţi de legea noastră, nu din păcatul vreunei neînţelegeri*

[1]), [2]) Foaia Ofic. a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 300.

dintre fraţi, ci prin amăgiri şi desbinare frăţească pricinuită de străini" [1]).

După-ce aduce mulţumiri şi recunoştinţă I. P. Sf. Mitropolit Visarion şi Inaltului guvern al Ţării, exprimă „omagii de respect şi recunoştinţă iubitului nostru Suveran, M. S. Regelui României, Carol al II-lea, pentru Inalta întărire regală, dată acestui act de regească ctitorie", şi încheie strigând: „Trăiască Majestatea Sa, Regele Carol al II-lea, cu întreaga Dinastie Regală". Intreaga asistenţă a întonat apoi Imnul regal [2]).

Apoi a vorbit în numele P. S. Episcop al Hotinului, Tit. Simedrea, părintele consilier referent *Dionisie Iavorschi,* din a cărui frumoasă cuvântare reproducem aici următoarele cuvinte semnificative:

„Sala, în care, acum 20 de ani în urmă, s'a pecetluit unirea dulcei Bucovina cu patria Mamă, uneşte astăzi pe reprezentanţii a trei provincii, pentru a sărbători constituirea primei adunări eparhiale a nou înfiinţatei episcopii de Maramureş. Lupta dusă de atâţia ani pentru înfiinţarea acestei episcopii o vedem astăzi încununată de succes, şi bucuria ne umple sufletele că *Maramureşul, din care au venit Dragoş şi Bogdan Vodă, descălicătorii şi întemeietorii Moldovei, se învredniceşte astăzi să aibă aşezare bisericească creştină ortodoxă, aşezare în care s'a născut şi a crescut poporul nostru în decursul veacurilor*" [3]).

După terminarea solemnităţii deschiderii festive a Adunării eparhiale, deputaţii Episcopiei maramureşului şi reprezentanţii Mitropoliei Bucovinei şi ai Episcopiei Hotinului, au trecut în sala de şedinţe a palatului mitropolitan, unde au început apoi lucrările şi desbaterile Adunării, sub prezidiul I. P. Sale, Mitropolitului Visarion al Bucovinei.

---

[1]), [2]) Foaia Ofic a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 300—301.

[3]) Ibidem, l. c., p. 302—303.

2. Starea tristă în care se găsia Biserica ortodoxă română din Maramureş, la înfiinţarea noii episcopii

Din darea de seamă a Consiliului Eparhial interimar, de sub presidenţia părintelui *Dr. S. Stanca*' cetită de secretarul general al Episcopiei Maramureşului, *Gh. Arhiropol*, în prima Adunare eparhială, ţinută în *12 Decemvrie 1937* la Cernăuţi, se constatează două realităţi triste, pe cari le înregistrăm aici ca documentări istorice: 1) *Starea nespus de jalnică* în care era ţinută până acuma Biserica ortodoxă-română din Maramureş din partea autorităţilor administrative locale, conduse numai de Greco-catolici, cari au continuat şi sub stăpânirea românească, dela 1918 incoace, acelaş sistem de tratament vitreg şi de persecuţie a Românilor ortodocşi din aceste ţinuturi, ca şi sub stăpânirea ungurească, şi 2) *Vitregia* pe care au arătat-o autorităţile locale, şi în parte şi cele centrale, faţă de nou înfiinţata episcopie ortodoxă, pe când episcopiei greco-catolice a Maramureşului, cu centrul ei la *Baia-Mare*, i-au arătat toată dărnicia şi solicitudinea.

Pentru a ilustra aceste două realităţi triste din trecutul Bisericii ortodoxe-române din Maramureş, până la sfârşitul anului 1917, reproducem aici următoareie pasaje din darea de seamă oficială amintită a Consiliului eparhial înterimar al Episcopici ortodoxe a Maramureşului:

„Când în anul *1929*, în urma Concordatului cu Roma, s'a înfiinţat o nouă episcopie pentru populaţia greco-catolică (unită), care pe nedrept şi-a luat numirea de «Episcopia Maramureşului», autorităţile cărmuitoare ale judeţului Maramureş şi ale primăriei din Sighet, se întreceau în a oferi feliurite imobile şi avantajii în scopul de a determina autorităţile centrale,

ca sediul acelei episcopii să se stabilească în oraşul Sighet.

„Prefectura Maramureşului îi cedează aşa zisul Palat Cultural, iar primăria Sighet, în şedinţa consiliului comunal dela 6 Iunie 1929, sub No. 3925/929, cu unanimitate de voturi a adus următoarea hotărîre: Consiliul, ţinând seamă de trecutul istoric al judeţului nostru — unde a mai funţionat pe vremuri o episcopie — şi considerând incontestabila importanţă din punct de vedere bisericesc, naţional-social şi economic ce ar avea aşezarea reşedinţei noii episcopii asupra judeţuiui şi mai ales asupra oraşului Sighet, comitetul ales pentru realizarea acestei dorinţe a făcut tot posibilul, atât în trecut cât şi în prezent, ca ideia aceasta să fie realizată în favorul judeţului nostru, ajutat fiind la aceasta şi cu gestul frumos al conducătorilor Asociaţiei peotru cultura poporului român din Maramureş, care în şedinţa din 2 Iunie au oferit întreaga avere a Asociaţiei — modest evaluată la 6,000.000 lei — noii episcopii, şi de aceia donează edificiul hotelului „Central", ca dar, pe vecie, noii episcopii, întrucât sediul ei se va fixa în Sighet.

„Infiinţată cu reşedinţa în Baia Mare, episcopia greco-catolică este înzestrată cu următoarele bunuri:

1. Prefectura judeţului Satu Mare i-a acordat un ajutor de 6,000.000 lei, din care i-a vărsat până acum peste 3,000.000 lei.

2. Ministerul Instrucţiunii Publice i-a cedat dreptul de folosinţă, iar oraşul Baia Mare dreptul de proprietate asupra gimnaziului de fete, în care se adăposteşte în prezent reşedinţa episcopală. Acest imobil valorează circa 4,000.000 lei.

3. Pentru instalarea gimnaziului de fete, al cărui imobil a fost cedat Episcopiei greco-catolice, primăria

din Baia Mare a reparat clădirea fostului liceu de stat, pentru care a cheltuit suma de 1,500.000 lei.

4 Oraşul Baia Mare a donat pentru renovarea catedralei episcopale greco-catolice suma de 600.000 lei.

5. Oraşul Baia Mare dă anual episcopiei greco-catolice 300 m. c. lemn de foc.

6. Ministerul de Industrie şi Comerţ a dat ajutor şi materiale la renovarea catedralei episcopale greco-catolice, în suma de 600.000 lei.

7. Acelaş minister a cedat episcopiei greco-catolice o grădină în valoare de 409.000 lei.

8. Le-a donat deasemenea gratuit până şi aurul din care să se confecţioneze şase cruci pentru canonicii acelei episcopii.

„Şi probabil le-a făcut şi multe alte donaţiuni, pe care noi nu le cunoaştem.

„In schimb pentru *reînviata episcopie ortodoxă a Maramureşului autorităţile locale au arătat cea mai mare vitregie.* Parcă nu se reinfiinţa vechea episcopie ortodoxă a Maramureşului, care timp de secole nu a fost numai păstrătoarea tezaurului divin cel adevărat, dar şi mama duhovnicească a neamului românesc, care l-a condus în timpurile cele mai grele ale existenţei sale, pe aceste plaiuri, ci cu totul o episcopie străină de neamul românesc.

„De mai multe ori membrii Consiliului interimar au intervenit şi verbal şi în scris la cârmuirea judeţeană ca să cedeze cel puţin câteva camere în Palatul Cultural pentru instalarea cancelariei eparhiale, dar nici după patru luni de aşteptare nu s'a primit nici un răspuns. Insuşi Ministerul de Interne a intervenit de trei ori, ca să cedeze noii episcopii Palatul Cultural, dar şi acesta a rămas fără nici un răspuns, ca şi Consiliul eparhial interimar. Cârmuirea judeţeană preferă

ca în imobilul Palatului Cultural din Sighet să se adăpostească o sală sportivă jidovească, „Samson", un conservator cu elevi în mare majoritate jidovi, un cinematograf în care rulează filme de aventuri, şi diferite locuinţe particulare, cari nu le aduce nici un profit, nici material nici moral, decât să-l cedeze noii episcopii.

„Deasemeni, primăria Sighet n'a luat nici o hotărîre în privinţa cedării imobilului hotelului Central, pe care îl oferise ca atâta insufleţire episcopiei greco-catolice. Am fost informaţi însă că s'au juruit membrii consiliului comunal ca, atunci când vor trebui să hotărească asupra cererii episcopiei, ortodoxe, să o respingă.

„Statul Român, prin administraţia C. A. P. S.-ului posedă în oraşul Sighet 36 imobile, din care numai două sunt folosite pentru instituţiile lor, iar restul de 34 sunt închiriate la particulari, cu sume ce variază între 2000 şi 8000 lei anual.

„Din aceste imobile s'au cerut în scris şi prin delegaţi la minister, imobilul hotelului „Coroana" şi imobilul fostei Direcţii silvice. Dar cu toate promisiunile date, până în prezent nu s'a putut obţine nimic. Ba din potrivă, suntem informaţi că, Evreul care ţine în chirie locului hotelului „Coroana", a isbutit cu ajutorul oamenilor politici din Sighet să-şi prelungească încă pe cinci ani contractul de închiriere, numai şi numai să nu intre în posesia episcopiei ortodoxe.

„Iar din cauza acestei vitregii, noua episcopie, instituţie care are înalta menire de a afirma şi mai mult indiscutabilele noastre drepturi şi legături cu ţinuturile voevodale ale Maramureşului, s'a văzut nevoită să închireze două camere la etaj, în imobilul unui Evreu din Sighet, pentru a-şi înstala cancelaria.

„Scriem aceste rânduri ca să se ştie ce solicitudine au arătat cârmuirea locală şi cârmuirea centrală a Ţări noii episcopii ortodoxe, şi mai ales pentru a arăta onoraţilor

membri ai primei Adunări eparhiale a Episcopiei Maramureşului, truda ce trebue să o depună în viitor pentru înzestrarea noii episcopii cu cele de lipsă" [1]).

„De altfel, greutăţile pe care le-am arătat până acum, nu sunt decât o continuare a sistemului pe care autorităţile locale şi cârmuirea centrală politică l-au întrebuinţat în această latură de ţară împotriva Bisericii ortodoxe — adică a Bisericii dominante în Statul român, dela reîntregirea neamului şi până în prezent.

„Impotriva elementului ortodox cârmuirea politică a luat şi ia încontinuu cele mai dureroase măsuri. Este destul ca cineva să se manifeste într'o cât de mică măsură ca ortodox, pentru ca autoritatea cârmuitoare, dacă este funcţionar, să-l transfere, iar dacă este Român dela ţară, să-i facă felurite greutăţi.

„O pildă: Atâta vreme cât în fruntea Şcolii Normale din Sighet se afla un director ortodox, populaţia şcolii era mai mult de jumătate ortodoxă. De când însă în fruntea acestei şcoli a venit un preot greco-catolic, astăzi în şcoală nu mai sunt decât 30—40 elevi ortodocşi, adică nici 10 % din populaţia şcolară.

„Aceiaşi situaţie se prezintă şi la celelalte şcoli secundare din oraşul Sighet, unde direcţiunile respective preferă elevi evrei, decât elevi români ortodocşi. Mai mult încă, pentru ca nu cumva solemnităţile oficiale să se desfăşoare cu binecuvântarea Bisericii ortodoxe, aşa după cum prevăd legile Ţării şi tradiţia acestui neam, se renunţă la ele, cum a fost cazul cu sărbătorirea zilei de 1 Decembrie din anul curent (1937), ziua întregirei Ardealului şi părţilor maramureşene la patria mamă România.

„Nu mai amintim apoi de nenumăratele cazuri ale micilor şi marilor funcţionari transferaţi, pentrucă,

---

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 305—307.

după socotelile vinovate ale cârmuirei politice, erau periculoşi, fiind ortodocşi.

„Aşa fiind şi cu aceste sisteme având de luptat, Biserica ortodoxă din părţile de Nord ale Ardealului nu se poate prezenta într'o situaţie înfloitoare.

„In Sighet, oraş de graniţă şi capitală de provincie, în tot timpul biserica ortodoxă a fost ţinută sub formă de capelă întru una din sălile Liceului reformat, la etaj, într'o stare de plâns.

„In Baia-Mare, în urma nenumăratelor stăruinţe ale p. c. protopop A. Latiş şi a câtorva intelectuali de frunte ortodocşi, s'a putut transforma dintr'o sală de gimnastică o bisericuţă.

„In Satu-Mare, din anul 1929 s'a putut înjgheba o capelă în localul fostei Direcţii de întreţinere C. F. R., iar pe la sate, preoţii noştri trebuiau să săvârşească sfintele slujbe de cele mai multe ori prin capele improvizate, fie prin casele locuitorilor, fie prin sălile de clasă ale şcolilor primare.

„Dar atât bisericile cât şi capelele sunt lipsite în marea lor majoritate de obiectele liturgice, necesare săvăşirii cultului divin.

„Astfel, în loc de icoane, pe unele iconostase sunt lipite tipărituri cu caracter religios, luate din felurite publicaţii, iar în cel mai bun caz, cumpărate de prin târguri, străine însă de tradiţia Bisericii noastre. Cu acelaş fel de icoane sunt împodobiţi şi pereţii bisericilor. Deasemeni, bisericile sunt lipsite de celelalte obiecte bisericeşti, ca: potire, cadelniţe, cristelniţe şi cărţi de strană

„Ca veşminte sunt întrebuinţate felurite ţesături, şi acestea ajunse într'o mare parte în stare de zdrenţe.

„Iar de vină pentru această dureroasă stare de lucruri, nu sunt nici preoţii, nici poporenii, deoarece cu toţii sunt săraci, lipiţi pământului, ci răspunderea

cade asupra cârmuirii politice centrale, care, din neînţelegerea lucrului, sau din socoteli vinovate, a ţinut Biserica ortodoxă din această latură într'o astfel de stare de plâns, nedându-i nici un fel de ajutor.

„In ceiace priveşte *preoţimea*, putem arăta că această mână de oameni, aşa de puţină la număr, şi-a făcut datoria, pe care nu ştim dacă alt cler, în altă parte a ţării, şi-a îndeplinit-o. Boicotaţi din partea autorităţilor, fără biserici, fără odăjdii, fără case, fără sesii, cu salarii minime, ei au rămas încontinuu la datorie, sporind turma Bisericii noastre şi prin ea întărind şi neamul românesc.

„Aceasta era starea Bisericii ortodoxe din părţile maramureşene şi cele din Nordul Ardealului, la reînfiinţarea Episcopiei Maramureşului, pentru că în această stare a vroit s'o aibă cârmuirea politicească, cu socoteala vinovată de a pune stavilă trecerilor în masă la Biserica noastră strămoşească a păturei ţărăneşti, care, după întregirea neamului, ardea de dorinţa să se întregească şi din punct de vedere religios, fără de care nu se poate înţelege întregirea sufletească a neamului românesc“ [1]).

3. Inbunătăţirile realizate de Consiliul eparhial interimar, dela înfiinţarea episcopiei şi până la sfârşitul anului 1937

„Dar socotim că a fost voia lui Dumnezeu, ca ajutorul trebuitor muncii de întemeiare a Episcopiei Maramureşului să nu-l avem dela cârmuirile schimbătoare lumeşti, cari s'au dovedit a fi lipsite de înţelegere şi cu rea voinţă faţă de Biserica noastră, ci s'a pus început lucrărilor cu sprijinul moral şi material al

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 307—309.

Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Visarion şi al Mitropoliei Bucovinei.

„In acest scurt timp de trei luni de funcţionare, Consiliul eparhial interimar a realizat următoarele lucrări :

A. Sub raport administrativ şi economic

„1. *Lucrările pentru alegerile eparhiale.* In vederea constituirei forurilor reprezentative legale ale noii episcopii, Consiliul a luat măsurile cuvenite pentru ca în timpul posibil să se facă alegerile pentru Adunarea eparhială. In acest scop a tipărit imprimatele şi a dat instrucţiunile necesare tuturor parohiilor.

Alegerile pentru Adunarea eparhială au decurs în marea majoritate a circumscripţiilor electorale în deplină ordine.

Relevăm cu satisfacţie şi cu o deosebită mulţumire ordinea şi înţelegerea de care s'a dat dovadă în protopopiatul Baia-Mare“ [1]).

2. *Inventarierea bunurilor bisericeşti şi întocmirea dosarelor individuale ale clerului din eparhie.*

„Spre a cunoaşte situaţia reală a tuturor bunurilor bisericeşti din eparhie, şi a situaţiei clerului, Consiliul eparhial a tipărit şi trimis tuturor parohiilor un chestionar, spre complectare. Pe temeiul acestor lucrări s'a constatat următoarea situaţie în întreaga eparhie :

a) *Preoţi :* In eparhie sunt 49 preoţi, dintre cari : 1 licenţiat în Teologie, 27 cu Academia teologică, 10 cu Seminarul de 8 clase, 7 cu calificaţie extraordinară, şi 4 preoţi călugări ;

b) *Cântăreţi :* Sunt 35, din cari, cu şcoală 6, fără şcoală 29 [2]) ;

---

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov , N-rul cit., p. 309.
[2]) Ibidem, l. c.

c) *Biserici:* Sunt 32, din care, din zid de peatră şi cărămidă 18, din lemn 14.
In curs de construcţie: din peatră şi cărămidă 12, din lemn 2.
Capele: Sunt 16, din care 13 în localuri proprii şi 3 în şcoală;

d) *Case parohiale:* Sunt 24, dintre care, din piatră 15, din lemn 9;
In curs de construcţie: 5 case parohiale;

e) *Sesii parohiale:* Sunt 16 parohii cu sesie complectă, 29 cu sesie incomplectă, 19 parohii fără sesie;

f) *Cimitire parohiale:* Bisericile ortodoxe au cimitire proprii numai în 22 parohii. In restul parohiilor nu sunt cimitire proprii. Din această pricină, cu toate că s'au dat dispoziţiuni precise de către autorităţile ministeriale, ca decedaţii ortodocşi să fie înmormântaţi în cimitirile comunale, totuşi Biserica unită, bazată pe faptul că aceste cimitire sunt întabulate pe seama Bisericii lor, refuză să primească pe credincioşii noştri.

„3. *Organizarea cancelariei eparhiale:* S'a întocmit dosarele personale ale tuturor preoţilor şi cântăreţilor. S'a întocmit dosarele de proprietăţi ale bunurilor bisericeşti; s'a aranjat arhiva primită dela episcopia Oradea; s'a alcătuit o bibliotecă cu circa 1000 cărţi teologice şi de cultură generală, şi s'au executat la întrare 1312 lucrări şi tot atâtea şi la eşire, cu trei funcţionari.

„4. *Arondarea parohiilor:* Având în vedere că multe din satele din eparhie cu credincioşi ortodocşi, nu aparţineau nici unei parohii, s'a făcut o nouă arondare a acestora, la care s'au alăturat ca filii toate satele din împrejurimi. In urma noii arondări în în-

treaga eparhie sunt 74 parohii cu 229 filii. Totodată prin această arondare ş'a urmărit şi s'a dat în grija preoţilor respectivi, ca, cu timpul acolo unde credincioşii ortodocşi în filii vor spori, să se înfiinţeze noui parohii.

„Pe temeiul deciziei mitropolitane cu No. 15364/937 s'a înfiinţat pe data de 1 Decembrie 1937, *două noui protopopiate:* unul pentru parohiile ortodoxe din *plăşile politice Vişău şi Iza, din jud. Maramureş,* iar altul pentru parohiile *din jud. Sălaj.*

„5. *Ajutoare primite dela Mitropolia Bucovinei,* pentru construcţii de biserici şi case parohiale.

Deşi era început de toamnă, când şi-a început activitatea noua episcopie, totuşi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Visarion şi Onor. Mitropolia Bucovinei, au binevoit să pună la dispoziţie Consiliului suma de 1,000.000 lei, cu care să se continue lucrările la construcţiile de biserici şi case parohiale. Suma de mai sus a fost repartizată în următorul mod:

Pentru construcţii de biserici

1. *In protopopiatul Maramureş:*

a)	Pentru biserica din par. Valea Hotarului	100.000	lei
b)	„ „ „ „ Vişeul de sus	120.000	„
c)	„ „ „ „ Poenile de sub Munte	60.000	„
d)	„ „ „ „ Cuhea	10.000	„
e)	„ „ „ „ Fereşti	10.000	„

2. *In protopopiatul Satu-Mare:*

f)	Pentru biserica din parohia Cămârzana	100.000	lei
g)	„ „ „ „ Gelu	50.000	„
h)	„ „ „ „ Ianculeşti	50.000	„
i)	„ „ „ „ Văgaş	40.000	„
j)	„ „ „ „ Horea	35.000	„
k)	„ „ „ „ Lazuri	35.000	„
l)	„ „ „ „ Livada	32.000	„
m)	„ „ „ „ Col. Paulian	20.000	„

3. *In protopopiatul Baia-Mare:*

n) Pentru biserica din parohia Valeni 100.000 lei

Pentru case parohiale

a) Pentru casa parohială din Livada 40.000 lei
b) „ „ „ „ Horea 30.000 „
c) „ „ „ „ Ardusat 38.650 „
d) „ „ „ „ Ploplş 40.000 „

iar restul de 89.350 lei, pentru acordarea de ajutoare la construcţiile de mai sus, unde necesităţile vor cere.

„In afară de sumele de mai sus, Onor. Mitropolie a Bucovinei a binevoit să mai aloce suma de 1,000.900 lei pentru procurarea materialelor necesare construcţiei catedralei episcopale din Sighet, precum şi suma de 200.000 lei pentru cheltuelile de organizare ale noii episcopii. Deasemeni vom arăta la locul cuvenit cheltuelile făcute de onor. Mitropolie a Bucovinei pentru propaganda culturală şi misionară în noua episcopie.

„6 *Felurite intervenţii pentru inzestrarea episcopiei cu bunurile necesare.*

Deosebit de intervenţiile despre care am arătat în primul capitol al acestei dări de seamă, membrii Consiliului eparhial, şi anume păr. preşedinte Dr. Seb. Stanca, păr. inspector Antal, părinţii protoierei Al. Latiş şi M. Muntean au mers în mai multe rânduri la Bucureşti şi au intervenit la autorităţile în drept pentru a dobândi bunurile necesare înzestrării noii episcopii.

„a) Intervenţii pentru dobândirea pădurii eparhiale.

Conform art. 44 din legea peotru organizarea Bisericii ortodoxe române, episcopia trebue să fie improprietărită cu 300 ha pădure. Consiliul eparhial interimar a făcut cuvenitele intervenţii pentru dobândirea acestei păduri la punctul Coştiui, din jud. Maramureş. A fost delegat un inspector general care să cerceteze şi să refere, dar deşi referatul este favorabil pentru cedarea

pădurei de mai sus. Administraţia C. A. P. S.-ului pune felurite piedici la rezolvirea ei, deoarece şi aici se amestecă fraţii Români din cealaltă strană a Bisericii", adică Greco-catolicii [1]).

b) Sesia episcopală.

„Episcopia a fost imdroprietărită încă din anul 1935 cu o sesie de 100 ha la Tulca, în jud. Bihor. Această sesie a fost exploatată până în prezent prin închiriere de Episcopia ortodoxă a Oradiei. Datorită păr. vicar eparhial Corneliu Mager, membru în Consiliul eparhial interimar, suma de 192.112 lei, provenită din închiriere, se află la dispoziţia noii episcopii a Maramureşului, depuşi la bancă.

c) Deasemeni Consiliul a mai făcut intervenţii pentru dobândirea scutirei de vamă la 40 vagoane ciment din Cehoslovacia, pentru obţinerea a diferite imobile, proprietatea Statului în oraşul Sighet, dar toate aceste cereri se află în curs de realizare.

S'a putut obţine până acum doar un imobil, situat în Sighet, str. Regele Carol al II-lea Nr. 4, proprietatea Ministerului de Finanţe, care prin jurnalul Consiliului de Miniştri Nr. 3156/937, publicat în Monitorul Oficial Nr. 252, din 1 Noembrie 1937, a fost trecut în folosinţa episcopiei ortodoxe [2]).

B. Sub raport bisericesc — misionar

„Dacă cele ce am arătat până acum sunt pentru zidirea cea materială a Bisericii, iar mai importantă decât aceasta este munca datorată pentru zidirea sufletească a sfintei Biserici, adică truda pentru luminarea minţii poporului şi întărirea vieţii lui creştineşti fără de care este zădarnică şi zidirea cea materială.

In aceasta latură consiliul, având sprijinul şi îndrumarea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit şi a Mitropoliei Bucovinei, a înfăptuit următoarele:

[1]), [2]) F. Ofic. a Mitrop. Buc., l. cit.

1. Pentru toţi elevii ortodocşi din şcolile primare, Mitropolia a dăruit cărţile de religie trebuitoare, în mod gratuit.

2. In fiecare parohie, prin protopopia respectivă, se trimite săptămânal sau de două ori pe lună revista „Credinţa", într'un număr de 20—30 exemplare de parohie.

3. S'au împărţit peste 5.000 cruciuliţe cu panglice tricolor.

4. S'au acordat zece burse pentru elevii din noua eparhie la şcoala de cântăreţi din Cernăuţi.

5. S'au acordat trei burse pentru elevii de curs secundar din noua eparhie.

6. S'au trimis trei misionari în cele trei protopopiate ale eparhiei.

7. S'a trimis profesor de religie pentru şcoalele secundare din Sighet, salarizat de Mitropolie.

8. In oraşul Sighet s'au ţinut conferinţe publice de către d-nii profesori: Dr. Simion Reli, Dr. Const. Tomescu, Dr. Victor Brătulescu, Dr. Cicerone Iordăchescu şi Leonida Bodnarescu.

9. S'a alcătuit un cor pentru biserica episcopală din Sighet.

10. S'au trimis trei rânduri complecte de veşminte pentru biserica din Sighet.

11. S'a reparat capela din Sighet, care se afla într'o stare de plâns.

12. S'au luat măsuri pentru numirea de preoţi în toate parohiile vacante, fiind salarizaţi de Mitropolie.

13. Deasemeni Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Visarion şi Mitropolia Bucovinei au luat măsuri, ca bisericile din noua eparhie să fie înzestrate cu veşminte, obiecte bisericeşti şi icoane prin donaţie dela bisericile mai avute din eparhia Bucovinei.

14. S'a trimis în dar fiecărui preot din eparhie câte un Nou Testament.

15. Iar în zilele de 24, 25 şi 26 Octombrie a. c. printr'o înalţătoare manifestare creştinească şi românească s'au pus piatra de temelie la catedralele din Sighet, Baia Mare şi Satu Mare.

In Sighet s'a pus temelia catedralei episcopale de Prea Sfinţitul episcop Dr. Vasile Stan, în Baia Mare, alături de trufaşul turn al regelui Ştefan al Ungariei, vestigie a timpului de asuprire străină, s'a pus temelia noii catedrale tot de P. Sf. Vasile Stan, iar în Satu Mare, P. Sf. episcop Nicolae al Oradiei a pus temelia catedralei din acea localitate.

La toate solemnităţile au luat parte preacucernicii protopopi din Mitropolia Bucovinei, în frunte cu părinţii consilieri Dr. Orest Tarangul şi Dr. I. Puiu, păr. protopopi din Episcopia Hotinului, în în frunte cu păr. consilier Iavorschi, şi delegaţi din eparhiile Clujului şi Oradiei, în frunte cu păr. Dr. Seb. Stanca şi păr. Moga" [1]).

4. Primul Consiliu eparhial al episcopiei Maramureşului şi primii ei membrii în Congresul naţional bisericesc şi în Consistoriul spiritual eparhial şi mitropolitan

In memorabila Adunare eparhială constitutivă din 12 Decemvrie 1937, ţinută în Palatul mitropolitan din Cernăuţi, s'au ales şi *membrii primului Consiliu Eparhial* legal (secţia bisericească, secţia culturală şi secţia economică) al Episcopiei Maramureşului şi reprezentanţi ei în *Congresul Naţional Bisericesc* şi în *Consistoriul Spiritual*, eparhial şi mitropolitan.

Inregistrăm aici, ca informaţiune istorică pentru urmaşi, numele primilor membri ai acestor foruri bise-

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 312—313.

riceşti şi reprezentative ale Episcopiei ortodoxe a Maramureşului:

a) *In Secţia bisericească:* Protoiereu *Al. Latiş*, protoiereu *M. Munteanu*, protoiereu *I. Rujdea*, pr. *Gh. Gheţe*, pr. *Augustin Sovrea*, şi pr. *Valer Bărbos.*

Supleanţi: Pr. Ştefan *Miclea*, pr. Gavril *Mărcuş*, şi pr. Vasile *Magdău* din Săcel.

b) *In Secţia culturală:* Pr. Augustin *Dragomir*, pr. Terente *Ciorogaru*, şi d-nii: Dr. Ioan *Oroş*, inginer Zeno *Spârghez*, învăţător Gheorghe *Medan* şi Alexandru *Filip.*

Supleanţi: Pr. Ignatie *Borza*, învăţător Ioan *Coţofan* şi inginer Ioan *Medeşan.*

c) *In Secţia economică:* Pr. Leonte *Gazea*, pr. Ioan *Turcu*, şi d-nii: Dr. Oprea *Rodeanu*, avocat Ioan *Odoviciuc*, Ioan *Motaş* şi magistrat Ioan *Mărgineanu.*

Supleanţi: Iancu *Zaharie*, Ioan *Urdea* şi pr. *Nuţu Codrea.*

d) In *Congresul national bisericesc* au fost proclamaţi aleşi următorii membri: Pr. Aurel *Filip*, pr. R. *Coteţiu* şi d-nii: Emil *Tişcă*, I. *Grecu*, I *Guiman* şi Ştefan *Persec.*

Supleanţi: Pr. M. *Răutu* şi V. *Ionescu.*

e) In *Consistoriul spiritual eparhial* au fost proclamaţi aleşi: Pr. Gh. *Mărcuş*, pr. *Teodorescu* şi pr. V: *Magdău.*

Supleanţi: Pr. Aurel *Miclea* şi pr. Gh. *Gheţe.*

In *Consistoriul spiritual mitropolitan:* P. Ignatie *Borza*, iar supleant pr. Rudolf *Coteţiu* [1]).

Alegerea consilierilor referenţi ai Consiliului Eparhial s'a hotărît să se facă după alegerea şi instalarea episcopului [2]).

---

[1]), [2]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 314—315.

După terminarea acestor alegeri şi a ordinei de zi, d-l inginer P. *Butuc*, în numele credincioşilor ortodocşi din Maramureş, a exprimat I. P. Sale Mitropolitului Visarion, prinosul de mulţumire şi recunoştinţă pentru toate câte le-a înfăptuit pentru noua episcopie a Maramureşului [1]).

Iar la masa comună, ce a urmat apoi cu prilejul prezentării deputaţilor Adunării eparhiale maramureşene, părintele protoiereu *I. Rujdea* din *Satu-Mare* a prezentat Mitropolitului Bucovinei un prea frumos album cu vederi din Maramures, rostind următoarea cuvântare, în care a brodat peste paginele triste şi udate de lacrimi ale *trecutului* bisericesc al Sătmarului, florile de bucurie şi de satisfacţie ale prezentului:

„In aceste clipe solemne, când pentru prima oară se reiau legăturile firesti între Românii din Maramureş şi cei din Bucovina, după mai multe secole, mă reîntorc cu gândul la episcopul *Hacman*, care în tratativele ce le ducea cu înţeleptul *Şaguna*, ajunseră la un moment dat să uniască cele două provincii bisericeşti.

„Duşmanul de odinioară, comun ambelor provincii, a spart însă acest gând trăţesc.

„Azi înţeleptele gânduri şi hotărîri ale neuitaţilor înăintaşi au fost realizate de I. P. Sf. Voastră, prin hotărîrea, care va rămânea istorică în cronicele bisericilor noastre străbune.

„*Ca reprezentant al Sătmarului*, — al acelui ţinut unde biciul episcopiei *Haidudorogului* de tristă pomenire a lovit mai mult ca oriunde, până la desfiinţare, credinţa străbună, *ţinut, care azi îşi rupe lanţurile umilinţei de două secole*, cari îl încătuşau în sectarismul străin de aspiraţiunile firesti ale neamului,

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 314—315.

zăgazurile se risipesc, iar păstorii ortodoxiei, însoţiţi de apostolatul laic, vor readuce la matcă pe cei consideraţi perduţi pentru neam, — ca un modest semn al dragostei şi devotamentului neţărmurit, cu ochi înlăcrămaţi de sentimentul satisfacţiei depline, cu care am primit fapta măreaţă de a avea fericirea a fi sub arhipăstorirea I. P. Sf. Voastre, supuşi şi fără şovăire împlinitori ai ordinelor superioare, aduc acest modest dar din parte-mi în această memorabilă zi a afilierii definitive şi pentru vecie a Episcopiei Maramureşului cu sf. Mitropolie a Bucovinei, pentru întărirea căreia vom lucra întotdeauna" [1]).

Cu acestea s'a terminat actul istoric al Adunării eparhiale constitutive a nouii episcopii maramureşene.

* * *

Printr'o decizie din 14 Decemvrie *1937*, I. P. Sf. Mitropolit al Bucovinei, Hotinului şi Maramureşului, *Visarion Puiu*, în baza art. 121, 123 şi 141 din Statutul legii pentru organizarea Bisericii ortodoxe-române, a numit în mod provizor ca vicar al Episcopiei Maramureşului pe P. C. preot, inspector misionar, *Dr. Ioan Vască*, fost Profesor şi Rector al Academiei Teologice din Cluj, un distins fiu al Bucovinei şi învăţat teolog, primind delegaţia de a conduce această episcopie până la alegerea şi instalarea noului episcop [2]).

---

[1]) Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 315 - 316.
[2]) Ibidem, N-rul cit., p. 315.

XI

Incheiere

Din cele expuse până aici în această scriere, reiese clar adevărul istoric, că Românii din Maramureş, ca şi cei din ţinuturile vecine, Baia-Mare şi Satu-Mare, au luptat în cursul veacurilor şi până azi, cu un eroism admirabil, cu toate puterile lumeşti, pentru păstrarea legii lor strămoşeşti ortodoxe.

Şi dacă cea mai mare parte dintre ei au căzut în luptă, răpuşi de silniciile stăpânirii străine, schimbându-şi legea strămoşască, siliţi de împrejurări, un număr mare dintre dânşii şi-au păstrat până azi credinţa strămoşască ortodoxă, *iar poporul de jos, chiar şi cel „unit“* cu Biserica papală, şi-a păstrat *totdeauna conştiinţa* că *legea şi Biserica*, în care s'au închinat lui Dumnezeu şi în care au murit strămoşii săi, de când există neamul românesc, a fost *cea ortodoxă-orientală*, şi nu cea greco-catolică sau „unită“, care li-a fost impusă cu sila de stăpânirile politice străine, cu vreo 200 de ani mai în urmă.

Dovadă pentru această conştiinţă ortodoxă, latentă, sunt repetiţele lor mişcări sau revolte, pentru a se dezrobi de sub Biserica greco-catoiică, şi trecerea la *ortodoxie* încă sub stăpânlrea ungurească a unor comune maramureşene întregi, din propria lor iniţiativă, fără agitaţie externă, cum sunt cazurile comunelor *Săcel* şi *Dragomireşti*.

Numai clerul „unit“, interesat, şi pătura „intelectuală“ românească din acele ţinuturi, în urma culturei şi educaţiei primite în şcolile străine, sau în cele

confesionale, greco-catolice şi romano-catolice, mai ţin — unii chiar cu un fanatism bolnăvicios — la aşa numita lor „sfântă unire“ cu Catolicismul străin de fiinţa, sufletul şi trecutul istoric naţional al neamului românesc de pretutindeni.

Dorul adânc, de aproape două veacuri, al poporului român din Maramureş de a-şi avea iarăşi episcopia lor străbună, proprie şi ortodoxă, s'a realizat.

Şi la realizarea acestui dor al Maramureşului voevodal şi ortodox de pe vremuri, azi trist şi sărăcit de invazia lipitorilor străine, i-a dat mână de ajutor moral şi material, *Biserica ortodoxă-română a Bucovinei*, cu atâtea legături sufleteşti, de ordin politic, bisericesc, cultural şi familiar, cu generaţiile maramureşene române din trecutul mai îndepărtat.

Azi, Maramureşul ortodox îşi aşteaptă arhipăstorul mult dorit, care-i va sosi în curând.

Deie bunul Dumnezeu *nouii episcopi* viaţă lungă şi înflorire până la sfârşitul veacurilor, iar *viitorilor ei vlădici* cea mai rodnică activitate apostolică, întru slava Dumnezeului părinţilor şi străbunilor noştri, încât scriitorii, cari vor povesti în viitor despre viaţa religioasă, bisericească şi naţională a Românilor din Maramureş, dela reînvierea episcopiei lor ortodoxe înainte, să aibă norocul şi fericirea de a putea înregistra întâmplări şi fapte istorice din viaţa acestei episcopii, mai îmbucurătoare şi mai înviorătoare, lipsite de umbrele şi petele necazurilor şi suferinţelor trecutului, zbuciumat şi posomorît, care a dispărut, ca un coşmar.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
CLUJ - NAPOCA

Bibliografia folosită

a) Publicaţiuni româneşti

1. **Arhiva** *Societăţii* istorico-filologice *din Iaşi*, anii XXXVIII (1931) No. 1, XXXIX (1932) N-rile 1 - 4, XXXXI (1934) N-rile 1--4, îndeosebi studiile *de Th. Holban despre Românii din Polonia în sec. XIV—XVI.*
2. **Bud Tit,** *Date istorice despre protopopiatele parohiile şi mânăstirile din Maramureş*, Gherla 1911
3. **Bârlea Ioan,** *Insemnări din bisericele Maramureşului*, Bucureşti 1909, volum suplementar la „Studii şi Documente", vol. XVII, publ. de N. Iorga.
4. **Cziple Alex., Dr.,** *Documente priritoare la episcopia din Maramureş, cu un studiu întroductiv*, în An. Acad. Rom. S. II, t XXXVIII, 1915—1916, Bucureşti 1916.
5. **Dan Dimitrie,** *Cronica episcopiei din Rădăuţi*, Viena 1912
6. **Dragomir Silviu, Dr.,** *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII,* vol. I, Sibiu 1920, şi vol. II, Sibiu 1930.
7. **Dragomir Silviu, Dr.,** *Relaţiile Bisericii române din Ardeal cu Rusia,* în Anal. Acad. Rom. t. XXXIV, Bucureşti 1912.
8. **Dermer I. şi Marin I.,** *Maramureşul românesc,* Bucureşti, ed. „Cartea Românească".
9. **Dobrescu N.,** *Fragmente priv. la istoria Bisericii române*, Budapesta 1905.

10. **Fortună D., Preot,** *Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea,* Văleni-de-Munte 1915.
11. **Giurescu C. C.,** *Istoria Românilor,* vol. I, Bucureşti, 1935.
12. **Herman Teodor, Protopr.,** *Monografia istorică a Protopopiatului Dej,* 1925.
13. **Hurmuzachi Eud.,** *Fragmente din istorie Românilor,* t. II, trad. de I. Slavici, Buc. 1900.
14. **Iorga N.,** *Istoria vieţii religioase şi bisericeşti a Românilor,* vol. I şi II, Văleni-de-Munte, 1900 şi 1925.
15. **Iorga N.,** *Studii şi Documente cu privire la istoria Românilor,* t. IX, t. XII şi t. XV.
16. **Iorga N.,** *Ceva despre episcopul maramureşan Iosif Stoica,* în An. Acad. Rom., Secţ. ist., XXXVI (1914).
17. **Iorga N.,** *Scrisori şi înscripţii ardelene şi maramureşene,* (formând vol. XIII din „Studii şi documente cu privire la istorie Românilor"), Bucureşti 1906.
18. **Iorga N.,** *Documente româneşti din arhivele Bistriţei,* vol. I, Bucureşti 1899.
19. **Lupaş I.,** *Răscoala ţăranilor din Transilvania la 1784,* Cluj, 1934.
20. **Lupaş I.,** *Mitropolitul Andrei Şaguna,* ed. II, Sibiu, 1911.
21. **Magazin istoric pentru Dacia,** redactat de A. Treb. Laurian şi N. Bălcescu, t. III, Bucureşti 1846.
22. **Meteş Ştefan,** *Istoria Bisericii româneşti din Transilvania;* vol. I, Sibiu 1935.
23. **Meteş Ştefan,** *Istoria mânăstirilor româneşti din Transilvania şi Ungaria;* Sibiu 1936.
24. **Melhisedec Episcopul,** *Cronica Romanului I.* Bucureşti 1874.
25. **Dr. Mihalyi de Apşa Ioan,** *Diplome maramureşene din sec. XIV şi XV,* vol. I. Sighet 1900.

26. **Mitropolia Bucovinei,** *Foaia Oficială a Arhiep. şi Mitrop. Bucovinei*, anul *LXIX*, din 15 Decemvrie 1937, Nr. 20.
27. **Nandriş Grigore,** *Despre mânăstirea Peri*, art. în rev. Graiul românesc, a II, Bucureşti, 1928.
28. **Dr. Nistor I. Ion,** *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cozminului", bulet. Iust. de Istorie şi Limbă t. II—III, Cernăuţi, 1926.
29. **Păcăţian V. Teodor,** *Istoriografi vechi, istoriografi noi.* Studiu critic, în chestia vechei mitropolii ortodoxe-române (din Transilvania), Sibiu 1904.
30. **Popa Atanasie, Cluj,** *Beserica de lemn din Cuhea*, în rev. Boabe de Grâu, Bucureşti, a II, Nr, 8—9, 1931.
31. **Popovici Ensebie,** *Istoria bisericească universală*, ed. II. t. IV. Bucureşti 1928, trad. de Atanasie Mironescu.
32. **Popovici Gheorghe Dr.** *Istoria Românilor Bănăţeni*, Lugoj, 1904.
33. **Rusu-Şirianu I.** *Iobăgia până la finea sec. XV.* Arad 1908.
34. **Şincai Gh.** Cronica Românilor şi a altor neamuri. v. III, Iaşi 1853.

b) Publicaţiuni străine

35. **Hodinka Antal,** *„A munkácsi gör., szert. püspökség okmánytára*, vol. I, 1458—1715, Ungvar 1911, (Docum. maghiare şi latine).
36. **Miklosich Fr. et Müller Ios.,** *Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV — MCCCCII* (1315—1402), vol. I+II, Viena 1860—1862.
27. **Dr. Pichler A.** *Geschichte der kirchlichen Trennung des Orients und Occidents,* München, 1865.

Tabla ilustraţiunilor

Pag.

1. Biserica din Ieud, din anul 1364 29
2. Frescă din biserica din Ieud, reprezentând păcatul strămoşesc 31
3. Biserica românească din Apşa-de-jos . . . 36
4. Biserica din Budeşti, în Maramureş, din anul 1643 101
5. Biserica parohială din Cuhea, din anul 1718 . 147
6. Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând iadul 149
7. Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând „Judecata cea de pe urmă“ 151
8. Biserica „mânăstirii“ din Giuleşti 153
9. Biserica veche mânăstirească din Moiseiu, din anul 1672 157
10. Capela parohiei ort. rom. din Săcel, clădită în anii 1915—1916 203
11. Biserica cea nouă ort. rom. din Săcel, jud. Maramureş 204

CUPRINSUL

Pag.

Prefaţă . . . . . 3—5

I. *Aşezarea geografică a maramureşului românesc* . . . . . 7—10

II. *Scurtă privire asupra trecutului istoric-politic al Maramureşului* . 11—23

III. *Ştiri istorice despre viaţa bisericească a Românilor din Maramureş, sub stăpânirea regilor Ungariei* (sec. XII—XVI) . . . . . 24—36

IV. *Starea generală a Bisericii ortodoxe române din Maramureş, în epoca domniei principilor Transilvaniei* (sec. XVI—XVII) . . . . . 37—46

V. *Episcopia ortodoxă-română a Maramureşului dela începuturile ei până la desfiinţare, şi legăturile ei cu Moldova* (1391—1740) . . . . . 47—134

1. Inceputurile episcopiei . . . . . 47—64
2. Episcopia Maramureşului dela întemeiere până la începutul unirii ei Biserica Romei (1391—1690) . . . . . 65—98
3. Cei din urmă episcopi ortodocşi ai Maramureşului, desfiinţarea episcopiei şi unirea Românilor maramureşeni cu catolicismul austro-ungar . . . . . 99—134

VI. *Mânăstirile ortodoxe-române ale Maramureşului de altădată* . . 185—169

1. Mânăstirea Peri . . . . . 135—139
2. Mânăstirea Bârsana . . . . . 140 - 142
3. Mânăstirea din Biserica Albă 143
4. Mânăstirea din Budeşti . . . . . 143—145
5. Mânăstirea din Călineşti 145
6. Mânăstirea şi biserica parohială din Cuhea . 145—151
7. Mânăstirea din Giuleşti . . . . . 152—154

Pag.

8. Mânăstirea din Ieud . . . . . 154—156
9. Mânăstirea din Moiseiu . . . . . 156 - 166
10. Mânăstirea din Petrova, lângă Bistra . . . 166—167
11. Mânăstirea dela Rona-de-jos 167
12. Mânăstirea din Săcel . . . . . 167—168
13. Mânăstirea din Rozavlea . . . . . 168 - 169
14. Mânăstirea din Vişău!-de-sus 169

VII. *Şcoalele mânăstireşti şi cultura bisericească a preoţimei române din Maramureş, în timpul existenţei episcopiei ortodoxe-române din trecut* (1391 – 1740) . . . . . 170—177

VIII. *Lupta Românilor din Satu-Mare şi Maramureş pentru dezrobire de sub Biserica greco-catolică, în secolul al XVIII-lea* . . . . . 178—194

IX. *Reîntoarcerea unei părţi a Românilor din Maramureş dela Biserica greco-catolică la Biserica ortodoxă, între anii 1900—1923* . . 195—219

1. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Săcel . . . . . 195—205
2. Prigoanele suferite de Românii din Săcel din partea autorităţilor şi a clerului greco-catolic pentru reîntoarcerea lor la Ortdooxie 205—212
3. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomireşti, în Maramnreş . . . . 212—216
4. Intoarcerea la Ortodoxie a Românilor din Remeţi, în Maramureş . . . . . 216—218
5. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din comuna Verişmort, în Maramureş . . . 218—219

X. *Reînfiinţarea Episcopiei ortodoxe-române a Maramureşului, în anul 1937* 220

1. Decretarea înfiinţării episcopiei, începuturile organizării ei, şi prima ei Adunare eparhială, constitutivă . . . . . 120—229

Pag.

2. Starea tristă în care se găsia Biserica ortodoxă română din Maramureş, la înfiinţarea noii episcopii . . . . . 229—235
3. Inbunătăţirile realizate de Consiliul eparhial interimar, dela înfiinţarea episcopiei şi până la sfârşitul anului 1937 . . . . . 235—242
4. Primul Consiliu eparhial al Episcopiei Maramureşului, şi primii ei membrii în Congresul naţional bisericesc şi în Consistorlul spiritual eparhial şi mitropolitan . . . . . 242—245

XI. *Inchiere* . . . . . 246—247
Bibliografia folosită . . . . . 248—250
Tabla ilustraţiunilor 251
Cuprinsul . . . . . 252—254
Erata 255

ERATA

Pag. 16, nota subl. [2]), ceteşte Diplome, în loc de Doc.,

Pag. 31, citeşte, Frescă, în loc de Fresco.

Păg. 55, nota subl., ceteşte Confesio, în loc de Confesia

Ilustraţiunea: „Biserica din Budeşti“, să reprodus din greşală de 2 ori.

De acelaş autor:

Au mai apărut în editura Mitropoliei Bucovinei, următoarele publicaţiuni:

1. **Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei,** Cernăuţi 1937. Preţul 100 lei broşat, 150 lei legat.
2. **Mânăstirea Putna** (istoric şi călăuză, cu ilustraţiuni şi cu un rezumat în limba franceză şi germană). Preţul lei 30.
3. **Mânăstirea Sucevita** (istoric şi călăuză, cu ilustraţiuni şi cu un rezumat în limba franceză şi germană). Preţul lei 30.
4. **Mânăstirea Dragomirna** (istoric şi călăuză, cu ilustraţiuni şi un rezumat în limba franceză şi germană). Preţul lei 30.

Se pot comanda **contra ramburs** dela Mitropolia Bucovinei, Cernăuţi (Serviciul editurii).

Tipografia „Mitropolitul Silvestru", Cernăuţi.

ANTICARIA CLUJ Lei 40

Episcopia Ortodoxă
MARAMUREȘULUI

Prețul 100 Lei